

НАУКОВІ ПРАЦІ

**НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Редакційна колегія

- О. С. Онищенко*, акад. НАН України, д-р філос. наук (*голова*)
Г. В. Боряк, д-р іст. наук
В. М. Горovий, д-р іст. наук
Т. Ю. Гранчак, канд. іст. наук
Л. А. Дубровіна, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук (*заст. голови*)
Г. І. Ковальчук, д-р іст. наук
С. Г. Кулешов, д-р іст. наук
В. Ю. Омельчук, д-р іст. наук
Г. В. Папакін, д-р іст. наук
В. В. Петров, чл.-кор. НАН України, д-р техн. наук
В. І. Попик, канд. іст. наук (*заст. голови*)
В. В. Різун, д-р філол. наук
Л. І. Шевченко, д-р філол. наук
Н. А. Шип, д-р іст. наук
В. А. Широков, чл.-кор. НАН України, д-р техн. наук

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Збірник засновано в 1998 р.

Випуск 32

Електронна версія – на www.nbuv.gov.ua

Київ 2011

УДК 02(477)(06)
ББК Ч73я54(4УКР)
НЗ4

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 32 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – К., 2011. – 416 с.

У збірнику зібрано статті, в яких висвітлюється інформаційна діяльність як чинник розвитку сучасних соціальних комунікацій та інформаційне забезпечення як метод діяльності органів державної влади; розглянуто українську науку в системі міжнародних документальних комунікацій та взаємодію бібліотек із владними структурами у сфері політичної комунікації. В аспекті впровадження сучасних інформаційних технологій у практику бібліотечної діяльності представлено інноваційні технології як фактор розвитку інформаційно-аналітичного обслуговування дистантних користувачів бібліотеки, сучасну бібліотечну діяльність в умовах формування національного інформаційного ринку; здійснено аналіз систем керування контентом та окреслено перспективи їх використання в бібліотечних технологіях.

Для працівників бібліотечно-інформаційної сфери, істориків, викладачів і студентів вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться теорією і практикою бібліотечної справи.

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

© Національна бібліотека України імені
В. І. Вернадського, 2011

Розділ I

**ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ
СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

Олександр Холод,

завкафедри масової комунікації Інституту журналістики Київського міжнародного університету, д-р філол. наук, проф.

ВИДИ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття присвячена виокремленню видів соціально-комунікаційних технологій з позицій теорії інмутації суспільства, яку запропонував О. М. Холод у 2006 р.

Ключові слова: соціально-комунікаційні технології, критерії, маніпулятивні дії-комплекси.

Нині в наукових колах існує проблема відсутності знань про чіткі критерії диференціації соціально-комунікаційних технологій. Такою самою проблемою треба вважати й відсутність повного переліку соціально-комунікаційних технологій. Частковому розв'язанню існуючих проблем присвячене наше дослідження. Відсутність будь-якої класифікації соціально-комунікаційних технологій за видами породжує протилежні явища: з одного боку, дослідники першими прагнуть «сказати» своє вагоме слово та започаткувати пошуковий науковий вектор, з другого – дослідників (особливо молодих) лякає ситуація відносного вакууму в інформації щодо критеріїв розгалуження соціально-комунікаційних технологій за видами.

Важливістю досліджуваної нами проблеми на сьогодні слід вважати й ситуацію відсутності базової теорії, концепції, згідно з якою дослідники почали активний пошук критеріїв розгалуження на види соціально-комунікаційних технологій.

Дослідження технології та ефективності соціального управління активно здійснював М. Марков [18]. Спроби сформулювати теоретичні основи того, що нині називається «соціальні комунікації», здійснювалися М. Койта та Х. Ййма [14], які запропонували тлумачення поняття «комунікативна стратегія в моделі спілкування».

Пізніше Н. Данакін [6] дослідив теоретичні й методичні основи проектування технологій соціального управління.

Відома праця «Масова комунікація: теорія, моделі, технології» (2009 р.) українського дослідника О. Коновця [15] (1949–2010), у якій автор пропонує розглядати комунікаційні технології, обґрунтовуючи

їх поняттями «соціалізація», «соціальні технології», «інформаційна концепція інтелектуалізації суспільства».

Дослідженнями комунікаційних технологій нині займаються українські вчені В. Різун («Гуманітарні технології», 1994; «Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій», 2011) [23, 24], Д. Гавра («Социально-коммуникативные технологии: сегодня и завтра», 2003; «Социально-коммуникативные технологии: сущность, структура, функции», 2010) [4, 5]; Г. Почепцов (праця «Комунікаційні технології двадцятого століття», 2001; «Информационно-политические технологии», 2003; «Коммуникативные технологии двадцатого века», 2002) [21–23], В. Лисенко (праця «ЗМІ та громадська думка: технології маніпулювання», 2004). Дослідження іміджевих технологій здійснює В. Бугрим (диск-посібник «Іміджмейкерські технології, матриці, розробки, практикуми», 2005). Технології прихованого управління вивчає В. Циганов (розділ «Технології прихованого управління і політичної небезпеки» у книжці «Політична безпека і безпечна політика: складові, ознаки, стан, тенденції», 2006) [29]. О. Заславська досліджує проблеми політичних виборчих технологій (праця «Технологія іміджу як різновид електоральних (виборчих) технологій», 2007) [9].

Від 2008 р. у науковій галузі «Соціальні комунікації» були захищені докторська дисертація Л. Хавкіної («Український рекламний міф: шляхи творення, основні компоненти та особливості функціонування», 2010 р.) [25], декілька кандидатських дисертацій, автори яких досліджували проблеми прикладних соціально-комунікаційних технологій:

1. «Реклама в галузі науки і техніки (за матеріалами періодичної преси)» – автор С. Соловійов (2008 р.);
2. «Реклама як соціокультурне явище в системі масової комунікації» – автор А. Лященко (2009 р.);
3. «Рекламний дискурс в електронних мас-медіа України: соціолінгвістичні особливості, форми творення в інтернеті» – автор Н. Фурманкевич (2009 р.);
4. «Особливості комунікативних функцій паблік рилейшнз в діяльності прес-служб установ освіти» – автор А. Бахметьєва (2009 р.);
5. «Рекламний радіо дискурс: соціокомунікативний та лінгвальний аспекти» – автор Н. Ковтун (2010 р.);
6. «Чорний піар» як соціально-комунікативна технологія (на матеріалі виборчих кампаній у ЗМІ)» – автор К. Кириченко (2010 р.);
7. «Мовленнєвий вплив на емоції адресата інтерв'ю» – автор Т. Пшенична (2011 р.);
8. «Діагностика та моделювання PR-процесів» – автор О. Курбан (2011 р.).

Відомо, що від 2009 р. щорічно в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка проходять науково-практичні конференції, під час роботи яких розглядаються проблеми соціально-комунікаційних технологій. На базі Київського міжнародного університету проводяться щорічні науково-практичні конференції «Прикладні соціально-комунікаційні технології». Від 2009 р. у Запоріжжі (2009, 2010 р.) та в Києві (2011 р.) щорічно проходять симпозиуми за назвою «Світ соціальних комунікацій» (у 2009 і 2010 роках назва була «Соціальні комунікації сучасного світу»). Від 2011 р. на базі Одеського національного університету імені І. І. Мечникова щорічно проводиться Міжнародна науково-практична конференція «Реклама та PR у сучасному світі», під час якої дослідники працюють і в секції «Технології впливу реклами та PR».

Знаменним для розвитку й подальшого вивчення соціально-комунікаційних технологій в Україні став вихід у світ фундаментальної праці «Інформаційно-психологічна безпека в епоху глобалізації» (2008 р.) [11]. Авторами праці стали відомі в країні фахівці В. Кальниш, В. Кливець, Л. Компанцева, А. Кузьменко, Г. Литвинов, В. Остроухов, В. Петрик, М. Присяжнюк, О. Штоквиш. Автор М. Присяжнюк запропонував матеріали про результати дослідження проблеми маніпулювання свідомістю й поведінкою людей. Особливе місце дослідник присвятив вивченню маніпулятивних технологій. Він розглянув різні види й тип технологій: у міжособистісних взаєминах, технології масових маніпуляцій. Приділивши увагу механізмам маніпулятивного впливу, розглянув також і конкретну реалізацію технологій маніпулювання свідомістю в ЗМІ, рекламі, через міфи й стереотипи, сугестивні технології тощо. Цікавим став аналіз Л. Компанцевою гендерних стереотипів як схем, що керують процесом впливу на особистість і суспільство. Дослідниця звернула увагу і на технології так званого «чорного» піару в сучасній політиці: чорна риторика, «брудні» виборчі технології, дезінформація, підкуп. Розглядаючи особливості інформаційно-комунікаційних процесів під час формування натовпу, В. Остроухов та В. Кальниш описали технології контролю за поведінкою натовпу. Автор О. Штоквиш прискіпливо описав спеціальні інформаційні операції в економічному протиборстві та використання спеціальних інформаційних технологій у терористичній діяльності. Про технології маніпулювання свідомістю, які використовуються в неокультях, повідомили В. Остроухов та Г. Литвинов. Отже, автори праці «Інформаційно-психологічна безпека в епоху глобалізації» запропонували звіти про ряд актуальних досліджень і тим самим продовжили непростий процес інституалізації наукової галузі «Соціальні

комунікації» і в її межах наукової спеціальності «Прикладні соціально-комунікаційні технології».

Активно досліджують проблеми соціально-комунікаційних технологій такі дослідники: О. Висотіна («Социально-коммуникативные технологии как фактор формирования политического лидера», 2006) [1], В. Різун («Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій», 2011) [24], Д. Гавра («Социально-коммуникативные технологии: сегодня и завтра», 2003; «Социально-коммуникативные технологии: сущность, структура, функции», 2010) [5], О. Холод («Комунікаційні технології», 2010; «Теорія інмутації суспільства», 2011; «Комунікаційні технології», 2011) [26–28], І. Балинський («Політичні інтернет-комунікації: маркетингові способи організації», 2011); Н. Бурбела («Марновірето як соціально-комунікаційна технологія», 2011) [2]; О. Варивода (Шакалець) «Гендерний стереотип як засіб впливу жінок політиків на аудиторію», 2011) [3]; С. Дзенник («Інструменти маркетингових комунікацій у побудові політичного іміджу», 2011) [7]; А. Досенко («Блог як інструмент впливу на соціум», 2011) [8]; К. Зверева («Роль соціокультурних міфів та стереотипів у формуванні регіонального іміджу в сегменті ЗМІ українського інтернет-простору», 2011) [10]; А. Ковалевська («Суб'єктно-об'єктна класифікація політичних рекламних слоганів», 2011) [12]; Т. Ковалевська («Нейролінгвістичні маркери рекламного впливу», 2011) [13]; О. Корень («Застосування методів соціальної реклами для боротьби з поширенням туберкульозу в Україні», 2011) [16]; Н. Кутуза («Сугестивність політичних слоганів», 2011) [17]; Н. Островська («Основні аспекти досліджень соціально-комунікаційних технологій», 2011) [19]; А. Шевченко («Теоретичні засади дослідження проблеми викривлення реальності через новинний телерепортаж», 2011) [30]; О. Шевченко («Специфіка заходів подолання кризових ситуацій у закладах нічної клубної культури», 2011) [31].

Виходячи з викладеного, **метою** нашого дослідження є виокремлення видів соціально-комунікаційних технологій.

Називаючи соціально-комунікаційні технології (СКТ) системою маніпуляційних дій-комплексів, спрямованих на змінення поведінки соціуму, ми визнаємо справедливість твердження про те, що такі дії-комплекси бувають різні за своїм призначенням, спрямованістю, засобами реалізації, результативності, ефективності, якістю. Саме тому, спираючись на перелічені стрижневі поняття, слід розгалужувати всі СКТ за такими критеріями: призначення; спрямованість; протяжність у часі; засоби реалізації; результативність; ефективність; якість.

За критерієм «призначення» виокремлюються такі СКТ:

- прямого призначення;
- опосередкованого призначення;
- дотичного призначення.

СКТ *прямого призначення* – це така соціально-комунікаційна технологія, яка спрямована на здійснення дій-комплексів, що здійснюються в діаді «суб'єкт – об'єкт». Наприклад, СКТ обліку людей, що живуть з ВІЛ/СНІД. Соціальні працівники, які отримують пряму зарплату за свою працю, здійснюють пошук, облік та допомогу людям, що живуть з вірусом імунодефіциту та синдромом імунодефіциту.

Соціально-комунікаційна технологія *опосередкованого призначення* здійснюється в тріаді «суб'єкт – опосередкувач – об'єкт». Роль опосередкувача виконує будь-яка людина, яка не отримує грошову оплату за свою працю. Такими особами треба вважати волонтерів або добровольців, які без фінансової підтримки можуть відшукувати людей, що живуть з ВІЛ/СНІД.

Нарешті СКТ дотичного призначення означає такі дії-комплекси, які здійснюються в ланцюгу («суб'єкт – опосередкувач – об'єкт»)→ спостерігач. Спостерігачем може виступати будь-яка людина, яка випадково почула інформацію або побачила дії соціальних працівників чи волонтерів, спрямованих на допомогу, пошук та лікування людей, що живуть з ВІЛ/СНІД. Спостерігачі не отримують гроші за своє відчуття й почуття, вболівання й переживання, добровільну допомогу й клопіт щодо згаданої категорії індивідів. Спостерігачі лише спостерігають. Їхнє співчуття є результатом СКТ. Такий результат не можна вважати кількісним показником і важко виміряти, але наявність у суспільстві таких спостерігачів демонструє результативність і ефективність СКТ.

Критерієм, який дає можливість виокремити інші види СКТ, є «спрямованість соціально-комунікаційної технології». За згаданим критерієм виокремлюються такі СКТ:

- об'єктивно спрямовані;
- суб'єктивно спрямовані.

Об'єктивно спрямованими СКТ слід вважати системи дій-комплексів, які здійснюються з позицій пошуку причинно-наслідкових зв'язків явищ і процесів та в результаті є корисними для суспільства.

Прикладом об'єктивно спрямованої СКТ може бути пошук причин і зв'язків між законними формами обирання Президента в країні і незаконними. Пошук парламентаріями узгодження позицій щодо законних дій під час виборів – свідчення об'єктивного процесу. Корисним такий процес є у своєму результаті: колись настане час, і український

парламент зможе знайти конструктивне рішення (ряд законів) щодо оптимального варіанта виборчої системи в державі, яка не буде порушувати права й запити громадян, які обирають.

Суб'єктивно спрямованими СКТ називають системи дій-комплексів, що здійснюються з позицій бажань, прагнень, настанов певного суб'єкта і не можуть у результаті нести користь усьому суспільству, але тільки суб'єктові.

Прикладом суб'єктивно спрямованих СКТ вважаємо розв'язання і ведення війни, початок революції, заколот тощо. Під час ведення війни агресивно налаштований суб'єкт (чи то людина, чи то політичний союз держав) прагне досягти вигід для себе, для своєї власної користі, а не для соціальної групи, держави, союзу держав.

За критерієм «протяжність у часі» СКТ слід розгалужувати на:

- короткотривалі;
- довготривалі.

Досвід історії людства доводить твердження про те, що насамкінець суб'єктивно спрямована СКТ потерпає крах або одразу (короткотривалі СКТ на кшталт заколоту так званого Державного комітету з надзвичайного стану в СРСР чи громадянської війни 1918–1920 рр.) або через деякий, а іноді досить тривалий час (довготривалі СКТ). Наприклад, панування радянської влади в СРСР продовжувалося 74 роки. Здавалася «безмежною» в часі влада Давньої Греції, хоча продовжувалася в часі трохи більше 100 років. Найяскравіший приклад гегемонії Римської імперії зійшов нанівець через майже півтора тисячоліття. Наведені приклади масштабних довготривалих СКТ мали місце в історії, але закінчувалися з прозаїчних причин корисності дій суб'єктів.

За критерієм «засоби реалізації» слід вирізняти СКТ:

- природні;
- штучні;
- комбіновані.

Природні СКТ є системою маніпулятивних дій-комплексів, спрямованих на змінення поведінки соціуму через використання природних чинників-засобів (стихійні лиха, еволюція, коеволюція). Використання кам'яного наконечника прадавньою людиною-мисливцем стало результатом еволюційного – природного розвитку. Природа лише була поштовхом до розвитку мислення й навичок людини. СКТ пошуку захисту від негоди й стихійного лиха привела прадавню людину до природного укриття в печерах. Саме такий еволюційний факт породив необхідність нової СКТ – побудови власними руками власного житла на кшталт печерних стін.

Штучними СКТ треба вважати таку систему маніпулятивних дій-комплексів, яка спрямована на змінення поведінки соціуму за допомогою штучно утворених чинників-засобів (верстат для друку, двигун внутрішнього згорання, пароплав, літак, фотоапарат, кіноапарат, телеграф, радіо, космічний апарат, телебачення, комп'ютер, мобільний зв'язок тощо).

Комбінованими СКТ називаємо систему маніпулятивних дій-комплексів, яка спрямована на змінення поведінки соціуму за допомогою симбіозу штучно утворених і природних чинників-засобів. Прикладом комбінованих СКТ треба вважати утворення водосховищ (Каховське, Київське), які спочатку утворені штучно, наслідували мету постачання водою густонаселені райони України, а пізніше перетворилися на природне середовище появи риби й замулення берегів і природного звуження русла річки Дніпро. Комбінованою СКТ слід визнати й полум'я, воно спочатку виникло як природне явище, а пізніше штучно використовувалося для обігріву людей, приготування їжі, було джерелом енергії для виробничих та наукових пошуків. Комбіновані СКТ варто було б назвати соціальними технологіями, якби не комунікаційне середовище, яке було основою для передавання процедури добування, наприклад, вогню.

За критерієм «результативність» виокремлюють СКТ:

- локальні;
- медіумні;
- глобальні.

Локальні СКТ передбачають короточасні маніпулятивні дії-комплекси, результатом яких є зміна соціуму на локальному рівні, ненадовго, у неглибокому, поверхневому смислі, у неширокому діапазоні наслідків. Прикладом локальних СКТ слід вважати виборну кампанію в межах підприємства, вузу, міста.

Медіумними (серединними) СКТ варто називати такі, що змінюють соціум на певний помітний для одного покоління проміжок часу і можуть потягнути за собою втілення глобальних СКТ. Медіумними СКТ називають, наприклад, прихід до влади нової суспільної еліти в результаті Французької революції 1789–1791 рр., завоювання влади більшовиками у 1917 р., нав'язування «помаранчевих» ідеалів після подій осені-зими 2004 р. в Україні.

Глобальні СКТ – це довготривалі дії-комплекси, які обов'язково тягнуть за собою розтягнуті в часі зміни суспільства. Прикладом є винахід електричного струму або радіозв'язку, появу в людства телебачення або комп'ютерної мережі Інтернет. Довготривалість результатів глобальних СКТ визначається кардинальним зміненням якості і кількості процесів

комунікації, їх ефективністю й прискоренням обміну думками, позиціями, заявами, претензіями, пропозиціями, рішеннями тощо.

За критерієм «ефективність» необхідно розрізнявати СКТ такі антагоністичні діади і тріади:

- високоефективні – низькоефективні;
- сталоефективні – перемінноефективні;
- віддаленоефективні – помірноефективні – близькоефективні;
- довгоплиннеефективні – середньоплинноефективні – швидкоплиннеефективні.

Діада перша: «високоефективні – низькоефективні СКТ».

Високоефективними соціально-комунікаційними технологіями слід вважати такі, що мають високу якість, зручність і не вимагають додаткової корекції результату. Такими СКТ можна сміливо назвати змінення масової свідомості завдяки телевізійним випускам новин (назвемо їх «СКТ подавання телевізійних новин»).

СКТ подавання телевізійних новин відрізняються від інших соціально-комунікаційних технологій своєю постійністю й регулярністю. За даними А. В. Яковця [32], з 1 лютого 1939 р. у Києві починає своє телевізійне мовлення студія, що була обладнана в Будинку Українського радіо. Разом з тим починають своє циркулювання перші випуски новин. З того часу новини виходять на телеканалах постійно, регулярно, пропонуючи телеглядачам набір інформаційних блоків за різними спрямуваннями. Кожний з українців упевнений у тому, що о певній годині доби він, увімкнувши телеприймач, зможе побачити та почути новини дня.

Низькоефективними СКТ слід вважати такі технології, що мають низьку якість, є незручними та потребують додаткової корекції результату.

Серед таких назвемо соціально-комунікаційну технологію зазиву громадян країни до припинення давати й брати винагороди-хабарі (гроші, коштовні подарунки, дрібні подарунки: цукерки, шоколадки, квіти та інші «презентики») в обмін на виконання прямих службових обов'язків. Хабарництво (яке також слід розглядати як соціально-комунікаційну технологію), за оцінкою правоохоронних органів, є високоефективною СКТ, але за оцінкою боротьби з хабарництвом – досить низькоефективною СКТ.

Діада друга: «сталоефективні – перемінноефективні СКТ».

Сталоефективними СКТ слід називати такі технології, які мають сталу ефективність, що не змінюється від впливом будь-яких чинників. Наприклад, сталоефективною СКТ можна вважати систему реєстрації хворих у лікарнях за місцем проживання. Починаючи з кінця 20-х років

XX ст., реєстрація хворих у лікарнях здійснюється постійно. Жодні революційні потрясіння або війни, стихійні лиха чи техногенні катастрофи не можуть стати на заваді медичному персоналу здійснювати запис хворих за їхніми прізвищами, іменами та по батькові. Така процедура відома ще з часів появи хворих і централізованих пунктів їхнього лікування, тобто з давніх часів існування лікарів і їхніх пацієнтів. Стала ефективність обговорюваної СКТ очевидна.

Переміннонефективні СКТ передбачають нестійкі ефективність і результат, іноді залежать від сторонніх чинників, які стають на заваді здійснення системи дій-комплексів, спрямованих на змінення моделей поведінки суспільства. Серед таких переміннонефективних СКТ ми спостерігаємо політичні вибори. Залежно від політичних епох і суспільно-економічних ладів вибори як СКТ мали різну ефективність. При радянській владі вибори як такі не впливали на волевиявлення громадян СРСР. У період перебудови доля обраного керівника в політиці визначалася якістю його балотування на певну високу посаду, від чого ефективність виборів могла бути високою. Нині, коли вибори в Україні відбуваються майже кожний рік, їх ефективність як соціально-комунікаційної технології визначається вже не можливістю народу висловити власну точку зору, але частіше зневірою в демагогічно-пропагандистську балаканину політиків, а від того, чи захоче електорат висловлювати свою позицію щодо визначення власного майбутнього. Отже, політичні вибори як СКТ ми визначаємо як переміннонефективну технологію.

У *триаді* «віддаленоефективні – помірнеофективні – близькоефективні СКТ», яка дає змогу розгалужувати СКТ за критерієм «ефективність» на три види, ми обговорюємо вид «віддаленоефективні СКТ».

Вважаємо віддаленоефективними СКТ такі дії-комплекси, які не дають можливості фіксувати одразу після їх втілення помітні зміни в соціумі, але пропонують їх у віддаленій перспективі. Прикладом вважаємо такий: перемовини про інтенсивне будівництво житла для кожної родини в місті не передбачають швидке надання квартири кожній сім'ї, але протягом певних десятиліть забезпечення багатьох сімей житлом. Отже, перемовини про будівництво житла є віддаленоефективною СКТ.

Іншим видом СКТ будуть перемовини з терористами про термінове й негайне надання їм літака, грошей і вільного вильоту до бажаної ними країни. Ефективність таких перемовин як виду СКТ визначається нинішнім моментом, а значить, перемовини з терористами в даному випадку ми повинні вважати близькоефективною СКТ.

Помірнеофективними СКТ треба вважати ті, які передбачають прояв і фіксацію ефективності протягом не далекого і не близького майбутнього

часу. Наприклад, помірноєфективною СКТ є екзаменаційно-залікова сесія в навчальному плані вишів (вищих навчальних закладів). Студенти, приходячи на заняття до вузу, знають, що в недалекому майбутньому (через три-чотири-п'ять місяців) їх очікує декілька заліків і іспитів як форм контролю знань, набутих за період навчання на певному курсі. Не можна називати згадані декілька місяців віддаленою ефективністю, але не назвеш таку перспективу ефективності близькою. Отже, вона визначає вид помірноєфективної СКТ.

Остання тріада видів СКТ, а саме «довгоплинноєфективні – середньоплинноєфективні – швидкоплинноєфективні технології» дає можливість нам розгалузити СКТ за ознакою дії ефективності в часі.

Довгоплинноєфективні СКТ – це такі технології, що передбачають прояв ефективності протягом тривалого часу (40–50 і більше років, або період життя більше як одного покоління). Прикладом таких слід вважати технологію реєстрації громадян за місцем їхнього проживання. Починаючи з 30-х років ХХ ст., радянська влада запропонувала суспільству реєстрацію громадян за місцем постійного їхнього мешкання в містах і селах. Така соціально-комунікаційна технологія була названа «пропискою», оскільки в певних відділах, які назвали «паспортними столами» при районних відділах внутрішніх справ (РОВД), ставили штамп у паспорті кожного громадянина та рукописно заповнювали в штампі відомості про те, якого числа, місяця й року той був зареєстрований за певною адресою. Соціологи такий спосіб реєстрації називали «інститутом прописки». Ми вважаємо описану процедуру реєстрації громадян соціально-комунікаційною технологією.

Незважаючи на скасування інституту прописки на теренах СНД, нині існує та ж сама СКТ з іншою назвою, а саме «реєстрація громадян». За своєю сутністю згадана СКТ не відрізняється від інституту прописки, але семантично назва набула іншого смислового забарвлення. Ефективність СКТ реєстрації громадян визначається тим, що будь-який громадянин України (навіть СНД) видний «як на долоні» для спеціальних служб, які опікуються безпекою країни. Пересування громадян країною і їхнє постійне проживання нині чітко зафіксоване органами Міністерства внутрішніх справ, що необхідно для здійснення оперативно-пошукових дій у випадку такої потреби. Довготривала ефективність СКТ «реєстрації громадян», а раніше «інститут прописки», дає змогу називати її довгоплинноєфективною СКТ. На відміну від описаних довгоплинноєфективних СКТ слід виокремлювати середньоплинноєфективні СКТ, сутність результативності яких визначається протягом нетривалого, але помітного в житті людини часу (від п'яти до 30 років,

або протягом життя одного покоління). Для ілюстрації середньоплинноефективної СКТ треба пригадати спроби перебудови суспільства, один з яких було названо період «хрущовської відлиги» (1954–1963 рр.) та другий, що отримав назву завдяки гучному російському терміну «перестройка» (1985–1991 рр.) І в першому випадку, і в другому протягом життя одного покоління були втілені соціально-комунікаційні технології, які, на жаль, за своєю результативністю не спостерігалися тривалий час, лише шість-вісім років. Ефективність згаданих середньоплинних СКТ об'єктивно визначена ходом історії: перебудова суспільства була необхідною, але погано підготовленою і недоведеною до логічного закінчення.

Швидкоплиннеефективними соціально-комунікаційними технологіями слід називати такі, результативність яких протікає протягом періоду від одного-двох днів до п'яти років, Результати згаданих СКТ нестійкі й недовготривалі. На пам'яті однієї людини таких СКТ відбувається декілька десятків, можливо, сотень. Швидкоплиннеефективні СКТ здійснюються легко, готуються недовго і, як наслідок, не залишаються надовго у свідомості суспільства. Прикладом швидкоплиннеефективних СКТ слід назвати такі: кампанія «Чисто не там, де підмітають, а там де не забруднюють»; кампанія, спрямована на збирання пластикових пляшок на горі Говерла; кампанія, спрямована на запобігання зараженню вірусом «пташиного грипу» (весна 2007 р. в Китаї) або «свинячого грипу» (осінь-зима 2009 р. в Україні).

За критерієм «якість» слід виокремлювати такі СКТ: високоякісні; середньоякісні; низькоякісні; неякісні.

Високоякісними соціально-комунікаційними технологіями називаємо ті дії-комплекси, які спрямовані на зміни в суспільстві, орієнтовані на високий результат і якість. Високим результатом ми називаємо такий, що покращує показники на 31 і вище відсотків. Прикладом можемо назвати соціально-комунікаційну технологію навчання дітей грамоті в першому класі середньої школи. Коли діти шести років приходять до першого класу, відсоток таких, що знають абетку та володіють первинними навичками читання, дорівнює 60–70 %. Наприкінці навчального року, коли закінчується період навчання грамоті, відсоток дітей, які читають, збільшується до 100. Отже, підвищення показника фіксується на рівні 30–40 %. Такий результат ми вважаємо високоєфективним. У випадку, коли показник підвищення результату дій-комплексів, спрямованих на змінення соціуму, дорівнює 20–30 %. соціально-комунікаційні технології слід вважати *середньоякісними*. Наприклад, у випадку, коли СКТ навчання 10 собак елементарним навичкам

виконання простих команд інструктора-кінолога дають можливість зафіксувати гарний результат на рівні двох-трьох собак, такий результат слід вважати середньооефективним.

Нарешті *низькоякісними* СКТ ми вважаємо такі, що підвищують результат тільки в межах від 2–3 % до 15–19 %. Прикладом слід вважати змінення тарифів на розмови в мережі одного оператора мобільного зв'язку на 2–5 % шляхом приховування збільшення тарифів на з'єднання з абонентом конкуруючого мобільного оператора.

Неякісними соціально-комунікаційними технологіями вважаємо ті, що змінюють суспільство менше ніж на 2 % або взагалі не здійснюють змін. У нашому житті таких СКТ достатньо багато. Наприклад, збільшення тарифів для проїзду в міських маршрутних таксі ми вважаємо низькоякісною СКТ, оскільки кількість пасажирів зменшилася, а прибуток піднявся на 1–2 %.

Поставлена нами мета виокремити види соціально-комунікаційних технологій досягнута. Ми описали види соціально-комунікаційних технологій, які виокремили за декількома критеріями.

Досвід показує, що з часом, коли життя буде стрімко змінюватися, кількість та якість критеріїв буде змінюватися, що потягне за собою об'єктивне змінення як кількості, так і якості видів СКТ.

Список використаних джерел

1. *Высотина О. Н.* Социально-коммуникативные технологии как фактор формирования политического лидера [рукопись] : дис. ... канд. социолог. наук : спец. 23.00.02 «Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии» / Высотина Ольга Николаевна. – СПб., 2006. – 170 с.

2. *Бурбела Н.* Марнвірсто як соціально-комунікаційна технологія / Н. Бурбела // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [Голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 67–69.

3. *Варивода О.* Гендерний стереотип як засіб впливу жінок політиків на аудиторію / О. Варивода // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [Голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 69–73.

4. *Гавра Д. П.* Социально-коммуникативные технологии: сегодня и завтра / Д. П. Гавра // PR-диалог. – № 2–3. – 2003.

5. *Гавра Д. П.* Социально-коммуникативные технологии: сущность, структура, функции / Д. П. Гавра [Электронный ресурс] // Оптимальные коммуникации (ОК). – Режим доступа: <http://jarki.ru/wpress>. – Загл. с экрана.

6. *Данакин Н. С.* Теоретические и методические основы проекти-

рования технологий социального управления / Н. С. Данакин. – М. ; Белгород, 1996. – С. 94–95.

7. *Дзенник С.* Інструменти маркетингових комунікацій у побудові політичного іміджу // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 77–80.

8. *Досенко А.* Блог як інструмент впливу на соціум / А. Досенко // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 83–86.

9. *Заславська О.* Технологія іміджу як різновид електоральних (виборчих) технологій / О. Заславська. – К., 2007. – С. 67.

10. *Зверева К.* Роль соціокультурних міфів та стереотипів у формуванні регіонального іміджу в сегменті ЗМІ українського інтернет-простору / К. Зверева // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 86–89.

11. Информационно-психологическая безопасность в эпоху глобализации : учеб. пособие / В. М. Петрик, В. В. Остроухов, А. А. Штоквиш и др. [под. ред. В. В. Остроухова]. – К. : Гос. ун-т информационно-коммуникационных технологий, 2008. – 544 с.

12. *Ковалевська А.* Суб'єктно-об'єктна класифікація політичних рекламних слоганів / А. Ковалевська // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 89–91.

13. *Ковалевська Т.* Нейролінгвістичні маркери рекламного впливу / Т. Ковалевська // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 91–94.

14. *Койт М.* Понятие коммуникативной стратегии в модели общения / М. Койт, Х. Ёйм // Психологические проблемы познания действительности. Учёные записки Тартуского университета. – Вып. 793. – Тарту, 1988. – С. 34.

15. *Коновець О. Ф.* Масова комунікація: теорія, моделі, технології: навч. посіб. / О. Ф. Коновець. – К. : ЛГУ, 2009. – 266 с.

16. *Корень О.* Застосування методів соціальної реклами для боротьби з поширенням туберкульозу в Україні / О. Корень // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 94–97.

17. *Кутуза Н.* Сугестивність політичних слоганів / Н. Кутуза // Світ соціальних комунікацій: наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 102–106.

18. *Марков М.* Технология и эффективность социального управления / М. Марков. – М., 1982. – С. 56–60.

19. *Островська Н.* Основні аспекти досліджень соціально-комуні-

каційних технологій / Н. Островська // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 112–116.

20. *Почепцов Г. Г.* Коммуникативные технологии XX века / Г. Г. Почепцов – М. : Ваклер, 2001. – 352 с.

21. *Почепцов Г. Г.* Информационно-политические технологии / Г. Г. Почепцов. – М. : Центр, 2003. – 384 с.

22. *Почепцов Г. Г.* Коммуникативные технологии двадцатого века / Г. Г. Почепцов – М. : Рефл-бук; К. : Ваклер, 2002. – 352 с.

23. *Різун В. В.* Гуманітарні технології / В. В. Різун, Н. В. Бондаренко, О. Б. Тетеріна, М. І. Фурдуй. – К. : КМ Academia, 1994. – 60 с.

24. *Різун В. В.* Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. В. Різун // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 1. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 7–11.

25. *Хавкіна Л. М.* Сучасний український рекламний міф : монографія / Л. М. Хавкіна. – Х. : Харківське іст.-філол. товариство, 2010. – 352 с.

26. *Холод О. М.* Комунікаційні технології (у теорії інмутації) : навч. посіб. / О. М. Холод – К. : КиМУ, 2010. – 147 с.

27. *Холод О. М.* Комунікаційні технології : підручник / О. М. Холод – К. : КиМУ, 2011. – 340 с.

28. *Холод О. М.* теорія інмутації суспільства : монографія / О. М. Холод – К. : КиМУ, 2011. – 305 с.

29. *Циганов В.* Політична безпека і безпечна політика: складові, ознаки, стан, тенденції / В. Циганов. – К., 2006. – С. 45–46.

30. *Шевченко А.* Теоретичні засади дослідження проблеми викривлення реальності через новинний телерепортаж / А. Шевченко // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 132–134.

31. *Шевченко О.* Специфіка заходів подолання кризових ситуацій у закладах нічної клубної культури / О. Шевченко // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 134–138.

32. *Яковець А. В.* Телевізійна журналістика: теорія і практика : підручник / А. В. Яковець – К. : Києво-Могилянська академія, 2007. – 240 с.

Юлія Половинчак,

старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. іст. наук

УКРАЇНЬСЬКА НАУКА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті розглядаються проблеми інформаційного забезпечення вітчизняної науки, зокрема доступу до світової наукової інформації через зарубіжні бази даних, наукову періодику, літературу й структуровані інформаційні ресурси українських бібліотечних установ та інших інформаційних центрів; особливості функціонування телекомунікаційної мережі УРАН та національної Grid-інфраструктури.

Ключові слова: телекомунікаційна мережа УРАН, телекомунікаційний центр УАРНЕТ, загальноєвропейська науково-освітня мережа GEANT2, Grid-інфраструктура

Сьогодні, коли для наукового співтовариства глобалізація стала реальністю, вимогою часу стає кооперація вчених усіх континентів у віртуальні співтовариства. У зв'язку з цим інформаційне забезпечення вітчизняних університетів і наукових установ має здійснюватися шляхом об'єднання зусиль для підготовки фахівців та проведення спільних дослідження в усіх актуальних для суспільства галузях фундаментальної та прикладної науки. При цьому кооперація дає можливість ефективного використання гігабітних каналів передавання даних і суперкомп'ютерів або грід-структур для їх обробки. Сьогодні таке об'єднання зусиль особливо необхідне в дослідженнях у галузях фізики високих енергій і радіаційної безпеки, радіоастрономії і космічних дослідженнях, аеродинаміці, конструюванні літальних апаратів, опору матеріалів і будівельній інженерії, геології й розвідці корисних копалин, океанології і передбаченні погоди, біотехнології, телемедицині тощо.

Отже, важливим аспектом гарантування інформаційного суверенітету держави повинно стати забезпечення для науковців, управлінців, усіх користувачів – громадян України швидкого, зручного, багатаспектного доступу до світової наукової інформації через зарубіжні бази даних, наукову періодику, наукову літературу й структуровані інформаційні ресурси українських бібліотечних установ та інших

інформаційних центрів, вже відібрані з глобального інформаційного простору в інтересах реалізації національних програм розвитку, проєктів міжнародного співробітництва [6].

Водночас на сьогодні стан інформаційного забезпечення вітчизняної науки та освіти далекий від ідеального: українські науковці, з одного боку, недостатньо забезпечені доступом до світової та вітчизняної інформації – незважаючи на зусилля, зокрема, НБУВ у створенні загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», навіть реферативну обробку проходить лише частина періодичних та продовжуваних видань України – та мають ускладнення (фінансові, мовні, організаційні) із публікаціями в закордонній науковій періодиці. Недостатнє насичення вітчизняних інформаційних комунікацій, слабка інтенсивність циркуляції в них необхідної для розвитку суспільства інформації призводить до небажаних для України економічних, політичних і соціальних наслідків

Перспективою розвитку фахівці вважають створення комплексного ресурсу повнотекстових версій сучасної академічної видавничої продукції в поєднанні з оцифрованими копіями найбільш значущих видань і документів (архівних матеріалів, офіційних документів) попередніх років. Реалізацію даної ідеї можна представити як окремий проєкт загальнонаціонального значення [2].

Серйозною проблемою для сучасної України є те, що західні аналітики називають «великим цифровим розділенням» (great digital divide): телекомунікаційні мережі, споживачами яких є наукові та науково-освітні установи України, базуються головним чином на дуже дорогих каналах передавання даних, що надаються місцевими операторами зв'язку та мають пропускні спроможності в кілобіти й мегабіти за секунду. Це не відповідає мульти-гігабітним швидкостям науково-освітніх мереж західних країн, які зазвичай базуються на власній волоконно-оптичній інфраструктурі або відносно недорогих високошвидкісних каналах, що надаються тамтешніми операторами. У цій ситуації вітчизняні дослідницькі групи практично відрізані від потенційних партнерів із країн ЄС через обмеження телекомунікаційних мереж. У зв'язку з цим проблемним протягом тривалого часу було ефективне співробітництво вітчизняних учених із зарубіжними колегами.

Водночас широке використання нових інформаційних технологій у галузі наукової комунікації дає змогу використовувати можливості альтернативних моделей світових тенденцій представлення наукової інформації [1, 3]. Удосконалення інформаційного забезпечення в освіті та науці має здійснюватися на базі реалізації ініціатив наукових уста-

нов, бібліотек та університетів для спільного пошуку інвестицій та розбудови сучасної національної науково-освітньої телекомунікаційної мережі.

У 1997 р. спільною постановою президії Національної академії наук України і колегії Міністерства освіти України за підтримки університетів, інститутів НАН була створена Українська науково-освітня телекомунікаційна мережа **УРАН** (URAN–Ukrainian Research and Academic Network) «Центром Європейської інтеграції» в м. Київ. Також було створено Асоціацію користувачів, яка об'єднує державні університети й наукові установи НАН України, є відкритою для нових членів і діє відповідно до Статуту, затвердженому міністром освіти України та президентом Національної академії наук України.

Головним призначенням мережі УРАН є сприяння інтеграції України в міжнародний інформаційний простір, розробка проектів у сфері освіти й науки, координація робіт зі створення телекомунікаційної мережі закладів освіти й науки України шляхом забезпечення установ, організацій та фізичних осіб у сферах освіти, науки та культури України інформаційними послугами на основі інтернет-технологій для реалізації професійних потреб та розвитку зазначених галузей. Такі послуги передбачають, зокрема, оперативний доступ до інформації, обмін нею, її розповсюдження, накопичення та обробку для проведення наукових досліджень, дистанційного навчання, використання методів телематики, функціонування електронних бібліотек, віртуальних лабораторій, проведення телеконференцій, реалізації дистанційних методів моніторингу тощо.

Мережа УРАН фізично об'єднує понад 80 науково-дослідних та освітніх закладів (180 точок підключення) та експлуатує власні волоконно-оптичні мережі у 18 містах України загальною довжиною близько 250 км і міжнародну волоконно-оптичну лінію зв'язку Львів – державний українсько-польський кордон довжиною 80 км. До мережі УРАН підключені понад 500 тис. користувачів – учених, викладачів, аспірантів, студентів.

Розбудова міських волоконно-оптичних сегментів здійснюється, починаючи з 1997 р., у рамках інфраструктурних грантів НАТО, грантом компанії CISCO і державного замовлення з боку Міністерства освіти і науки України. Усі кошти відповідно до Статуту асоціації направлено на розвиток інфраструктури та технічного оснащення центрального й регіональних вузлів УРАН, прокладення оптоволоконних ліній зв'язку та їх експлуатацію, а все обладнання й засоби телекомунікацій відповідно до завдань проектів встановлено та передано на баланс базовим організаціям УРАН, якими є державні ВНЗ – університети й наукові установи НАН України.

Практика досліджень та розвитку інформаційної науково-освітньої інфраструктури на кошти грантів міжнародних організацій, однак, не може замінити системної державної підтримки та фінансування.

У 1998 р. постановою президії НАН України на базі лабораторії інформаційних технологій і комп'ютерних мереж Інституту фізики конденсованих систем НАН України було створено Науково-телекомунікаційний центр «Українська академічна і дослідницька мережа» **УАРНЕТ** (UARNet – Ukrainian Academic and Research Network). Мережу було створено з метою забезпечення сприятливих умов для розвитку вітчизняної науки; потреб наукових та освітніх установ у доступі до ресурсів глобальної інформаційної мережі Інтернет; зв'язку з європейськими науковими інформаційними мережами; розвитку й широкого впровадження сучасних інформаційних технологій; запровадження нових інформаційних технологій у діяльності наукових, освітніх та державних установ; досліджень у галузі супутникового зв'язку та телекомунікаційних технологій передавання даних; повноцінної співпраці наукових центрів України з європейською та світовою науковою спільнотою; активного формування наукового інформаційного простору України.

У січні 2008 р. розпорядженням президії НАН України УАРНЕТ призначено оператором Академічної мережі обміну даними НАН України. Подальше вдосконалення діяльності в цій сфері має здійснюватися на базі співпраці мереж УРАН та УАРНЕТ, об'єднання їх потужностей виконання спільних проектів, зокрема використання суперкомп'ютерних обчислень для всіх галузей науки.

Важливим кроком до інтеграції України в інформаційний простір Європи та доступу до наукових і інформаційних ресурсів у контексті реалізації Державної програми «Інформаційні і комунікаційні технології в освіті і науці» має стати практична реалізація положень угоди про підключення мережі УРАН до **загальноєвропейської науково-освітньої мережі GEANT2**, підписаної у 2007 р. Загальноєвропейська науково-освітня мережа GEANT (GEANT Website (<http://archive.geant.net>)) об'єднує понад 30 млн дослідників із 34 європейських країн і має канали в різні регіони світу. GEANT фінансується спільно Європейською комісією і європейськими національними мережами науки й освіти та керується некомерційною організацією DANTE, у завдання якої входять планування, створення й експлуатація мережевої інфраструктури у Європі для потреб науки й освіти.

У 2008 р. DANTE, провайдер міжнародної науково-освітньої мережі, що працює на основі партнерства з національними науково-дослідними мережами, оголосив про введення в дію високошвидкісного з'єднання

між національною українською науково-освітньою мережею УРАН та загальноєвропейською науково-освітньою мережею високої пропускної здатності GEANT 2.

У березні 2009 р. загальноєвропейська науково-освітня мережа GEANT провела сертифікацію української науково-освітньої мережі УРАН у присутності українських користувачів. Ці процеси стали завершальними на етапі підключення УРАН до GEANT.

Таким чином, і вітчизняні вчені, і науковці Європи дістали доступ до нових наукових надбань. При цьому українські науковці одержали можливість доступу до міжнародних науково-інформаційних ресурсів – баз даних провідних світових видавництв різних наукових напрямів, що дасть можливість використовувати інформацію, яка представлена в понад 2 тис. наукових журналах світу, для наукової діяльності та в навчальному процесі; інформаційних і обчислювальних ресурсів європейської науково-освітньої мережі (електронних бібліотек, баз даних, інформаційних пошукових систем, архівів наукових публікацій та дисертацій; реферативних баз наукової періодики, доступ до віддалених центрів суперкомп'ютерних обчислень і наукових даних, ресурсів дистанційних технологій навчання, які надають більш ніж 3500 університетів і наукових установ Європи). Перспективним напрямом ефективного співробітництва є **розвиток високошвидкісного з'єднання мереж УРАН і GEANT2**. На відміну від звичайного комерційного підключення до Інтернет, таке з'єднання дає змогу запровадити в мережі УРАН ряд нових мережевих сервісів, орієнтованих на передавання саме наукового й освітнього трафіку, що дасть можливість українській освіті та науці успішно вирішувати важливі для суспільства завдання, а саме:

- створення середовища високошвидкісного обміну інформацією для розвитку технологій та досліджень, забезпечення доступу до глобальних науково-технологічних баз даних та суперкомп'ютерних ресурсів;
- кооперація з науковими колективами України й західними партнерами в проведенні спільних наукових досліджень у ключових галузях науки, техніки і технологій;
- забезпечення високошвидкісного доступу науковців України для проведення фундаментальних досліджень на унікальних фізичних системах у галузі фізики високих енергій, астрономії, геофізики тощо.
- забезпечення доступу до світових електронних бібліотек, баз даних, наукових та освітніх порталів, ресурсів системи дистанційного навчання тощо.

Крім того, створення спільного з європейським єдиного науково-освітнього інформаційного середовища є основою для побудови

міжнародної Grid-інфраструктури, що приходять на зміну вже звичному Інтернету з його веб-послугами як засіб спільного використання обчислювальних потужностей та сховищ даних.

На сьогодні Grid є технологією ефективного забезпечення гнучкого, безпечного й скоординованого загального доступу до ресурсів – географічно розподіленою інфраструктурою, що об'єднує ресурси різних типів (процесори, довготривалу й оперативну пам'ять, сховища, бібліотеки й бази даних, мережі). Доступ до них користувач може отримати з будь-якої точки, незалежно від місця їх розташування; при цьому здійснюється колективний режим доступу до ресурсів і пов'язаних з ними послуг (сервісів) у рамках глобально розподілених віртуальних організацій, що складаються з підприємств і окремих фахівців, які спільно використовують загальні ресурси.

Найбільш успішно на даному етапі свого розвитку Grid-системи забезпечують роботу з такими типами ресурсів:

- обчислювальні ресурси – окремі комп'ютери, кластери;
- ресурси зберігання даних – диски і дискові масиви, стрічки, системи масового зберігання даних;
- мережеві ресурси;
- програмне забезпечення – будь-яке спеціалізоване ПО.

Уже сьогодні Grid дає можливість вийти за рамки простого обміну даними між комп'ютерами та зрештою перетворити їх глобальну мережу на гігантський віртуальний комп'ютер, доступний у режимі віддаленого доступу з будь-якої точки, незалежно від місця розташування користувача. Сфера застосування технологій Grid не обмежується лише вирішенням складних наукових та інженерних завдань. Grid проникає в промисловість і бізнес, претендуючи на роль універсальної інфраструктури для обробки даних, у якій функціонує безліч служб (Grid Services), що не лише дають змогу вирішувати конкретні прикладні задачі, а й пропонують послуги з пошуку необхідних ресурсів, збору інформації про стан ресурсів, зберігання й доставки даних [4].

За ініціативою Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова у квітні 2006 р. у НАНУ стартувала корпоративна програма «Впровадження Grid-технологій і створення кластерів в Національній академії наук України» (або Українська академічна Grid-Ініціатива – UAGI).

У 2007 р. Національна академія наук підписала Меморандум про взаєморозуміння з WLCG (Worldwide LHC Computing Grid) у ЦЕРН і обробки й аналізу даних із LHC (Large Hadron Collider, великого адронного колайдери). В Україні розпочато також розробку Національної Grid-інфраструктури виробничої якості з високоякісними пос-

лугами (проект UGrid) на базі Національної науково-освітньої мережі УРАН для забезпечення загальнонаціональної віртуалізації розподілених обчислювальних ресурсів різних типів (процесорів, сховищ даних, мереж, унікального обладнання), здатних підтримувати життєдіяльність державних структур, наукових і освітніх організацій, промислових корпорацій. Проект виконує команда академічних, освітянських і промислових українських організацій, яку очолює Інститут системного аналізу (ІПСА) Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут». Проект присвячено побудові високоякісної національної Grid-інфраструктури з відповідними сервісами для надання можливості вітчизняним науковцям плідно співпрацювати у Європейському науковому просторі (European Research Area, ERA).

Створений і розпочав у січні 2008 р. свою діяльність (у співпраці з європейською організацією EUGridPMA) Сертифікаційний центр відкритих ключів, відповідальний за реєстрацію національних Grid-ресурсів, реєстрацію віртуальних організацій і користувачів, за надання українським користувачам доступу до європейських ресурсів і сховищ даних (www.ca.ugrid.org).

Освоєння сучасних механізмів міжнародного інформаційного співробітництва в інформаційній сфері правомірно ставить питання про забезпечення його належної ефективності, оптимального використання в інтересах інноваційного розвитку України

Прикладом такого успішного вирішення проблем організації наукового співробітництва є Суперкомп'ютер НТУУ. Він забезпечує функціонування українського Світового центру даних з геоінформатики та сталого розвитку (<http://wdc.org.ua/uk>), який є частиною системи Світових центрів даних Міжнародної ради з науки (International Council for Science <http://www.icsu.org>) і віртуалізацію його різномірних систем зберігання даних у вигляді єдиного сховища даних (так званого віртуального пулу), керування яким здійснюється централізовано з допомогою ПО (IPStor фірми FalcomStor). Забезпечення користувачів сучасними даними (з фізики твердої Землі, сонячно-земної фізики, сталого розвитку суспільства та ін.) і обчислювальними ресурсами для їх обробки здійснювалося дистанційно через спеціалізований СЦД портал і Національну комп'ютерну мережу для науки і освіти УРАН.

Наукові інтереси потребують спільних зусиль інститутів НАНУ і організацій МОНУ з об'єднання існуючих сегментів наукової і освітньої обчислювальної і комунікаційної інфраструктури в єдину Українську національну Grid-ініціативу (UNGI) та інтегрування UNGI у Європейську Grid-інфраструктуру EGEE (Enabling Grids for E-sciencE).

З метою забезпечення повномасштабної участі України в проєкті глобальної Європейської комп'ютерної інфраструктури типу Grid Інститут теоретичної фізики НАНУ, провідна організація проєкту UAGI, і Інститут прикладного системного аналізу НТУУ «КПІ», провідна організація проєкту UGrid, сформували в серпні 2007 р. спільний проєкт UNGI (Українська національна Grid-ініціатива – Ukrainian National Grid Initiative), який вже включено в міжнародну Сьому рамкову програму [4].

Сьогодні можна констатувати, що Україна розвиває можливості для співпраці з міжнародною спільнотою у сфері інформаційних технологій. Створення та використання технологій XXI ст. – Grid-технологій – для обробки потужних інформаційних масивів, якими оперує сучасна наука, є вагомим внеском у міжнародне співробітництво. Цей процес є також ефективною можливістю через організацію інформаційних взаємообмінів для зміцнення вітчизняного інформаційного суверенітету подолати відставання від європейських країн і увійти у європейський дослідницький простір повноправним і кваліфікованим партнером. Його реалізація потребує:

- об'єднання існуючих сегментів наукової і освітньої обчислювальної і комунікаційної інфраструктури;
- подолання відставання в розробці й впровадженні нової техніки, програмних продуктів, інформаційних технологій та забезпечення у зв'язку з цим ефективного функціонування інформаційної основи наукової діяльності;
- активізації участі в міжнародному інформаційному співробітництві з орієнтацією на конкретні результати, необхідні для розвитку українського суспільства, здійснення вагомого внеску вітчизняної науки в міжнародне співробітництво;
- підвищення кваліфікації користувачів інформаційних мереж, бібліотечних працівників, їхньої обізнаності з прикладним програмним забезпеченням, що є основою для інфраструктури інформаційно-наукового забезпечення.

Іншим аспектом інтеграції України у європейську наукову спільноту є належне представлення України в міжнародній системі документальних комунікацій, що потребує:

- розробки інформаційно-пошукових систем, програмного забезпечення для довготермінового запам'ятовування порядку зберігання, пошуку й надання користувачам необхідної інформації;
- удосконалення засобів ефективного представлення в глобальному інформаційному просторі наукових установ – належного інформа-

ційного наповнення, оперативного оновлення, забезпечення представлення інформаційних продуктів на основних мовах міжнародного спілкування;

– створення національної бази даних про українську науку з потужною пошуковою системою як національного аналогу й водночас доповнення до Web of Science;

– організації ефективної інформаційної безпеки, розвитку системи національних інформаційних ресурсів як складової загальноцивілізаційного інформаційного базису розвитку людства.

Реалізація поставлених завдань сприятиме забезпеченню належного представлення української науки в системі міжнародних документальних комунікацій, її повноправному входженню у європейський дослідницький простір, і, таким чином, зміцненню вітчизняного інформаційного суверенітету.

Список використаних джерел

1. Башун О. В. Глобальна бібліотечна кооперація: історія та сучасність / О. В. Башун // Бібл. форум України. – 2003. – № 2. – С. 29–30.

2. Воскобойнікова-Гузєва О. Академічні видання України в Інтернет-просторі: реалії і перспективи / О. Воскобойнікова-Гузєва // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 27. – С. 14–21.

3. Колесникова Т. Кластер як нова регіональна модель інтеграції бібліотек ВНЗ України: концептуальні характеристики та умови реалізації [Електронний ресурс] / Т. Колесникова // Освіта регіону: Політологія. Психологія. Комунікації. – 2010. – № 9. – Режим доступу: http://www.social-science.com.ua/jornal_content/308/social_communication. – Назва з екрана.

4. Петренко А. І. Національна Grid-інфраструктура для забезпечення наукових досліджень і освіти [Електронний ресурс] / А. І. Петренко // Системні дослідження і інформаційні технології. – К., 2008. – № 1. – Режим доступу: <http://allted.kpi.ua/downloads/Grid.pdf>. – Назва з екрана.

5. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку / Г. В. Шемаєва // Бібл. планета. – 2006. – № 4. – С. 21–25.

6. Ярошенко Т. О. Електронні журнали – нові можливості в інформаційному забезпеченні науки та освіти / Т. О. Ярошенко // Наук. зап. Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». – К., 2001. – Т. 19: Спецвипуск. – Ч. 1 // НаУКМА / редкол.: В. Брюховецький (голова) [та ін.]. – С. 27–31.

Володимир Удовик,

директор Фонду президентів України НБУВ, канд. іст. наук

МАТЕРІАЛИ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ У СИСТЕМІ ДОКУМЕНТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглядаються різні види джерел дослідження президентських виборчих кампаній в Україні. Порушуються також питання їх систематизації, накопичення та зберігання.

Ключові слова: президент, виборча кампанія, інформаційні ресурси, документна комунікація.

Україна за роки своєї незалежності пережила п'ять президентських кампаній. Усі вони проходили бурхливо, підтримували цікавість та напруження в суспільстві. З розвитком виборчих технологій виборчі кампанії стають дедалі складнішими, більш витончені. І хоча останнім часом з'явилися наукові напрацювання з цієї проблематики (Л. Кочубей [3], Г. Почепцов [5], Н. Приймаченко [6] та ін. [2]), але все одно вітчизняних фахівців у країні недостатньо, тому дуже часто кандидати на найвищу державну посаду запрошують собі консультантів з-за кордону. Для розвитку дослідження виборчих технологій необхідно мати відповідну джерельну базу. Одним з подібних джерел є інформаційні матеріали президентських виборчих кампаній.

Метою даної статті є розгляд джерел дослідження перебігу президентських виборчих кампаній, застосування різноманітних виборчих технологій та поведінки політичної еліти України під час та після виборів.

Інформаційні ресурси з питань президентських виборчих кампаній можна розділити на декілька груп: офіційні видання та періодична преса, партійна преса, агітаційні матеріали, веб-сайти та статистичні дані.

Різноманітність видів інформаційних матеріалів зростала з розвитком електронних технологій та суспільних процесів. Якщо на початку незалежності переважали офіційні видання та періодична преса, то на останніх президентських виборах 2010 р. велику кількість інформаційних ресурсів становлять електронні матеріали, зібрані з мережі Інтернет. Світова тенденція виходу політиків у соціальні мережі поширилася й в Україні. Так, багато кандидатів у Президенти заводи свої одной-

менні блоги, відкривали сторінки на Facebook, Twitter та інших соціальних мережах.

Перша група джерел із проблематики президентських виборчих кампаній складається з офіційних видань Президента України (Офіційний вісник Президента України, Президентський вісник), Верховної Ради України (Відомості Верховної Ради України, Голос України), Кабінету Міністрів (Урядовий кур'єр), Центральної виборчої комісії (Вісник Центральної виборчої комісії). Ці видання друкують офіційну інформацію про початок президентської виборчої кампанії, її перебіг та результати. Крім того, тут можна знайти й програми кандидатів, які вони подали разом з іншими документами при реєстрації у ЦВК.

До першої групи офіційних видань входять також і нормативні акти, зокрема Конституція України, Закони України «Про вибори Президента України», «Про Центральну виборчу комісію» тощо.

Джерела першої групи становлять основу досліджень про вибори Президента України, вони відображають офіційну точку зору вищої державної влади на перебіг виборчої кампанії.

Періодична преса – становить великий масив джерел для дослідників, який можна поділити на центральні та регіональні газети. І хоча регіональні видання дуже часто передрукують статті зі столиці, але цікавими є специфіка місцевих аналітичних оглядів. Під час проведення виборчих кампаній газети багато матеріалів присвячують кандидатам у Президенти, їхній політиці та методам політичної боротьби. Суб'єктивні погляди журналістів залежать від статусу газети (опозиційна чи неопозиційна, муніципальна, розважальна тощо), від регіону поширення (західноукраїнські видання традиційно налаштовані проти кандидатів зі сходу й навпаки) та від власного бачення ситуації. Це все повинні враховувати науковці при дослідженні перебігу президентських виборів або при створенні політичних портретів кандидатів на найвищу державну посаду.

База реферативно-бібліографічних матеріалів газетної періодики починаючи з 1992 р. формується у Фонді президентів України НБУВ. Співробітники ФПУ проводили моніторинг центральної та регіональної преси і відбирали газетні матеріали на основних (відповідно до рейтингів) кандидатів у Президенти [7]. Після закінчення перформатування бази з формату «MARC» у САБ «ІРБІС64» вона буде доступна читачам та дослідникам у читальному залі ФПУ.

До групи періодики входять й наукові періодичні видання. Це досить важливий аналітичний матеріал. Після оголошення результатів виборів на сторінках наукових журналів проводиться дискусія та

обговорення проведення виборчої кампанії та перспектив на майбутнє. І хоча президентські вибори – це політичне явище, але досліджують його не лише політологи і юристи, а й соціологи, історики, документознавці, психологи. Отже, історіографічна база досить широко представлена міждисциплінарними дослідженнями.

Близькі за змістом, але не за формою, до попередньої групи джерел матеріали партійної преси. Ці газети орієнтовані або на регіональний електорат («Київщина регіональна», «Київська правда»), або на всеукраїнський («Товарищ», «Комуніст»). Їх основна функція не лише інформування про діяльність партії та партійних лідерів, а й проведення агітації за своїх кандидатів. Головний недолік даних ресурсів – це ситуативність створення «під вибори» переважної більшості [4], а також неперіодичність виходу. Крім того, часто даний вид джерел не надходить до бібліотек, а тому не завжди доступний для дослідників. Сьогодні партійна преса відходить на другий план порівняно із всеукраїнськими виданнями, які фінансуються політичною елітою різного політичного спрямування («Вечерние вести» Ю. Тимошенко, «Сегодня» Р. Ахметов та ін.).

Найбільшу групу інформаційних ресурсів з виборчої проблематики становлять агітаційні матеріали. Їх можна поділити на друковані (брошури, листівки, плакати, книги) та електронні (аудіо, відео, фотоматеріали та веб-сайти). Ці ресурси містять як пропаганду за певного кандидата, так і антипропаганду, тобто «чорний піар». Останні подають компромат або наклеп на кандидатів у Президенти. Для дослідників цей ресурс хоч і становить інтерес для виявлення методів політичної боротьби, але його дуже важко ідентифікувати, тому що такі матеріали не містять вихідних даних і їх належність можна встановити лише за іншими джерелами.

В останні президентські виборчі кампанії політтехнологи основних кандидатів у Президенти України почали переймати зарубіжні методи впливу на виборців, зокрема інтернет-технології. При цьому активно використовуються і традиційні: агітаційні листівки, виступи в пресі та на телебаченні. Сучасні інтернет-технології, наприклад соціальні мережі, дають можливість кандидатам у Президенти дуже оперативно доносити інформацію до великої кількості електорату. Наприклад, перед президентськими виборами у США 2008 р. інтернет-аудиторія Б. Обами нараховувала декілька десятків мільйонів. При цьому, підтримуючи свої сторінки у соціальних мережах, Б. Обама може використати дану базу виборців і на наступних виборах.

До групи агітаційних матеріалів входять й такі специфічні ресурси, як політичні мультфільми та народний фольклор. Цей вид виборчих тех-

нологій з'явився порівняно недавно, наприкінці ХХ ст. Видавці даної продукції, які часто залишаються невідомими, як і її замовники, використовують жанр мультфільмів для донесення до широкої аудиторії виборців інформації, яку не можна висвітити офіційно або яка не підтверджена фактами. Зрозуміло, що велика частина інформації – це парттехнологія для збільшення чи зменшення рейтингів кандидатів. Залишаючись на рівні народного фольклору, дані ресурси перебувають поза увагою дослідників і не представлені у більшості фондів інститутів документної комунікації: архівах, бібліотеках, музеях.

Бурхливий розвиток інтернет-технологій привів до збільшення веб-ресурсів, які охоплюють усі сфери людського існування, зокрема й політичну сферу. Перебіг президентських виборчих кампаній, особливо 2010 р., показав наскільки впливовим на виборців є Інтернет. До наступної групи джерел належать інтернет-видання, які не мають друкованого аналогу (Українська правда, УНІАН, ОстріВ та ін.), веб-сайти аналітичних агентств (Український центр економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова (www.uceps.org), Інститут масової інформації (imi.org.ua)), веб-сайти створені спеціально під вибори (Український вибір (uv.ukranews.com), president2010.info), розважальні інтернет-ресурси з виборчою тематикою, які теж виконують свою роль щодо впливу на електорат (форуми найрейтингових інтернет-видань та порталів).

Останню групу джерел становлять статистичні матеріали виборчих кампаній. Офіційна статистика ЦВК, яка зберігається на сайті ЦВК (<http://www.cvk.gov.ua>), починаючи з 1999 р., а також у ЦДАВОУ (Ф. 5225). Статистичні матеріали екзит-полів можна знайти на сайтах громадських організацій, які займалися проведенням соціологічних опитувань виборців. Наприклад, у 2010 р. був реалізований проєкт «Національний екзит-пол'2010» (<http://exitpoll.org.ua>). Соціологічні дослідження рейтингів найбільш впливових політиків України становлять великий інтерес дослідників виборчих кампаній. В Україні соціологічними дослідженнями займаються велика кількість громадських організацій та приватних фірм. (Центр Разумкова (<http://www.uceps.org>), Центр соціальних досліджень (<http://www.sofia.com.ua>), Центр соціальних та маркетингових досліджень Социс (<http://www.socis.kiev.ua>) та ін.).

Одна з головних проблем повноти матеріалів президентських виборчих кампаній – це відсутність на початку незалежності спеціальних установ зі збору даних ресурсів. До Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, за нормативними документами,

надходять архівні матеріали державних установ, зокрема Адміністрації Президента України (Ф.5233). На жаль, матеріали цього фонду закінчуються 1997 р., і дослідники не можуть, спираючись на документи, прослідкувати подальший розвиток однієї з найважливіших державних інституцій України. Центральний державний архів громадських об'єднань України приймає на зберігання матеріали громадських організацій, рухів та політичних партій. З досліджуваної проблематики – це фонди: Ф. 327 (Колекція документів з проведення виборів Президента України 2004 року (Помаранчева революція), Ф. 332 (Колекція агітаційних документів, інформаційно-аналітичних видань про участь політичних партій, об'єднань та їх представників у виборах Президента України, депутатів Верховної Ради України і місцевих рад. 1994–2006 рр.). Але у президентських перегонах часто беруть участь самовисуванці, отже, інформація про їхню виборчу кампанію не зберігається в даній установі, а залишається лише в підшивках періодичної преси та мемуарах учасників подій.

Після створення в 1996 р. Фонду президентів України у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського функцію з накопичення матеріалів з функціонування інституту президентства й виборчих кампаній, зокрема, було покладено на цей фонд. Співробітники ФПУ збирають друковані та електронні ресурси з виборчої тематики і формують відповідні бази даних: бібліографічну, повнотекстову, мультимедійну та архівні фонди. Ці матеріали представляють різноманітні жанри виборчих технологій: від агітаційних листівок та публікацій у ЗМІ до відеороликів, фото з білбордів та політичних мультфільмів.

Останнім часом до справи накопичення та збереження інформаційних ресурсів із проблематики президентських виборчих кампаній долучився Центральний державний електронний архів України (створений у травні 2007 р.). Ф. 1 («Президентські вибори 2010») складають архів веб-ресурсів кандидатів у Президенти України, а також архів інформаційно-аналітичного порталу «Український вибір: президентські вибори 2010 року», створено на базі трьох порталів «Український вибір: президентські вибори 2004 року», «Український вибір: парламентські вибори 2006 року» та «Український вибір: міські вибори у Києві 2008 року» [1].

Отже, матеріали президентських виборчих кампаній представлені широким видовим спектром джерел: офіційні видання, періодична преса, електронні та друковані агітаційні матеріали, інтернет-ресурси та статистичні дослідження. Функціонуючи в системі документної комунікації, дані ресурси виконують не лише пряму роль впливу на виборців, а й стають базою дослідження для політологів, юристів,

істориків, психологів та спеціалістів з державного управління. На основі наукового аналізу ефективності різних видів інформаційних ресурсів виборчої тематики формуються виборчі технології, які успішно апробуються та закріплюються як на регіональному, так і всеукраїнському рівні під час виборів Президента України.

Список використаних джерел

1. Електронна архівна колекція «Президентські вибори 2010» [Електронний ресурс] / Центральний державний електронний архів України. – Режим доступу: http://tsdea.archives.gov.ua/ua/?page=fond_1. – Назва з екрана.

2. *Королько В. Г.* Специфіка виборчих технологій: порівняльний аналіз 1998–2002 років / В. Г. Королько // Політичний календар. Ін-т політики. – 2002. – Квітень. – С. 41–52.

3. *Кочубей Л. О.* Виборчі технології : навч. посіб. / Л. О. Кочубей. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2008. – 332 с.

4. *Курашина І.* Газета «під вибори» – партійна преса по-українському [Електронний ресурс] / Ірина Курашина. Фондація «Відкрите суспільство». – Режим доступу: http://www.deputat.org.ua/pp_analit_261.htm. – Назва з екрана.

5. *Почепцов Г. Г.* Как становятся президентами. Избирательные технологии двадцатого века / Г. Г. Почепцов. – К., 1999. – 264 с.

6. *Приймаченко Н.* Інформаційні технології як інструменти впливу на думку виборців / Наталія Приймаченко // Освіта регіону. політологія, психологія, комунікації. Український науковий журнал. – 2009. – № 4. – С. 146–150.

7. *Танатар Н.* Інформаційно-аналітичні ресурси з соціально-політичної проблематики: загальний огляд / Н. Танатар // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – Вип. 30. – С. 29–31.

Тетяна Гранчак,

заввідділу СІАЗ НБУВ, канд. іст. наук

ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК ІЗ ВЛАДНИМИ СТРУКТУРАМИ У СФЕРІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу досвіду політико-комунікативної взаємодії бібліотек урядових департаментів із владними структурами в системі політичної комунікації, висвітленню основних напрямів та перспектив розвитку такої взаємодії.

Ключові слова: бібліотеки, інформаційно-аналітична діяльність, політична комунікація, політико-комунікаційні процеси.

Бібліотека як інтегративний соціальний інститут, що включений до різних підсистем суспільства, зі зміною ролі інформації в житті соціуму стає опорним центром соціально-комунікаційної структури. **Водночас її можливості в процесах політико-комунікаційної взаємодії поки що недостатньо досліджені.**

У контексті соціально-комунікаційної теорії бібліотечну діяльність розглядали В. О. Ільганаєва, М. С. Слободяник, Ю. М. Столяров, А. В. Соколов та ін.

Висвітленню різних аспектів діяльності бібліотек, закономірностей та тенденцій їх розвитку, ролі й місця в системі соціальних комунікацій останнім часом присвячені праці Я. Л. Шрайберга, О. С. Онищенко, Б. Ф. Володіна, В. М. Горового, Г. В. Шемаєвої, Н. Г. Грабар, В. Копанєвої.

Водночас проблема функціонування бібліотечних установ у системі політичних комунікацій до останнього часу залишалася поза увагою дослідників, їх потенціал у налагодженні ефективного інформаційно-аналітичного супроводу суспільно-політичних процесів потребує додаткового вивчення.

Отже, метою даної статті є висвітлення одного з аспектів функціонування бібліотек у системі політичної комунікації, а саме – їх політико-комунікативної взаємодії з владними структурами.

Бібліотеки мають тривалий і багатоманітний досвід функціонування в системі політичної комунікації. Утім, на підставі аналізу цього досвіду можна виокремити **два загальні напрями комунікативної активності бібліотечних установ як суб'єктів цієї системи: комунікативна**

взаємодія з владними структурами та комунікативна взаємодія з елементами громадянського суспільства.

Принципові особливості комунікативної взаємодії бібліотек із владними структурами визначаються, з одного боку, типом політичного режиму, ступенем зацікавленості влади в активному «підключенні» бібліотечних установ до процесу прийняття політичних рішень, з іншого – статусом бібліотеки, її місією.

Залучення повною мірою тих широких можливостей, якими володіють бібліотеки, у справі політико-правового інформування та забезпечення інформаційного супроводу процесів політичної комунікації відбулося, у першу чергу, у країнах західної демократії. По-перше, як зазначалось, демократичні політичні системи більш гнучко реагують на зміни, що відбуваються у світі, у зв'язку з чим тут швидко формується нове коло потреб, необхідною умовою вирішення яких стає залучення до процесу прийняття рішень додаткових соціальних інститутів – бібліотек, налагодження ними ефективного інформаційного супроводу суспільно-політичних процесів, що відбуваються в державі. По-друге, високий економічний рівень розвитку цих країн дав змогу забезпечити новим напрямом бібліотечної діяльності адекватну вимогам до неї матеріально-технічну базу.

Разом з тим перебільшенням було б стверджувати, що в країнах з недемократичними режимами потенціал бібліотек у політичній комунікації владою не використовувався. Особливо, враховуючи ту обставину, що Інтернет, з його широкими можливостями надання доступу до інформації, з'явився порівняно недавно. У пошуках потрібної інформації користувач, тоді ще читач, був приречений прийти до бібліотеки. Розуміючи це, влада ставила перед бібліотеками додаткове завдання сприяти вихованню громадськості в дусі відданості пануючому режиму. Суттєве ідеологічне навантаження, безумовно, впливало на функціонування бібліотек, починаючи з процесу комплектування фондів і закінчуючи бібліотечними культурно-просвітними заходами. Намагаючись у таких умовах виконати покладені на неї функції, бібліотека, по суті, сприяла збереженню владного статусу пануючих політичних сил, а не гармонійному розвитку суспільства й політичної системи, унаслідок чого можливості бібліотечних установ використовувалися неповною мірою. Можна стверджувати, що умови недемократичних режимів стримували розкриття й реалізацію бібліотечного потенціалу, визначали односторонність розвитку бібліотечних функцій.

Масштаби й напрями співпраці бібліотек із владними структурами у сфері політичної комунікації значною мірою залежать також від

статусу бібліотеки. За цим критерієм можна виокремити три групи бібліотек:

– бібліотеки урядових департаментів, для яких забезпечення інформаційного супроводу політичного процесу є місією. За визначенням Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій ІФЛА (IFLA), до таких бібліотек належать будь-які бібліотеки, що створені й повністю підтримуються урядовими структурами для їх першочергового обслуговування, хоча решта аудиторії може бути й ширше [3];

– національні бібліотеки, для яких універсальний характер та широкі можливості дають змогу здійснювати додатковий напрям діяльності – інформаційний супровід політичних процесів, та авторитет яких стимулює владу до співпраці. За класифікацією ІФЛА, національні бібліотеки слід відносити до бібліотек урядових департаментів, оскільки вони засновуються державою. Водночас, все ж таки, їх місія дещо ширша, ніж обслуговування владних структур, тому пропонується вивести їх в окрему групу;

– публічні та регіональні бібліотеки, які виконують допоміжну роль, взаємодіючи з владою на місцевому рівні.

За класифікацією ІФЛА, бібліотеки урядових департаментів у свою чергу поділяються на три види:

Бібліотеки законодавчої влади:

1. Парламентські бібліотеки – для підтримки законодавчої влади/ парламенту та їх персоналу на національному рівні і, як правило, виключно для їх користування. У парламентських бібліотек свій власний набір стандартів, створених ІФЛА.

2. Бібліотеки державної законодавчої влади / асамблей – у деяких країнах існує державна або регіональна законодавча влада, і в кожній є бібліотеки для обслуговування їх штату.

Бібліотеки виконавчої влади: виконавча частина уряду складається з міністерства інших органів, які відповідають за керівництво урядовою політикою. Якщо політика вимагає децентралізації, то може бути створений ряд інших, підзвітних головному органу, підрозділів.

1. Бібліотеки міністерств / департаментів: вони обслуговують, головним чином, тих, хто приймає рішення, адміністраторів та інших службовців відповідних міністерств і управлінь. Вони збирають інформацію, що стосується саме цих організацій. У рамках своєї компетенції вони можуть також надати інформацію і тим, хто веде дослідницьку роботу.

2. Бібліотеки урядових агентств / організацій / проектів: ці бібліотеки, в основному, обслуговують згадані організації відповідно. Агентства фінансуються державою і, як правило, автономні, проте, потрапляють

під контроль уряду, або конкретного управління або міністерства.

3. Бібліотеки державних, регіональних і місцевих урядів: вони служать урядам на всіх згаданих рівнях, підтримуючи обраних представників, адміністрації та їх службовців. Вони можуть також діяти як публічна бібліотека для місцевого населення.

4. Бібліотеки дипмісій / посольств: ці бібліотеки створюються, перш за все, для допомоги дипломатам та іншим службовцям посольств. Вони також можуть виконувати роль у просуванні торговельних, культурних і інших інтересів країни і бути джерелом інформації про країну для місцевого населення.

5. Національні бібліотеки: Сектор національних бібліотек можна поділити на два типи. Перший, коли Національна бібліотека є депозитарієм для друкованої культурної спадщини країни. Другий складається із спеціалізованих бібліотек, таких як Національна наукова бібліотека, Національна сільськогосподарська бібліотека, Національна медична бібліотека і т. ін. Їх можна вважати різновидом урядових бібліотек, але часто вони розглядаються як окремий вид, залежно від національних обставин.

Бібліотеки судової влади:

1. Бібліотеки Верховного Суду: Верховний Суд – це вища судова влада в країні. Його бібліотека обслуговує судову владу, персонал судів і дуже часто використовується для отримання довідок, а також як сховище юридичної інформації.

2. Інші судові бібліотеки: Верховні Суди і суди нижчого рівня повинні мати свої власні бібліотеки з метою допомоги суддям і персоналу судів. Ці бібліотеки значно відрізнятимуться за розміром [1].

Виходячи з вищевикладеного, для вивчення позитивного досвіду взаємодії бібліотек із владними структурами в системі політичної комунікації актуальним є виявлення закономірностей та специфіки функціонування парламентських бібліотек країн західної демократії та президентських бібліотек.

У «Рекомендаціях для бібліотек урядових департаментів» Секції урядових бібліотек ІФЛА (<http://www.ifla.org/en/government-libraries>) визначається основне завдання таких бібліотек: «Бібліотеки урядових департаментів надають інформацію політичним діячам, урядовим службовцям і, іноді, широкій громадськості. Важливо, що бібліотеки урядових департаментів організуються та керуються таким чином, щоб збирати й надавати інформацію, найбільш необхідну тим, хто приймає урядові рішення, державним службовцям і широкій громадськості» [3].

За досвідом та масштабами діяльності першість серед таких бібліотек посідає **Бібліотека Конгресу США** (Library of Congress)

(<http://www.loc.gov>), заснована Конгресом Сполучених Штатів Америки ще в 1800 р. з метою більш повного виконання ним обов'язків, встановлених Конституцією. Одночасно в складі Конгресу був сформований Об'єднаний комітет по бібліотеці з представників обох палатин. Очолює бібліотеку бібліотекар Конгресу, кандидатура якого висувається президентом і затверджується сенатом.

Поступово діяльність бібліотеки розширилася від виконання обмежених реферативних функцій до підтримки складної універсальної інформаційно-аналітичної системи, змінилась і роль її підрозділів, що відобразило шлях бібліотеки від реакції на законодавчий процес до її підключення до нього.

У стратегічному плані бібліотеки на 2011–2016 рр. місія бібліотеки визначається як підтримка Конгресу в частині виконання покладених на нього Конституцією обов'язків та у сприянні подальшому прогресу знань і творчості для процвітання американського народу.

Головний принцип комплектування бібліотеки – універсальність – був сформульований президентом США Т. Джефферсоном: передаючи в 1814 р. бібліотеці свою особисту колекцію книг, він відзначив, що «немає такого предмета, до якого членам Конгресу не довелося б звернутися».

Як підкреслив директор бібліотеки Д. Біллінгтон (James Hadley Billington), значення збору, зберігання й використання універсальної колекції людських знань сьогодні ще більше зростає, оскільки розширюється масив публікацій у різних формах, ускладнюються інформаційні потреби Конгресу та уряду, які потребують інформаційної підтримки в умовах конкурентного міжнародного середовища. У цих умовах органи державної влади та американський народ не можуть залежати від політики комплектування й пріоритетів інших інститутів, які не несуть національної відповідальності за збереження та надання доступу до своїх фондів. Утім, дотримуючись принципу універсальності, бібліотека по-різному вирішує питання комплектування американськими та зарубіжними матеріалами: стосовно американських публікацій вона прагне якомога більшої повноти (хоча і тут існує певний відбір), у комплектуванні зарубіжними матеріалами – до поповнення найважливішими публікаціями з метою створення «всесвітньої універсальної колекції людських знань».

Принципи відбору сформульовані в спеціальному документі – «Критеріях відбору» (Canons of selection), прийнятому в 1940 р. и надалі регулярно оновлюваному. У ньому передбачено, що Бібліотека Конгресу має володіти такими матеріалами (в будь-якій формі):

Пріоритет 1 – «усі бібліотечні матеріали, необхідні Конгресу і посадовим особам уряду США для виконання їхніх обов'язків»;

Пріоритет 2 – «усі книги та інші матеріали, що відображують життя і досягнення народу Сполучених Штатів»;

Пріоритет 3 – «документи, що стосуються минулого й сьогодення інших суспільств, і представницькі колекції матеріалів тих держав і народів, досвід яких має безпосереднє значення для народу США».

У сфері інформаційно-аналітичного обслуговування, як і в реалізації інших функцій бібліотеки, головним пріоритетом є обслуговування Конгресу, на другому місці – органів виконавчої влади, на третьому – публіки. Стосовно «публіки» Бібліотека Конгресу – остання інстанція, якщо необхідні матеріали відсутні в місцевих бібліотеках.

Оскільки в силу самого статусу головним пріоритетом бібліотеки є науково-інформаційний супровід діяльності Конгресу США, бібліотека має відповідну структуру. Зокрема, серед її основних підрозділів – **Дослідницька служба Конгресу та Бібліотека права Конгресу**.

Початок Дослідницької служби Конгресу (Congressional Research Service – CRS) поклато заснування в 1914 р. Конгресом Довідкової служби з законодавства як самостійної організації для обслуговування членів Конгресу та його комітетів, проте з 1946 р. ця служба була включена до складу бібліотеки, а в 1970 р. перейменована в Дослідницьку службу Конгресу, що підкреслило новий для того часу аналітичний напрям її діяльності. Цей крок ознаменував включення експертизи до складу процесу розробки й прийняття політичних рішень Конгресом США.

Як підкреслює О. В. Сафронова, посилення інформаційно-аналітичної складової процесу прийняття рішень у Конгресі розглядається як необхідна умова підтримання балансу сил у системі поділу влади й підтримки незалежності Конгресу в контексті реалізації принципу стримувань і противаг. Зокрема, прагнення Конгресу створити власну, незалежну від виконавчої гілки влади, інформаційну базу стало одним з важливих аргументів законодавчого закріплення статусу Довідкової служби Конгресу в Законі про реорганізацію легіслатури 1946 р. [4].

Сьогодні Дослідницька служба Конгресу покликана здійснювати всебічні й надійні законодавчі дослідження та аналіз, які мають бути своєчасними, об'єктивними, авторитетними та конфіденційними, з метою інформаційного забезпечення діяльності законодавчого органу.

CRS – один з найбільших підрозділів Бібліотеки Конгресу. В її складі на сьогодні 350 політичних аналітиків, юристів та інформаційних

співробітників (при загальному штаті служби 675 і бібліотеки 3597 співробітників). У свою чергу служба поділяється на міждисциплінарні дослідницькі підрозділи, кожен з яких поділяється на галузеві секції: відділи американського права (American Law) і політики (Domestic Social Policy), закордонних справ, оборони і торгівлі (Foreign Affairs, Defense and Trade), уряду і фінансів (Government and Finance) та ресурсів, науки і промисловості (Resources, Science and Industry). Група знанневого обслуговування (The Knowledge Services Group) надає допомогу в дослідженнях політичним експертам у кожному з п'яти підрозділів.

Служба забезпечує інформаційний супровід усіх етапів законодавчої діяльності Конгресу.

CRS також надає інформацію стосовно американських та міжнародних експертів, з якими члени Конгресу та їхні співробітники можуть проконсультуватися з питань, що їх цікавлять, а також – стосовно програм, під час яких конгресмени можуть зустрітися з експертами для обговорення проблемних питань.

Хоча співробітники CRS не пишуть законопроекти, резолюції та по-правки особисто, їх, тим не менше, залучають до участі в законотворчому процесі, оскільки вони фактично перекладають політичні рішення конгресменів формальною законодавчою мовою.

Експерти CRS працюють виключно й безпосередньо на Конгрес, забезпечуючи інформаційний супровід діяльності комітетів та членів обох палат сенату, незалежно від їх партійної належності. Суттєве місце в обслуговуванні посідає надання бібліографічних довідок і документів, доступу до різних масивів інформації. На веб-сторінці служби (<http://www.loc.gov/crsinfo>) з гордістю повідомляється про здатність забезпечувати конгресменам доступ до найкращих думок нації (the nation's best thinking) протягом 24 год сім днів на тиждень.

Найбільш затребуваним на сьогодні напрямом діяльності CRS є інформаційна підтримка законодавчого процесу, яка здійснюється у формі підготовки аналітичних матеріалів (звітів про дослідження, довідок), рефератів, перекладів, брифінгів, відеопрезентацій, індивідуальних консультацій конгресменам та їхнім співробітникам.

Інформаційно-аналітичні звіти CRS містять визначення проблеми, її фон та стратегічні дослідження, огляд минулого й очікуваного законодавства, бібліографію слухань, звіти Конгресу, хронологію подій та довідкові джерела. Це можуть бути короткі огляди близько семи сторінок, або ґрунтовні дослідження. Метою підготовки таких матеріалів є чітке визначення місця проблеми в законодавчому контексті.

Щорічно готується понад 700 таких звітів, причому кожен з них містить точну, об'єктивну та оперативну інформацію щодо проблеми. Показово, що в переліку «10 найбільш затребуваних урядових документів», складених Центром розвитку демократії та технологій (Center for Democracy and Technology), звіти CRS посіли перше місце.

Широта й глибина експертизи, що проводиться експертами CRS – від законів, економіки і закордонних справ до оборони та національної безпеки, громадського врядування, освіти, охорони здоров'я, імміграції, енергії, захисту навколишнього середовища, науки і техніки – дають змогу службі, швидко мобілізуючи в гнучких групах співробітників, забезпечувати комплексні дослідження складних питань, що стоять перед Конгресом. CRS надає законодавчому органу США компетентну допомогу не лише в дослідженні природи й характеру проблем, що постають перед Конгресом, а й в оцінці та визначенні стратегічних варіантів та пропозицій.

Зокрема, відповідно до звіту CRS за 2009 р. [5], в умовах світової фінансової кризи служба здійснювала аналіз ефективності методів економічного стимулювання й надавала допомогу конгресменам та їхнім співробітникам у процесі формулювання, обговорення та виконання Акта Американського відновлення та реінвестування 2009 р. (American Recovery and Reinvestment Act of 2009). Оскільки Конгрес обговорював заходи щодо зміцнення фінансової системи, CRS у допомогу реформуванню фінансового сектору проводила аналіз основних елементів споживчого кредитування та пов'язаних з цим юридичних питань.

Визнанням ефективності діяльності служби стало нагородження 264 її співробітників 363 спеціальними преміями.

Звіти служби формально не засекречені, однак їх не належить вільно поширювати. Вони призначені лише для конгресменів та зацікавлених державних структур, тобто для службового користування. Крім того, на ці матеріали не поширюється дія закону про свободу доступу до інформації, який дозволяє громадянам запитувати в держструктур інформацію з питання, що цікавить. Лише незначна частина звітів стає доступною громадськості через спеціалізоване видання за відповідної позиції замовників.

Понадінформаційну підтримку законодавчого процесу служба проводить програми й семінари для членів Конгресу та їхніх співробітників. Найуспішнішим з них у 2009 р. став семінар «Законодавчі проблеми і процедури: CRS Семінар для нових учасників (Legislative Issues and Procedures: The CRS Seminar for New Members) (січень 2009 р.).

Члени Конгресу та їхні співробітники мають можливість звертатися до веб-сторінок CRS (www.crs.gov) і Законодавчої інформаційної

служби CRS (Legislative Information Service – LIS) (www.congress.gov). Зазначені сайти є найбільш універсальними та інтегрованими джерелами інформації стосовно законодавчого процесу США. Вони надають усю необхідну інформацію стосовно різних аспектів урядування, інформацію законодавчого характеру, включно з поточним законодавством, попередніми законами, біографічними даними конгресменів тощо.

Веб-вузол CRS забезпечує 24-годинний доступ до матеріалів CRS з поточних законодавчих проблем, електронних збірок звітів служби, інформації відносно законодавчого й бюджетного процесів, довідника процедур та діяльності Конгресу, аудіо- і відеозаписів та DVD програм, надає можливість онлайн-реєстрації на семінари CRS та надає інформацію про інші послуги. Веб-сайт також містить посилання на корисні для діячів Конгресу інформаційні ресурси.

Веб-сайт LIS дає змогу відслідковувати законодавчий процес і зміни законодавства, він містить короткий звіт щодо законопроекту, повний текст законодавства й публічних прав, повний текст повідомлень комітету, слухань та ін. Жоден із цих веб-вузлів недоступний для громадськості. Для того, щоб запобігти громадському доступу до сайтів, CRS було створено детально розроблений мережевий пристрій захисту. Платники податків мають відкритий доступ лише до ТОМАСА (на честь Томаса Джефферсона) (THOMAS) (thomas.loc.gov) – веб-вузла Бібліотеки Конгресу, який містить інформацію законодавчого характеру (тексти законів, резолюцій, інформацію стосовно діяльності Конгресу, записи слухань тощо). Фактично, коли пересічні користувачі намагаються потрапити на веб-сторінку LIS, вони автоматично пересилаються до ТОМАСА без жодного попередження.

Для забезпечення необхідного інформаційного супроводу діяльності Конгресу служба використовує також і продукцію мультимедіа – відеозаписи на DVD-дисках та аудіозаписи на CD-дисках. Семінари, що проводяться CRS, у запису конгресмени можуть переглянути також з веб-сторінки служби. Крім того, CRS забезпечує кожного дня, крім вихідних, дві години телевізійного віщання закритої системи Конгресу.

Аналіз напрямів діяльності CRS дає підстави для висновку про її **універсальний характер**. Це стосується збалансованого суміщення здійснення реферативної та аналітичної функцій, широкого тематичного кола проблем, з яких готуються інформаційно-аналітичні матеріали, різноманітних форм інформаційно-аналітичних послуг (стислі огляди, розгорнуті звіти, консультування, проведення семінарів тощо).

Значення служби в процесі інформаційного супроводу діяльності Конгресу складно переоцінити. Адже члени Конгресу та їхні співробіт-

ники потребують перевіреної та представленої у зручній для опрацювання формі різноманітної інформації з різних джерел. У таких умовах CRS відіграє роль інформаційного навігатора й диспетчера та дослідницького брокера. Перебуваючи на перехресті різних інформаційних потоків, служба оперує величезними масивами даних, обробляючи їх та надаючи конгресменам у вигляді порівняно невеликих інформаційно-аналітичних матеріалів, у яких окреслюються суть проблеми, її фон, шляхи й перспективи вирішення, що забезпечує необхідне інформаційне підґрунтя для прийняття рішень. При цьому CRS не претендує на монополію на експертному ринку Вашингтона, але, мобілізуючи науковий та інтелектуальний потенціал своїх співробітників, забезпечує собі провідну роль в інформаційному супроводі діяльності Конгресу. **Опрацьовуючи матеріали інших аналітичних центрів, надаючи інформації, що міститься в цих матеріалах, законодавчого сенсу, служба наближує її до законодавчого процесу, займаючи, таким чином, власну унікальну нішу в інформаційно-комунікативній взаємодії.**

Така функція CRS відповідає природі самого Конгресу, законодавча діяльність якого покликана гнучко реагувати на тенденції суспільного розвитку.

Інші підрозділи бібліотеки, незважаючи на пріоритетність обслуговування Конгресу, надають інформаційно-аналітичні послуги також і громадськості.

Досвід функціонування Бібліотеки Конгресу був врахований під час заснування в 1948 р. на базі Імперської бібліотеки Японії в Уено **Національної парламентської бібліотеки Японії (National Diet Library – NDL) (<http://www.ndl.go.jp>).**

Після поразки Японії у Другій світовій війні до окупованої Японії прибула комісія від Бібліотеки Конгресу США та Асоціації бібліотек США, які зайнялися створенням парламентської бібліотеки за американським зразком. Передбачалося, що нова Національна парламентська бібліотека Японії стане бібліотекою для не лише японських депутатів, а й простих громадян. Вона мусила збирати, опрацьовувати й зберігати всі наявні в Японії книги й періодичні видання, а її директор прирівнювався за статусом до державного міністра.

На базі положень, напрацьованих американською комісією, 9 лютого 1948 р. був прийнятий закон про Національну парламентську бібліотеку Японії. Вона відкрилася 5 червня того ж року. Першим директором бібліотеки став юрист Канаморі Токудзіро, а віце-директором – філософ Накаї Масакадзу. 1961 р., після смерті Канаморі, на посаду директорів стали призначатися генеральні секретарі Палат представників і

радників парламенту Японії [2]. Наслідуючи приклад Бібліотеки Конгресу, Національна парламентська бібліотека Японії з початку свого заснування розпочала довідкову та інформаційну діяльність, дотримуючись принципу пріоритетності: члени парламенту, урядові установи і організації, інші організації, бібліотеки, наукові співробітники. З 1948 р. бібліотека – центр національної бібліографії. У 1950 р. виходить нове видання японської десяткової класифікації, починається підготовка карткової бази для національного зведеного каталогу.

Основні функції NDL:

1. Розвиток інформаційних ресурсів.
2. Надання допомоги парламенту в здійсненні законодавчої діяльності.
3. Забезпечення повного доступу до власних інформаційних ресурсів.

Функції бібліотеки визначаються її завданнями, серед яких одним з основних є збирання книг та інших бібліотечних матеріалів для надання допомоги членам парламенту у виконанні їхніх обов'язків. З цієї метою в структурі бібліотеки було створено **Бюро дослідницької та правової інформації (Research and Legislative Reference Bureau – RLRB)**, у якому працюють спеціалісти в галузях юриспруденції, політики й економіки.

Послуги для Національного парламенту, які надаються NDL, складаються з законодавчих досліджень та інформаційних послуг (дослідження та надання інформації стосовно національних політичних проблем) та бібліотечного обслуговування (надання доступу до бібліотечних матеріалів та послуги з їх копіювання). RLRB в основному відповідає за перші, останні здійснюються бібліотекою в цілому, включаючи Кансай-кан і Міжнародну бібліотеку дитячої літератури.

Бюро виконує широкий спектр функцій, у тому числі:

- аналіз та оцінку законопроектів та пропозицій;
- збирання, аналіз і огляди інформації законодавчого характеру та надання до неї доступу;
- послуги з оформлення текстів законів, що допомагає парламентам у підготовці законодавства;
- забезпечення інформаційними матеріалами органи виконавчої та судової гілок влади й широкої громадськості [6].

RLRB відповідальна за допомогу парламенту та підтримується рештою відділів бібліотеки. Цей підрозділ здійснює дослідження й опрацьовує близько 30 тис. запитів членів парламенту. Відділ також займається прогнозуванням питань і проблем, які можуть стати предметом обговорення парламентарів у майбутньому. Звіти з актуальних питань публікуються у вигляді різноманітних брошур.

RLRB реагує на запити членів парламенту та їхніх співробітників, використовуючи величезну кількість матеріалів та інформації як внутрішнього походження, так і зарубіжних, в основному через систему юридичного депозиту й міжнародного обміну виданнями. В останні роки кількість дослідницьких запитів має чітку тенденцію до збільшення, що пов'язано з активізацією парламентських дебатів та розширенням сфери інтересів парламентарів. Кількість відповідей на запити членів парламенту, яка наближалася до 20 тис. у 1995 р., досягла близько 45 тис. за 2006 фінансовий рік (рис. 1). Це означає, що ефективність діяльності бюро підвищилася більше ніж удвічі за останні 10 років.

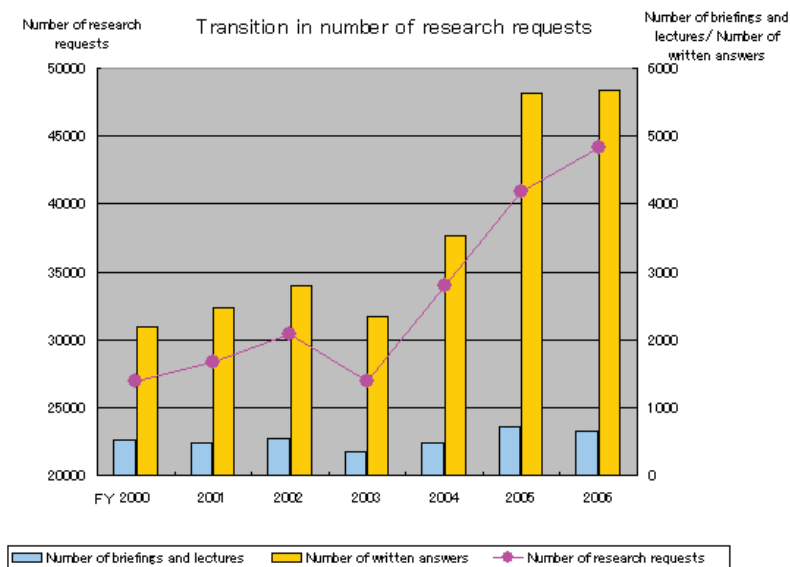

Рис. 1. Динаміка зростання кількості наукових досліджень за запитами

Такий результат став можливим унаслідок прискорення підготовки матеріалів. Утім, у цьому випадку постає питання їх якості. Для забезпечення відповідного наукового рівня матеріалам, які готуються співробітниками бюро, останні мають постійно працювати над зміцненням і розширенням своїх знань.

RLRB також здійснює прогностичні дослідження національних політичних питань у короткостроковій або середньо- і довгостроковій перспективі. Результати дослідження представляються парламенту,

головним чином, через публікації та на веб-сайті бібліотеки. Співробітники бюро систематично вивчають проблемні питання, щодо яких у майбутньому ймовірно запити користувачів. Згідно з останніми статистичними даними, у виданнях, що випускаються RLRB, публікується в середньому 332 статті на рік загальною кількістю 3331 сторінок (рис. 2).

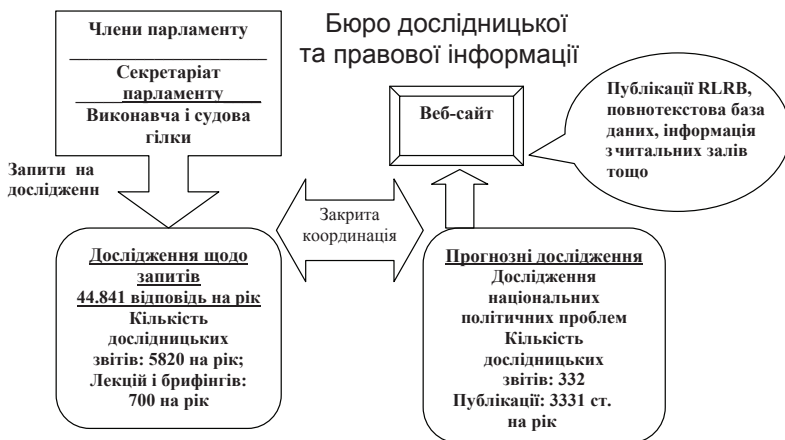

Рис. 2. Схема діяльності Бюро дослідницької та правової інформації
Національної парламентської бібліотеки Японії

У тому, що стосується законодавчих досліджень та надання інформаційних послуг, у діяльності RLRB можна виокремити кілька основних тенденцій.

Перше – це інтенсифікація міждисциплінарних досліджень.

Міждисциплінарні дослідження, розпочаті у 2001 р., являють собою дослідження з основних національних політичних проблем, які потребують тривалого міжпредметного вивчення. Проектна група складається зі співробітників різних наукових підрозділів, пов'язаних з конкретною темою.

Міждисциплінарні дослідження містять обмін думками з експертами й польові дослідження як усередині, так і за її межами Японії, а також аналіз інформації з друкованих джерел і електронних ресурсів, зокрема інтернет-інформації. Протягом останніх років практикується також проведення «Міжнародного політичного семінару», для участі в якому для обміну думками та обговорення питань запрошуються іноземні фахівці. Крім того, деякі дослідження також проводяться з участю зовні-

шніх експертів, яких запрошуюють до співпраці в проектних командах.

Результати таких міждисциплінарних досліджень публікуються у вигляді «Міждисциплінарного дослідницького звіту» (Interdisciplinary Research Report). Починаючи з 2001 р., кожного року обирається певна тема, за якою і проводяться міждисциплінарні дослідження.

Друге – початок систематичного проведення «Семінару з питань політики» (Policy Seminar).

Результати міждисциплінарних і прогностичних досліджень бюро передаються в друкованому вигляді в офіси кожного депутата, а також розміщуються на «Чоса-но-Мадо» (Chosa-no-Mado – вікно до дослідницьких послуг), ексклюзивному веб-сайті членів парламенту. Утім, така форма презентації результатів досліджень не дає змоги їх безпосереднього пояснення. Окремі парламентарі заявляли, що вони не знають, які результати досліджень доступні. Враховуючи це, було прийнято рішення розпочати проведення «Семінару з питань політики», під час якого відбувається пояснення національних політичних проблем депутатам та їхнім секретарям.

Відповіді до семінарів містять запити на офіційні заяви семінару та досліджують пов'язані з темою. Семінари передбачають розгляд запитів користувачів, пов'язаних з темою семінару, та презентацію результатів досліджень за темою.

Третє – підготовка й поширення матеріалів в електронній формі.

Суттєві зрушення в роботі RLRB протягом останніх десятиліть пов'язані з опрацюванням матеріалів і презентацією досліджень за допомогою комп'ютерів. У жовтні 1998 р. був заснований ексклюзивний веб-сайт парламенту, «Чоса-но-Мадо», триває робота зі створення повнотекстової бази даних записів протоколів засідань парламентів, які раніше публікувалися виключно в паперовому варіанті, складається база даних «Індексована база даних японського права, постанов та законів» (у тому числі ранні видання епохи Мейдзі) (Index Database to Japanese Laws, Regulations and Bills). Ці бази даних відкриті для громадськості на веб-сайті NDL.

Веб-сайт надає також широкі можливості для ознайомлення з матеріалами досліджень. Користувачі, перебуваючи будь-де в межах Японії, за допомогою ПК мають змогу прочитати та роздрукувати (японською мовою) такі інформаційно-аналітичні продукти RLRB, як «Довідник» (Reference), «Короткий огляд» (Issue Brief), «Зарубіжне законодавство» (Foreign Legislation) та ін.

На додаток до цих послуг, досліджень та юридичних довідок бюро проводить ряд інших заходів. Наприклад, з 2005 фінансового року

з метою підвищення якості обслуговування було розпочато безпосереднє вивчення потреб членів парламенту у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення. Визначаючи стратегію подальшого розвитку, NDL виходить з головного пріоритету – «розширення функції юридичної підтримки з метою покращення обслуговування Національного парламенту».

У планах RLRB – посилення прогностичної складової у дослідженнях, підвищення якості обслуговування запитів користувачів, функціонування як «інформаційного центру для членів парламенту» у співробітництві з іншими підрозділами бібліотеки.

Загалом, функціонування Бібліотеки Конгресу та Національної парламентської бібліотеки Японії відображає основні прогресивні сучасні тенденції у розвитку комунікативної взаємодії бібліотечних установ з урядовими структурами. Окреслені напрями діяльності в різних масштабах та з різним ступенем якості здійснюються також Бібліотекою Палати лордів та Бібліотекою Палати общин Великобританії, Парламентською бібліотекою Канади, Парламентською бібліотекою Австралії, Парламентською бібліотекою Російської Федерації та ін.

З іншого боку, поряд з парламентськими бібліотеками у ряді країн допомогу в ефективному здійсненні владою управлінських функцій надають президентські бібліотеки та інші бібліотеки структур виконавчої гілки влади.

Типовий приклад – функціонування Президентської бібліотеки Республіки Білорусь (<http://www.preslib.org.by>).

Привертає позитивну увагу розміщення на головній сторінці веб-сайту бібліотеки оголошення про проведення бібліотекою дослідження потреб користувачів у відкритих джерелах інформації в Інтернет, результати якого мають сприяти оптимізації як фондів бібліотеки, так і її послуг. Серед пріоритетів бібліотеки – бібліотечно-бібліографічне та інформаційне забезпечення діяльності президента Республіки Білорусь, його Адміністрації, Національних зборів, Ради міністрів, Конституційного та Верховного судів республіки та інших республіканських органів державного урядування, місцевих виконавчих та розпорядчих органів.

Основними завданнями бібліотеки є:

- створення сучасної інформаційної інфраструктури, що забезпечує максимально швидкий та ефективний доступ до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів;
- розуміння й передбачення інформаційних потреб користувачів;
- надання послуг і продуктів на максимально можливому високому рівні;
- інтеграція у світовий інформаційний простір.

Створений у складі бібліотеки інформаційно-аналітичний відділ здійснює інформаційне обслуговування Адміністрації президента Республіки Білорусь, Національних зборів, Ради міністрів і органів місцевого врядування і самоврядування; веде архів виступів і публікацій президента Республіки Білорусь, а також матеріалів про його діяльність; складає бібліографічні покажчики: «Держава і право» («Дзяржава і права»), «Література з питань місцевого управління і самоврядування» («Літаратура па пытаннях мясцовага кіравання і самакіравання»), «Парламентська діяльність: теорія і практика» («Парламенцкая дзейнасць: тэорыя і практыка»).

Що стосується системи президентських бібліотек США, то її мережа складається з 13 бібліотек, які не є бібліотеками в сучасному розумінні. Це, швидше, сховища для збереження паперів, записів, зібрань та інших історичних матеріалів стосовно життя й діяльності кожного президента Сполучених Штатів, починаючи з Г. Гувера, і надання доступу до цих матеріалів.

З огляду на посилення в контексті глобалізації інтеграційних процесів і оформлення інтегрованих міжнародних політичних утворень, зокрема ЄС, виникла потреба в забезпеченні їх управлінським структурам належного інформаційно-аналітичного супроводу. Показово, що для виконання цієї функції було залучено бібліотечний досвід, результатом чого стало заснування **Бібліотеки Європейського парламенту (European Parliament Library – ЄВРОЛІВ)** (<http://www.eurolibnet.eu/3/72/&f-or=show&tid=7917>).

Місія бібліотеки – підтримка законодавчої, контрольної та репрезентативної функцій Європейського парламенту шляхом забезпечення високоякісного інформаційного обслуговування, яке має бути оперативним, об'єктивним і неупередженим. З метою задоволення інформаційних потреб Європарламенту бібліотека функціонує в тісному партнерстві з департаментами політики та проектними командами, з іншими відповідними внутрішніми та зовнішніми службами, що ведуть інформаційну діяльність. Бібліотека прагне до надання послуг за принципом трьох «е» – ефективних, кваліфікованих та економних (effectively, efficiently and economically).

Співробітники ЄВРОЛІВ надають інформаційні послуги, які допомагають членам Європарламенту MEPs виконувати їхні індивідуальні парламентські функції, надають інформаційну допомогу комітетам, доповідачам, проектним командам і політичним відділам у виконанні їх парламентських функцій. Фактично бібліотека здійснює керування знаннями, організовуючи повторне використання інформації, яка

продукується проектними командами, шляхом надання доступу до неї іншим структурам ЄП з метою підвищення ефективності їх функціонування.

Форми надання інформаційних послуг бібліотекою можуть бути різні, починаючи з зручної для самостійного користування веб-сторінки, до надання структурованої інформації стосовно потрібної літератури та проведення інформаційно-консультативної роботи. Користувачам подобається практика отримання послуг шляхом використання медіа та можливостей читальних залів, Інтранету, роздруку та онлайн-сервісів.

З метою надання користувачам усієї можливої потрібної їм інформації бібліотека не лише кооперує свою діяльність з іншими структурами Європарламенту та європейськими інститутами, а й також тісно співпрацює з інформаційними структурами національних парламентів. Вона функціонує як координатор тих інформаційних потоків, які виходять з національних інформаційних відділів, і забезпечує до них доступ іншим уповноваженим особам настільки, наскільки це узгоджується з головною метою створення цієї інформації, і за умови користі Європарламенту та помірних витрат.

Серед основних напрямів діяльності бібліотеки – надання довідкових послуг з основних європейських проблем усіма мовами ЄС, доступу до документів Європейського парламенту та тих, що стосуються його діяльності, до документів, що відображають і стосуються діяльності й політики інститутів Європейського Союзу, права ЄС, міжнародного права, діяльності міжнародних організацій, а також національних інститутів, національного права, загальних статистичних даних тощо.

Ще одна мета ЄVPOLIB – формування нового іміджу бібліотек та популяризація діяльності міжбібліотечної асоціації в інститутів, що ними обслуговуються. Бібліотека сприяє розвитку специфічного бібліотечного інструментарія, шляхом посилення міжбібліотечної кооперації бібліотека забезпечує високий рівень надання послуг, досягає високої якості інформаційно-аналітичних матеріалів, що готуються її співробітниками. Це дає змогу говорити про внесок бібліотечних установ у загальноєвропейський розвиток економіки та технологій, продуктів та послуг.

Отже, у процесі забезпечення інформаційно-аналітичного супроводу процесів політичної комунікації діяльність бібліотек спрямовується на збереження, вивчення та популяризацію політико-правової спадщини та традицій суспільства; вивчення, систематизацію, адаптацію до вітчизняних реалій та впровадження у вітчизняний інформа-

ційний простір інформації стосовно суспільно-політичних здобутків зарубіжних країн; забезпечення інформаційного супроводу процесу прийняття управлінських рішень, спрямованих на вдосконалення політичної системи, проведення суспільно необхідних реформ; підвищення загальної політико-правової культури (в тому числі й управлінської еліти); забезпечення інформаційного суверенітету.

Функціонування бібліотек у системі політичної комунікації забезпечує інформаційну підтримку процесу розробки, прийняття й реалізації політичних рішень, представлення політичних інтересів груп і громадян інститутам, які приймають ці рішення. Бібліотеки надають підтримку владним структурам у виконанні їх основних функцій, таких як: формулювання програм і визначення політики, адміністративна діяльність, консультативні функції і дослідницькі програми.

Основною функцією бібліотек у процесі комунікативної взаємодії з владними структурами є обслуговування вищих органів державної влади на різних рівнях шляхом надання доступу до всіх видів інформації, що продукується урядовими та неурядовими органами.

Незалежно від того, функціонуванню якого саме державного інституту бібліотека забезпечує інформаційно-аналітичний супровід, послуги, що надаються нею, дуже важливі для ефективного виконання завдань даного державного інституту.

Для того, щоб створити такий союз з максимально якісним обслуговуванням, бібліотеки повинні розуміти та вивчати потреби своїх користувачів. Без оцінки потреб замовників бібліотека просто виявиться не в змозі зібрати необхідні інформаційні ресурси для користувачів і, відповідно, не задовольнить їхні запити. Це, у свою чергу, може позначитись на обсягах фінансової та інших форм державної підтримки бібліотек.

Для бібліотеки дуже важливо визначити всі групи користувачів і пріоритети для цих груп. Ця інформація може бути використана не лише для розвитку колекції та обслуговування, але також і для підтримки бібліотеки та її популяризації серед користувачів.

Послуги бібліотеки, безумовно, не стануть єдиним джерелом інформації для користувача, але вона має всі підстави для позиціонування себе як найбільш авторитетного й надійного джерела. Великого значення в цьому контексті набуває підготовка та залучення до роботи компетентних високопрофесійних співробітників, які повинні не лише розуміти, чи є надана інформація точною і сучасною, але також зуміти пояснити, якщо знадобиться, чи надійшла ця інформація з джерела певної політичної спрямованості, чи має неупереджений характер.

Наприклад, користувач має знати, надійшла певна інформація від групи, що здійснює тиск на політику, від політичних аналітиків, урядової організації чи академічного інституту. Оптимальним варіантом є надання й порівняння інформації з різних джерел з одночасною розробкою альтернативних поглядів стосовно питання, яке цікавить.

Сьогодні, в умовах прискорення суспільно-політичних процесів усіх рівнів, перед владою та політиками гостро постають вимоги стосовно оперативності прийняття необхідних для розв'язання нагальних проблем рішень. Реакція на події має бути миттєва, але водночас зважена й обміркована, що висуває додаткові вимоги для політичних консультантів та аналітиків. Це, у свою чергу, актуалізує питання розвитку комунікативної взаємодії між владою та бібліотечними установами, потенціал яких у забезпеченні інформаційно-аналітичного супроводу політичних процесів далеко не вичерпаний.

У нових умовах поглиблення інформатизації та поширення електронних технологій **бібліотечні інформаційні співробітники мають підстави позиціонувати себе як експертів, які усвідомлюють та розуміють потенціал нового інформаційного середовища, володіють досвідом і науково-методичним інструментарієм для того, щоб зробити висновки з інформації, що надходить, і готувати своїх замовників до змін політико-інформаційного контексту.**

Список використаних джерел

1. *Бихани С. К.* Виды правительственных библиотек / С. К. Бихани // Рекомендации для библиотек правительственных департаментов [под ред. Н. Болт, С. Бёрдж]. – Гаага, штаб-квартира ИФЛА, 2008. – 65 с. – Режим доступа: <http://archive.ifla.org/VII/s4/pubs/Profrep114.pdf>. – Загл. с экрана.

2. Національна парламентська бібліотека Японії // Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Національна_парламентська_бібліотека_Японії. – Назва з екрана.

3. *Сафронова О. В.* Опыт информационно-аналитической работы Исследовательской службы Конгресса США: пределы и возможности адаптации [Электронный ресурс] / О. В. Сафронова // Аналит. вестн. – Москва, 2005. – Вып. 3. Проблемы совершенствования аналитического обеспечения законодательного процесса. – Режим доступа: <http://iam.duma.gov.ru/node/2/4625/16345>. – Загл. с экрана.

4. Chung F. Strategies for Developing Distance Education [Electronic resource] / F. Chung // Marian Croft, Ian Mugridge, John S. Daniel, and Allan Hershfield, eds., Distance Education: Development and Access /

Papers in English prepared for the Fifteenth World Conference of the International Council for Distance Education, Caracas, Venezuela, 1990, November 4–10, p. 61–66. – Mode of access: <http://www.gdenet.ru/policy/national/strategic/2>. – Title from the screen.

5. Services for the National Diet – providing legislative support. Research Planning Division, Research and Legislative Reference Bureau № 161, June 2008 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ndl.go.jp/en/publication/ndl_newsletter/161/611.html. – Title from the screen.

Олександр Рябокониь,
мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

ПОЛІТИЧНА БЛОГОСФЕРА ЯК МЕРЕЖЕВА СТРУКТУРА І ЇЇ ВПЛИВ НА ТРАДИЦІЙНІ ЗМІ

У статті розглядаються основні принципи й форми функціонування політичної складової блогосфери як мережевої структури та її зростаючий вплив на традиційні ЗМІ. Відзначається зростаюча потреба суспільства в отриманні політичної та економіко-соціальної інформації з альтернативних джерел.

Ключові слова: блог, блогосфера, блогери, мережеві структури, традиційні ЗМІ, політичний вплив.

В останні роки дедалі більшу увагу суспільства привертає феномен «громадянської журналістики» (від англ. participatory journalism, citizen journalism). Це явище набуло актуальності завдяки масовому захопленню блогами в мережі Інтернет і поступово змінює звичне уявлення про саму журналістику як таку.

Блог (від англ. blog, від web log – інтернет-журнал подій, інтернет-щоденник, онлайн-щоденник) – веб-сайт, основний зміст якого – записи, зображення чи мультимедіа, що регулярно додаються. Для блогів характерні короткі записи тимчасової значущості, відсортовані у зворотному хронологічному порядку (останній запис зверху). Відмінність блога від традиційного щоденника полягає в публічності записів, з можливістю їх коментарів читачами. Людей, які ведуть блог, називають блогерами [1].

Сьогодні майже ніщо не заважає будь-кому створити власний електронний міні-журнал, де при мінімальних затратах, в основному пов'язаних із проблемою вільного часу, власник є «сам собі журналістом, редактором і видавцем». Така ситуація не могла не привернути до себе увагу представників традиційних засобів масової інформації (ЗМІ), які останнім часом змогли осмислити суть цього явища та намагаються налагодити взаємовигідне співробітництво з блог-ресурсами для обміну інформацією і досвідом удосконалення базових принципів функціонування ЗМІ. Не в останню чергу це пов'язано з тим фактом, що частина суспільства не відчуває повної довіри до традиційних ЗМІ, орієнтованих у першу чергу на політичні й економіко-соціальні новини.

Ця недовіра частини суспільства ґрунтується на розумінні впливу державних органів влади, політичних партій і організацій та власників на редакторську політику тих чи інших ЗМІ. На відміну від газет, журналів та інтернет-сайтів, блоги мають значно більше свободи від цензури. Якщо блогер стає свідком будь-якої події, він відразу ж викладає інформацію про неї у власному журналі, таким чином частково задовольняючи потребу читачів в оперативному отриманні інформації. Завдяки політично активним блогерам у читачів є можливість почути іншу, на відміну від офіційної точки зору, інформацію, спробувати побачити події і явища під іншим кутом зору, ніж у власників і журналістів традиційних ЗМІ.

Основні принципи й форми функціонування політичної складової блогосфери і її взаємодію з традиційними ЗМІ одними з перших почали досліджувати такі американські вчені, як: Джефрі Хеннінг (Jeffrey Henning), Клей Шірки (Clay Shirky), Нік Дентон (Nick Denton) [2], Деніел Дрезнер (Daniel Drezner) та Генрі Фарелл (Henry Farrell). Значний внесок у наукові дослідження даної теми і розгляд зростаючої потреби суспільства в отриманні інформації з альтернативних джерел зробили такі російські й українські вчені, як: В. Волохонський, Е. Аляб'єва, П. Протасов, Т. Сафонова [3], М. Соколов, І. Стечкін, А. Єфремова [4].

Можливо основною відмінністю блогів від більш традиційних інтернет-сервісів є той факт, що блоги є мережевою структурою, заснованою на гіперпосиланнях, вказаних у кожному блозі, у той час коли інші містять довгі коментарі. Усі блоги за визначенням – це посилання на інші ресурси інформації, включаючи й інші блоги. Сукупність усіх блогів як співтовариство й соціальна мережа визначається терміном *блого-сфера* (від англ. blogosphere) [5].

Посилання між блогами мають дві основні форми. По-перше, багато хто з блогерів зберігають «блогрол» на власних веб-сайтах, тобто список блогів, які вони регулярно прочитують і які їм особливо подобаються, з живими посиланнями на них. Блогроли зазвичай займають головну позицію на домашній сторінці того чи іншого блогу. Вони є головним способом розміщення інформації про інтереси й переваги блогерів у блогосфері. Блогери звичайно вважають за краще використовувати саме блогроли, щоб відвідати пов'язані посиланнями інші блоги, інтереси яких «перегукуються» з їхнім блогом. На відміну від посилань блогрола, посилання самих записів у блозі архівуються та періодично замінюються більш свіжими повідомленнями. Звичайно такі повідомлення самі по собі пов'язані з подібною темою для обговорення, але вже іншого блогу, а не загальної адреси блогу в мережі.

Коментарі за повідомленнями – є другою і ключовою формою обміну інформацією в блогосфері. І хоча це означає, що дискусії в блогосфері можуть набути характер «відлуння» (блогери коментують коментарі коментарів їхніх повідомлень), вони можуть послужити засобом фільтрації інформації.

Посилання й сторінки – це «валюта» блогосфери, адже багато хто з блогерів віддають перевагу обширному читанню. Житейська мудрість блогерів говорить, що «найнадійніший спосіб більше прочитати – це використовувати посилання на інший блог». Це впливає з природи гіпертексту, бо прочитання інформації з іншого блогу дає можливість читачу одержати більше інформації за темою і до того ж залучає їх бути постійними користувачами інших блогів.

Таким чином, блогери стають по-справжньому зосередженими шукачами інформації в інших блогах та електронних ресурсах. Це вони можуть робити різними способами: аналізуючи поточну інформацію, що надходить до блогу, загальні пошукові системи (наприклад, <http://www.google.com>), пошукові бази даних блогів (<http://www.technorati.com>), екосистему блогосфери (<http://www.truthlaidbear/ecosystem.php>) і функцію «TrackBack» (повернення до схожих, пов'язаних з темою блогів), яка включена до багатьох пакетів програмного забезпечення в блогах.

Посилання на блограх є більш ціннішими для користувачів блогів, ніж посилання за коментарями на самій сторінці в тому сенсі, що останні мають властивість періодично зникати, тому не такі надійні. Крім того, посилання на блограх значно більше сприяють збільшенню відвідуваності з інших блогів.

Блоги і гіперпосилання між ними утворюють мережу, тому самі блоги можуть бути названі горизонталями або вертикалями, а гіперпосилання між ними можна розглядати як зв'язки в даній мережі. Кількість зв'язків, що впливає з конкретного блога, вказує на його «ступінь» і якість. Проте у зв'язку з цим виявляється досить дивна тенденція: більшу кількість блогів мають порівняно мало посилань на інші сервіси, проте зовсім невелику кількість блогів мають диспропорційно велику кількість посилань. І цей факт став об'єктом серйозних досліджень (Клей Шірки, професор Університету Нью-Йорку) останніми роками у зв'язку з тим, що нові блогери, створюючи посилання на власні веб-логі, як правило, на більш відомих сервісах, цим самим немов зараховують себе до користувачів і учасників блогосфери [6].

Спостерігається значне зростання кількості блогів і в політичній блогосфері, хоча вона не так прив'язана до появи нових користувачів.

Це пояснюється тим фактором, що тут для нових і маленьких блогів існує більша ймовірність «обрости» новими посиланнями, ніж у блогів з іншої тематики.

Подібний розподіл користувачів і посилань різними блогами може істотно вплинути на стосунки між політикою і блогами. Сама система роботи блогів дає змогу користувачам відфільтрувати потрібну корисну інформацію та здійснювати нею взаємовигідний обмін. Проте між користувачами блогів і блогами виникає одна координаційна проблема, яка полягає в тому, що, з одного боку, читачі бажають прочитати якомога більше інформації на блогах, проте, з іншого – блогів настільки багато, що блогерам важко привернути увагу більшої кількості читачів, які б залишали інформацію у своїх повідомленнях. До того ж блогери прагнуть знайти найцікавіші для них повідомлення, а повідомлень настільки багато, що виявляється дуже складно відфільтрувати потрібну інформацію. Проте безперечним плюсом блогів є той факт, що найцікавіші повідомлення й коментарі виносяться на верхні стрічки блогів, тому їх можна відразу проглянути, якщо виникне необхідність.

Що ж стосується саме політичних блогів, то тут варто виділити роль провідних електронних ЗМІ, які стають зв'язуючою ланкою між політично впливовими гравцями й блогосферою. Інтернет-щоденники, у свою чергу, впливають на політичні дебати, змінюючи зміст коментарів і репортажів про політичні події. Подібно тому, як ЗМІ можуть забезпечувати колективні рамки інтерпретацій первинних подій, блоги можуть створювати вибір з рамок інтерпретації для вибору ЗМІ. У цьому полягає і відповідь на питання: чому представники ЗМІ читають блоги?

Існує вагома підстава для того, щоб медіа-еліта – редактори, журналісти, репортери та видавці були одними з головних користувачів політичних блогів. Виділяють чотири причини відносно міцного зв'язку представників ЗМІ й блогерів з політичної тематики: матеріальна зацікавленість, персональні контакти, досвід і дослідження, а також швидкість отримання інформації.

Багато хто з них прочитує блоги з метою приєднатися до певного співтовариства, а інші проглядають блоги з метою знайти потрібну інформацію і навіть процитувати вподобаних ними авторів повідомлень у власному блозі або на сторінках ЗМІ. Іншим підтвердженням тісного зв'язку між блогосферою і медіа є те, що багато видань ЗМІ створюють свої інтернет-щоденники. У цьому випадку для медіа-персон блог стає ще одним інструментом піару, засобом підтримки іміджу, каналом активнішого впливу на своїх, зацікавлених користувачів. Таким чином, блогери та їхні інтернет-щоденники створюють контекст, у тому числі

й політичний, тих або інших подій, які потім висвітлюються в ЗМІ. Блогери мають певні переваги у формуванні громадської думки. Вони мають нагоду розміщувати негайну реакцію у власних інтернет-щоденниках на наслідки тих або інших політичних подій, економічних або соціальних проблем, у формі своїх повідомлень і коментарів. Причому вони роблять це значно раніше, ніж можуть реагувати ЗМІ. Така швидкість взаємодії блогерів суттєво впливає на специфіку політичної комунікації у провідних виданнях ЗМІ. Інформація на політичних блогах стає своєрідною системою раннього сповіщення про політичні події в країні і світі.

Професор політології Університету Чикаго Д. Дрезнер та професор Університету Джорджа Вашингтона Г. Фарелл в опублікованому дослідженні «Сила і політика блогів» (The Power and Politics of Blogs) відзначають, що багато блогів містять цікаву інформації, на яку звичайні ЗМІ мало звертають уваги. Крім того, блогери часто використовують приватні контакти для пошуку актуальної і цікавої для суспільства інформації і не бояться ризику, публікуючи неперевірені повідомлення. Але головна перевага блогів у порівнянні з традиційними ЗМІ полягає в оперативності реагування на будь-які значущі для суспільства події.

Ці дослідження дали змогу авторам зробити висновки про те, що блоги впливають на суспільство й політику за рахунок високої конкурентоспроможності. В їхньому середовищі «природній відбір» відбувається набагато швидше, ніж у середовищі традиційних ЗМІ. У світі блогосфери всі події відбуваються дуже швидко – невдахи відсіюються й позбуваються уваги читачів, у той час як перспективні та актуальні проекти швидко набувають «вагу» [7].

Проте в цьому контексті не слід забувати і той факт, що будь-яка опублікована в блозі інформація політичної, економічної чи соціальної тематики може бути брехнею, чуткою, «качкою» і т. ін. Якщо традиційні ЗМІ здебільшого перевіряють і вказують джерела опублікованої ними інформації, звертаються за підтвердженням її достовірності до відповідних інстанцій чи уповноважених осіб, то блогери це роблять дуже рідко. Отже, не слід виключати можливість того, що рознесена по кількох співтовариствах мережі інформація може виявитися добре продуманим маркетинговим ходом, частиною політичної кампанії, прикладом «чорного піару» і т. ін. До інформації, розміщеної в інтернет-щоденниках, слід ставитись обережно й критично, не робити поспішних висновків, доки не буде її підтвердження з інших, незалежних джерел [8].

Можна виділити три основні тенденції впливу блогів на загальну політичну ситуацію. По-перше, переважна більшість блогерів мають обме-

жені ресурси й вільний для блогінгу час, оскільки блогінг є вільним вибором кожного. Часто через брак часу блогери відповідають на актуальні питання разом. По-друге, політично активні гравці негайно аналізують висловлені в блогах думки та намагаються за допомогою цих знань спрямувати подальший розвиток подій у найбільш сприятливе для себе русло. По-третє, важливо відзначити ступінь, в якому блоги самозберігаються з точки зору політичних переконань, тобто прихильні до певних політичних поглядів.

Д. Дрезнер і Г. Фарелл у цьому контексті відзначають, що блоги почали відігравати важливу роль як форуми, майданчики для політичних дебатів, які ігнорують тиск з боку традиційних ЗМІ і відомих політичних сил та персон. У зв'язку з цим вони ставлять питання про те, яким чином блоги як децентралізовані веб-сайти, ресурси яких і організація комунікації між якими розподілені нерівним чином, можуть узагалі впливати на політичні події і їх результати?

Відповідь вони дають, базуючись на двох взаємопов'язаних факторах блогосфери: нерівний розподіл читачів у просторі блогосфери і велика кількість (яке постійно збільшується) контактів між блогами й головними виданнями традиційних ЗМІ. Хоча середній блогер практично не має суттєвого політичного впливу навіть у порівнянні з читачами сайтів традиційних ЗМІ, «елітні» блоги можуть виступати як інформаційний індикатор політичної ситуації і узагальнюючий статистичний показник усієї блогосфери. Журналісти тих або інших видань можуть зібрати колективну думку різних користувачів блогів і у такий спосіб висвітлити різні точки зору на певну подію, адже ця інформація цілком може відобразити тренд сприйняття ситуації і думок різних людей. Наприклад, найбільш відомі й впливові 5–10 блогів можуть бути матеріалом для сумарної статистики, якою оперують журналісти традиційних ЗМІ [9].

Таким чином, можна констатувати той факт, що в умовах зростаючого суспільного попиту на оперативне отримання інформації, у тому числі і з альтернативних джерел, двосторонній зв'язок політичної складової блогосфери і представників більш традиційних ЗМІ зміцнюється й розвивається, приймаючи нові форми та впроваджуючи нові методи в процесі задоволення інформаційних потреб суспільства. Це явище потребує нових наукових досліджень, уваги з боку суспільства та держави з метою подальшого вдосконалення й оптимізації політико-соціальних діалогів на міждержавному рівні, на рівні держава – суспільство, а також між різними політичними й соціальними групами.

Список використаних джерел

1. Вільна енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Блог>. – Назва з екрана.
2. Центр інформаційних комунікацій [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.comcenter.ru/mmedia/articles/2007_07_12.html. – Загл. с екрана.
3. Матеріали збірника «Личность и межличностное взаимодействие в сети Internet» [Електронний ресурс] / под ред. В. Л. Волохонського, Ю. Е. Зайцевої, М. М. Соколова. – СПб. : СПбГУ, 2007. – Режим доступу: <http://volokhonsky.ru/internet>. – Загл. с екрана.
4. Блоги как инструмент политической коммуникации / А. Ефремова // PR-технологии в информационном обществе : материалы IV Всероссийской науч.-практ. конф. Часть I. [Електронний ресурс]. – СПб. : СПбГУ, 2007 – Режим доступу: <http://www.prpro.spb.ru/filez/sbornik2007 part1.pdf>. – Загл. с екрана.
5. Свободная энциклопедия Википедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Блогосфера>. – Загл. с екрана.
6. Washington ProFile [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.washprofile.org/ru/node/6666>. – Назва з екрана.
7. РОЛ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rol.ru/news/it/internet/07/07/12_004.htm. – Загл. с екрана.
8. Mobi. ru – експертний сайт о цифровой технике [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mobimag.ru/Articles/1915/Internet-dnevnik_i_kak_socialnoe_yavlenie.htm. – Загл. с екрана.
9. The Power and Politics of Blogs [Electronic resource] / Daniel W. Drezner, Henry Farrell. – Mode of access: <http://www.utsc.utoronto.ca/%7Eefarrell/blogpaperfinal.pdf>. – Title from the screen.

Леся Іващук,

мол. наук. співроб. інформаційно-аналітичного відділу
Фонду президентів України НБУВ, канд. іст. наук

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТУ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті йдеться про роль та основні завдання соціальних мереж Інтернету в сучасній політичній комунікації, зокрема в проведенні виборчих кампаній кандидатів у Президенти, керуванні державою, організації і проведенні революцій, а також у впровадженні електронного уряду.

Ключові слова: веб-сайти, електронний уряд, блог, інтернет-ресурси.

В інформаційну епоху соціальні мережі стають важливим комунікаційним інструментом, широко використовуваним державною владою, партіями, політичними лідерами й представниками громадянського суспільства у своїх інтересах. Уже сьогодні соціальні мережі торкнулися практично всіх етапів і сторін політичних комунікацій, зокрема:

1) виборчих кампаній, починаючи від реклами полстерських організацій до голосування й остаточного підбиття підсумків, включаючи проведення опитувань у режимі реального часу, обговорення кандидатів у «чатах», пропаганди і контрпропаганди, «чорного» піару тощо на користь або проти партій і політиків;

2) керування державою, вирішення соціальних і економічних проблем, завдяки використанню соціальних мереж вертикальні комунікації можуть змінюватися від «влада – народ» до зворотного напрямку, тобто «народ – влада». Особливість горизонтальних політичних комунікацій між керівниками держав та політичними лідерами, прихильниками й противниками тих чи інших політичних сил.

3) організація і проведення революцій;

4) особливості впровадження електронного уряду.

Соціальні мережі – інтерактивні багатокористувацькі веб-сайти, контент яких наповнюється самими учасниками мережі. Сайт являє собою автоматизоване соціальне середовище, що дає можливість спілкуватися групі користувачів, об'єднаних спільним інтересом. Зв'язок здійснюється за допомогою веб-сервісу внутрішньої пошти або миттєвого обміну повідомленнями. У різних регіонах популярність

соціальних мереж різна. Так, мережі MySpace, Facebook, Twitter і LinkedIn більш популярні і поширені в Північній Америці. Інші мережі: Nexopia (Канада); Bebo (Великобританія); Facebook, Hi5, dol2 day (Німеччина), Tagged. com (англ.), XING і Skyrock (у різних країнах Європи); Public Broadcasting Service, Orkut, Facebook і Hi5 (Південна і Центральна Америка) (55 % бразильських користувачів мереж обирає Orkut); Friendster, Multiply, Orkut, Xiaonei і Cyworld (Азія). За кількістю користувачів лідирують Facebook (500 млн), MySpace (255 млн), Twitter (200 млн), ВКонтакте (135 млн), Windows Live Spaces (120 млн), Habbo Hotel (121 млн), Friendster (Філіппіни, Малайзія, Індонезія, Сінгапур, 90 млн), Hi5 (80 млн), Tagged. com (70 млн).

У соціальних мережах політиками використовуються прес-кліпінг, аудіо- і відеоподкасти, блоги тощо. Прес-кліпінг – це збір матеріалів ЗМІ в інтернет-ресурсах, де згадується певний політичний діяч або висвітлюється його діяльність. Прес-кліпінг – дієвий інструмент для оцінки ефективності PR-кампаній і дає уявлення про те, наскільки результативні заходи для преси у виборчій кампанії. Подкастинг (англ. podcasting, від iPod і англ. Broadcasting – повсюдне, широкоформатне мовлення) – процес створення й поширення звукових або відеопередач (тобто подкастів) у Всесвітній мережі (зазвичай у форматі MP3, AAC або Ogg / Vorbis для звукових і Flash Video та інших для відеопередач). Подкастом називається або окремий файл, або регулярно оновлювана серія ресурсів в Інтернеті. Блог (англ. blog, від web log – інтернет-журнал подій, інтернет-щоденник) – веб-сайт, основний зміст якого – регулярно додаються записи, що містять текст, зображення або мультимедіа. Блоги зазвичай публічні та передбачають сторонніх читачів, які можуть вступити в публічну полеміку з автором (у коментарі до блогзапису або у своїх блогах).

Одним з нововведень у політичному житті світового загалу є Gov 2.0. Що ж це таке? Це електронне урядування, спосіб здійснення інформаційних аспектів державної діяльності, заснований на використанні ІТ-технологій. Електронне урядування передбачає підтримку за допомогою ІТ-технологій діяльності як виконавчої влади («електронний уряд»), так і парламентських («електронний парламент»), і судових органів («електронне правосуддя»).

Його основні завдання такі:

- зробити урядову інформацію більш доступною та корисною;
- зробити уряд більш прозорим і брати участь у консультації із суспільством, з використанням думок, знань і ресурсів суспільства в цілому;
- побудувати культуру впровадження інновацій у рамках уряду:

забезпечити, щоб уряд став відкритим для можливостей нових спільних технологій і використовував їх для досягнення державних завдань, з постійним удосконаленням свого підходу до роботи;

- заохочувати співпрацю між установами щодо Інтернету та інформаційних ініціатив: забезпечити ефективність, інновації, знання і ентузіазм на платформі відкритих стандартів;

- виявити й розглянути ініціативи для досягнення вищезазначених цілей;

- розвинути урядові схеми публікацій з метою заохочення більшого розкриття інформації державного сектору.

Якщо провести паралель з Україною, можна зрозуміти, яку економію дасть скорочення держапарату в разі впровадження сучасних ІТ-технологій у держменеджмент. У результаті реорганізації з'явиться можливість скоротити сотні тисяч службовців. Тільки цей крок дасть змогу знизити безмежну корупцію на всіх рівнях державної влади. Держава й суспільство можуть отримати давно назріле «єдине вікно», електронний фондовий ринок, прозору й конкурентну систему тендерів і держзакупівель.

Мета – показати особливості та проблеми використання соціальних мереж у сучасній політичній комунікації. Політична комунікація – процес передавання політичної інформації, завдяки якому вона циркулює від однієї частини політичної системи до іншої і між політичною системою та соціальною системою. Актуальність теми дослідження зумовлена, перш за все, тими очевидними обставинами, що Інтернет в Україні, як і в усьому світі, отримує дедалі більше визнання як засіб політичної комунікації.

Природно, що Інтернет набуває особливого значення під час виборчих кампаній, коли інформаційні технології перетворюються на пряме й ефективне знаряддя впливу на електорат і трансформуються в умовах конкурентної боротьби в так звані «політико-виборчі PR-технології».

Оскільки з розвитком соціальних мереж з'явилося нове гігантське джерело інформаційних ресурсів, доступ до яких є не тільки відносно дешевим, але й дуже швидким, Інтернет надає користувачеві гігантський обсяг політичної та політико-пропагандистської інформації, пропонуючи при цьому можливості «зворотного зв'язку». Нарешті, на сьогодні у світовій політико-виборчій практиці накопичено значний емпіричний матеріал з дослідження інтернет-аудиторії, веб-сайтів, інтернет-простору, який настійно потребує науково-теоретичного осмислення.

Соціальні мережі нині активно використовуються президентами й прем'єр-міністрами. Відомо, що час від часу у Twitter і Facebook

пишуть президент США Б. Обама, російський президент Д. Медведєв і британський прем'єр-міністр Д. Кемерон.

Дуже цікаво подивитися, хто з ким пов'язаний, хто за ким стежить – помітно, що президент Росії читає Б. Обаму і Д. Кемерона, але вони ігнорують усіх інших лідерів країн «великої двадцятки». Тепер Д. Кемерон почав в односторонньому порядку стежити за всіма іншими лідерами країн «великої двадцятки», тому цікаво бачити нові зв'язки, які встановлюються в цих соціальних мережах: на Twitter і Facebook. Так, М. Люфкенс, керівник зі зв'язків зі ЗМІ на Всесвітньому економічному форумі, говорить, що соціальні мережі можуть дати цікаву можливість отримати уявлення про політичну роботу та кроки світових лідерів. З політичної точки зору, це, звичайно, буде мати деякі наслідки та впливати на політику урядів і прийняття рішень. У соціальних мереж така велика сила проти диктатури, тому що, навіть якщо уряд контролює Інтернет, соціальні мережі не дуже страждають. У цих системах використовується автоматичний переклад, тому інформацією можна легко поділитися з іншими країнами, навіть якщо вона іноземною мовою [4].

Соціальні мережі працюють як засіб демократії проти авторитарних систем в організації і проведенні революцій. Прикладом цього явища є країни Близького та Середнього Сходу. Зокрема, демонстрації відбулися в Єгипті, Йємені та Йорданії, які були викликані подіями в Тунісі, де «жасминова» революція поклала кінець 23-річній диктатурі президента Бен Алі. Головною відмінною рисою цих революцій стало використання Інтернету, в основному соціальних мереж Facebook і Twitter, завдяки яким учасники розповсюджували новини і організовували протести.

Інтернет і донині допомагає тунісцям налагоджувати життя країни. Організуються зустрічі в соціальній мережі Facebook, де домовляються про прибирання вулиць, збирають допомогу для бідних регіонів, так само намагаються всіма можливими способами підтримати країни, які вирішили перейняти їх досвід «цифрової революції». Багато тунісців викладали інформацію у Twitter і Facebook про протести в Єгипті, пропонували висилати фото й відео їм на пошту, щоб інформація могла потрапити в Інтернет, адже в Єгипті влада, побоюючись прикладу Тунісу, на певний час заблокувала доступ у соціальні мережі.

Роль соціальних мереж в останніх революційних подіях на Близькому Сході остаточно переконала аналітиків, що методи народної боротьби змінилися. Експерти вважають, що революція в Тунісі остаточно підірвала здатність держави контролювати інформаційні потоки всередині країн та між ними. Відтепер соціальні мережі можуть стати

надійним захистом для інформаційних свобод і майданчиком для народних рухів [6].

Соціальні мережі використовуються у виборчих кампаніях кандидатів у президенти, зокрема у рекламуванні, голосуванні та остаточному підбитті підсумків. Наприклад, опозиційний кандидат у президенти від Комуністичної партії Казахстану Ж. Ахметбеков на позачергових виборах 2011 р. став першопрохідцем у використанні соціальної мережі та блогу для агітації серед політиків республіки. Хоча перемогу отримав діючий президент Н. Назарбаєв, блог Ж. Ахметбекова користувався великою популярністю [3].

Президент США Б. Обама і його команда дуже добре розуміє їх міць і потенціал, тому він і став президентом США. Так, вибори 2000 і 2004 рр. у США показали, що вже сьогодні глобальна мережа стала реальним інструментом виборчих кампаній. Передвиборний штаб Б. Обами широко використовував соціальні мережі та блогосферу під час виборчої кампанії, проводячи організаційну роботу, підвищуючи обізнаність громадян з різних питань і звертаючись до виборців.

Проведені в Білорусі президентські вибори-2010, як вважають аналітики, стали першими, під час яких можливості Всесвітньої павутини були реально використані в агітаційній кампанії кандидатів. Білоруська опозиція вже багато років позбавлена доступу до широкої аудиторії традиційних ЗМІ і вже звикла до спілкування зі своїми прихильниками у форматі мітингів або зборів. Інтернет не лише дав опозиційним політикам трибуну, але й став своєрідним випробуванням, адже в мережах треба вести дискусії, у тому числі й з нейтральною аудиторією, а також з тими, хто не поділяє твоїх переконань. При цьому нерідко блогери висловлюють неприємні речі. Утім, блоги політиків поки не стали дуже популярними. Проте, мабуть, уперше в білоруській блогосфері з'явилися агітатори за ту чи іншу політичну силу чи політика, які проводять свою роботу цілеспрямовано. Тим часом президент Білорусі О. Лукашенко заявив: «Про особистий блог я не думаю і не маю наміру його створювати, тому що мені це просто не потрібно». У глави держави дійсно є інші комунікаційні майданчики [2].

Але в цілому, як відомо, блоги президентів інших держав – не чужий Інтернету феномен. Завдяки блогам здійснюється вертикальна комунікація як зверху вниз від президента, так і знизу вгору від пересічних громадян, виникають дискусії та обговорення наказів та ініціатив президента. Наприклад, президент Росії Д. Медведєв має свій блог і відеоблог, а також став користувачем Livejournal, де громадяни можуть внести свої скарги і пропозиції та отримати на них відповіді. Хоча коментарі

проходять премодерацію до того як потрасти на очі президенту, у його ком'юніті щодня надходить велика кількість коментарів [1].

Президент республіки Башкортостан Р.Хамітов теж має свій блог. Хоча, як зазначає сам президент, спостерігається деяке зниження інтересу до його блогу. Якщо спочатку кількість відвідувачів блогу становила 30–35 тис., потім цей потік знизився, приблизно, до 20 тис., а нині становить 10–12–15 тис. відвідувань на день. Це абсолютно нормально. З одного боку, це говорить про те, що люди наситили свій інтерес і частина питань знята. З іншого боку, це – свідчення того, що інтерес до блогу зберігається.

Робота ком'юніті «Блог Рустем Хамітов» на платформі сервісу персональних онлайн-щоденників Livejournal. Com почалася наприкінці липня 2010 р. за адресою <http://blog-rkhamitov.livejournal.com>. За короткий час «Блог Рустем Хамітов» став одним з лідерів за відвідуваністю серед блогів вітчизняних політиків і ефективним каналом зворотного зв'язку з активною частиною населення Башкортостану. Частота оновлення цього ресурсу автором – приблизно раз на тиждень і частіше, кожне повідомлення Р.Хамітова збирає сотні коментарів. Крім прямого спілкування з населенням республіки, блог використовується автором як експертний майданчик для апробації управлінських рішень та обговорення важливих питань для суспільно-політичного життя республіки [5].

Якщо ж торкатися проблеми впровадження електронного уряду, то активність штабу Б.Обами в області Веб 2.0 значно перевершувала активність штабу сенатора Д. Маккейна і Х. Клінтон:

1) у найпопулярнішій соціальній мережі світу Facebook Б.Обама зібрав у шість разів більше прихильників, ніж Д. МакКейн – 3,4 млн;

2) передвиборні відеокліпи Б.Обами на YouTube досягли 50 млн переглядів із загальною кількістю 14 млн годин перегляду;

3) за час передвиборної кампанії штаб Б.Обами зібрав і використав 13 млн е-мейлів;

4) під час передвиборної кампанії Б.Обама обігнав Д.МакКейна за кількістю послідовників на Twitter у 28 разів;

5) штабом Б.Обами була запущена соціальна мережа MyBO – my.barackobama.com, через яку на підтримку кандидата було зібрано 30 млн дол. від 70 тис. осіб. А за чотири дні до завершення рекламної кампанії учасники цієї соціальної мережі зателефонували 3 млн виборців, закликаючи людей у день виборів вийти зі своїх будинків і піти на виборчі дільниці. За час передвиборної кампанії штаб Б.Обами зібрав в Інтернеті пожертвування на суму півмільярда доларів.

Сьогодні американський уряд активно працює над розвитком електронного уряду – Gov 2.0. Перевагою Веб 2.0 є те, що основну роботу ведуть саме спільноти людей, а організатори лише курирують процес, займаючись у вільний час іншими питаннями.

Висновки. Отже, на сьогодні використання соціальних мереж у політичних комунікаціях можна охарактеризувати декількома пунктами.

1. Соціальні мережі остаточно увійшли у процес виборчих кампаній президентів держав. Політики сьогодні викладають у мережі не тільки тексти, а й аудіо- і відеоподкасти, а також ведуть прес-кліпінг. Дедалі більше кандидатів у президенти ведуть агітацію в Vynet. Раніше таке вони намагалися робити лише на персональних сайтах з метою реклами інтернет-ресурсу і залучення аудиторії. Сьогодні політики вже навчилися використовувати «розкручені» майданчики в соціальних мережах, тобто замість того, щоб кликати виборця до себе на сайт, вони йдуть до нього самі.

2. Керування державою, використання вертикальних та горизонтальних політичних комунікацій. Керівники держав заводять блоги з метою дати змогу громадянам висловити свою думку з приводу діяльності вищої державної влади (наказу або ініціативи тощо).

3. Організація та проведення революцій. Тобто якщо всі інші засоби комунікації заблоковано, то завдяки соціальним мережам користувач завжди отримує правдиві дані, а також має змогу порівнювати й робити свої висновки з приводу дій влади шляхом віртуального спілкування.

4. Особливості впровадження електронного уряду полягають у скороченні бюрократичного апарату, тому що цим процесом керують самі спільноти людей.

Список використаних джерел

1. Блог Дмитрия Медведева. Обращения Президента России и комментарии [Электронный ресурс] : веб-сайт. – Режим доступа: <http://blog-medvedev.livejournal.com/>. – Загл. с экрана.

2. *Быковский П.* Кандидаты в президенты Беларуси в социальных сетях и в Vynet [Электронный ресурс] / Павлюк Быковский // DW-WORLD.DE. – 2010, 29 сент. – Режим доступа: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,6057489,00.html>. – Загл. с экрана.

3. Кандидат в президенты, коммунист Ж. Ахметбеков: «Чувствую в себе силы побороться за второе место.» [Электронный ресурс] // ЦентрАзия. – 2011, 18 марта. – Режим доступа: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1300428360>. – Загл. с экрана.

4. Мировые лидеры вышли в Сеть [Электронный ресурс] // ИноТВ. – 2011, 7 февр. – Режим доступа: <http://inotv.rt.com/2011-02-07/Mirovie-lideri-vishli-v-Set>. – Загл. с экрана.

5. Рустэм Хамитов отмечает некоторое снижение интереса к своему блогу [Электронный ресурс] // Башинформ. ru. – 2011, 23 мая. – Режим доступа: <http://www.bashinform.ru/news/365924/>. – Загл. с экрана.

6. Социальные сети против диктаторов: Тунис сверг правительство «Цифровой революцией» [Электронный ресурс] // KyivPost. – 2011, 28 янв. – Режим доступа: <http://www.kyivpost.ua/world/article/socialnye-seti-protiv-diktatorov-tunis-sverg-pravitelstvo-cifrovoj-revolyuuciej.html>. – Загл. с экрана.

Олександр Кравченко,

аспірант НБУВ

ДОКУМЕНТИ УКРАЇНИ З ІСТОРІЇ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ: ЗАГАЛЬНА КЛАСИФІКАЦІЯ СКЛАДУ ФОНДІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ

З'ясовано питання повноти використання та склад архівних документів Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО), подана загальна класифікація архівних фондів як джерел з історії радянського підпілля і партизанського руху в Україні, показані перспективи дослідження архівів з історії партизанського руху.

Ключові слова: Центральний державний архів громадських об'єднань України, партизанський рух, архівні джерела.

Питання історії партизанського руху тісно пов'язано зі ступенем розкриття величезної архівної джерельної бази дослідження та її інтерпретації. Хоча публікацій документів та досліджень з історії партизанського руху сьогодні відомо багато, вони не розкривають усі аспекти цього питання і залишають за межами аналізу усієї джерельної бази проблеми партизанського руху.

Історіографію з даної проблематики треба поділити на таку, що відображає радянські підходи до питання, та новітню, що характеризується об'єктивними оцінками партизанського руху. Перша представлена такими працями як «Партизанський рух в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.», «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941–1945 рр.»; «Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК»; «Історія Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941–1945 рр.»; «Радянська Україна в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.» Документи і матеріали [1–5].

Початок деідеологізації репрезентує розширення джерел та об'єктивні підходи до оцінок історії партизанського руху, зокрема у працях А. С. Чайковського «Невідома війна – документи» [6]; В. Кучера «Радянські партизани» [7], колективних працях «Пам'яті загиблих. Велика Вітчизняна війна. 1941–1945 рр.» [8] та «Безсмертя. Книга пам'яті України 1941–1945 рр.» [9]; І. Ф. Кураса та А. В. Кентія «Штаб нескорених (УШПР

в роки війни)» [10]; «Органи Державної безпеки у Великій Вітчизняній війні / збірник документів» [11]; А. В. Кентія і В. С. Лозицького «Україна партизанська» [12].

Радянська історіографія розглядає партизанський рух на території України під кутом зору суто позитивних моментів, з огляду нібито на всенародну підтримку цього руху мирним населенням у перші місяці війни. На основі цього сформувалися радянські стереотипи й міфологеми про підпільний рух, що глибоко засіли у свідомості простих людей унаслідок якісної ідеологічної обробки населення УРСР, як і в СРСР у цілому. Наприклад, це представлено у виданні «Історія Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941–1945 рр.» [4], що є цілком традиційним радянським поглядом на партизанський рух в Україні.

«Партизанський рух в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.» висвітлює радянський партизанський рух під традиційним кутом зору, хоча наявна в джерелі чимала кількість розсекречених документів радянських органів держбезпеки дає змогу з іншого ракурсу розглянути цю проблему. А саме – поглянути на справжні негаразди партизанів на початку війни, проблеми з постачанням, відсутність єдиного централізованого керівництва рухом опору тощо [1].

У виданнях, що спеціально присвячені історії Радянської України в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. [5, 2], представлено весь радянський партизанський рух і його масштаби на території України, особлива увага приділяється 1941 р., як ключовому моменті в розумінні характеру всього радянського підпільного руху в Україні.

Цікавою частиною радянської бібліографії про війну є «Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК» [3]. Цей том дає змогу побачити КП(б) У, її стан, саме під впливом Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., а особливо за період 1941 р. – першої половини 1942 р. Ідеться також про партійний вплив на формування радянського підпілля, згубні наслідки паралелізму в керуванні загонами та конкуренції за більший вплив на них з органами держбезпеки УРСР.

Щодо новітніх дослідників радянського партизанського руху на території УРСР можна виділити декілька основних. Так, у праці А. В. Кентія та В. С. Лозицького «Україна партизанська» розглядається вся складність умов зародження радянського підпілля на території України, а також висвітлюється вплив органів держбезпеки на розгортання руху й на перші українські партизанські воєнізовані формування [12].

Інші дослідники, зокрема В. Кучер [7], І. Ф. Курас та А. В. Кентій [10], А. С. Чайковський [6], розглядаючи проблему партизанського підпілля,

прагнуть об'єктивно розглядати події, суміщаючи як позитивні, так і негативні фактори руху опору в окупованій Україні.

Такі праці як «Пам'яті загиблих...» [8] і «Безсмертя...» [9] розкривають й характеризують внесок партизанського руху в боротьбі з окупантами та перемогу над ними, тобто ціну тяжких втрат, проводячи паралелі з Червоною армією та органами держбезпеки.

Цікавими є роботи «Міни уповільненої дії ...» [14] та «Записки диверсанта» [13] російського дослідника І. Старінова – головного підпільного диверсанта (та інструктора партизанів) Радянського Союзу, потім Російської Федерації. Його професійний погляд дає змогу збагнути невідомості Радянського Союзу до ведення оборонної партизанської війни на власній території. Видання документів, присвячене діяльності органів держбезпеки, дають уявлення про вплив органів НКВС УРСР і СРСР на найперші партизанські формування, розвиток партизанської розвідки й контррозвідки [11].

Ці та інші дослідники дають змогу скласти уявлення про реальне ставлення місцевого мирного населення України до радянського підпілля й маніпулювання статистикою та цифрами в документах НКВС щодо «масової підтримки» населенням УРСР і СРСР партизанського руху на окупованій німцями території.

Хоча про радянський партизанський рух на території України опубліковано чимало досліджень, проте й досі багато архівних джерел не розкрито й не висвітлено в повному обсязі в історіографії. Серед таких джерел насамперед ті, що розкривають складні обставини та умови, у яких відбувалося зародження руху опору на українській землі, а також містять інформацію про найперші партизанські загони, диверсійні та розвідувальні групи, які створювалися й формувалися в перші тижні та місяці Великої Вітчизняної війни, під час відступу частин Червоної армії. Маловідомим залишається питання про взаємозв'язок перших партизанських загонів з місцевим цивільним населенням на окупованій території України. Мало досліджувалися зв'язки та вплив органів держбезпеки (НКВС, НКДБ, МДБ) СРСР і Головного розвідувального управління (ГРУ) Червоної армії на формування організації та керівництва рухом опору німецькому окупаційному режимові. Також проблеми постачання, забезпечення, взаємодії та взаємозв'язку між різними партизанськими загонами в перші півроку війни.

Основний комплекс документів з історії партизанського руху зберігається в ЦДАГО України.

Архівні фонди партизанського руху України, що зберігаються в ЦДАГО, можуть класифікуватися й характеризуватися за різними

ознаками, що дає змогу мати загальну картину всього зводу документів. Серед основних засад класифікації декілька принципів, насамперед *організаційний* – військово-організаційний [штаби, з'єднання та дивізії, бригади, полки тощо; громадські організації, урядові та партійні утворення (комісії, представництва)], видавництва громадсько-політичних організацій; *особистісний* принцип – архіви осіб партизанських командирів; *регіональний* принцип – партизанські утворення в різних областях України; *колекційний* принцип – фонди колекцій документів, що мають відношення до партизанського руху (позасудові справи, колекція документів з історії Комуністичної партії України тощо).

Організаційний принцип базується на існуючій фондовій організації документів, які формувалися за вертикаллю ієрархії партизанського руху: фонд № 62 – штабний (стосується УШПР); фонди № 63–109 (66 фондів) – партизанських з'єднань та дивізій; фонди № 110–129 (20 фондів) – партизанських бригад; фонди № 130, 133, 160, 166, 210, 233 (шість фондів) – документи комісій, окремих партизанських полків, представництв Компартії в різних регіонах й організаціях України; фонди № 237, 240, 241, 326 (чотири фонди) – особові: Г. Петровського, Д. Коротченка, С. Ковпака та О. Федорова.

Фонди № 241–243 (три фонди) – видавництв республіканських й громадсько-політичних організацій; фонди № 259–263 (п'ять фондів) – з'єднань партизанських загонів особливого призначення (за іменними показниками), колекції позасудових справ реабілітованих, автоматизовані банки даних.

Регіональний принцип враховував формування документів за регіональними характеристиками. Так, утворилися фонди, що стосуються партизанського руху в різних областях України: фонди № 65, 67, 104 (три фонди) – Житомирщини; фонди № 68–70, 85 (чотири фонди) – Рівненщини (фонди № 68, 69 – Рівненські партизанські загони № 1, 2); фонди № 64, 73 (два фонди) – Волині; фонд № 77 – Київщини; фонд № 75 – Вінниччини; фонди № 64, 92–94 (чотири фонди) – Чернігівщини; фонди № 96, 102, 103 (три фонди) – Кам'янець-Подільського; фонд № 95 – Полтавщини; фонд № 109 – Донеччини; фонд № 105 – Тернопільщини; фонд № 98 – Закарпаття; фонд № 259 – Кіровоградщини; фонд № 233 – Східної Галичини.

Стосовно найменувань партизанських загонів закордонними державними й громадсько-політичними діячами: фонди № 89–91 (три фонди) – 1-ше, 2-ге і 3-тє Молдавські партизанські з'єднання; фонди № 110, 111, 113, 114, 115–126 (16 фондів) – Чехословацькі і Словацькі партизанські з'єднання.

Згідно з іменним показником фондів (найменування загонів відомими історичними постатями, вітчизняними і закордонними): фонди № 74, 128, 242 (три фонди) – В. Ленін; фонди № 71, 113–116 (п'ять фондів) – Й. Сталін; фонди № 76–81, 105 (сім фондів) – М. Хрущов; фонд № 63 – С. Ковпак; фонди № 82, 83 – С. Будьонний; фонди № 86, 129 – В. Боженко; фонди № 84, 260 – В. Чапаєв; фонди № 67, 85 – М. Щорс; фонди № 103, 104 – Г. Жуков; фонд № 102 – Г. Котовський; фонд № 93 – М. Коцюбинський; фонд № 94 – М. Попудренко; фонд № 95 – В. Молотов; фонд № 96 – Ф. Михайлов; фонд № 259 – К. Ворошилов; фонд № 88 – Л. Берія; фонд № 72 – І. Боровик; фонд № 111 – О. Суворов; фонд № 118 – Л. Свобода; фонд № 108 – М. Ракоші; фонди № 119, 121, 122 (три фонди) – М. Штефаник; фонд № 123 – К. Готвальд; фонди № 110, 124 – Я. Жижка; фонд № 125 – Я. Гус; фонд № 126 – Я. Налепка; фонд № 127 – А. Мнушенка. Загалом 35 фондів – вітчизняних імен діячів, і 11 – закордонних, разом – 46 таких фондів (за іменними показниками).

Загальна кількість архівних фондів ЦДАГО, які можуть стосуватися партизанського руху в Україні, становить 86 фондів. Кількість справ, пов'язаних з партизанським рухом, – 10 527, а також разом із 3635 поза-судовими справами реабілітованих й періодичних видань і публікацій друкованих органів, установ і організацій усього – понад 14 162 справ.

Архівні джерела з історії партизанського руху не обмежуються, власне, документами партизанських утворень. Про формування найперших партизанських загонів, диверсійних груп і підпільних організацій, а також створення їх по партійній лінії, активу комсомольських молодіжних організацій, органів держбезпеки НКВС – НКДБ, надають відомості архівні фонди: № 1 (Центральний комітет Комуністичної партії України, 1917–1991), № 62 (Колекція документів з історії Комуністичної партії України, 1870–1966), № 97 (З'єднання партизанських загонів Кам'янець-Подільської області, 1943–1944), № 240 (Особовий фонд Д. Коротченка, 1894–1969). Вони є ключовим джерелом з дослідження стану партизанського руху й підпілля в Україні в найперші тижні і місяці Великої Вітчизняної війни. Тут розкривається справжнє становище бойових організацій і груп, матеріально-технічні складнощі, які перед ними виникали, незадовільна підготовка, а також мобілізаційні заходи держави як реакція на раптовий напад Німеччини.

У цих документах міститься інформація про труднощі, які виникали в діяльності перших радянських партизанських загонів на території України: відсутність єдиного, централізованого керівництва та управління, належного забезпечення та постачання, засобів радіозв'язку; некомпетентність та непрофесійність особового складу, який

формував перші загони; відсутність професійної кадрової політики стосовно відбору особового складу; погане озброєння та брак технічного й матеріального забезпечення; відрив та відсутність зв'язку з центральними органами управління держави; погане орієнтування в незнайомій місцевості; відсутність достатньої бойової та диверсійної й розвідувальної підготовки партизанів, явочних та конспіративних квартир і необхідних паролів; паралелізм та неузгодженість дій органів НКВС і партизанських загонів, унаслідок чого вони отримували суперечливі і нездійсненні завдання і накази; використання загонів не за призначенням, а як звичайних армійських підрозділів; відсутність позитивного взаємозв'язку і взаємовпливів з місцевим населенням окупованих територій України; недостатній розвиток розвідувальних і контррозвідувальних заходів партизанів; а також відсутність можливості нормальної легалізації диверсантів у тилу у ворога, а отже, неможливість ефективно виконувати поставлені завдання.

Окремий масив становлять архівні фонди та описи вищих органів державної влади республіканського та загальносоюзного значення (ЦК ВКП(б), Ставки Верховного Головнокомандування – СВГК СРСР, Державного комітету оборони (ДКО) СРСР та інших державних і партійних органів та установ, про становлення радянського партизанського руху на території України загалом, включаючи вплив на нього органів НКВС, політвідділів армій і фронтів, колишніх парторганізацій, а також вищого керівництва ЦК КП(б) У, Раднаркому УРСР.

Партизанські архіви представляють великий комплекс архівних джерел з історії партизанського руху. Вони складаються з фондів управління штабу партизанського руху, партизанських з'єднань та дивізій, бригад, окремих партизанських полків, документів комісій, представництв Компартії в різних регіонах і організаціях, видавництв республіканських та громадсько-політичних організацій, колекцій позасудових справ реабілітованих тощо. Значну кількість становлять документи діячів та командирів партизанського руху, що зберігаються архівних фондах особового походження.

Різноманітні документи фондів використовувалися як джерела при написанні праць з історії війни, однак, як правило, загальний аналіз процесу походження документів, історії формування, документознавчої класифікації архівних комплексів та груп, визначення документальної специфіки, а також питання документальної цілісності цих комплексів залишалися за межами аналізу істориків. Ці питання, разом з тим, впливають на об'єктивність оцінки джерельної та інформаційної значущості документів, розкривають методи їх комплектування та формування.

Опрацювання документальних комплексів, що стосуються партизанського руху, дасть змогу створити модельні методи аналізу таких фондів не лише в регіональному плані, а й для осмислення загальних принципів формування таких фондів як органічної частини системи документальних комплексів з історії війни, по-новому оцінити склад, походження та взаємозв'язок документів.

Основна група архівів з історії партизанського руху на Київщині зберігається в Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Державному архіві м. Київ, Державному архіві Київської області.

Згідно з інформаційною наповненістю (змісту) фондів можна почерпнути відповідні дані особового характеру – документи не лише про партизанську, державну та громадську діяльність командирів загонів, а й біографічні дані з усього життя особистостей; регіональних показників – інформацію про розвиток і поширення партизанського руху в різних областях; державних установ і представництв Компартії – відомості про партійні комітети при ЦК Компартії України, первинні організації, прокуратури УРСР. З фондів штабів – можна довідатися про діяльність Українського штабу партизанського руху (УШПР).

Перспективним напрямом дослідження є архівознавчий аспект: визначити місце цих архівів у системі регіональних фондів; провести архівознавчу реконструкцію наявних фондів з історії партизанського руху, розглянути питання історії комплектування, опрацювання та використання документів фондів з урахуванням часу та обставин створення фондів та їх складу; провести аналіз комплексів документів та зробити документознавчу класифікацію фондів, груп документів та окремих документів; оцінити джерельну значущість комплексів та груп документів з огляду на історію походження та формування фондів відповідно до інформаційної значущості та запропонувати шляхи вдосконалення системи науково-довідкового апарату до фондів.

Значущість цієї теми полягає в наявності в різних архівних установах України документів, які після себе залишили різні партизанські формування (загони, з'єднання, бригади), і в дослідженні історії формування, структури та складу документів. Вони складаються з фондів Управління штабу партизанського руху, партизанських з'єднань та дивізій, бригад, окремих партизанських полків, документів комісій, представництв Компартії в різних регіонах і організаціях, видавництв республіканських та громадсько-політичних організацій, колекцій позасудових справ реабілітованих тощо.

Отже, у ЦДАГО архівні фонди партизанського руху можна класифікувати за багатьма видами ознак або характеристик. Зокрема, за регіональними (обласні партизанські загони, з'єднання і формування, бригади), особові фонди (відомих керівників і командирів партизанських загонів і груп), іменні показники (найменування загонів іменами відомих, як вітчизняних так і закордонних, державних, громадсько-політичних, культурних та революційних діячів), а також поділом на види загонів (фонди партизанських загонів, з'єднань партизанських загонів, бригад, дивізій, загонів особливого призначення, полків, представництв Компартії, видавництва республіканських й громадсько-політичних організацій).

Окремий масив становлять фонди вищих органів державної влади республіканського та загальносоюзного значення, партійні архіви.

Значна кількість архівних фондів у ЦДАГО, присвячених партизанському руху, потребує архівознавчого аналізу з метою виявлення наявних фондів з історії партизанського руху, визначення їхнього місця в системі регіональних фондів; з'ясування історії комплектування, опрацювання та використання документів фондів з урахуванням часу та обставин створення фондів та їх складу; встановлення комплексів документів та проведення класифікації фондів та груп документів за змістом.

Список використаної літератури

1. Партизанський рух в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Документи і матеріали. – М., 1999.

2. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941–1945 рр.: у 3 т. – Т. 1. – К., 1967. – 544 с. ; Т. 2. – К., 1968. – 520 с.; Т. 3. – К., 1969. – 455 с.

3. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – Т. 2. – К., 1977.

4. Історія Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941–1945 рр. – Т. 6. – М., 1965.

5. Радянська Україна в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Документи і матеріали: у 3 т. – Т. 1, Т. 3. – К., 1980.

6. *Чайковський А. С.* Невідома війна. Документи / А. С. Чайковський. – К., 1994. – 255 с.

7. *Кучер В.* Радянські партизани / В. Кучер // Політична історія України ХХ ст. – Т. 6. – К., 2003.

8. Пам'яті загиблих. Велика Вітчизняна війна. 1941–1945 рр. – М., 1995.

9. Безсмертя. Книга пам'яті України 1941–1945 рр. – К., 2000. – 944 с.

10. *Курас І. Ф.* Штаб нескорених / І. Ф. Курас, А. В. Кентій (УШПР в роки війни). – К., 1988.
11. Органи Державної безпеки у Великій Вітчизняній війні : зб. документів. – Т. 2. – Книга 2. Початок. – М., 2000.
12. *Кентій А. В.* Україна партизанська / А. В. Кентій, В. С. Лозицький. – К., 2005. – 319 с.
13. *Старінов І.* Записки диверсанта / І. Старінов. – М., 1997.
14. *Старінов І.* Міни уповільненої дії: роздуми партизана-диверсанта. Книга друга / І. Старінов. – М., 1999. – 288 с.

Олег Натаров,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

РОЛЬ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СВОБОДУ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглядається роль сучасної бібліотеки в забезпеченні конституційного права на свободу наукової творчості. Наголошується на необхідності включення бібліотечних установ у систему організаційно-правових гарантій прав та свобод людини й громадянина.

Ключові слова: право на свободу наукової творчості, гарантії прав та свобод людини й громадянина, бібліотечна система України, Національна бібліотека України.

Сучасний процес розбудови демократичної, правової держави в Україні пов'язаний з усвідомленням широкого кола процесів, які відбуваються в суспільстві, у тому числі й тих з них, які безпосередньо пов'язані з реалізацією конституційних положень, що стосуються додержання та належної реалізації прав і свобод людини та громадянина.

Важливе місце в системі конституційних прав, свобод та обов'язків людини й громадянина в Україні займає право на свободу наукової творчості. Наш час називають епохою науки, що зумовлено не тільки глибокими перетвореннями, які переживає сьогодні сама наука, а й тими змінами, зростанням ролі, які вона відіграє в житті та розвитку сучасного суспільства [9].

Проблеми забезпечення права на свободу наукової творчості розглядалося в дослідженнях про правове положення особи та систему гарантування прав і свобод людини й громадянина, вони також досліджувались у контексті інших проблем теорії конституційного права. Ці питання розглядались, зокрема, у працях В. Ф. Погорілка, В. В. Головченка і М. І. Сірого [7], А. М. Колодія та А. Ю. Олійника [3], Ю. М. Тодики і В. С. Журавського [11], Н. Г. Шукліної [6], М. В. Баглая, Ю. І. Лейбо та Л. М. Ентіна [2], О. А. Лукашевої [4] та інших учених.

Разом з тим, на нашу думку, залишається актуальним висвітлення питання ролі й місця сучасної бібліотеки в забезпеченні права на свободу наукової творчості. Хоча здатність творити є природною властивістю

людини, позаяк творчість як розумовий процес не піддається регулюванню правовими нормами, право покликане впливати на організацію наукової творчої діяльності, визначення умов охороноздатності її результатів, виникнення, здійснення, забезпечення додержання та захист майнових та немайнових прав авторів. Саме в цих аспектах і реалізуються конституційні гарантії свободи творчості, сфера яких поширюється на будь-яку підтримку інтелекту, створення сприятливих умов для нього [1].

За міжнародними нормами право на свободу наукової творчості належить до культурних прав людини. Це право закріплено основоположними документами з прав людини та в багатьох конституціях зарубіжних країн.

Так, у Загальній декларації прав людини говориться, що кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами. Крім того, кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є (ст. 27).

У свою чергу, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права встановлює, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на: 1) участь у культурному житті; 2) користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування; 3) користування захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, автором яких вона є. Заходи, яких повинні вживати держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для охорони, розвитку й поширення досягнень науки та культури. Крім того, держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу, безумовно, необхідну для наукових досліджень і творчої діяльності, а також визнають користь, що їй дають заохочення й розвиток міжнародних контактів та співробітництва в науковій і культурній галузях (ст. 15).

В Україні реалізація права на свободу наукової творчості була закріплена в ст. 54 Конституції України та деталізована рядом нормативно-правових актів (наприклад, Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про науково-технічну інформацію», «Про бібліотеки і бібліотечну справу» та ін.), що відкрило перспективи для всебічного та вільного розвитку наукових досліджень та ефективної реалізації особою свого права.

Стаття 54 Конституції України певною мірою імплементувала положення ст. 15 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та

культурні права. Зокрема, відповідно до цієї статті, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Крім того, держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Разом з тим треба звернути увагу, що на відміну від міжнародних нормативно-правових актів, у яких носієм даного права в першу чергу є людина, у тексті Конституції України коло суб'єктів користування даним правом обмежується громадянами України. Отже, відбувається автоматичне звуження конституційних можливостей людини у сфері реалізації своїх наукових творчих потреб в Україні. Відповідно, можна ставити питання про розширення кола суб'єктів права на свободу наукової творчості шляхом внесення відповідних змін до тексту Конституції України.

Вагомим чинником реального забезпечення права на свободу наукової творчості, поряд з його визнанням, дотриманням й повагою, виступає гарантування, яке здійснюється за допомогою специфічних засобів – гарантій. Як загальне поняття гарантії прав та свобод людини й громадянина є насамперед основні умови, способи й засоби, за допомогою яких кожна особа має можливість реалізувати свої права.

В юридичній літературі гарантії прав і свобод людини й громадянина поділяють на нормативно-правові та організаційно правові. Пріоритетним видом юридичних гарантій є нормативно-правові гарантії, під якими слід розуміти систему норм щодо реалізації прав та свобод людини й громадянина.

Разом з тим здійснення права на свободу наукової творчості відбувається не тільки шляхом застосування нормативно-правових гарантій, а й за допомогою організаційно-правових гарантій. Організаційно-правові гарантії – це система органів державної влади, організацій, діяльність держави та всіх її органів, посадових осіб, громадських організацій щодо створення сприятливих умов для реального користування громадянами своїми правами та обов'язками.

Система організаційно-правових гарантій загалом містить: державу, органи державної влади – Верховну Раду України, уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Президента України, Конституційний Суд України, органи правосуддя, органи прокуратури, Кабі-

нет Міністрів України та інші центральні органи державної виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, міжнародні органи та організації, членом або учасником яких є Україна, політичні партії, адвокатуру, громадські організації, а також засоби масової інформації.

На думку автора, у систему організаційно-правових гарантій людини й громадянина необхідно також включити бібліотечну систему України.

Бібліотечна система України охоплює понад 40 тис. бібліотек різного відомчого підпорядкування, які налічують близько 700 млн бібліотечних фондів і надають послуги всім верствам населення. Бібліотеки залишаються в Україні найпопулярнішим закладом культури та джерелом отримання книг для читання. При цьому за останнє десятиріччя переважна більшість бібліотек України активно використовує електронні бібліотечно-інформаційні ресурси, створює власні електронні бази даних, здійснює електронну доставку документів, електронне обслуговування читачів [10].

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» гарантує право на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти, що зберігаються в бібліотеках.

Стаття 1 цього Закону визначає бібліотеку як інформаційний, культурний, освітній заклад, що має упорядкований фонд документів і надає їх у тимчасове користування фізичним та юридичним особам. Бібліотечна система України, згідно з цим Законом – розгалужена мережа бібліотек різних видів, пов'язаних взаємодією та взаемовикористанням бібліотечних ресурсів (упорядкованих фондів документів на різних носіях інформації, довідково-пошукового апарату, матеріально-технічних засобів опрацювання, зберігання й передавання інформації).

Право на бібліотечне обслуговування незалежно від статі, віку, національності, освіти, соціального походження, політичних та релігійних переконань, місця проживання мають громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах (ст. 21).

Користувачі бібліотек, зокрема, мають право безоплатно користуватися інформацією про склад бібліотечних фондів через довідково-пошуковий апарат (крім комерційних баз даних); безоплатно отримувати консультаційну допомогу в пошуку та виборі джерел інформації; безоплатно отримувати в тимчасове користування документи з фондів бібліотеки (крім документів, придбаних за кошти, одержані від господарської діяльності бібліотеки); одержувати документи або їх копії

за міжбібліотечним абонементом; одержувати інформацію з інших бібліотек, користуючись каналами зв'язку; користуватися іншими видами послуг, у тому числі на платній основі. При цьому закон встановлює, що доступ до документів та надання бібліотечних послуг користувачам бібліотек здійснюються з додержанням вимог щодо забезпечення охорони державної таємниці, забезпечення зберігання фондів бібліотек, а також відповідно до статутів (положень) бібліотек, правил користування бібліотеками (ст. 22).

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначає види бібліотек (ст. 6). Так, за значенням бібліотеки поділяються на: всеукраїнські загальнодержавного значення (національні, державні); республіканські (Автономної Республіки Крим); обласні; міські; районні; селищні; сільські. За змістом бібліотечних фондів бібліотеки є: універсальні; галузеві; міжгалузеві. За призначенням бібліотеки поділяються на: публічні (загальнодоступні), у тому числі спеціалізовані для дітей, юнацтва, осіб з фізичними вадами; спеціальні (академії наук, науково-дослідних установ, навчальних закладів, підприємств, установ, організацій).

На нашу думку, серед перерахованих видів бібліотек у сприянні процесу забезпечення прав і свобод людини й громадянина, у тому числі й права на свободу наукової творчості, найбільш вагому роль відіграють всеукраїнські загальнодержавного значення (національні і державні) бібліотеки.

Зокрема, у Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (ст. 7) говориться, що Національна бібліотека України є провідним культурним, освітнім, науково-інформаційним державним закладом, що здійснює функції науково-дослідного, методичного та координаційного центру з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечної справи та її реалізації.

Національна бібліотека України володіє потужним фондом вітчизняних і найважливіших науково значущих зарубіжних документів і задовольняє найрізноманітніші потреби суспільства, сприяє розвитку науки, освіти, культури, здійснює міжнародне співробітництво у формуванні та використанні світових бібліотечних ресурсів.

Бібліотечний фонд Національної бібліотеки України є національним культурним надбанням українського народу, невід'ємною складовою частиною культурної спадщини та перебуває під охороною держави.

У свою чергу, державна бібліотека визначається як бібліотека загальнодержавного значення, що здійснює бібліотечне, бібліографічне, інфор-

маційне обслуговування користувачів і виконує функцію всеукраїнського науково-дослідного, методичного та організаційного центру бібліотек відповідної галузі або категорій користувачів (ст. 8) [8].

Найбільшою бібліотекою України, головним науково-інформаційним центром держави, що входить до найбільших національних бібліотек світу, є Національна бібліотека Української імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ). Обсяг фондів НБУВ – близько 15 млн одиниць зберігання. Це унікальне зібрання джерел інформації, що містить книги, журнали, продовжувані видання, карти, ноты, образотворчі матеріали, рукописи, стародруки, газети, документи на нетрадиційних носіях інформації. Бібліотека має найповніше в державі зібрання пам'яток слов'янської писемності та рукописних книг, архіви та книжкові колекції видатних діячів української й світової науки та культури. Складові фонди – бібліотечно-архівна колекція «Фонд Президентів України», архівний примірник творів друку України з 1917 р., архівний фонд Національної академії наук України.

Щорічно до фондів надходять 160–180 тис. документів (книг, журналів, газет тощо). Бібліотека комплектується всіма українськими виданнями, отримує примірник дисертацій, які захищаються на території України, веде міжнародний книгообмін з понад 1500 науковими закладами й бібліотеками 80 країн світу. До бібліотеки як депозитарію документів і матеріалів ООН в Україні надсилаються публікації цієї організації та її спеціалізованих установ. З 1998 р. здійснюється цілеспрямоване комплектування електронними документами, з 2005 р. – вибіркоче архівування науково-інформаційних ресурсів Інтернет, з 2010 р. – формування репозитарію електронних копій наукової періодики України.

Пошуковий апарат бібліотеки має у своєму складі систему бібліотечних каталогів та картотек і фонд довідково-бібліографічних видань обсягом 200 тис. примірників. Цей фонд містить документи нормативного характеру (закони, укази, постанови тощо), енциклопедії, тлумачні словники, довідники, бібліографічні посібники. Систему бібліотечних каталогів і картотек утворюють генеральний алфавітний каталог, читацькі алфавітний і систематичний каталоги та понад 30 каталогів і картотек підрозділів бібліотеки. З 1994 р. наповнюється електронний каталог, з 1998 р. – загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова».

У локальних інформаційних мережах бібліотеки є 700 комп'ютерів; на інтернет-порталі – 3,5 млн бібліографічних записів і 5 млн зображень карток генерального алфавітного каталогу, 360 тис. реферативних записів, а також 400 тис. повних текстів документів; у інтранет-середовищі – 700 тис. публікацій.

Універсальними інформаційними ресурсами бібліотеки користується близько 500 тис. читачів, яким щорічно видається до 5 млн документів. Щодня бібліотеку відвідує 1–2 тис. науковців, фахівців, аспірантів і студентів. Їх інформаційне обслуговування здійснюється в 16 галузевих та спеціалізованих залах основного бібліотечного комплексу, а також у шести залах філії, у яких розміщено найбільше в Україні зібрання газет, фонди рукописів, стародруків і рідкісних видань, естампів і репродукцій, нотних видань, зібрання юдаїки, а також значна частина Архівного фонду Національної академії наук України. Інтернет-портал бібліотеки щодоби відвідують 40–50 тис. користувачів. Особлива категорія абонентів – інформаційні служби органів державної влади, серед яких Верховна Рада України, Адміністрація Президента України і Кабінет Міністрів України.

Бібліотека – наукова установа в галузі науково-інформаційної діяльності, бібліотекознавства та суміжних наук. Вона має аспірантуру і спеціалізовану раду з захисту кандидатських і докторських дисертацій, проводить щорічні міжнародні наукові конференції, видає науково-теоретичний та практичний журнал «Бібліотечний вісник» та ряд збірників наукових праць: «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития», «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Рукописна та книжкова спадщина України», «Українська біографістика», «Українсько-македонський науковий збірник». Спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України бібліотека видає Український реферативний журнал «Джерело».

У бібліотеці понад 40 підрозділів, що згруповані за напрямками їх діяльності в інститути (науково-методичного забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи, рукопису, архівознавства, біографічних досліджень), центри (консервації і реставрації, культурно-просвітницький, комп'ютерних технологій, науково-видавничий), Фонд президентів України, Національну юридичну бібліотеку і Службу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади [5].

Отже, можна говорити про те, що можливості сучасних, перш за все всеукраїнських загальнодержавного значення, бібліотек створюють сприятливі умови для реального користування особою правом на наукову творчість. Виходячи з цього, є доцільним включити до системи організаційно-правових гарантій прав і свобод людини й громадянина бібліотечну систему України.

Список використаних джерел

1. *Авер'янов В. Б.* Конституція України: Науково-практичний коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін [та ін.] ; редкол.: В. Я. Тацій [та ін.]. – Харків : Право ; К. : Ін Юре, 2003. – С. 270.
2. *Баглай М. В.* Конституционное право зарубежных стран : учебник для вузов / М. В. Баглай, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтин / под общ. ред. М. В. Баглая [и др.]. – М. : НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА*М), 2002. – С. 113.
3. *Колодій А. М.* Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – С. 207–209.
4. *Лукашева Е. А.* Права человека : учебник для вузов / Е. А. Лукашева / отв. ред. Е. А. Лукашева. – М. : НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА*М), 2002. – С. 171–172.
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Загальна інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/libragu>. – Назва з екрана.
6. *Погорілко В. Ф.* Конституційне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / В. Ф. Погорілко / НАН України, Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка / В. Ф. Погорілко (ред.). – К. : Наук. думка, 1999. – С. 292–294.
7. *Погорілко В. Ф.* Права та свободи людини і громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко, В. В. Головченко, М. І. Сірий. – К. : Ін Юре, 1997. – С. 36–38.
8. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січня 1995 р. № 32/95–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Назва з екрана.
9. *Радиш Я. Ф.* Функціональна роль науки в забезпеченні розвитку системи державного управління охороною здоров'я України [Електронний ресурс] / Я. Ф. Радиш, О. В. Поживілова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2011_2/files/DU211_36.pdf. – Назва з екрана.
10. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НБУВ, 2009. – С. 555, 556.
11. *Тодика Ю. М.* Конституційне право України : підруч. для студентів ВНЗ / В. С. Журавський / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – К. : Ін Юре, 2002. – С. 156–157.

Надія Моїсеєнко,

наук. співроб. НБУВ

Аліна Колесніченко,

мол. наук. співроб. НБУВ

БІБЛІОГРАФІЧНІ РЕСУРСИ З ПИТАНЬ ПРАВознавства та державотворення в електронному середовищі

Аналізуються електронні бібліографічні ресурси державних установ, національних та обласних наукових бібліотек з питань правознавства та державотворення за виданням «Держава і право: електронні бібліографічні ресурси: путівник / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. : Н. І. Моїсеєнко, А. М. Колесніченко ; наук. ред. Т. В. Добко. – К., 2010. – 118 с.». Стверджується, що поява путівника є актуальним та своєчасним кроком у напрямі вдосконалення ефективності обслуговування користувачів та надання допомоги під час пошуку потрібної їм інформації.

Ключові слова: електронні бібліографічні ресурси, електронне середовище, веб-портал НБУВ, нормативно-правова інформація, законодавчі бази даних.

Накопичення інформації, інтенсивний розвиток традиційних друкованих видань та електронних інформаційних ресурсів призводить до інформаційного перевантаження. Простота та глибина пошуку в електронних ресурсах Інтернет – пріоритетне джерело для задоволення запитів будь-яких типів, що забезпечує їх виконання з найменшими трудовозатратами. Однак простота доступу до мережі Інтернет зовсім не означає швидкого та результативного пошуку необхідної, релевантної інформації.

Активний розвиток законодавчого процесу в Українській державі вимагає видання джерел, які відображають законодавчі та нормативні документи, юридичну літературу з різних галузей права, історії держави та права.

Враховуючи зростаючі потреби користувачів щодо правової інформації, розгалуженої в інформаційному просторі інтернет-мережі, виникла необхідність у виданні, яке б полегшило її пошук та надало можливість краще орієнтуватися в середовищі правових ресурсів на веб-сайтах

установ України. Путівник з електронних ресурсів «Держава і право» допоможе користувачам ознайомитись з веб-сайтами українського сегмента мережі Інтернет, які подають законодавчі та нормативні документи, знайти необхідні, більш докладно дослідити питання з правознавства й державотворення.

Путівник складається із шести розділів: I – «Органи державної влади»; II – «Наукові установи»; III – «Недержавні громадські організації»; IV – «Законодавчі бази даних»; V – «Електронні юридичні бібліотеки»; VI – «Бібліографічні посібники з права та юридичних наук». У межах кожного розділу інформація розташована за абеткою (крім розділу II – «Наукові установи», в якому групування матеріалу – за логічною послідовністю).

Найбільш повно законодавча та нормативна інформація представлена на сайтах органів державної влади та їх установ: Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та вибірково державних комітетів України, центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, органів судової влади та інших центральних органів та установ України.

Головною метою побудови й функціонування веб-порталів Верховної Ради України, КМУ та веб-сайтів органів виконавчої влади є концентрація й систематизація необхідної інформації і системи знань в управлінських питаннях; своєчасне забезпечення громадян, державних органів та інших організацій і закладів повною та достовірною інформацією стосовно виконання функцій, а також коментарями й правовими аналітичними матеріалами.

Анотації вміщують інформацію про нормативно-правові бази документів, які регламентують діяльність даної установи: Конституцію України, кодекси та закони України, постанови, укази, розпорядження, підзаконні акти, державні цільові програми, галузеві та міжнародні угоди, форми звітних документів, інші нормативно-правові акти. За окремими розділами згруповано нормативно-правові документи з питань запобігання проявам корупції, прав людини, з питань проведення Євро-2012, європейської інтеграції тощо.

Веб-портал Верховної Ради України (<http://portal.rada.gov.ua>) – це комплекс законодавчих та нормативно-правових документів: підзаконні акти, нормативно-правові акти з питань адміністративно-територіального устрою України, міжнародні угоди, законопроекти, бібліотечно-бібліографічні ресурси бібліотеки Верховної Ради, гіперпосилання до веб-сайтів вищих органів державної влади, веб-сторінок комітетів, депутатських фракцій, тимчасових комісій та ін.

З 1990 р. у Верховній Раді України функціонує система інформаційно-аналітичного забезпечення законотворчої діяльності, що містить базу даних правової інформації «Законодавство України» (1710–) (<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>), зорієнтовану на широке коло користувачів і надається у вільне користування через мережу Інтернет, таким чином дає можливість ефективного пошуку та аналізу, забезпечує процес та прийняття рішень у сфері законодавства та законотворчої діяльності.

Заслужують на увагу бібліотечно-бібліографічні ресурси порталу Верховної Ради України (<http://lib.rada.gov.ua/>), подані за тематичними розділами: бібліографічні покажчики виступів Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України; бібліографічні покажчики до законопроектів, підготовлених до розгляду на пленарних засіданнях сесій Верховної Ради України; бібліографічні покажчики до актуальних проблем законотворчості (представлено ряд бібліографічних покажчиків з актуальних проблем законотворчості за 1996–2010 рр., підготовлених відділом інформаційно-бібліотечного забезпечення Інформаційного управління Апарату Верховної Ради України разом з Національною парламентською бібліотекою України); бібліографічні покажчики до парламентських слухань; бібліографічні покажчики до книжкових виставок; виборчий моніторинг тощо.

Наукові установи подані у вигляді бібліографічних описів сайтів Національної академії наук України (НАНУ) та інститутів НАНУ, які досліджують питання держави і права; Національної академії правових наук України, підпорядкованих їй інститутів та центрів (це науково-дослідні інститути: інтелектуальної власності, приватного права і підприємництва, Науково-дослідний центр правової інформатики та ін.); національних бібліотек України (Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [НБУВ], Національної парламентської бібліотеки України [НПБУ]).

На сайтах наукових установ подано відомості про видавничу діяльність: наукові праці співробітників, зміст та повнотекстові електронні версії періодичних видань, бібліографічні списки літератури, анотовані списки нових надходжень, які відображають широкий спектр теоретико-методологічних та прикладних досліджень з проблем держави і права.

Окремим підрозділом представлені сайти вищих навчальних закладів України з права або таких, що мають у структурі факультети та кафедри з різних галузей права. Анотації до сайтів вищих навчальних закладів подають інформацію про структуру факультетів та кафедр, які

відповідають спеціальностям з юридичних наук; електронні видання, бібліографічну інформацію (електронні бібліотеки, тематичні бібліографічні списки, письмові довідки, підготовлені за заявками кафедр) та інші ресурси з актуальних тем права та державотворення.

Інформаційні ресурси національних бібліотек (НБУВ, НПБУ) складають електронні каталоги (ЕК); спеціалізовані каталоги та картотеки, які відображають документи з питань держави і права; персоналії політичних діячів, учених-правознавців. На веб-порталі НБУВ (<http://nbuv.gov.ua>): бібліографічна БД «Інститут президентства» Фонду президентів України, повнотекстова БД «Президент України: Послання, звернення, доповіді, виступи, заяви, статті, листи, інтерв'ю, прес-конференції, привітання, співчуття»; картотека видань 1980–1999 рр.; картотека перекладних видань 1980–2001 рр.; загальнодержавна реферативна БД «Україніка наукова» (1998–) тощо.

Права інформація, зосереджена також за розділами: «Аналітичні матеріали СІАЗ» (електронні видання Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади [СІАЗ]); «Наукові біографії вчених» (у т. ч. учених у галузі права та державотворення) та ін.

Веб-сайт НПБУ (<http://www.nplu.org>) вміщує БД «Політика і політики у дзеркалі періодичних видань України», політематичну БД статей з періодичних видань, картотеку статей з наукових збірників тощо.

На сучасному етапі бібліотеки формують власні проблемно-орієнтовані БД, які дають можливість швидко задовольняти тематичні запити на своїй документній базі.

Окремим розділом путівник подає відомості про установи та ресурси недержавних організацій. Це інформаційні ресурси Інституту громадянського суспільства (<http://www.csi.org.ua>), Інституту законодавчих передбачень та правових експертиз (<http://www.kostytsky.com.ua>), Лабораторії законодавчих ініціатив (<http://www.parliament.org.ua>), інформаційного порталу Харківської правозахисної групи «Права людини в Україні» (<http://www.khpg.org/index.php>), центрів (громадської адвокатури та політико-правових реформ) та ін. Видання установ (монографії, збірники документів, брошури, журнали та часописи, звіти та результати досліджень) відображають актуальні питання історії та розвитку держави та права: конституційного права, територіального устрою регіонів, місцевого самоврядування, виборчого законодавства, свободи слова, прав людини, європейської інтеграції та європейського права тощо. Заслугує на увагу онлайн-бібліотека (<http://library.khpg.org>), розміщена на інформаційному порталі Харківської правозахисної групи. Її ресурси становлять документи ООН, Ради Європи, ОБСЄ та Європейського суду

з прав людини, Рішення щодо України. Путівник вміщує інформацію про законодавчі бази даних. Дуже популярна в користувачів комп'ютерна правова система «Ліга: Закон Еліт» інформаційно-аналітичного центру «Ліга» (<http://search.ligazakon.ua>). Вона складається з комплексу баз даних сучасного законодавства України, що містять такі інформаційні ресурси: «Загальне законодавство» (нормативно-правові акти вищих та центральних органів законодавчої та виконавчої влади України всіх рівнів, міжнародні документи та документи часів радянського періоду), «Регіональне законодавство» (нормативно-правові акти, видані на регіональному рівні з представленням документів АР Крим та всіх областей України), «Столичне законодавство» (нормативно-правові акти місцевої влади м. Київ), «Судова практика» (узагальнюючі матеріали судової практики та окремі індивідуальні рішення вищих інстанцій судової системи), «Історія української Конституції» (унікальна добірка історичних матеріалів, що відбивають процес становлення державності в нашій країні, починаючи з часів Богдана Хмельницького і до сьогодні) та інші БД, які регулюють бухгалтерський облік, оподаткування, господарську діяльність і надають реальну допомогу керівникам компаній та менеджерам вищої ланки, а також фахівцям бухгалтерських служб та аудиторам при вирішенні нестандартних і спірних ситуацій, що виникають у їхній практичній діяльності.

Система містить нормативно-правову, консультативну, довідкову й новинну інформацію, яка постійно оновлюється, а також всі інструменти, необхідні для зручної роботи з нею. Безкоштовний доступ до БД «Ліга: Закон Еліт» здійснюється в читальному залі довідково-бібліографічного відділу НБУВ.

БД нормативних актів України «Правові системи НаУ» («Нормативні акти України») (<http://www.nau.kiev.ua>) вміщує нормативно-правові документи, документи органів місцевої влади, документи із судової практики, нормативно-довідкові таблиці та інші документи, словник законодавчих термінів, тематичні бази даних.

Становлять інтерес для фахівців електронні юридичні бібліотеки: бібліотека юридичної літератури «Правознавець» (<http://pravoznavec.com.ua>), «Юридична бібліотека» (<http://pravo.biz.ua>) та ін., які подають широкий спектр електронних версій юридичної літератури, бібліографічну інформацію з правових наук за певними галузями права.

Доповнюють електронні ресурси путівника «Держава і право» бібліографічні посібники з права та юридичних наук, які вміщують інформацію про видання відділу інформаційно-бібліографічного забезпечення Інформаційного управління Апарату Верховної Ради

України та НПБУ, НБУВ, вищих навчальних закладів України, обласних універсальних наукових бібліотек України та інших установ. Показчики розташовано за тематичними підрозділами: VI.1. Загальні питання; VI.2. Історія держави і права; VI.3. Державне (конституційне) право України; VI.4. Конституційне право зарубіжних країн; VI.5. Державне управління. Адміністративне право України; VI.6. Фінансове право; VI.7. Господарче право; VI.8. Екологічне право; VI.9. Трудове право; VI.10. Кримінальне право; VI.11. Судове право; VI.12. Міжнародне право; VI.13. Персоналії.

Підрозділ «*Загальні питання*» подає бібліографічні показники видань Секції суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України (НАНУ), публікації праць викладачів вищих навчальних закладів України (Київського університету права НАНУ, Національного університету «Києво-Могилянська академія») та ін.

Підрозділ «*Персоналії*» подає показники про державних діячів та вчених-правознавців, представлених на сайтах організацій та установ (бібліотеки Верховної Ради України, вищих навчальних закладів та ін.).

Для зручності користування виданням застосовано систему посилань до відповідних розділів або записів.

Допоміжний апарат складають: іменний показчик; алфавітний показчик установ та організацій.

Доступ до путівника на сторінці відділу довідково-бібліографічного обслуговування (ВДБО) веб-порталу НБУВ (<http://nbuv.gov.ua/divisions/vdbo/prav.pdf>). Це видання є результатом роботи ВДБО кількох років.

З метою розширення та підвищення якості надання інформаційних послуг користувачам, а також для формування власного електронного фонду бібліографічних показників у відділі довідково-бібліографічного обслуговування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського проводилися дослідження та здійснювався аналіз бібліографічної інформації з найактуальнішої тематики правознавства, право вих та державотворчих процесів, які відбуваються в сучасному суспільстві, поданої на веб-сайтах установ органів державної влади, наукових бібліотек, інститутів Національної академії наук України, вищих навчальних закладів, інформаційних центрів та інших установ України.

Звертаючи увагу на сам факт появи путівника та на обсяг поданого матеріалу, можна дійти висновку про неухильний розвиток українського сегмента Інтернету. Тому поява даного путівника є актуальним та своєчасним кроком у напрямі вдосконалення ефективності обслуговування користувачів та надання допомоги під час пошуку потрібної

їм інформації. В умовах розбудови молодій держави, яка стала на демократичний шлях розвитку, в умовах всесвітніх стрімких інтеграційних процесів вкрай важливо допомогти фахівцю, ученому, викладачу, службовцю, студенту, будь-якій особі швидко доступитися, знайти необхідну інформацію про діяльність органів державної влади; правові норми, за якими повинні діяти держава, суспільство, громадянин; сучасні погляди та думки на проблеми побудови держави і розвитку права; правові норми міжнародної спільноти, до якої прагне наша країна. У цьому полягає основна функція бібліотечних працівників.

Список використаних джерел

1. *Горовий В. М.* Оновлення бібліотек як фактор підвищення ефективності інформаційних ресурсів / В. М. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – Вип. 21. – С. 5–15.

2. *Добко Т.* Бібліографічні ресурси як джерела розкриття процесів демократичних перетворень в українському суспільстві / Т. Добко, Н. Моїсеєнко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – Вип. 23. – С. 30–43.

3. *Добко Т.* Бібліографія права і юридичних наук – важливий інформаційний ресурс / Т. Добко // Держава і право: Бібліографічні посібники : анот. кат. – К., 2010. – С. 8–19.

4. *Добко Т.* Довідково-бібліографічне обслуговування в електронну еру: розвиток навігаторської функції / Т. Добко // Бібл. вісн. – 2003. – № 1. – С. 2–7.

5. *Добко Т.* Забезпечення інформаційних запитів користувачів довідково-бібліографічними ресурсами / Тетяна Добко // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського. – К., 2009. – Вип. 25. – С. 67–75.

6. *Добко Т.* Розвиток інформаційного забезпечення користувачів як умова суспільного розвитку / Т. Добко // Україна: події, факти, коментарі. – 2008. – № 4. – С. 90–93.

Вікторія Радченко,
голов. бібліограф НБУВ
Віталіна Шкаріна,
мол. наук. співроб. НБУВ

МЕТАБІБЛІОГРАФІЯ З ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Недостатня забезпеченість галузевих бібліографій другого ступеня ретроспективними інформаційними виданнями робить особливо важливою появу кожного такого видання для науковців, адже дає можливість максимально окреслити коло джерел бібліографічної інформації для її ефективного пошуку та використання.

Мета даної публікації – розкрити структуру й зміст анотованого каталогу «**Держава і право. Бібліографічні посібники : анот. кат. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад.: В. Ю. Радченко, В. А. Шкаріна ; наук. ред. і авт. передм. Т. В. Добко. – К., 2010. – 292 с.**» та окремо спинитися на деяких представлених у ньому бібліографічних посібниках.

Анотований каталог «Держава і право. Бібліографічні посібники» є науково-бібліографічним виданням, у якому представлено різноманітні за жанром галузеві та тематичні бібліографічні джерела з питань держави і права, видані українською та російською мовами, які зберігаються в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Враховано бібліографічні посібники, які вийшли окремим виданням або окремим додатком. Включено декілька праць, значну частину яких становить бібліографія. До каталогу не включено універсальні, персональні та рекомендаційні бібліографічні посібники, електронні джерела. Описані джерела мають широку ретроспекцію: з 1831 по 2007 рр.

Основою для створення такого друкованого видання слугували записи електронного каталогу відділу довідково-бібліографічного обслуговування (ЕК ВДБО), створеного за допомогою інтегрованої бібліотечно-інформаційної системи «ИРБИС-64». Відмінність ЕК ВДБО від загальнобібліотечного ЕК полягає в поглибленому розкритті включених документів за рахунок часткового або повного вводу змісту (рос. «оглавления») видання, ненормованих ключових слів, персоналій. За рахунок цього наш бібліографічний посібник є виданням більш інформативним, ніж традиційний анотований каталог. Записи містять бібліографічний опис видання, анотацію українською мовою та зміст

чи фрагмент змісту мовою оригіналу, шифри зберігання документів у фонді відділу довідково-бібліографічного обслуговування та у відділі наукової організації основного фонду. Анотації вміщують відомості про наповнення й структуру видання, хронологічний обсяг включених матеріалів, елементи довідково-допоміжного апарату тощо. Укладачі намагалися диференційовано підійти до відображення бібліографічних джерел залежно від їх тематики, структури та обсягу, а також інформативності бібліографічного опису.

Основна частина видання складається з восьми розділів: **I. Загальні питання держави і права; II. Держава і право в Україні і в Росії до 1917 р.; III. Радянська держава і право. Українське правознавство у межах та поза межами СРСР; IV. Держава і право незалежної України; V. Держава і право зарубіжних країн; VI. Міжнародне право; VII. Порівняльне правознавство; VIII. Показчики змісту періодичних видань.** Залежно від обсягу документів у деяких розділах виділено підрозділи. Довідково-допоміжний апарат видання складає **Іменний показчик**, у якому відображені автори, укладачі, редактори, персоналії.

Розділ **«Загальні питання держави і права»** відображає посібники з загальних та теоретичних питань держави і права або ті, що охоплюють усі чи багато галузей юридичної науки. У цьому розділі представлено ґрунтовну бібліографію другого ступеня **«Юридическая литература : анот. указ. отеч. библиогр. пособий, изд. в 1831–1970 гг. / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина ; сост. Т. Е. Ксензова ; ред. И. Ю. Багрова. – М. : Книга, 1972. – 144 с. – Указ.: с. 124–135»**. Створюючи аналогічний продукт, ми повністю звірили цей показчик бібліографічних посібників з фондами НБУВ. Він відображає джерела з ретроспекцією 140 років і містить 557 описів бібліографічних посібників з різних галузей та проблем права. У ньому відображені показчики літератури російською мовою, опубліковані окремими виданнями, вміщені в періодичних та продовжуваних виданнях, прикнижкові та пристатейні списки літератури, бібліографічна періодика. Враховані також рецензії на показчики юридичної літератури. Бібліографічні матеріали, вміщені в цьому показчику, відображають інформацію з правових питань переважно СРСР та РРФСР. Українські джерела подано в контексті розвитку радянської держави та права.

Три наступні розділи (II–IV) відображають розвиток держави і права у відповідні періоди історії. У розділі **«Держава і право в Україні і в Росії до 1917 р.»** відображено бібліографічні джерела, які висвітлюють право України та Росії як складових держави і права Російської імперії. Серед бібліографічних посібників, представлених у цьому роз-

ділі, особливої уваги заслуговує **«Систематический указатель русской литературы по гражданскому праву / ред. комис. по сост. граждан. уложения ; сост. А. Ф. Поворинский. – СПб. : Гос. тип., 1886. – XVI, 392 с.»** та його друге видання (2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Гос. тип., 1904. – XXI, 896 с. – Указ.: с. 799–896). Він цікавий не тільки з історичної, а й з практичної точки зору, оскільки більшість проблем, які порушувалися в тодішній російській літературі, не втратили своєї актуальності і в сучасному правовому просторі. Показчик побудований згідно з дореволюційною системою права. Друге видання вміщує 16 624 (на 10 387 позицій більш за перше) бібліографічних описів джерел практично за всіма напрямками сучасної цивілістики. У ньому відображено не тільки книги та брошури з рецензіями й відгуками на них, а й журнальні та газетні статті з цивільного права, надруковані з початку XVIII ст. до 1 липня 1903 р. Є два допоміжні показчики – Алфавітний показчик прізвищ авторів, перекладачів і рецензентів та Предметний показчик. Книга корисна для юристів, наукових працівників, студентів, аспірантів та викладачів юридичних вищих навчальних закладів, усіх, кого цікавить становлення та розвиток цивільного права.

Цінним виданням для науковців у цьому розділі є також показчик у двох томах того ж укладача: **«Систематический указатель русской литературы по судоустройству и судопроизводству, гражданскому и уголовному / сост. А. Ф. Поворинский. – [Т. 1]. – СПб. : Тип. Правительствующего сената, 1896. – XXV, 834 с. – Указ.: с. 719–834 ; Т. 2: (1896–1904 гг.). – Изд. посмерт. – СПб. : Сенат. тип., 1905. – XIV, 495 с. – Указ.: с. 457–494»**. Він вміщує описи книг та брошур з рецензіями й відгуками на них, а також журнальні та газетні статті із судоустрою та цивільного й кримінального судочинства з початку XIX ст. до вересня 1904 р.

У розділі **«Радянська держава і право. Українське правознавство у межах та поза межами СРСР»** джерела з бібліографії радянського права подано за галузями права у відповідних підрозділах. Джерела з українського права цього періоду зібрано в підрозділі **«Українське право і правознавство»**.

Наповнення розділу **«Радянська держава і право»** свідчить про значну увагу, яка приділялась у СРСР ретроспективним бібліографічним показникам з різних галузей права. Серед ретроспективних показників, описаних у підрозділі **«Державне право. Державне будівництво»**, слід відмітити ґрунтовну бібліографію **«Советское государственное право : библиография, 1917–1957 / АН СССР, Ин-т права им. А. Я. Вышинского ; сост.: К. Я. Драгомирецкая [и др.] ; под**

ред. В. Ф. Котока. – М. : Госюриздат, 1958. – 775 с. – Алф. указ.: с. 752–767». Матеріал у покажчику згруповано за тематичними розділами, що відповідають главам Конституції СРСР 1936 р. Спеціальна література з радянського державного права (монографії, підручники, навчальні посібники, брошури, статті з наукових збірників, журнальні публікації) включена з максимальною повнотою. Відображено також захищені в цей період кандидатські та докторські дисертації, а також їх автореферати. Не враховано брошури, призначені для популяризації знань з окремих правових питань (за деяким винятком), статті з популярних журналів, а також публікації не російською мовою.

Його продовженням є видання **«Советское государственное (конституционное) право: библиография, 1957–1970 / Ин-т государства и права АН СССР, Иркут. гос. ун-т им. А. А. Жданова ; сост.: А. В. Андреева [и др.] ; под общ. ред. В. Ф. Котока. – М. : Иркутск, 1972. – 557 с. – Указ.: с. 524–554»**. До структури даного покажчика внесено суттєві зміни та доповнення. У розділах матеріал розміщено за тематичними рубриками. У випадках, коли назва не достатньо повно розкриває зміст праці, опис супроводжується стислою анотацією. Включено рецензії на бібліографічні джерела.

У підрозділі **«Цивільне право»** одним з посібників, який з великою ретроспекцією відображає джерела даної тематики, є покажчик **«Советское гражданское право. Советское семейное право : библиография, 1917–1960 / сост.: К. Я. Драгомирецкая [и др.] ; под ред. И. В. Павлова, Г. М. Свердлова. – М. : Госюриздат, 1962. – 664 с. – Указ.: с. 632–659»**. У ньому описано законодавчі матеріали, монографії, наукові статті з періодичних видань та збірників, матеріали судової та арбітражної практики а також дисертації, рецензії російською та іншими мовами народів СРСР. Джерела, включені до покажчика, частково анотовані.

У підрозділі **«Кримінальне право. Кримінологія. Виправно-трудове право»** велике хронологічне охоплення бібліографічних джерел з криміналістики мають покажчики: **«Советское уголовное право: библиография, 1917–1960 / сост.: Ф. М. Аскназий, Н. В. Маршалова ; отв. ред. И. И. Солодкин. – М. : Госюриздат, 1961. – 323 с. – Указ.: с. 300–321»**, **«Советское уголовное право: библиогр. справ. (1961–1980 гг.) / сост. А. С. Горелик. – М. : Юрид. лит., 1983. – 416 с.»**, **«Советское уголовное право: библиогр. справ. (1981–1985 гг.) / сост. А. С. Горелик. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1987. – 183 с.»**, які й нині зберігають своє інформаційне значення. У них зафіксовано також чимало літератури, виданої в Україні.

Розділ «**Держава і право незалежної України**» відображає літературу з різних галузей і проблем українського права після 1991 р. Окремими підрозділами виділено бібліографічно забезпечені галузі права. Насамперед варто спинитися на започаткованому Академією правових наук України (нині – Національна академія правових наук України) виданні «**Перелік тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права / Акад. прав. наук України. – Х. : Право**». До анотованого каталогу включено 12 його випусків, які були видані в 1995–2009 рр. За цей період видання дещо змінювало назву, тому відображене в каталозі у декількох бібліографічних записах, пов'язаних між собою посиланнями. Інформацію про дисертаційні дослідження, наведені в Переліку, розміщено відповідно до номенклатури спеціальностей «Юридичні науки», спочатку докторські, а потім кандидатські дисертації. Наведено тему дисертації, її виконавця, час затвердження теми відповідною вченою радою, правову дисципліну та наукову установу, у якій виконується дисертація. Виділено теми, до яких були висловлені зауваження відділеннями НАПрН України. Метою видання є поширення інформації серед наукової громадськості щодо основних напрямів дисертаційних досліджень, які виконуються в Україні.

Осягнути багатовікові традиції українського права як частини української історії дає можливість анотований бібліографічний посібник, присвячений 10-й річниці незалежності України «**Українське правознавство в Україні, країнах Європи та Америки : матеріали до бібліогр. XIX–XX ст. / Наук. т-во ім. Шевченка у Львові. Ком. бібліогр. і книгозн. ; уклад. і авт. передм. М. Петрів ; бібліогр. ред.: Л. Ільницька, О. Купчинський. – Л., 2001. – 259 с. – (Науково-довідкове видання. Сер. I. Бібліографія; Т. 7).** – Показч.: с. 246–254». У ньому відображено дослідження, проведені у Львівському університеті, Українському таємному університеті у Львові, Українському вільному університеті в Празі та Мюнхені, Українському науковому інституті у Варшаві та Берліні, НТШ, Українській вільній академії наук у Німеччині і США та інших наукових установах. Включені також роботи правників, які не належали до будь-яких інституцій, а вели приватну професійну діяльність. Відображено й праці українських правників з Радянської України, які було надруковано у виданнях ВУАН. У першій частині бібліографії подано праці юристів XIX–XX ст., опубліковані як окремими виданнями, так і в збірниках, журналах, українських професійних правничих часописах. Друга частина вміщує показчики змісту правничих часописів, а саме: Бюлетень Союзу українських адвокатів у Львові, Збірник

правничої комісії при історично-філософській секції НТШ, Часопись правнича, Часопись правнича і економічна, Правничий вісник, Життя і право, Правничі поради. Представлено праці, опубліковані українською, німецькою, іспанською, французькою, польською, чеською, сербською, англійською та російською мовами.

Певну частку бібліографічних посібників з юридичних питань становлять покажчики праць співробітників профільних науково-дослідних установ та навчальних закладів: **«Систематичний покажчик праць Інституту держави і права АН УРСР : 1970–1974 рр. Вип. 2 / АН УРСР, Ін-т держави і права ; упоряд. : Г. О. Оскома, Л. В. Гальчевська, В. О. Хорькова ; відп. ред. З. К. Симорот. – К., 1975. – 101 с.»**, **«Наукова діяльність Інституту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України: довідник (1995–2005) / Акад. правових наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності ; за ред. В. І. Борисова, О. Г. Кальмана. – Х. : Гімназія, 2005. – 159 с.»**, **«Наукові здобутки Хмельницького університету управління та права (1992–2007 роки) / Хмельниц. обл. рада, Хмельниц. ун-т упр. та права ; уклад.: В. М. Олуйко, Р. І. Кондратьєв, Р. Р. Стефанчук ; за заг. ред. В. М. Олуйка. – Хмельницький, 2007. – 150 с.»** тощо.

Розділ **«Держава і право зарубіжних країн»** складається з двох підрозділів (**«Російська Федерація»** та **«Інші країни»**). У підрозділі **«Російська Федерація»** відображено джерела з російського права після 1991 р.

Найбільш повну дореволюційну, радянську та сучасну бібліографію з авторського права російською мовою з 1826 по 2004 рр. зібрано в покажчику **«Авторское право: библиогр. указ. за 1826–2004 годы / сост.: С. В. Петровский, Е. В. Смыслина ; авт. вступ. ст. Э. П. Гаврилов. – М. : Статут, 2005. – 220 с. – Указ.: с. 191–219»**. Включено понад 2000 записів: книги та статті з журналів, газет, збірників. Матеріал подано за хронологією з додаванням іменного покажчика. Окремими розділами відображено бібліографічні покажчики з авторського права та посилання на інтернет-ресурси.

Першим досвідом новітнього бібліографічного посібника з конституційного та муніципального права Росії є **«Библиография по конституционному и муниципальному праву России / Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Юрид. фак. ; сост. С. А. Авакьян. – М. : Зерцало-М, 2002. – 446 с. – Указ.: с. 413–446»** і відображає літературу більш ніж за 100 років (охоплює період Російської імперії, СРСР, сучасної Російської Федерації).

У підрозділі **«Інші країни»** зібрано бібліографію з права зарубіжних країн за всі історичні періоди. Винятки становлять лише ті промі-

жки часу, коли певна країна входила до складу Російської імперії, СРСР. (Наприклад: літературу з права Фінляндії початку ХХ ст. включено до розділу «**Держава і право в Україні і Росії до 1917 р.**», тому що Фінляндія в цей час входила до складу Російської імперії). Наприкінці розділу подано посилання до інших бібліографічних джерел, які також торкаються питань зарубіжного законодавства й розміщені в інших розділах покажчика.

У розділі «**Міжнародне право**» зібрано всі бібліографічні посібники зміжнародного права, незалежно від того, де коли вони видані. ґрунтовною джерельною базою для істориків права є хронологічний анований покажчик договорів Росії з іншими державами «**Указатель трактатов и сношений России с 1462 по 1826 г. / сост. С. Доброклонский. – М. : Тип. С. Селивановского, 1838. – 118 с.**», у якому зазначено російські та іноземні джерела публікації правових документів.

Важливим джерелом інформації залишається перший досвід систематизації юридичної літератури з питань міжнародного права, виданої в СРСР російською мовою за 40 років «**Советская литература по международному праву : библиография, 1917–1957 / Сов. ассоц. междунар. права; сост.: К. Я. Драгомирецкая [и др.] ; под ред. В. Н. Дурденевского. – М. : Госюриздат, 1959. – 303 с. – Указ.: с. 285–297**». У ньому відображено наукові монографії, навчальну літературу, статті з журналів, газет та збірників, матеріали конференцій, рецензії, довідкова література, бібліографічні покажчики, огляди. Обсяги анотацій зведено до необхідного мінімуму.

Його доповненням і продовженням є видання «**Международное право: библиография, 1917–1972 / сост.: Г. И. Курдюков, В. А. Альтшуллер, А. А. Львова; отв. ред. Д. И. Фельдман. – М. : Юрид. лит., 1976. – 598 с. – Указ.: с. 550–598**», у якому відображено праці радянських правознавців, опубліковані в Росії та інших країнах світу російською та іноземними мовами, зокрема монографії, статті з журналів та збірників.

До розділу «Порівняльне правознавство» включено перший і поки єдиний бібліографічний покажчик літератури з цієї галузі права, підготовлений в Україні, – «**Порівняльне правознавство. Порівняльна політологія: сист. бібліогр. покажч. / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; уклад.: О. В. Кресін (кер. авт. кол.), І. О. Кресіна, О. В. Батанов [та ін.] ; за ред. О. В. Кресіна, І. О. Кресіної. – К., 2002. – 311 с.**». Його востребуваність і актуальність пов'язана з посиленням процесів інтеграції та інтеракції національних правових систем, збільшенням впливу міжнародного та наддержавного права

на розвиток національного права. Більшу частину матеріалу становить література з порівняльного правознавства, зібрана у двох розділах: Загальна частина та Особлива частина. У Загальній частині висвітлено теорію, методологію, історію становлення порівняльного правознавства як сфери наукових досліджень та навчальної дисципліни; теорію правових систем, форми, інструментарій та результати їх взаємодії; класифікацію правових систем, теорію правової сім'ї, основні світські та релігійні правові сім'ї. В Особливій частині – правову етнологію, культурологію права, порівняльну історію права, правову антропологію та правову психологію, соціологію права; галузеві порівняльно-правові дисципліни, зокрема порівняльні: конституційне, адміністративне, цивільне, трудове, кримінальне право тощо. Вміщено дані про книги та статті, опубліковані як в Україні, так і за кордоном різними мовами. Недоліком є відсутність допоміжних покажчиків.

У розділі «Покажчики змісту періодичних видань» відображені джерела зібрано у двох підрозділах («Україна» та «Росія, СРСР»), відповідно до місця видання. Включено не лише покажчики змісту юридичних чи переважно юридичних видань («Указатель статей, помещенных в «Земском сборнике Черниговской губернии» с 1869 по 1903 год / сост. И. Е. Коновал. – Чернигов: Тип. Губерн. Земства, 1904. – 362 с.», «Журнал «Життя і право» (1928–1939) : сист. покажч. змісту / Наук. т-во ім. Шевченка, Ком. бібліогр. і книгозн. ; уклад. М. Й. Петрів. – Л., 1995. – 38 с. – (Науково-довідкове видання. Сер. 1. Бібліографія; Т. 5). – Бібліогр.: с. 30–32», «Систематизований покажчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у «Віснику Верховного Суду України» за 1996–2004 роки / МВС України, Львів. юрид. ін-т. ; уклад.: В. К. Гришук, Б. О. Кириць. – Л., 2005. – 54 с.»), але й таких, які вміщують відділи з права («Палієнко М. Г. «Киевская старина» (1882–1906) : сист. покажч. змісту журн. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Темпора, 2005. – 607 с. Покажч.: с. 445–606.», «Зоря» 1880–1897 : сист. покажч. змісту журн. / АН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника; уклад. О. Д. Кізлик. – Л., 1988. – 440 с. – Покажч.: с. 321–436.», «Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства: бібліогр. покажч. Т. I–X / НДІ українознав. ; уклад. Б. О. Ярошинський. – К., 2006. – 61 с. – Покажч.: с. 58–60.»). Усі документи, представлені в анотованому каталозі «Держава і право. Бібліографічні посібники», відображені в карткових та електронному каталогах ВДБО НБУВ і зберігаються в читальному залі відділу.

Ірина Секунова,

в. о. мол. наук. співроб. Фонду президентів України НБУВ

СПЕЦИФІКА ТА ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті визначено найхарактерніші риси виборчих технологій, розкрито їх структуру та специфіку використання. Автором виокремлено й проаналізовано основні джерела дослідження виборчих технологій, як основних репрезентантів виборчого процесу.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, виборча кампанія, виборчі технології, інтернет-ресурси.

Виникнення гострої конкуренції між окремими кандидатами, політичними партіями й блоками на виборах і характерні риси процесу організації і проведення виборчих кампаній, які являють собою певну послідовність операцій, актуалізували проблему технологізації виборчих кампаній. Сучасні виборчі кампанії в Україні характеризуються як складний, заздалегідь спланований процес, який обумовлює прагнення їхніх суб'єктів до раціоналізації своїх дій. У виборчих кампаніях на перше місце виступає не «хто», «що» (кандидат, передвиборна програма і т. ін.), а «як», тобто сукупність прийомів і способів їх практичної організації і проведення. Ускладнення змісту виборчих кампаній і технологій їх організації та проведення зумовлює необхідність детального вивчення специфіки виборчих технологій та основних джерел їх дослідження.

Незважаючи на широкий інтерес до проблеми технологізації виборів з боку представників різних наук та політичних діячів для вітчизняної юридичної науки та практики, тема виборчих технологій та основних джерел їх дослідження є практично новою і маловивченою, про що свідчить відсутність монографічних робіт і дисертаційних досліджень з даної проблематики.

Теоретичною основою дослідження є праці вітчизняних учених з питань виборчого процесу: М. О. Баймуратова, С. В. Ківалова, В. В. Копейчикова, О. Г. Мурашина, А. В. Нельги, В. Ф. Погорілка, В. М. Шаповала, О. Ф. Фрицького; роботи українських учених-політологів, соціологів, психологів, присвячені окремим аспектам технологізації

виборів: В. М. Бебика, К. А. Ващенко, В. Я. Матвієнка, А. М. Пойченка, Г. Г. Почепцова, Н. В. Томенка; зарубіжних дослідників теорії держави і права, істориків, політологів, соціологів, зокрема: Р. Абромсона, Дж. Алдріха, С. Алексєєва, В. Афанасьєва, Б. Берельсона, Д. Видріна, Г. Галієва та ін.

Попри широкий спектр досліджень власне виборчих технологій, різних аспектів специфіки їх застосування, практично не дослідженими лишаються питання всебічного аналізу джерел вивчення виборчих технологій та особливостей їх впливу на виборчий процес. Тому метою даної статті є розкриття та загальна характеристика основних джерел вивчення виборчих технологій, специфіки їх прояву у виборчому процесі.

Унаслідок багатозначності, нечіткості та широти змісту поняття «виборчих технологій» у кожному конкретному випадку його вживання виявляє особливий зміст, контекстуально виправданий. Дослідники прагнуть уникнути розмитості та неоднозначності тлумачення поняття, пропонуючи свої дефініції, такі як «...методи та способи ведення передвиборної боротьби...»; «...техніка ведення передвиборної кампанії...» [5, с. 43], «система засобів, способів, прийомів та форм розв'язання завдань виборчої кампанії» [7, с. 25]. Але, як правило, жодна з «вузьких» інтерпретацій не розкриває багатства змісту цієї категорії.

У загальному вигляді під виборчою технологією розуміють «сукупність логічно взаємопов'язаних моделей, методів та конкретних способів підготовки, організації та проведення виборчих кампаній, спрямованих на досягнення визначеного результату на виборах» [4, с. 24]. Позитивним у цьому визначенні є те, що автори розкривають спрямованість використовуваних методів, прийомів, визначаючи як мету «підготовки, організації та проведення виборчої кампанії».

На думку російських учених К. С. Жукова і А. Д. Карнишева, «технологія виборчої кампанії – це сукупність прийомів, методів та впливів, застосовуваних для досягнення мети виборчої кампанії, насамперед такої, як обрання кандидата» [3, с. 11]. Автори розкривають поняття виборчої технології через його складові елементи: «...прийоми, методи та впливи...», при цьому необґрунтовано розглядають вплив суб'єкта на об'єкт як зовнішню форму, ставлячи його в один ряд із прийомами та методами. Визначення також невиправдано звужує мету використання виборчих технологій, визначаючи як таку тільки обрання кандидата.

В. Полтарак розглядає виборчу технологію як сукупність способів, методів та прийомів спеціально формалізованого та організованого

впливу на електорат, що уможливають вплив на його електоральну поведінку та спонукають віддати свої голоси за певного кандидата або партію (блок) [6, с. 66].

Визначення В. Полторака хоча й робить спробу розкрити об'єкт «...спеціально формалізованого та організованого впливу...», визначаючи його як електорат, однак далі автор конкретизує об'єкт впливу, розглядаючи «...електоральну поведінку...». В. Полтарак виділяє як мету застосування виборчої технології «спонукання (електорату) віддати свої голоси за певного кандидата або партію (блок)...», однак не всі виборчі технології націлені на спонукання виборців до голосування «за». Технології, які застосовуються під час виборчої кампанії, можуть мати й протилежну мету – спонукання виборців голосувати «проти» того чи іншого кандидата.

А. А. Джабасов, категоріально осмислюючи політичні технології виборчих кампаній, визначає їх як сукупність прийомів, методів впливу на виборців, заснованих на визначених наукових розробках, даних конкретних соціологічних досліджень з метою досягнення політичного успіху певної політичної сили на виборах, яка використовує для досягнення цієї мети засоби політичної реклами та методи паблік рілейшенз. У вузькому розумінні А. А. Джабасов розглядає політичні технології виборчої кампанії як «визначений метод боротьби за електорат, який співвідноситься із загальною концепцією проведення виборчої кампанії – з одного боку, визначеними засобами її проведення – з іншого, які виявляються елементами системи політичної технології виборчої кампанії» [1, с. 60–61]. А. А. Джабасов розглядає виборчі технології в широкому та вузькому розумінні, при цьому, визначаючи технології виборчої кампанії в широкому значенні, він говорить про сукупність прийомів та методів, заснованих на наукових та соціологічних даних, підкреслюючи раціональний, науково обґрунтований характер виборчих технологій. Однак далі він стверджує, що для досягнення успіху політична сила використовує тільки засоби політичної реклами та паблік рілейшенз, тим самим А. А. Джабасов необґрунтовано обмежує коло застосовуваних під час виборчої кампанії ресурсів, наприклад адміністративних, фінансових та ін. Наводячи визначення виборчої технології у вузькому розумінні, дослідник вказує, що мова йде не про «...сукупність методів впливу на електорат...», а про один «визначений метод...», уточнюючи, що це «елемент системи...», але при цьому він необґрунтовано змінює формулювання з «...методу впливу на електорат...» на «...метод боротьби за електорат...».

Однак варто підтримати думку А. А. Джабасова про поділ виборчих технологій, оскільки дійсно серед виборчих технологій необхідно

виділяти загальні виборчі технології, ті, які визначають організацію виборчої кампанії і використання того чи іншого ресурсу, та технології тактичного плану, які описують найбільш прості, прикладні дії, спрямовані на вирішення конкретних завдань під час виборчої кампанії.

У структурі виборчих технологій пропонується виділяти два складові елементи. Перший з них – технології виборчого процесу (зовнішні організаційні), за допомогою яких здійснюється організація, контроль та корегування виборчим процесом, забезпечуються в ньому рівні права кандидатів, партіям, блокам. Другий – технології виборчої кампанії, які включають внутрішні організаційні технології, що орієнтовані на налагодження чи покращення штабної роботи та технології політико-психологічного впливу на виборців.

Як найбільш повних репрезентантів технологічного аспекта виборчої кампанії можна розглядати досить широке коло матеріалів, систематизованих таким чином. Першу групу джерел становлять офіційні законодавчі документи, що визначають правові основи виборчих процесів та регулюють порядок діяльності суб'єктів виборчого процесу, регламентують структуру виборчих органів. Виборче законодавство визначає права й обов'язки всіх учасників виборчого процесу та створює нормативну базу демократичних виборів. Для демократичних держав основою виборчого законодавства є міжнародні норми демократичних виборів (Всесвітня декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, документ Копенгагенської конференції з людського виміру НБСЄ, Декларація про критерії вільних і справедливих виборів). Для України основними джерелами виборчого законодавства є: Конституція України, закони України – «Про вибори Президента України» (1999 р.), «Про вибори народних депутатів України» (2001 р.) та «Про вибори депутатів місцевих Рад, сільських, селищних і міських голів» (1998 р.), «Про Центральну виборчу комісію» та інші закони України.

Другу групу джерел дослідження виборчих технологій становлять партійні документи та архівні матеріали регіональних відділень політичних партій. Пізнавальна цінність джерел цього походження зумовлюється тим, що звернення до них дає можливість докладно вивчити не лише внутрішню історію партій та об'єднань, їх цілі, стратегію, тактику, засоби боротьби, які вони використовують, а й простежити їх вплив на розвиток історичних подій, зокрема політичне, соціально-економічне та духовне життя країни в той чи інший період.

Типологія документів політичних партій і рухів досить широка. В її межах можна виділити кілька груп: статuti партій та об'єднань. Вони

визначають організаційну побудову та принципи діяльності, функції центральних та місцевих органів, права й обов'язки їх членів; програмні документи партій та об'єднань. У них окреслюються цілі як кінцеві, так і на певних етапах розвитку суспільства, практичні завдання та методи їх здійснення. До цієї групи належать також заяви партій щодо їх ставлення до найболючіших повсякденних проблем; матеріали з'їздів, конференцій, пленумів, засідань центральних і місцевих органів партій та об'єднань. Це наймасовіше джерело партійного походження, що дає уявлення про практичну діяльність партій та об'єднань; листування партійних і громадських організацій, інші документи про їх практичну діяльність; виступи на з'їздах, конференціях, у пресі лідерів партій та об'єднань, у яких роз'яснюються й коментуються документи цих організацій, а також їх практична діяльність; комплексним джерелом є партійна преса, у якій представлені майже всі вищеназвані різновиди документів, а також інші матеріали, що висвітлюють діяльність партій та об'єднань [2].

До третьої групи джерел належать статистичні дані, результати соціологічних досліджень та експертних опитувань. Сюди ж можна віднести особисті спостереження дослідників та усну інформацію, отриману ними від людей, які професійно займаються виборами.

Четверту групу джерел утворюють друковані (газети, журнали, брошури, листівки, плакати, програми, книги, методички, внутрішні релізи політичних сил тощо), візуальні, аудіо- та аудіовізуальні рекламні матеріали політичних партій та кандидатів на пост Президента України. Політична реклама функціонує не тільки в період виборчих кампаній, але і є підмогою для залучення, наприклад, якою-небудь партією прихильників, вербування нових членів, донесення до широких мас ідей або принципів нової партії або для спонукання членів соціуму до участі в будь-якій політичній акції.

До п'ятої групи джерел віднесено періодику, яка найбільш повно представлена інформаційно-аналітичними виданнями. В Україні до найбільш відомих можна віднести: «День», «Дзеркало тижня», «Політика і культура» тощо. Щодо інформаційно-аналітичних джерел з проблем виборчих технологій та виборчого процесу можна згадати і Єдину інформаційно-аналітичну систему «Вибори», концепція створення якої визначала основні підходи до розвитку систем інформаційної підтримки і автоматизації виборчого та референдумного процесів в Україні. ЄІАС «Вибори» – це сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових, організаційно-розпорядчих заходів та програмно-технічних, телекомунікаційних засобів, що забезпечують процеси збору,

обробки, накопичення, аналізу, зберігання та оприлюднення інформації про вибори та референдуми.

Останню, проте не менш важливу групу джерел, становлять інтернет-ресурси. Розглядаючи інтернет-ресурси як джерела дослідження президентських виборчих кампаній, можна констатувати, що попри деяку безсистемність та уривчастість інформації, яка подається, Інтернет залишається найбільш оперативним способом передавання інформації; він має найбільш тривалий строк зберігання інформації і найбільш зручну (оцифровану) форму її подачі та пошуку. Крім того, перед початком виборів інтернет-ресурси виступають єдиним масовим каналом інформації про вибори, який не підпадає під обмеження свободи слова ні за часом, ні за місцем, ні за сумою витрат.

До інтернет-ресурсів передусім слід віднести інформаційні матеріали, розміщені на веб-сторінках Президента України, Верховної Ради України, Центральної виборчої комісії. Використовуються веб-портали навчальних закладів, наукових установ, бібліотек: Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського, Львівського національного університету ім. І. Франка, Національного інституту стратегічних досліджень. А також інтернет-ресурси аналітичних організацій та мережевих ЗМІ: Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова, Комітету виборців України, Інституту виборчого права, Агентства моделювання ситуацій, Київського центру політичних досліджень і конфліктології, інтернет-видання «Українська правда», УНІАН тощо. До найбільш поширених інтернет-ресурсів про президентську виборчу кампанію можна віднести: веб-сайти громадських об'єднань та партій; сайти кандидатів; сайти інформаційних агентств, PR-агентств; сайти дослідницьких організацій; сайти некомерційних організацій тощо.

Таким чином, основні джерела вивчення виборчих технологій можна класифікувати на: офіційні законодавчі документи; партійні документи та архівні матеріали партій; статистичні дані, результати соціологічних досліджень та експертних опитувань; друковані, візуальні, аудіо- та аудіовізуальні рекламні матеріали; періодику та інформаційно-аналітичні видання; інтернет-ресурси. В усьому обсязі матеріалів на всіх видах носіїв інформації так чи інакше можливе здійснення ефективного громадського спостереження та дослідження технологічного процесу виборчих кампаній.

Список використаних джерел

1. *Джабасов А. А.* Политические технологи избирательных кампаний: проблема категориального осмысления / А. А. Джабасов // *Вестн.*

Моск. ун-та. – 2000. – № 2. – С. 56–62. – (Серия 12 «Политические науки»).

2. Документи громадських об'єднань та політичних партій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elise.com.ua/ru/content/57-dokumenti-gromadskih-obyednan-ta-politichnih-partij>. – Назва з екрана.

3. Жуков К. С. Алфавит избирательной кампании / К. С. Жуков, А. Д. Карнышев. – М. : ИМА-пресс, 2001. – 327 с.

4. Кудинов О. П. Основы организации и проведения избирательных кампаний в регионах России: Теории, методы, технологии, практика / О. П. Кудинов. – Калининград : Янтарный сказ, 2000. – 468 с.

5. Лукашев А. В. Черный PR как способ овладения властью или борьба для имиджмейкера / А. В. Лукашев, А. В. Пониделко. – 2-е изд. – СПб. : Дом Бизнес-пресса, 2001. – 176 с.

6. Полторак В. Політичний маркетинг та організація виборчих кампаній / В. Полторак // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 1 – С. 61–79.

7. Устименко С. Новости российского рынка избирательных технологий / С. Устименко // Власть. – № 8. – 1999. – С. 25–28.

Юлія Новальська,
аспірантка КНУКіМ

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНА ФУНКЦІЯ БІБЛОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ ЯК КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВИХ ЦЕНТРІВ

У статті розкрито основні напрями діяльності бібліотек для дітей як соціально-комунікативних, культурно-дозвіллевих центрів, проаналізовано досвід роботи бібліотек з організації змістовного дозвілля користувачів.

Ключові слова: соціально-комунікативний центр, бібліотека для дітей, культурно-дозвіллевий центр, масовий захід, книга, читання, користувач бібліотеки.

Одним з важливих завдань сучасної бібліотекознавчої науки є осмислення освітніх, культурних процесів, пов'язаних з діяльністю установ, що визначають соціокультурний розвиток суспільства та зберігають культурні надбання країни. У цьому процесі особлива роль належить бібліотекам для дітей, які поєднують функції освітянських, культурних, інформаційних закладів. Питання розвитку бібліотек для дітей та їх діяльність завжди були в полі зору бібліотекознавців. Так А. Кобзаренко, Г. Погребняк, М. Зніщенко аналізували теоретико-методологічні аспекти культурно-освітньої роботи бібліотек, питанням масової роботи бібліотек як напряму культурно-дозвіллевої діяльності присвятили свої статті П. Рудая, В. Мартинова, Г. Білоус, Л. Пуляєва, Н. Скотаренко, в яких висвітлено досвід проведення масових заходів у конкретних бібліотеках. Водночас основні напрями культурно-дозвіллевої діяльності бібліотек для дітей залишилися поза увагою авторів.

Мета статті – проаналізувати основні напрями діяльності бібліотек як культурно-дозвіллевих центрів.

Виходячи з мети, у статті поставлені такі завдання:

- розкрити тлумачення терміна «дозвілля»;
- дати визначення терміна культурно-дозвіллева діяльність дітей;
- проаналізувати досвід бібліотек щодо організації змістовного дозвілля користувачів.

Об'єктом дослідження в статті є бібліотеки для дітей. Предметом дослідження – культурно-дозвіллева діяльність бібліотек для дітей.

Проаналізувавши енциклопедії та словники, вітчизняна дослідниця І. В. Петрова наводить такі визначення дозвілля: «вільний, незайнятий час, прогулянка, звільненість від справ»; «вільний від роботи час на дозвіллі, вільний час від справ»; «частина позаробочого часу, що залишається в людини після виконання необхідних невіроби-чих обов'язків: пересування на роботу і з роботи, сон, прийняття їжі, інших видів побутового самообслуговування». Зарубіжні вчені вважають, що дозвілля, як науковий термін, походить від латинського слова *licere*, що в перекладі означає «бути дозволеним», французького слова *loisir* (вільний час) та англійського слова *leisure* (свобода вибору дій) [5, с. 6–8]. Проте такі визначення стосуються більшою мірою дозвіллевої діяльності дорослих.

Щодо дозвіллевої діяльності дітей, то тлумачення цього терміна ми не знаходимо. Для сучасної дитини, яка зростає в умовах стрімкого розвитку телекомунікаційних технологій і мультимедійних засобів комунікації, важливого значення набуває заповнення його вільного часу змістовним дозвіллям. Ми пропонуємо таке його визначення: «культурно-дозвіллева діяльність дітей – вільний від навчання та виконання обов'язків час, який заповнюється змістовним дозвіллям, з метою інтелектуального, духовного розвитку та творчого зростання». У проведеному змістовному дозвіллі значне місце належить культурно-освітнім закладам, чільне місце серед яких належить бібліотекам для дітей. Водночас, як зазначають фахівці, помітною є тенденція зниження інтересу дітей до бібліотеки, друкованої книги, систематичного читання, що призводить до порушення гармонійного розвитку особистості, зниження освітнього, загальнокультурного рівня майбутніх громадян України. Саме це спонукає дитячі бібліотеки вдосконалювати дозвіллеву функцію, знаходити нові форми роботи з дітьми.

Хорошим прикладом може бути організація змістовного дозвілля в Національній бібліотеці України для дітей, в якій діє 14 об'єднань за інтересами: літературна вітальня «Дивослово», історико-краєзнавчий клуб «Кияночка», народно-етнографічна театральна студія «Мандрі», театральна студія «Мрія», гуртки декоративно-прикладного мистецтва «Весела майстерня» та «Бісерні фантазії», ляльковий театр «Барвіночок», науково-пізнавальний гурток «Всезнайко», гурток «Наталі», профорієнтаційний гурток «Орієнтир», літературно-журналістський гурток «Майстри слова», гурток «Лінгвіст», кінолекторій «Кіноман», вокальний гурток «Перлінка» [3]. Уже з цього переліку гуртків та об'єднань видно, що кожна дитина може за своїми уподобаннями, нахилами обрати гурток і плідно, цікаво проводити свій вільний час.

У процесі проведення культурно-дозвіллевих заходів бібліотеки дбають про естетичне, духовне, екологічне виховання, розвивають творчі здібності.

Значна робота проводиться бібліотеками з естетичного виховання своїх користувачів. Приділяючи велике значення естетичному вихованню, бібліотека провела ряд заходів, що спрямовані на формування духовної культури читачів-дітей, популяризації вітчизняного та світового мистецтва. Так, до 110-річчя від дня народження Івана Козловського був проведений музичний портрет «Український чарівник співу», до 200-річчя від дня народження польського композитора Ф. Шопена – музична година «Нижний геній гармонії». З метою вшанування пам'яті видатної української художниці Катерини Білокур та з нагоди відзначення 110-ї річниці від дня її народження відбулася презентація виставки дитячих робіт «Квіткове різнобарв'я К. Білокур очима дітей» дитячої художньої студії «Маленький принц» та мистецька година «Віконце у світ К. Білокур», де читачі ознайомилися з творчістю художниці [3].

Основою змістовного дозвілля є прищеплення дітям любові до книги, музики, мистецтва, формування гуманістичних цінностей, розвиток творчості, виховання інтелектуальної, духовно збагаченої особистості. У Київській обласній бібліотеці для дітей зусиллями працівників бібліотеки у відділі естетичного виховання зібрано картотеку з настінних календарів та давніх періодичних видань, з допомогою яких створюються експозиції різної тематики. Зараз навіть важко сказати, що народжується спочатку: ідея вернісажу чи ідея масового заходу, до якого вже проектується та організовується експозиція з репродукцій, ілюстрацій, фото композицій дитячих малюнків, розміщують на ній прозові тексти, вірші, загадки, прислів'я, а також доповнюють іншими різноманітними предметами та аксесуарами. Важливим є те, що від такої творчої фантазії вирають діти, увагу яких, безперечно, привертають яскраві виставки, долучаючи їх до спілкування через образи мистецтва. Під час такого масового заходу створюється незвична атмосфера, де за допомогою елементів змагання та веселої цікавої гри в дитини пробуджується бажання мислити, висловлюватися та відстоювати свою думку, вчитися «читати» картини, а також слухати один одного, уявляючи себе на місці художника чи композитора. Така жива, емоційно насичена форма донесення інформації сприяє тому, що, потрапляючи в ігрову атмосферу, дитина не помічає, що вона навчається. Саме під час таких заходів діти молодшого шкільного віку мають можливість доторкнутися душею до прекрасного, бо виховання почуттів дитини починається зі споглядання і краси [1]. Основою змістовного дозвілля є прищеплення дітям

любові до книги, музики, мистецтва, формування гуманістичних цінностей, розвиток творчості, виховання інтелектуальної, духовно збагаченої особистості.

Бібліотеки завжди були й залишаються центрами культурно-мистецького та пізнавального спілкування людей, осередками духовності і гармонії, хранителями мудрості і знань. Якщо ж це бібліотека для дітей, то її роль у суспільстві набагато значніша. Діти приходять сюди, щоб відшукати відповіді на тисячі запитань, які ставить перед ними життя, змістовно провести час у товаристві вірних друзів – книг, які допомагають зануритися в чарівний світ мандрівок, пригод, переносять їх у минулі століття та на інші планети. Проте бібліотека – не лише книгозбірня, це місце, куди люди приходять поспілкуватися, обмінятися цікавими думками та ідеями, а ще тут збираються талановиті творчі особистості, чії невгамовні серця прагнуть до чогось незвичайного. У Львівській обласній бібліотеці для дітей вирішили об'єднати ці творчі натури, і шість років тому у відділі реклами книги та бібліотеки створили літературний театр «Маска». Така ідея з'явилася після майстерного проведення ряду мистецьких літературно-театралізованих заходів, і театр «Маска» став новим проектом бібліотеки. Головна мета літературного театру – популяризація кращих зразків світової художньої літератури; виховання естетичних, художніх смаків, любові до художнього слова; посилення впливу бібліотеки на естетичний розвиток дитини; надання теоретичних і практичних знань з акторської майстерності, сценічного руху та сценічної мови. Програма реалізації проекту передбачає цілий комплекс практичних і теоретичних занять, зустрічей з акторами, режисерами та інсценізацію літературних творів, яка є чудовою нагодою «оживити книгу», викликати у дітей щирі реакції (радість, переживання) і, звичайно, бажання прочитати книгу.

Як демонструє практика, літературний театр дає змогу формувати в юних читачів художній смак і цілеспрямовано та комплексно розвивати їхні творчі здібності. Учасники театру «Маска», а це читачі бібліотеки та студенти мистецьких навчальних закладів, завжди беруть активну участь у всіх великих проектах бібліотеки, літературних святах, обласних турах щорічного конкурсу «Найкращий читач України», а їхні театральні вистави транслюються Львівським обласним телебаченням у телевізійному проекті «Хатка Левенятка». Актори театру не тільки беруть активну участь у всіх великих акціях бібліотеки: Всеукраїнському тижні дитячого читання, обласному дні читання, святі української книги, а ще виїжджають зі своїми виставами в інші бібліотеки, міські школи та міста Львівської області. Мали вони навіть

зарубіжні гастролі у 2008 р. до польського міста Кросно в рамках польсько-українського проекту «У головній ролі – книга» [2].

У Староконстантинівській районній бібліотеці для дітей Хмельницької області нині апробовані та вдало використовуються багато масових заходів природничого та екологічного спрямування. У своїх «повчаннях» Володимир Мономах писав: «Великі блага послані нам, і подякуємо Творцеві земного і небесного за все це. Примножуймо та оберігаймо їх». Саме це працівники бібліотеки намагаються донести до дітей, проводячи години спілкування «Людство довкілля», літературний ранок «Планета у нас одна», екологічну гру «Подорож до країни Ельдорадо», чорнобильський урок «У чому ти винна, земле моя, безборонна моя і безцінна». Із задоволенням займаються діти молодших класів міста в клубі за інтересами «Дзвіночок», де беруть участь у конкурсах – кросвордах про тварин, інсценізують казки, подорожують з казковими героями. Це дає прекрасні можливості для екологічного виховання дітей, проведення хвилинок доброти й радості на кшталт «Ідіть добрими у світ природи» за творами В. Сухомлинського. На базі бібліотеки відбувалися відкриття Всеукраїнського тижня дитячої та юнацької книги, заняття бібліотечної лабораторії. Для того щоб успішно конкурувати з масовою культурою, бібліотека сьогодні змінює своє обличчя, імідж, намагається стати більш сучасною. Велике значення надається оформленню бібліотеки. Привертає увагу читачів яскравий і привабливий інтер'єр, книжково-ілюстративні та нетрадиційні виставки: панорами, діалоги, вікторини, подорожі, наприклад. «Вічна і свята ти, мати-Україно», «Дім, в якому ми живемо», «Краса України, Поділля», «Пам'ять серця, чуєш, не згасай...», які багаті на дитячі роботи, атрибутику та ігрові елементи. Крім традиційних, суто бібліотечних форм масової популяризації книг, використовуються цікаві нові або зовнішньо змінені форми роботи: це і конкурси, літературні ігри, турніри, аукціони, КВК, брейн-ринги, які спонукають учнів багато читати, мислити, щоб перемогти і бути першими в суперництві [1].

Духовний і культурний розвиток особистості дитини на основі збереження й примноження традицій і звичаїв свого краю є пріоритетним напрямом роботи народно-етнографічної студії «Мандрі», яка об'єднує 56 дітей різного віку. Гуртківцями були підготовлені і поставлені театралізовані дійства «Різдвяний вертеп», «Весною прокидається все», театралізований колаж «Корифеї українського театру» та ін. Плідно працює в бібліотеці ляльковий гурток «Барвінок» Всеволода Нестайка («Казкові пригоди і таємниці Нестайка»), театралізований ляльковий калейдоскоп «Казковими стежками Г. Х. Андерсена» та тіньовий театр ляльок

«Святий Отче Миколай, до нас у гості завітай». Робота гуртка «Орієнтир» була націлена на допомогу в зорієнтуванні підлітків у суспільному житті, на ознайомлення їх з безмежним багатогранним світом професій. Під час занять дітей навчали, як вірно зробити власний вибір професії. Для підсилення враження, на зустріч запрошувалися фахівці з різних галузей, в яких діти особисто могли поцікавитися про переваги і недоліки конкретної професії, дізнатися, де треба навчатись, щоб отримати відповідну спеціальність. Цікаво й змістовно пройшли зустрічі з психологом, художником, учителем, лікарем. Значна увага в бібліотеці приділяється організації заходів з популяризації книги й читання. Упродовж року бібліотекою було організовано й проведено комплекс заходів, які сприяють гармонійному, інтелектуальному розвитку дітей, формуванню патріотизму, зміцненню громадянської позиції підростаючого покоління. У зв'язку з цим комплексна робота проводилася до відзначення державних свят, визначних подій та ювілейних дат в історії нашої країни. Зокрема, до Дня Незалежності була оформлена книжкова виставка «Вільна, горда, незалежна» та проведена літературна подорож «Україно, мій духмяний дивоцвіт, через терни йшла до волі стільки літ», до Дня Конституції України була проведена літературно-поетична година «Нема без кореня рослини, а нас, людей, без Батьківщини», під час якої діти ознайомилися з Основним законом нашої держави, з творами першої української Конституції; змістовною була година спілкування «За Україну, за її волю», присвячена Дню Соборності України; до Дня української писемності та мови проведено велике родинно-сімейне свято «Мова – державна перлина, нею завжди дорожить» спільно з управлінням освіти Шевченківського району. Вихованню в читачів патріотичних почуттів сприяли заходи, присвячені 65-й річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні, серед яких: документально-художня композиція «Ми пам'ятаємо живих і тих, хто впав у боях», літературно-музичний вечір «Мій обов'язок – ділитися з людьми хлібом правди», мистецька година «Коли настає хвилина мовчання», а під час проведення заходу «Слава тих років зійшла на п'єдестал» відбулася зустріч з ветераном Великої Вітчизняної війни П. О. Філоненко [3].

Актуальним напрямом роботи з дітьми залишається висвітлення історії українського народу, його культури та освіти, забутих пам'яток нашої спадщини. У звітному році Україна відзначала 440 років від дня народження гетьмана України Петра Конашевича-Сагайдачного. До цієї дати було проведено історичну годину «Лицар українського степу П. Конашевич-Сагайдачний» та коментовані читання за книгою «Гетьмана України». Під час проведення години історичної пам'яті «У вік

віків гранітним кроком Герої Крут ідуть» діти дізналися про героїчний подвиг українських юнаків-добровольців, які виступали на захист Української Народної Республіки. Для проведення циклу заходів з народознавства «Із народної скарбниці» були використані різноманітні форми роботи: година спілкування, вікторина, літературно-музична композиція, пізнавальна година, народознавчий калейдоскоп тощо [4].

Як завжди, велика увага приділялася пропаганді творів українських письменників та літератури про їх життя та творчість. Багато заходів проводилося до ювілейних та пам'ятних дат, серед яких: літературний вечір до 75-річчя від дня народження В. Симоненка «Я для тебе горів, український народе...», літературно-музична композиція «Ї благословив Господь...», присвячена 80-річчю від дня народження видатної української поетеси Л. Костенко, літературний портрет до 150-річчя від дня народження А. П. Чехова «Такі сумні смішні історії», літературно-музична композиція «У цьому світі я лише подорожній» (до 115-річчя від дня народження С. Єсеніна), година цікавих повідомлень «Гімн дитинству, перекладений прозою» на честь 175-річчя від дня народження Марка Твена та ін. У 2010 р. святкувались 170-річчя першого видання «Кобзаря» Т. Шевченка та 150-річчя від дня виходу повного видання «Кобзаря». Працівники бібліотеки провели цикл заходів, присвячених цій події: конкурс на краще читання віршів Т. Шевченка «Слово вічне, невмируще», перегляд відеофільму «Край, де народився геній», оглядова відеобесіда «Жінок кохані імена» [3].

Залученню дітей до читання сприяє також реалізація національного проекту «Україна читає дітям», у рамках якого проведемо ряд зустрічей дітей з відомими людьми, серед яких – письменники Леся Вороніна, Зірка Мензатюк, Сергій Іванюк, Андрій Курков, Євгенія Пірог, Євген Білоусов, Олександр Дерманський, народна артистка України Раїса Недашківська, президент благодійного фонду «Обдаровані діти – майбутнє України» Влада Прокаєва, співачка Міка Ньютон, продюсер Тимофій Нагорний.

Особливе місце в роботі бібліотеки належить обслуговуванню дітей-інвалідів, дітей-сиріт, дітей, які залишилися без батьківської опіки, та дітей з малозабезпечених сімей. Постійними читачами бібліотеки є вихованці спеціального дитячого будинку «Малютко» для дітей дошкільного віку, школи-інтернату № 20, школи-інтернату № 15. Кожне відвідування дітьми бібліотеки супроводжувалось ознайомленням з літературою, проведенням масових заходів із застосуванням різноманітних літературних ігор. У Печерському та Подільських центрах реа-

білітації та соціального захисту дітей-інвалідів були проведені цікаві святкові дійства до Дня бібліотек та Дня Святого Миколая [3].

Активізувалася робота бібліотеки з батьками наймолодших дітей (від народження до трьох років). Для них діяло створене інформаційне бюро «Читаємо разом з пелюшок», мета якого – надати допомогу у вихованні малюків, використовуючи нові методики вітчизняних та зарубіжних психологів та педагогів. Налагодження співпраці зі Школою свідомого батьківства, що створена в Шевченківському районі міста. Працівниками бібліотеки створено блог «Маленький Читайлик». На цій інтернет-сторінці маленьких користувачів та їхніх батьків інформують про нові книги, які надійшли до книгозбірні, про письменників-ювілярів і молодих письменників, які сьогодні пишуть для дітей. У блозі відкритого цікаві рубрики «Віртуальний зоосвіт», «Допитливим чомучкам», «Сторінки улюблених журналів», «Мандруй світом» та ін. [3].

У давні часи бібліотеки називали «аптеками душі». Особливо це стосується бібліотек для дітей, бо саме тут і сьогодні створюються умови для спілкування, пізнання світу, становлення особистості через книгу і мистецтво та проведення змістовного дозвілля.

Список використаної літератури

1. Білоус Г. Особливий світ дитячих бібліотек / Г. Білоус // Світ дитячих бібліотек. – 2003. – № 5. – С. 27–28.
2. Геляєва Л. Театр у бібліотеці. Змістовне дозвілля, яке об'єднує таланти / Л. Геляєва, Ю. Соколова // Світ дитячих бібліотек-2010. – № 2. – С. 29–30.
3. Звіт Національної бібліотеки для дітей за 2010 рік. – К., 2011. – 43 с.
4. Каскевич С. Міні-музей у бібліотеці / С. Каскевич // Світ дитячих бібліотек-2009. – № 2. – С. 13–14.
5. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах / І. В. Петрова. – К. : Кондор, 2005. – 408 с.

Анатолій Матвієнко,

здобувач кафедри документознавства Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ДЕРЖАВНИХ ОБЛАСНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті проаналізовано існуючі електронні ресурси державних обласних органів виконавчої влади в галузі туризму, Державної служби туризму і курортів, розглянуто питання побудови якісного туристичного веб-ресурсу та структури документально-інформаційного забезпечення сайту.

Ключові слова: веб-ресурси туризму, інформаційно-документальна система, документальні ресурси туризму, туристична галузь.

Засади формування, структура, функції веб-сайтів обласних державних адміністрацій (далі – ОДА) як документально-інформаційних систем, спрямованих на вдосконалення якості та результативності діяльності цих органів, інформаційна відкритість, розвиток демократичних засад суспільства розглядалися в сучасних дослідженнях документознавців. Узагальнюючою працею щодо сайтів стала кандидатська дисертація Л. А. Чекмарьової «Веб-сайт обласної державної адміністрації України як документально-інформаційна система: засади функціонування, структура, зміст» та ряд статей, пов'язаних з веб-сайтам як документальними системами [1], деякі загальні аспекти питання розглядалися Я. О. Чепуренко [2] «Навчальна дисципліна «Інформаційні ресурси органів державної влади» в системі підготовки документознавців» та С. Г. Кулешовим «Документаційні ресурси інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень у місцевому органі державної влади» [3]. Документально-інформаційне наповнення електронних ресурсів державних обласних органів виконавчої влади в галузі туризму та перспективи їх розвитку стали об'єктом спеціального документознавчого дослідження.

Деякі роки тому в Україні ОДА почали формувати свої сайти з туристичними розділами, оскільки розвиток туризму як сфери суспільної діяльності органічно пов'язаний із широкими можливостями Інтернету у сфері соціально-культурного сервісу і містить багато напрямів:

– отримання доступу до використання сучасних систем комунікації, у тому числі електронної пошти, цифрового телефонного зв'язку тощо, що істотно знижує витрати туристичних підприємств на ведення переговорів, ділового листування, управління поштою тощо;

– отримання різних довідкових даних, зокрема щодо країн, тарифів, цін, прогнозів погоди в різних точках світу тощо в режимі реального часу, що сприяє формуванню якісного турпродукту;

– отримання доступу до глобальних систем бронювання та резервування;

– можливість формування нових маркетингових каналів розвитку туристичних послуг, зокрема створення власних сайтів фірм, віртуальних туристичних офісів, електронна комерція та ін.

Усе це забезпечує формування єдиного інформаційного туристичного простору, що дає змогу працювати на рівні сучасних міжнародних стандартів і технологій у сфері туристичного і готельного бізнесу [4].

Проект закону України «Про туризм (щодо інформаційного забезпечення туристичної індустрії)» [5] пропонує доповнити функції держави з регулювання у сфері туризму завданнями з інформаційного забезпечення вітчизняної туристичної галузі й формування іміджу України як туристично привабливої країни. Закон пропонується доповнити новою статтею 6.1 «Напрями державної підтримки інформаційного забезпечення туристичної індустрії», яка передбачає формування мережі туристичних інформаційних центрів, створення банку даних туристичних ресурсів і туристичних продуктів України, використання маркетингових інструментів рекламування національного туристичного продукту в Україні і у світі, позиціонування і розвиток туристичного бренду України. Отже, проблеми організації якісних туристичних ресурсів мережі Інтернет є нагальними та актуальними.

Сайт може ефективно функціонувати й розвиватися лише за умов врахування всіх основних критеріїв ефективності і якості під час його проектування і розробки. На відміну від традиційних інформаційних систем (орієнтованих на використання у внутрішніх інформаційних середовищах) сайти не можуть орієнтуватися лише на технічні критерії якості, надійності та ефективності. Важливими також є естетичні, психологічні критерії. Завданням розроблення сучасного веб-ресурсу, особливо рекламного та комерційного спрямування, є насамперед аналіз та дослідження таких двох основних аспектів: вивчення загальних підходів до створення якісних сайтів та виявлення специфічних критеріїв для конкретної галузі бізнесу, особливостей інформаційного контенту сфери знань, характеру цільової аудиторії інформаційного продукту.

Наше дослідження буде спрямоване на детальний огляд та виявлення цих основних критеріїв.

Вимоги щодо створення повноцінного сайту державного органу управління туризмом значно відрізняються від вимог до сайту окремої туристичної фірми або організації. Такий інформаційний ресурс має бути надбудовою над окремими сайтами туристичного регіону, надавати комплексну інформацію про туристичні продукти й послуги, відображати концепцію постачальників туристичних послуг у межах цілого регіону. Інформаційний ресурс, який виступає інтегрованим представником цілої групи постачальників послуг, об'єднаних спільними інтересами й проблемами, орієнтований на певну категорію користувачів, прийнято називати «порталом» [6]. Регіональний туристичний портал має виступати в інформаційному просторі регіону як провідник та пропагандист певної туристичної політики, має бути орієнтований як на відслідковування інтересів виробників туристичних послуг, так і бути зорієнтованим на задоволення потреб споживачів туристичного продукту. Крім особливостей контенту порталу є також певні технологічні вимоги до організації інформаційних ресурсів: засоби інтеграції інформації, розвинуті навігаційні та пошукові інструменти, наявність рейтингів та оцінок, зворотній зв'язок з клієнтом, новини.

Наступним етапом побудови якісного туристичного веб-ресурсу має бути визначення структури документально-інформаційного забезпечення сайту. Будувати таку структуру можна тільки з орієнтацією в першу чергу на користувача – споживача туристичного продукту. Інформацію, подану на сайті постачальника туристичних послуг, умовно можна поділити на дві великі групи – інформація про виробника (*виконавця, продавця*) та інформація про товари (*продукти, роботи, послуги*). Згідно зі ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» [7], споживач (у даному випадку – турист) має право вимагати надання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також про її виробника (виконавця, продавця). Як наслідок, необхідними елементами головної сторінки сайту мають бути блоки: «**загальна інформація**» (назва підприємства, відповідальні особи, адреси, телефони, контактна інформація, режим роботи, характеристика основних туристичних сервісів) та «**продукти і послуги**» (бажано реалізовані у вигляді каталогу або електронного магазину).

Якісний туристичний веб-ресурс має містити інформацію, яку умовно можна об'єднати в блок «**туристичний потенціал**»: туристичний профіль регіону, рекреаційний потенціал (розташування, інтерактивна карта, особливості клімату, прогноз погоди, природничо-рек-

реаційні ресурси, історико-культурні ресурси, туристичний довідник), туристична інфраструктура регіону (транспорт, житло, харчування, медичне обслуговування, страхування, особливі умови перебування, екскурсії, туристичні маршрути, тури, додаткові туристичні послуги), каталог туристичних фірм регіону (бажано з розширеними можливостями пошуку та навігації, тематичними добірками, можливістю оцінювання та ранжування за рейтингом).

Вимоги сучасного глобального інформаційного простору зорієнтовані на можливість участі користувача у формуванні контенту інформаційного ресурсу. Отже, регіональний туристичний портал має надавати можливості корпоративної взаємодії та зворотного зв'язку з клієнтами. На порталі обов'язково будуть представлені такі інформаційні блоки: «**новини**» (реалізовані на інтерактивній новинній платформі, яка дає змогу організувати корпоративну взаємодію), «**контакти**» (можливість надіслати електронного листа, гостьова книга з враженнями користувачів від наданих туристичних послуг та відгуками щодо їх постачальників, нормативно-правова онлайн-консультація, авторизований професійний форум фахівців туристичного бізнесу з обміном досвідом та актуальною інформацією).

Стосовно сайтів державних органів управління туризмом загальнодержавного, регіонального або місцевого рівня, додатково до категорії користувачів-туристів, споживачами інформації будуть самі виробники і постачальники туристичного продукту: туристичні фірми, туроператори і турагентства. Особливим інформаційним елементом, що буде цікавити цю категорію споживачів, будуть нормативно-правові документи, необхідні для ведення та керування туристичним бізнесом. Наявність такої категорії документально-інформаційного забезпечення туристичної галузі є необхідною структурною одиницею туристичного веб-ресурсу: закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативні акти органів виконавчої влади, національні стандарти, міждержавні стандарти, законодавчі акти щодо захисту прав, страхування і безпеки туристів, типові ліцензійні угоди та договори. Отже, необхідним структурним елементом сайту державних органів управління туризмом має бути блок «**нормативно-правові документи**».

На основі проведеного аналізу та визначення необхідних структурних елементів можна запропонувати структуру сучасного порталу державного органу управління туризмом (див. табл. 1).

Таблиця 1

Основні структурні блоки головної сторінки офіційного
регіонального туристичного порталу

Назва блоку	Документально-інформаційне наповнення
Загальна інформація	Інформація про установу або проект, відповідальні особи, адреси, телефони, контактна інформація, режим роботи, концепція туристичної політики регіону.
Продукти і послуги	Інтерактивний каталог продуктів і послуг з посиланнями на туристичні фірми-постачальники, елементи корпоративної електронної комерції з можливістю онлайн-замовлення та оформлення послуг через портал, каталог туристичних фірм регіону (бажано з розширеними можливостями пошуку та навігації, тематичними підбірками, можливістю оцінювання та ранжування за рейтингом).
Туристичний потенціал	Туристичний профіль регіону (багатопрофільний, гірсько-спортивний, екскурсійно-туристичний, лікувально-оздоровчий, мисливсько-рибальський, туристично-оздоровчий); рекреаційний потенціал (розташування, інтерактивна карта, особливості клімату, прогноз погоди, природничо-рекреаційні ресурси, історико-культурні ресурси, туристичний довідник-путівник); туристична інфраструктура регіону (транспорт, житло, харчування, медичне обслуговування, страхування, особливі умови перебування, екскурсії, туристичні маршрути, тури, додаткові туристичні послуги).
Новини	Інтерактивна новинна платформа, яка дає змогу організувати корпоративну взаємодію. Наявність можливості розміщення рекламної інформації, мультимедійних презентаційних матеріалів, засоби візуалізації та фотогалереї.
Контакти	Електронна пошта, гостьова книга із враженнями користувачів від наданих туристичних послуг та відгуками щодо їх постачальників, нормативно-правова онлайн-консультація, авторизований професійний форум фахівців туристичного бізнесу з обміном досвіду та актуальною інформацією.
Нормативно-правові документи	Закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативні акти органів виконавчої влади, національні стандарти, міждержавні стандарти, законодавчі акти щодо захисту прав, страхування і безпеки туристів, типові ліцензійні угоди та договори.

Таблиця 2

Аналіз туристичних порталів обласної державної адміністрації України

№ з/п	Регіон	Назва установи	Інтернет-адреса	Елементи	PR	ТІЦ
	Автономна Республіка Крим	Міністерство курортів та туризму АР Крим	Офіційний туристичний сайт Криму http://www.tourism.crimea.ua/	1, 2, 3, 4	5	400
	Вінницька область		http://www.vincult.org.ua/	1, 2, 5, 6	3	10
	Волинська область		http://www.cult.voladm.gov.ua/	1, 3, 4, 6	6	700
	Донецька область		Культура Донецчини http://doncult.com/	1, 2, 3, 4, 6	6	10
	Житомирська область	Управління культури і туризму	http://www.ukt.zhitomir-region.gov.ua/	1, 2, 3, 4, 5, 6	5	650
	Закарпатська область		Інформація на сайті ОДА http://www.sarpathia.gov.ua/	1, 3	6	190
	Запорізька область		Край козацької звитяги http://zotic.zp.ua/	1, 2, 3, 4, 6	2	20
	Івано-Франківська область		Інформація на сайті ОДА http://www.if.gov.ua/	1, 2, 3, 6	5	220
	Київська область	Відділ з питань туризму та охорони пам'яток культурної спадщини	Інформація на сайті ОДА http://www.kmrv.gov.ua	1, 4	6	1500

Продовження табл. 2

№ з/п	Регіон	Назва установи	Інтернет-адреса	Елементи	PR	ТЩ
	Кіровоградська область	Відділ охорони культурної спадщини, туризму і курортів	http://www.kultura.kr.ua	1, 2, 4, 5, 6	4	0
	Луганська область		Інформація на сайті ОДА http://www.loga.gov.ua/	1, 4	5	250
	Львівська область	Управління культури і туризму	Мандрюю Львівщиною http://www.lviv-land.com.ua/	1, 2, 3, 4, 5	4	0
	Миколаївська область		Інформація на сайті ОДА http://www.oga.mk.ua/	1, 3, 6	5	180
	Одеська область		http://culture.odessa.gov.ua/	1, 2, 3, 6	-	-
	Полтавська область	Відділ з питань туризму і курортів	Полтавщина туристична http://poltava-tour.gov.ua	1, 2, 3	3	10

Закінчення табл. 2

№ з/п	Регіон	Назва установи	Інтернет-адреса	Елементи	PR	ТПЦ
	Рівненська область		-	-	-	-
	Сумська область	Управління культури і туризму	Інформація на сайті ОДА http://www.state-gov.sumu.ua/	1	5	240
	Тернопільська область		Тернопільщина туристична http://www.tetnofour.com.ua/	1, 2, 3, 4, 6	3	30
	Харківська область		Культурна столиця http://culture.kharkov.ua/	1, 2, 4, 6	1	10
	Херсонська область		http://uct.artkavun.kherson.ua/	1, 2, 3, 6	4	110
	Хмельницька область	Управління культури, туризму і курортів	Інформація на сайті ОДА http://adm.km.ua/	1	5	170
	Черкаська область	Управління культури і туризму	http://cultura.at.ua/	1, 3, 4, 5	1	0
	Чернівецька область	Відділ з питань туризму	Буковина туристична http://buktour.cv.ua/	1, 2, 3, 4, 6	2	0
	Чернігівська область	Головне управління культури і туризму	http://cult.gov.ua/	1, 2, 3, 4, 5, 6	3	70

Проаналізуємо більш детально сучасний стан сайтів державних органів управління туризмом на загальнодержавному та регіональному рівнях з точки зору наявності на туристичних порталах необхідних структурних елементів та визначимо формальні показники популярності сайтів відповідно до рейтингів найбільш популярних вебметричних показників Google PageRank та Яндекс ТІЦ [6].

Органами державної виконавчої влади в галузі туризму є: 1) Міністерство культури і туризму України (МКТ); 2) Державна служба туризму і курортів (Держтуризмкурортів). Вона є урядовим органом державного управління, який діє в складі Міністерства культури й туризму України і йому підпорядковується [7].

Під час нашого дослідження зупинимось на аналізі сайтів, що входять до переліку регіональної структури органів державного регулювання туристичної галузі України, відповідно до інформації офіційного сайту Держтуризмкурортів.

Рейтинг туристичних сайтів у пошукових системах буде встановлюватись за даними аналізатора сайтів CY-PR.com [11], що надає їх комплексну оцінку. Ми будемо використовувати для оцінки сайтів два найбільш популярних показника Google PageRank (індекс цитування за 10-бальною логарифмічною шкалою Google) та Яндекс ТІЦ (тематичний індекс цитування). Необхідно зазначити, що максимальне значення індексу цитування PageRank (10) мають лише кілька десятків сайтів мережі Інтернет.

Проведений аналіз інформації щодо туристичних порталів (див. табл. 2) регіональних органів виконавчої влади показує те, що лише в 16 (66 %) регіонах управління культури і туризму обласних державних адміністрацій (ОДА) мають власні інтернет-проекти. У таких областях, як Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Миколаївська, Сумська, Хмельницька, – це просто інформація про управління та туристичну галузь області на сайті ОДА. На сайті ОДА Рівненської області не має такої інформації взагалі. Лише два проекти Житомирської та Чернігівської області мають всі необхідні елементи туристичного portalу. Лише чверть обласних туристичних порталів мають інтерактивні засоби зворотного зв'язку з клієнтом (гостьову книгу, форум, блог). Більше половини сайтів (60 %) містять бібліотеку законодавчих актів або посилання на повні тексти нормативно-правових документів. Приблизно половина проектів розміщує на своїх сторінках новини. Чверть із розміщених інтернет-проектів має оригінальні, привабливі для клієнтів власні назви: «Буковина туристична», «Культурна столиця», «Тернопільщина туристична», «Полтавщина туристична»,

«Мандрюю Львівщиною», «Культура Донеччини». Лише 60 % сайтів містять інформацію про асортимент туристичних продуктів і послуг, туристичний потенціал регіону, і не завжди присутні на сайтах обидва з цих інформаційних блоків.

Приємно вражає асортиментом сучасних інформаційних послуг портал управління культури і туризму Чернігівської ОДА. На сторінках інформаційного ресурсу наявна інформація про туристично-рекреаційні ресурси Чернігівщини, розміщено туристичний флеш-путьник, інтерактивна карта Чернігівської області, погода в області, сформована туристична бібліотека (законодавчі, нормативно-правові акти, інформація для туристів, доповіді, плани, програми), працює форум «Чернігівщина туристична», можна переглянути фотоальбоми й тематичні фотогалереї, онлайн-трансляється канал облдержадміністрації «Культурний простір», увазі користувачів пропонуються онлайн-розваги, зворотний зв'язок, гостьова книга та віртуальна вітальня, замовлення на відпочинок.

Привабливий інтерфейс, елементи електронної комерції та добре розвинутий каталог туристичних підприємств, туристичних продуктів і послуг демонструє «Офіційний туристичний сайт Криму» Міністерства курортів та туризму АР Крим.

Стандартні формальні вебметричні показники PR і ТІЦ демонструють досить низьку популярність офіційних туристичних веб-порталів, відсутність на них інформації російською та англійською мовами, які могли б привабити іноземних клієнтів.

Підсумком проведеного дослідження може бути висновок про те, що в розробників офіційних туристичних інтернет-проектів відсутні єдині підходи до упорядкування і документально-інформаційного наповнення туристичних сайтів. Закладені в цій статті основні концептуальні підходи до формування контенту офіційного туристичного порталу можуть бути основою для вироблення узгоджених стандартів для здійснення перспективних та привабливих інтернет-проектів регіональних органів виконавчої влади в галузі туризму. Закладення таких стандартів буде сприяти прогресивному розвитку туристичної галузі України та покращенню її іміджу як туристично привабливої держави.

Список використаних джерел

1. *Чекмарьова Л. А.* Веб-сайт обласної державної адміністрації України як документально-інформаційна система: засади функціонування, структура, зміст : дис. ... канд. іст. н. / Л. А. Чекмарьова. – К., 2008. – 213 с.

2. *Чепуренко Я. О.* Організація доступу до інформаційних ресурсів органів державної влади: законодавчі аспекти / Я. О. Чепуренко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 17–18 травня 2005 р. : Ч. I / Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв / М. С. Слободяник (голов. ред.) – К. : ДАКККіМ, 2005. – С. 12–15.

3. *Кулешов С. Г.* Документаційні ресурси інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень у місцевому органі державної влади / С. Г. Кулешов // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2005. – Вип. 10. – С. 302–310.

4. *Морозов М. А.* Информационные технологии в социально-культурном сервисе и туризме. Оргтехника : учебник / М. А. Морозов. – К. : Академия, 2004. – 240 с.

5. Про туризм (щодо інформаційного забезпечення туристичної індустрії): проект закону України : № 6536 від 16.06.2010 [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради України: веб-сайт. – Електрон. дані та програм. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webpr-goc4_1?id=&pf3511=38009. – Назва з екрана.

6. *Ардашов П. В.* Методи побудови ефективних WWW систем / П. В. Ардашов // Складні системи і процеси. – 2007. – № 1. – С. 90–101.

7. Про захист прав споживачів: Закон України № 3161–IV від 1 грудня 2005 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : веб-сайт. – Електрон. дані та програм. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1023-12>. – Назва з екрана.

8. Державна служба туризму і курортів (Держтуризмкурортів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua/>. – Назва з екрана.

9. *Пуцентейло П. Р.* Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : навч. посібник / П. Р. Пуцентейло. – К. : ЦУЛ, 2007. – 300 с.

10. Рекомендации / под ред. раб. группы проекта MINERVA ЕС «Качество, доступность и удобство работы» ; издание на русском языке подготовлено Центром ПИК ; пер. Е. Малявская ; ред. пер.: Н. Браккер, Л. Куйбышев. – М. : MINERVA ЕС Project 2008. – 201 с.

11. CY-PR.com : сервис анализа сайтов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cy-pr.com/>. – Загл. с экрана.

Юрій Халавка,

аспірант Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Олена Бондарук, Тетяна Москаль,

учасники мережі «Українські науковці у світі» –
Ukrainian Scientists Worldwide

Олена Романенко,

Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України,
м. Київ

КЛЮЧОВІ СЛОВА ТА СТАТИСТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОРІЄНТИР МОТИВАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ОБМІНАХ

Стаття присвячена аналізу мотивації учасників вузькотематичних віртуальних мереж та основних напрямів їх активності в цих мережах. Аналізуючи вузькотематичні мережі на прикладі співтовариства українських науковців Ukrainian Scientists Worldwide («Українські науковці у світі»), було з'ясовано, що основною причиною «вступу» до даної мережі є бажання отримати більше інформації, тобто мережа сприймається в першу чергу як джерело інформації, а не як простір для взаємодії. Крім того, встановлено кореляцію між точками доступу до мережі та осередками української наукової та студентської діаспори і науковими центрами Української держави.

Ключові слова: мотивація, віртуальна мережа, мережеві технології, Інтернет, українські науковці, Ukrainian Scientists Worldwide.

Розвиток мережевих технологій та зростання інтернет-аудиторії в Україні створює широкі перспективи їх застосування, у тому числі і в науковій діяльності. Унікальна роль мережі Інтернет у трансформації соціальної структури полягає в тому, що вона створює широкі соціальні групи та локальні співтовариства як альтернативу існуючій, на думку користувачів, соціальній структурі. Доступ до глобальної мережі створює необхідні передумови для формування відкритого суспільства, яке вимагає трансформації соціальної структури суспільства. Він характеризує процеси не тільки у сфері людської інформаційної комунікації, але й відображає динаміку людського спілкування в соціологічних категоріях соціальної мобільності. В Україні інтернет-

простір швидко наповнюється. За рейтингом кількості користувачів, на першому місці – Київ. Його частка становить 58,82 % від загальної кількості користувачів в Україні. Далі – Одеса, Дніпропетровськ, Донецьк, Харків, Львів, Запоріжжя, Крим. Їхня сумарна частка становить 30,89 %. Найменша активність користувачів Інтернету зафіксована в Чернівецькій і Житомирській областях – 0,17 %. На решту регіонів припадає 9,95 % користувачів. Показово, що такі дані корелюють із процесами перерозподілу соціальної структури в регіонах [1].

За прогнозами фахівців, кожен з користувачів мережі Інтернет віком від 8 до 80 років до кінця 2011 р. належитиме до 5–25 соціальних мереж [2]. Тому дослідження статистичних даних активності користувачів мережі та соціальних мереж дає змогу отримувати чимало цінної інформації для різних галузей науки. Так, наприклад, у роботі групи вчених з Harvard Medical School [3] показано перспективи відстеження поширення епідемії вірусу H1N1 за допомогою веб-ресурсів.

Дане дослідження присвячене аналізу мотивації учасників вузькотематичних віртуальних мереж та основних напрямів їх активності в цих мережах. Об'єкт дослідження даної роботи – спеціалізована наукова мережа українських науковців Ukrainian Scientists Worldwide – «Українські науковці у світі». Предмет – особливості діяльності членів даної мережі (мета приєднання до мережі, основні інтереси, навколо яких вони об'єднуються, географічна належність оффлайн).

Основними завданнями роботи були:

- а) з'ясувати основні причини (мотивацію) приєднання людей до мережі Ukrainian Scientists Worldwide;
- б) встановити наявність чи відсутність кореляції географічного місцезнаходження відвідувачів з розташуванням провідних наукових та освітніх центрів в Україні та за кордоном;
- в) простежити користь, яку учасники отримують від членства в мережі.

Станом на середину травня 2011 р. соціальна мережа Ukrainian Scientists Worldwide, заснована в червні 2008 р., об'єднувала 1402 зареєстрованих учасника. За даними Alexa.com, сайт міститься на 2,438,130 місці за трафіком у світі та на 28 849 в Україні.

Для детального аналізу використовувалися анонімізовані статистичні дані, зібрані за допомогою служби Google Analytics [4] з травня 2010 р. по травень 2011 р. Так, на кінець аналізованого періоду, щомісяця мережу Ukrainian Scientists Worldwide відвідувало близько 5200 унікальних відвідувачів, з яких 48,3 % – ті, що відвідали мережу як мінімум двічі. У середньому кожен із цих відвідувачів провів на сайті 4 хв

і переглянув 3,5 сторінки за візит, що є достатньо високим показником лояльності до електронного ресурсу. Враховуючи таку кількість лояльних відвідувачів, варто проаналізувати, чому лише близько 27 % із них зареєстровані в мережі як учасники.

Для відповіді на це запитання проаналізуємо трафік ресурсу, спрямований на нього з пошукових сайтів. Це дасть змогу проаналізувати основні ключові слова та словосполучення, за якими користувачі вирішили перейти на сайт мережі. Враховуючи те, що основним джерелом «пошукових» переходів була система Google (див. рис. 1), та враховуючи досить високе значення величини Page Rank (величина, яка коливається від 0 до 10 і визначає пріоритет відображення сайту на сторінці результатів пошуку), – 4, можна вважати, що ймовірність похибки випадкового відвідування була незначною.

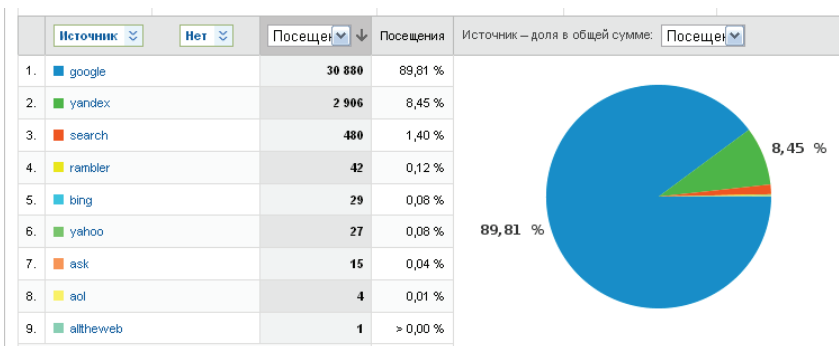

Рис. 1. Основні пошукові сервіси – джерела переходів на usw.com.ua

Сто найпопулярніших запитів були згруповані за категоріями. Результати аналізу у відсотках наведені на рис. 2.

Як видно з діаграми, найбільшу зацікавленість у відвідувачів викликали матеріали, пов'язані з навчанням в аспірантурі (запит «Аспірантура»). Наступними за популярністю є пошук самого сайту (запит «USW») та матеріалів про його учасників. Наступна група – матеріали про різні форми діяльності вченого – участь у конференціях, винахідництво, наукові публікації тощо. Помітну зацікавленість викликали і розміщені на сайті мережі Ukrainian Scientists Worldwide рейтинги. Найменше переходів принесли запити, які ми віднесли до групи «Вища освіта», що зумовлене не лише високою конкуренцією на ринку інформаційного висвітлення подій у галузі вищої освіти, але й реальною «відірваністю» освіти та науки.

Групи найпоширеніших пошукових термінів

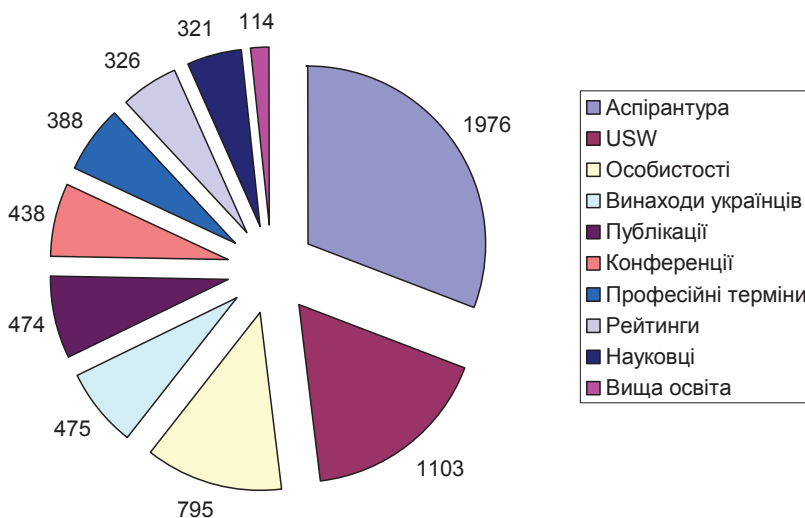

Рис. 2. Частки основних груп пошукових термінів, за якими користувачі переходили на сайт usw.com.ua

За досліджуваний період до мережі приєдналося 554 особи, з них 234 (42,7 %) приєдналися після переходу за прямим посиланням і 150 (27,3 %) – завдяки переходам з інших сайтів. Ті ж користувачі, які зареєструвалися в мережі завдяки «пошуковому» трафіку, становлять 168 осіб (30 %). Аналіз, наведений у додатку, показує, що з цих осіб лише 39 (21%) зареєструвалися в мережі з повторюваними ключовими словами, у той час як решта 79% мали свої індивідуальні мотиви для приєднання. Аналіз інших сайтів, що стали причинами переходів і подальшої реєстрації в мережі, наведений у табл. 1.

Таблиця 1

Сайти – основні джерела переходів

Джерело	Відвідування	Ресстрації, %	Ресстрації, учасники
unistudy.org.ua	329	0,094	31
vkontakte.ru	1199	0,013	16
facebook.com	901	0,013	12
uk.wikipedia.org	101	0,059	6
mail.rambler.ru	1055	0,006	6
google.com.ua	1019	0,005	5
twitter.com	1151	0,003	4
linkedin.com	122	0,033	4
win.mail.ru	3653	0,001	4
studrespublika.com	30	0,100	3
nauka-online.org	170	0,018	3
mbox.i.ua	1781	0,002	3
science-community.org	11	0,273	3
freemail.ukr.net	2680	0,001	3
nauka.in.ua	204	0,010	2
dfc.ukma.kiev.ua	25	0,080	2
scipeople.ru	121	0,017	2
google.com	149	0,013	2
ua.redtram.com	1080	0,002	2
Kdpu.edu.ua	30	0,067	2
Static.ning.com	712	0,003	2
mail.yandex.ua	692	0,003	2
studiamethodologica.com.ua	59	0,034	2

Необхідно звернути увагу на те, що найбільш ефективними для ресстрації були посилання із сайтів спорідненої тематики, а також із сателітних груп у неспеціалізованих соціальних мережах.

Ці дані показують, що основним критерієм для приєднання до спільноти науковців Ukrainian Scientists Worldwide є рекомендація інших осіб (колег, викладачів, однокурсників, знайомих студентів тощо). У той же час пошуковий трафік призводить до реєстрації здебільшого у випадках, коли особа знаходить на сайті специфічну корисну саме для неї інформацію.

Важливою характеристикою соціальних мереж є їх структурованість. Ukrainian Scientists Worldwide об'єднує науковців різних галузей

науки, як природничих, так і гуманітарних. Кожен із зареєстрованих учасників має можливість вступити до вже існуючої наукової групи або створити власну нову.

Особливістю соціальних мереж є можливість в одному проекті реалізувати різні ступені інтегрованості. Тобто є загальні цінності, інтереси і проблеми, характерні для різних галузей науки – питання з цього приводу можна обговорювати з усіма учасниками. А є специфічні питання, які можна обговорити у вузькому колі спеціалістів – для цього є групи за науковими інтересами. Така різноманітність дає змогу, з одного боку, вирішувати вузькотематичні питання, розв'язання яких є важливим для певної групи науковців (наукової школи, окремої лабораторії, кафедри тощо), а з іншого – отримати різнопланові погляди на проблеми, які є загальнозначущими для науковців усіх галузей знань. Таким чином, у дискусії на різних рівнях вирішуються певні прикладні питання, розробляються нові методи та формуються загальнонаукові підходи до розв'язання теоретичних питань. Для аналізу рівня структурованості мережі було проведено аналіз найчисельніших груп, створених у мережі Ukrainian Scientists Worldwide. Результати оцінки наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Чисельність основних груп мережі usw.com.ua

Група	Кількість учасників
Аспірантура в Україні	154
Economics	76
IT	53
Ukrainian	45
Biology	44
Nano	43
Physics	41
Political Sciences	37
Chemistry	37
Ukrainian Religious Studies	36
History	36
Foreign Languages	35
Journalism	33
Mathematics	31
PSYCHOLOGY	30
Tourism	30

Як бачимо з наведених даних, мережа Ukrainian Scientists Worldwide досить структурована, а найбільші групи корелюють з основною причиною реєстрації в мережі, тобто з питаннями аспірантури (вступ, іспити, оформлення документів, обмін досвідом, рецензії, захист тощо). Цікаво, що з цим фактом корелює також і середній вік учасника мережі Ukrainian Scientists Worldwide – 30–32 роки.

З метою встановлення наявності чи відсутності кореляції географії відвідувачів із провідними науковими та освітніми центрами в Україні та за кордоном було вивчено узгодження активності користувачів мережі науковців Ukrainian Scientists Worldwide з демографічними даними щодо міграції українських студентів та вчених у світі.

Для цього на основі статистичних даних, зібраних за допомогою служби Google Analytics, було сформовано карту розподілу активності відвідувачів мережі (рис. 3). Інтенсивність забарвлення відповідає частоті відвідувань.

Рис. 3. Географія відвідування ресурсу www.usw.com.ua

Аналізуючи отримані результати (див. табл. 3), можна помітити, що відвідування мережі доволі точно відображає географію наукової діаспори України.

Таблиця 3

Аналіз відвідування ресурсу www.usw.com.ua
користувачами різних країн світу

Країна	Відсоток відвідувань сайту www.usw.com.ua	Доступність мережі Інтернет, % [4]	Відсоток активності, нормований на доступність Інтернету	Кількість українських студентів (у % від загальної кількості студентів за кордоном) [5]
Німеччина	23,08	67,1	34,1	26,6
Російська Федерація	8,55	27,1	31,89	26,3
Республіка Польща	5,70	52,0	11,03	9,6
США	15,67	74,1	21,2	7,2
Франція	3,99	67,7	6,13	
Великобританія	4,84	79,8	6,05	
Канада	3,99	71,7	6,01	
Австрія	2,28	68,2	3,2	Немає даних

На жаль, оскільки офіційної статистики та оцінок явища наукової міграції в розрізі по країнах не існує, то для порівняння ми використали дані кількості українських студентів, які навчаються за кордоном, що не враховує розподілу наукових співробітників і становить лише 30 % аудиторії usw.com.ua. Звичайно, відвідуваність ресурсу залежить не лише від можливості вільного доступу до мережі Інтернет у тій чи іншій країні чи кількості цільових користувачів, а й визначається їхньою активністю. Саме цим можна пояснити велику кількість відвідувань із США порівняно з Польщею.

Географія відвідуваності мережі Ukrainian Scientists Worldwide читачами з України показана на рис. 4.

Рис. 4. Мапа відвідувачів мережі Ukrainian Scientists Worldwide.
Розмір знаку пропорційний до кількості відвідувачів

З рисунку можна зробити висновок, що кількість відвідувань у цілому відповідає традиційним уявленням про «наукові центри» Української держави: Київ, Харків, Львів, Одеса, Дніпропетровськ.

Також варто зазначити, що хоча більшість контенту мережі є україномовною, географічний розподіл аудиторії є рівномірним.

Знайти цікаву інформацію	25.57 %
Знайти корисну інформацію	19.32 %
Дізнатися про інші цікаві інтернет ресурси	14.2 %
Знайти однодумців	9.1 %
Взяти участь у цікавому заході(конференції, семінарі тощо)	7.95 %
Дізнатися думку експерта	5.68 %
Нічим не допомогла	4 %
Знайти друзів	3.98 %
Знайти матеріал для наукової роботи	2.84 %
Заповнити поштову скринку спамом	1.7 %
Знайти партнера для спільних досліджень	1.7 %
Знайти рецензента, опонента, наукового керівника	1.7 %
Отримати стипендію, грант, премію,	1.14 %

Рис. 5. Відповіді респондентів-учасників мережі стосовно її практичної корисності

Для визначення користі, яку мережа приносить учасникам, авторами дослідження було проведено експрес-опитування користувачів мережі (кожен учасник міг обрати кілька відповідей). Його результати зображені на рис. 5.

Як бачимо, для більшості учасників сьогодні мережа є швидше джерелом інформації, ніж інструментом для налагодження ділових контактів та пошуку однодумців. Це також пояснює той факт, що за високої лояльності читачів, лише третина з них висловили бажання зареєструватися в спільноті. Чотири відсотки респондентів заявили, що мережа їм нічим не допомогла.

Водночас на запитання «Чи співпрацюєте ви з іншими учасниками мережі?» лише 31 % опитаних відповіли ствердно, що знову ж таки демонструє те, що над активізацією наукового контингенту потрібно ще багато працювати як самим ученим, так і засновникам

наукових соціальних мереж, активніше шукаючи варіанти співпраці, порушуючи питання, що несуть у собі важливі для української науки аспекти.

Провівши детальне вивчення вузькотематичної спеціалізованої мережі Ukrainian Scientists Worldwide, можна зробити такі висновки:

По-перше, український сегмент мережі Інтернет досить швидко розвивається. Користувачі разом з найбільш популярними сервісами (такі як отримання електронних листів та перегляд новин тощо) активно використовують соціальні мережі як місце вираження власної індивідуальності, налагодження нових та пошук старих контактів (у тому числі й наукових).

Аналізуючи вузькотематичні мережі на прикладі співтовариства українських науковців Ukrainian Scientists Worldwide («Українські науковці у світі»), було з'ясовано, що основними причинами «вступу» до цієї мережі є бажання отримати більше інформації про навчання в аспірантурі та про написання кандидатської роботи, а також безпосереднє бажання приєднатися до мережі (у пошукових системах користувачі шукали адресу мережі, вводячи її назву з метою потрапляння на її головну сторінку).

По-друге, мережа Ukrainian Scientists Worldwide, згідно з думкою самих її користувачів, є корисною для них, оскільки допомагає «знайти цікаву інформацію», «знайти однодумців», «узяти участь у цікавому заході (конференції, школі, семінарі)» тощо. Корисним є і можливість в одному проекті реалізувати різні ступені інтегрованості.

По-третє, під час дослідження було встановлено, що місцезнаходження користувачів мережі збігається з розташуванням провідних наукових центрів в Україні та доволі точно відображає географію наукової діаспори України.

Ще одним висновком, отриманим під час аналізу ефективності функціонування мережі, є те, що соціальні медіа та спеціалізовані мережі, зокрема, у найближчому майбутньому стануть важливим джерелом статистичної інформації стосовно різноманітних тенденцій розвитку суспільства, більше того, зможуть самі формувати ці тенденції за допомогою оперативної співпраці зареєстрованих користувачів цих мереж.

Список використаних джерел

1. Пилипенко Д. Інтернет у соціальній структурі суспільства / Д. Пилипенко // Соціальні технології. – 2009. – № 42. – С. 19–24

2. *Silver D.* The Social Network Business Plan / D. Silver. – Wiley, 2009. – 191 p.
3. *Brownstein J. S.* Influenza A (H1 N1) Virus, 2009: – Online Monitoring / J. S. Brownstein, C. C. Freifeld and L.C. Madoff // N. Engl. J. Med. – 2009. – V. 360 (21). – P. 2156–2157.
4. Internet Usage and World Population Statistics [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.internetworldstats.com>, 30 June 2009. – Title from the screen.
5. UNESCO. Global Education Digest 2008 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.uis.unesco.org/template/pdf/ged/2008/GED%202008_EN.pdf. – Title from the screen.

Лілія Присяжна,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

СПЕЦИФІКА БЛОГОСФЕРИ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Стаття присвячена висвітленню ролі й місця нових видів інтернет-ресурсу, зокрема блогів, в контексті розвитку соціальних комунікацій. Зазначено, що сьогодні виникла необхідність не тільки в читанні традиційних ЗМІ, а й в альтернативних джерелах інформації. Крім того, зросла потреба в безпосередньому спілкуванні, обговоренні суспільно гострих проблем, самореалізації тощо. Однією з перспективних форм комунікацій у цьому напрямі стали блоги.

Ключові слова: блоги, блогосфера, традиційні ЗМІ, проект з цифрових медіа «Цифрові медіа в університетах».

Сучасне інформаційне поле має вчасно реагувати на швидкозмінні закони ринку й суспільні потреби. Люди прагнуть до диверсифікації джерел інформації та швидкого отримання інформації.

Новий інформаційний простір – Інтернет – практично повністю задовольняє ці потреби. В Інтернеті інформація з місця подій досить часто з'являється раніше, ніж на новинних стрічках традиційних ЗМІ. Ресурси Інтернету більш гнучкі, ніж традиційні.

Популярність Інтернету вражає. Його аудиторія збільшується щороку. Так, за прогнозами фахівців, до 2015 р. Інтернетом будуть користуватися близько 3 млрд чоловік. Підключень до Інтернету буде більше, ніж населення на планеті, і вони становитимуть понад 15 млрд пристроїв, а сам інтернет-трафік збільшиться в чотири рази і сягне 966 ексабайт.

Сьогодні в мережі дедалі більш активно розвиваються нові види журналістської творчості, такі як блогінг, аудіо- та відеопідкасти, інтернет-радіо і телебачення тощо. Зокрема, згідно з дослідженнями BlogPulse, у 2010 р. в Інтернеті існувало 152 млн блогів, 175 млн користувачів у Twitter, 600 млн користувачів у Facebook, кількість контенту (посилань, коментарів, фото тощо), якими щомісяця діляться на Facebook – 30 млрд [1].

Одним з найпопулярніших і перспективних видів інтернет-ресурсів вважають блоги. У блогосфері «живе» і творить безліч цікавих авторів, зареєстрованих у соціальній мережі. У вільній обстановці, яку надає

Інтернет, їм легше самореалізуватися, отримати зворотний зв'язок або свіжу неофіційну інформацію тощо. Блоги стали майданчиком відвертого обговорення найгостріших суспільних проблем, сенсаційних подій тощо. Тобто блог – це такий собі інтернет-щоденник, це той же веб-сайт, до основного змісту якого регулярно або періодично додаються нотатки, фото, відео та багато іншого.

Самі блогери сьогодні довіряють інформації із соціальної мережі більше, ніж отриманій із традиційних новинних джерел. Зокрема, на розкручені блоги можуть бути підписані тисячі користувачів, і рівень довіри до таких ресурсів нерідко вищий, ніж до традиційної преси.

Необхідно зазначити, що вперше інформаційна міць блогів стала очевидною в 2001 р., коли перші фотографії зруйнованих веж-близнюків з'явилися у блогах хвилин через десять після обвалення першої з них [2].

Широке розповсюдження блогів розпочалося раніше, у другій половині 90-х років минулого століття. Дослідники блогосфери висувають різні версії появи блогів і називають їх творцями різних осіб. Деякі джерела вважають родоначальником блогів студента Д. Холла, який у 1994 р. першим завів щоденник в Інтернеті. Інші дослідники стверджують, що ідея публічних авторських щоденників належить Т. Бернерс-Лі – знаменитому британському вченому, винахіднику Всесвітньої павутини і автору безлічі розробок у галузі інформаційних технологій. На своїй першій інтернет-сторінці <http://www.info.cern.ch> Т. Бернерс-Лі з 1992 р. викладав список нових сайтів і посилань на оновлення браузерів.

Не виникає сумнівів щодо першого популярного серед користувачів Інтернету блогу. Це – Scripting News. Він був створений відомим програмістом Д. Вайнером. Його блог (<http://www.scripting.com>) існує нині, і на головній сторінці зазначено: «Дейв Вангер, 56 років, проклав дорогу блогам ...». Між тим, найстарішим на планеті користувачем соціальної мережі Facebook вважають 103-річну жительку Великої Британії – пенсіонерку Л. Лоув. Ця кібер-бабуся активно використовує сучасні технології: іpad для активного спілкування в мережі Facebook із друзями та родичами.

Представником старшого покоління української блогосфери вважають львівського пенсіонера О. Хохуліна, 64 роки. Сьогодні щоденно його домен mankurty.com і Livejournal Дедуган сумарно відвідують від 500 до 1 тис. користувачів. Більша половини з них – українські юзери. За ними йдуть росіяни, американці та мешканці Ізраїлю. Найбільш популярна сторінка, за визначенням господаря, – «Занудний блог українського пенсіонера для ровесників з аналогічним рівнем і способом мислення» [3].

Що ж таке блог? Необхідно зазначити, що сам термін «блог» з'явився 17 грудня 1997 р. Д. Бергер, творець і редактор мережевого щоденника Robot Wisdom, першим використав слово weblog. Воно було похідним від фрази logging the Web, «веду щоденник у мережі», а потім дієслово перетворилося на іменник. Навесні 1999 р. творець блогу Peterme П. Мерхольц розділив термін weblog на дві частини – we blog («ми ведемо щоденник»). На основі слова blog було утворене нове дієслово – to blog, що означає «вести щоденник».

Останнім часом блоги стали називати альтернативною або громадською журналістикою, що існує на некомерційній основі і підтримується громадянами в приватному порядку. Це викликало необхідність більш детального вивчення суті блогів, порівняння їх ознак з ознаками традиційних ЗМІ.

Головна соціальна функція блогів – задоволення людської потреби в самовираженні й комунікації.

Блоги, як і традиційні ЗМІ, мають два основні елементи: інформацію та аудиторію. Однак суттєва відмінність блогерів від традиційних журналістів – це можливість їх авторів не звертати уваги на такі важливі деталі, як правильну побудову фраз, грамотність, стилістично правильне оформлення тексту тощо.

Зазначимо, що традиційні ЗМІ представляють собою інститут, створений, з теоретичної точки зору, для відкритої, публічної передачі за допомогою спеціального технічного інструментарію різних відомостей будь-яким особам.

Основними рисами традиційних ЗМІ вважають:

- публічність, тобто необмежене і надперсональне коло споживачів;
- наявність спеціальних технічних засобів, апаратури для передачі інформації;
- непряма, розділена в просторі та часі взаємодія комунікаційних партнерів;
- односпрямованість взаємодії від комунікатора до реципієнта, неможливість зміни їх ролей;
- непостійний, дисперсивний характер аудиторії, яка створюється час від часу в результаті загальної уваги, проявленої до тієї чи іншої передачі чи статті [4].

У свою чергу, блоги – це особлива форма подання контенту. І хоча зовні блоги схожі на звичайні веб-сайти, вони істотно відрізняються як від сайтів, так і від будь-яких інших засобів передачі інформації чи каналів комунікації.

Основними рисами блогів є:

- інформація надається, як правило, у вигляді коротких повідомлень, які мають особистий характер. Повідомлення можуть бути як невеликими, так і представляти розгорнуту публікацію. При цьому записи створюються за короткий час і досить часто використовують образи, символи, лексику, що зрозуміла лише автору та його близькому оточенню;

- в основі блогів лежить спеціальне програмне забезпечення, що дає змогу авторам писати повідомлення, а користувачам залишати коментарі. Таким чином, блоги потенційно доступні для читання всім користувачам Інтернету, внаслідок чого всі думки людей, їх позиції з різних питань, їх переконання, роздуми і переживання можуть стати доступними необмеженій кількості користувачів мережі;

- візуально блоги представляють собою безперервну стрічку контенту, при цьому більш нові повідомлення розміщуються зверху, тобто форма подання інформації більш проста, ніж, наприклад, у сайтів, які використовують спеціальні меню, зміст, карти сайтів тощо;

- створити і опублікувати блог просто, для цього не потрібно спеціальних знань. Нині існує велика кількість різних сервісів, що дають змогу будь-кому створити свій блог;

- витрати на створення і ведення блогів або відсутні при використанні спеціальних сервісів, або мінімальні;

- за допомогою пошукових систем, використовуючи ключові слова, досить просто знайти ті чи інші блоги. Це, з одного боку, дає можливість користувачам виявити в блогах те, що їх цікавить, а з іншого боку, сприяє підвищенню їх відвідуваності за рахунок користувачів, які приходять із сайтів пошукових систем;

- кожен блог існує не сам по собі, а пов'язаний за допомогою гіперпосилань з багатьма іншими онлайн-щоденниками та різними сайтами. Тобто всі блоги є єдиною блогосферою – сукупність блогів, переплетених між собою величезною кількістю посилань;

- інформація, яка потрапляє в блоги, поширюється швидше, ніж традиційними засобами масової інформації. Її досить складно контролювати. У блогах відсутня цензура, а це розширює можливості щодо створення ринку вільної інформації, дає можливість урізноманітнити контент, представлений у мережі тощо. Крім того, практично всі блогери пишуть добровільно і безоплатно, є незалежними джерелами інформації, чого не можна сказати про ЗМІ, які залежні від рекламодавців, акціонерів тощо;

- за допомогою систем передплати або технології RSS можна напряму отримувати оновлення інформації. Користувачеві не потрібно самому відвідувати сайти [5].

Крім того, сьогодні блоги також є інститутом формування громадянського суспільства.

У зв'язку з тим, що інформація в блогах поширюється стрімко і неконтрольовано, прискорюється швидкість формування громадської думки з різних питань. Багато авторів зосереджуються на темах, які, як правило, не люблять обговорювати традиційні медіа: акції протесту, репресії, приватне життя можновладців, автократичний режим, суди тощо.

Іноді блогосфера сама ініціює інфоповоди. Як це було, наприклад, з Заком Барона в Києві. Так, «Газета по-київськи» надрукувала список архітектурних пам'яток, які буцімто збираються нищити, серед них і знаменитий Замок Барона на Ярославів Валі. Подія сколихнула киян, що й вилилося в низку акцій, зокрема, і в соціальних мережах. Точніше – передусім у соціальних мережах.

Киянка Т. Зозуля, автор мистецьких проєктів, заснувала на Facebook групу «Врятуємо Замок Барона». Завдяки власним зв'язкам, вона залучила до групи членів королівських родів (Antoine Bourbon-Parme d'Orleans, Brunei Princess Akidah), меценатів, видатних артистів, зокрема письменника А. Куркова та ін.

Паралельно діяла спільнота «Збережи Старий Київ» у ЖЖ, де беруть участь активісти, які вже мали результативні заходи, коли вдавалося зупинити незаконні забудови, знищення архітектурних пам'яток.

Відразу ж вирішили, що акція не матиме політичних гасел, жодні натяки на політику неприпустимі. Цілі були обговорені, сформульовані й доведені до загалу:

1. Організувати публічний тиск на конкретних винних чиновників, що причетні до руйнації нерухомих пам'яток Києва.

2. Зробити незалежний інформаційно-методичний майданчик в Інтернеті для координації дій та громадського моніторингу подій.

3. Активно реагувати на виявлені інциденти та загрози місту громадськими акціями та колективними листами, зверненнями, запитами.

Зазначимо конкретність вимог: предметно вказується, що і якому відомству треба зробити, аби виправити ситуацію.

Було створене інформаційне поле, яке за своїми масштабами більше було схоже на театр бойових дій. З одного боку – тисячі активних киян, а з іншого – влада, яка інертно спостерігає, як руйнується культурне надбання століть. Про це зняли сюжети майже всі центральні канали.

Це означає, що масштабна кампанія в мережі дала наслідки в «реалі».

Десятки телеканалів, сотні публікацій у блогах, мережевих та друкованих ЗМІ зробили свою справу. Відбулося «віче» на Ярославів Валі, на якому оприлюднені імена чиновників, що пов'язані з приватизацією

та зняттям охоронного статусу з історичної будівлі. Кияни активізувалися. Влада дала знати, що почула голос народу – Верховна Рада терміново ухвалила Закон «Про регулювання містобудівної діяльності». Відтепер забудовники не мають право зносити старі та зводити нові будинки, незважаючи на думку громади» [6].

Блоги ведуть до радикалізації соціальних процесів, оскільки доступність і неконтрольованість інформації призводить до того, що радикальні ідеї стрімко поширюються в блогосфері. Тому блоги широко використовують як інструмент маніпуляції і як зброю в інформаційних війнах. Наприклад, молдовська журналістка Н. Морарь розповіла у своєму Живому Журналі «кухню» акцій протесту проти результатів парламентських виборів в Молдові у квітні 2009 р.: «Шість чоловік. 10 хвилин на креатив і прийняття рішення. Кілька годин поширення інформації в мережі, Facebook, блогах, SMS та e-mail-розсилках». Зазначимо, що акції протесту проти результатів парламентських виборів у попередні роки відбулися в Грузії («революція троянд»), Україні («помаранчева революція»), Киргизії («тюльпанова революція»). Але саме події в Молдові, за висловом західних ЗМІ, стали «революцією Twitter'a». Бо саме сервіс мікроблогів поряд з іншими соціальними мережами відіграв вирішальну роль в організації акцій протесту [7]. А якщо згадати Єгипет, Туніс, Лівію та ін.

Водночас блоги дають змогу людині самореалізуватися найбільш м'яким способом, «спускаючи пар» у блозі, що веде до зниження соціальної напруженості.

Одним з доказів зростання впливу блогів на суспільно-політичне життя є те, що сьогодні практично всі політичні, культурні та інші діячі ведуть блог. Наприклад, 27 травня 2011 р. у Facebook була створена сторінка Прем'єр-міністра України М. Азарова (<http://www.facebook.com/Nikolay.Azarov>). Є блог у лідера БЮТ Ю. Тимошенко (<http://blog.tymoshenko.ua/ru>), своя сторінка з'явилася у соціальній мережі Twitter у Папи Бенедикта XVI (https://twitter.com/#%21/news_va_en) та ін.

Слід також наголосити, що сьогодні відбувається професіоналізація блогосфери, з'явився навіть термін «професійний блогер». Професійний блогер публікує репортажі на регулярній основі, його запрошують на заходи нарівні з журналістами, від нього чекають нотаток та інтерв'ю в блозі. Журналісти традиційних ЗМІ, у свою чергу, стали використовувати блоги як інформаційне агентство.

Щодо українських блогів, то вони нічим не відрізняються від блогів всесвітньої мережі. Їх майбутнє залежить, у першу чергу, від того, чи заборонять (як у Єгипті і Казахстані) Інтернет, чи ні. В основному

кількість блогів буде зростати. Це підтверджує онлайн-видання *Vlogoreader*, яке опублікувало щорічний звіт стану української блогосфери у 2010 р. Зокрема, згідно з даними Яндекс, у 2010 р. налічувалося 700 тис. українських блогів, 120 тис. з яких були активними. Це важливо, тому що саме активні блоги зростають швидше звичайних [8]. Так, за словами одного з найвідоміших блогерів України О. Білозерської, «кількість моїх френдів перевищила за три тисячі. Все-таки це досягнення для україномовного блогера :) Треба тепер спробувати зробити блог цікавішим – щоб все-таки не одні правозахисні пости. Але це дуже важко, враховуючи те, що діється у країні» [9].

Таким чином, блоги стали логічним результатом зростаючої потреби людей у спілкуванні та співучасті. Форма мережевого щоденника дала можливість фіксувати події і думку, коментувати, ставати частиною будь-якої спільноти. По суті, з'явилася ціла віртуальна культура, в якій особистість хоч і безтілесна та анонімна, але автономна у своїй дії.

І все ж громадська думка щодо необхідності прирівнювання блогів до традиційних ЗМІ поки ще не сформована. Але майбутня перспектива бачиться досить ясно. Майбутнє журналістики – це поєднання традиційної освіти і так званих нових медійних умінь та навичок. Наприклад, Національний університет Києво-Могилянська академія та фонд Ріната Ахметова «Розвиток України» вже розпочали навчальний проект з цифрових медіа – «Цифрові медіа в університетах» (*Digital Media Universities*).

Протягом поточного року в рамках проекту викладачі з п'яти кращих ВНЗ України – Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Запорізького національного університету, Таврійського національного університету імені Вернадського та Черкаського національного університету – навчатимуться викладанню предмета «Цифрові медіа», а вже з 2012/2013 навчального року цей курс буде внесений до навчального плану університетів Києва, Львова, Запоріжжя, Сімферополя і Черкас. Навчальний план цього предмета складений таким чином, щоб дізнатися більше про новітні медіа, нові формати новин і як одну історію подати в різних медіа. Також є окремі модулі, де будуть вивчатися блогосфера в сучасній журналістиці, створення аудіо- та відеопідкастів, інфографіка і фотографія у сучасній редакції, економіка та бізнес-моделі сучасних конвергентних ньюз-румів тощо.

Список використаних джерел

1. Інтернет 2010 в цифрах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.facebook.com/note.php?note_id=182982235056355. – Назва з екрана.
2. История развития Всемирной паутины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.10.kg.ru/blogi>. – Загл. с екрана.
3. Старійшина української блогосфери. Як львівський пенсіонер став популярним в Інтернеті письменником [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.win.ru/books/4928.phtml>. – Назва з екрана.
4. Швідунова А. ЗМІ як суб'єкт політичного процесу та інструмент політичних технологій [Електронний ресурс] / А. Швідунова. – Режим доступу: http://www.pr-club.com/pr_lib/pr_raboty/earlier/tulina_smi.shtml. – Назва з екрана.
5. Єфремова А. Блоги як інструмент політичної комунікації / А. Єфремова // PR-технології в інформаційному суспільстві : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. Ч. I, Санкт-Петербург, 30–31 берез. 2007 р. – СПб. : СПбГПУ, 2007. – 560 с.
6. Веб 2.0: меседж «Влада руйнує Київ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vladairada.com.ua/full_news.asp?id=4031. – Назва з екрана.
7. Симонов Д. Як соціальні мережі допомагають боротися з правлячими режимами [Електронний ресурс] / Д. Симонов. – Режим доступу: <http://kontrakty.ua/article/38368>. – Назва з екрана.
8. Состояние украинской блогосферы. Итоги 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uainfo.censor.net.ua/news/784-sostoyanie-ukrainskoj-blogosfery-itogi-2010.html>. – Загл. с екрана.
9. Білозерська О. Знаю, як треба! [Електронний ресурс] / О. Білозерська. – Режим доступу: http://bilozerska.livejournal.com/521031.html?utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter. – Назва з екрана.

Людмила Галаган,

в. о. заввідділу пошуку та обліку документів
Фонду президентів України

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК МЕТОД ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

У статті проаналізовано основні теоретико-прикладні ознаки інформаційного забезпечення як методу діяльності органів державної влади та визначено основні шляхи його вдосконалення в системі державного управління на сучасному етапі.

Ключові слова: інформація, інформаційне забезпечення, органи державної влади.

Інформація постає сьогодні як один з найважливіших ресурсів в управлінських процесах. Поширення електронної комунікації в органах публічної влади та інших державних установах стає одним з першочергових завдань держави в напрямі сприяння підвищенню якості управлінської діяльності. Адже оперативний аналіз інформації органами влади центрального, регіонального і місцевого рівнів сприяє своєчасному прийняттю управлінських рішень. Інформаційне забезпечення органів публічної влади є одним з найважливіших завдань на сучасному етапі. За допомогою механізмів інформаційного забезпечення формуються умови для розвитку та вдосконалення інформаційного суспільства, стимулюються і розширюються інформаційні технології, забезпечується вільний доступ населення до інформації. Зазначене передбачає необхідність всебічного аналізу сутнісних аспектів інформаційного забезпечення як методу діяльності органів державної влади з метою розроблення, прийняття й реалізації певної стратегії розвитку системи державного управління.

Теоретичну основу дослідження інформаційного забезпечення загалом та в системі державного управління, зокрема, становлять роботи вчених О. Голобуцького, О. Шевчука, М. Згуровського, А. Колодюка, В. Іноземцева, Т. Єршова, М. Дітковської, П. Клімушина, О. Крюкова, О. Орлова та ін. Метою статті є визначення сутнісних теоретико-прикладних ознак інформаційного забезпечення як методу діяльності органів державної влади та аналіз основних шляхів розвитку в системі державного управління на сучасному етапі.

Під методами діяльності органів публічної влади розуміють конкретні прийоми і способи організації роботи та безпосереднього функціонування органів державної влади й місцевого самоврядування. Класифікація цих методів можлива за різними критеріями, за різними їх властивостями. Наприклад: економічні, виховні, владні, організаційні; методи організації і методи діяльності, методи переконання і методи примусу; методи прямого і побічного впливу; правові й неправові; наукові, емпіричні, експериментальні та випадкові; регулювання, загальне керівництво, безпосереднє управління; загальні й спеціальні; стратегічні й тактичні.

З точки зору предмета науки державного будівництва найбільш важливе значення має характеристика організаційних методів діяльності органів публічної влади. Їх сутність полягає у впорядкуванні діяльності структурних підрозділів, посадових осіб та працівників органів публічної влади з метою їх оптимального функціонування. Ці методи спрямовані всередину апарату, на підвищення організованості органів публічної влади, на оптимізацію їх владної діяльності. Вони мають на меті підвищити ефективність практичної реалізації ними своїх завдань, функцій та компетенцій. Серед організаційних методів діяльності органів публічної влади можна виділити планування, координацію діяльності, вироблення рішень, інструктування, інформаційне забезпечення, організацію виконання і контроль за виконанням, роботу з кадрами апарату та ін.

Реалізуючи свою компетенцію, органи публічної влади вивчають і узагальнюють інформацію, що надходить від підпорядкованих органів, громадськості та з інших джерел. Інформація, що надходить каналами зворотного зв'язку, є основою для прийняття органом публічної влади подальших рішень. Без врахування інформації неможливе ані прогнозування, ані планування розвитку керованих систем і об'єктів. З кожним роком вага інформації у сфері здійснення публічної влади неспинно зростає. На органи публічної влади, як і на інші організації, поширюється дія закону інформованості-впорядкованості: чим більшою за обсягом і кращою за якістю інформацією про внутрішнє і зовнішнє середовище володіє організація, тим більшою є ймовірність її стійкого функціонування (самозбереження). Адже «ефективність використання інформаційних комунікацій значною мірою залежить від диктованих потребами соціальних структур рівня їх наповнення інформацією. Джерелами цього наповнення є наявні суспільно значущі інформаційні ресурси, зосереджені в системі суспільних інформаційних баз, а також процеси інфотворення, суспільна організація виробництва необхідної інформації» [1, с. 65].

Взаємодносини, пов'язані з отриманням, передачею, використанням та зберіганням відомостей про явища й події, що відбуваються в суспіль-

стві, державі та навколишньому середовищі, називаються інформаційними зв'язками (відносинами). У загальному вигляді їх можна поділити на дві великі групи: інформаційні зв'язки в межах структур публічної влади (внутрішні) та інформаційні взаємовідносини, що встановлюються поза межами системи органів публічної влади з приводу отримання необхідних для її функціонування відомостей (зовнішні).

Інформаційні зв'язки в межах структур публічної влади становлять основу «інформаційного забезпечення», яке виникло у зв'язку з розвитком автоматизованих систем управління і є методом діяльності органів публічної влади. Інформаційне забезпечення – це «динамічна система одержання, оцінки, зберігання та переробки даних, створена з метою вироблення управлінських рішень» [5]. Його можна розглядати і як процес забезпечення інформацією, і як сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі у процесі її функціонування.

Збирання даних здійснюється на місцях виникнення інформації. Від якості цієї операції залежить повнота, достовірність та оперативна цінність зібраного матеріалу. Надходження інформації до місць оброблення виконується за допомогою спеціальних засобів передавання (приймання) даних – модемів, факсів, телефонів.

Дані для аналізу формуються в різноманітних підрозділах системи органів влади. Для того щоб організувати інформаційну взаємодію різноманітних інформаційних систем між собою, а також з різними групами користувачів, необхідно розв'язати проблему їх інформаційної сумісності.

Створюючи інформаційне забезпечення, дотримуються таких принципів: цілісність, вірогідність, контроль, захист від несанкціонованого доступу, єдність і гнучкість, стандартизація та уніфікація, адаптивність, мінімізація введення й виведення інформації (однократність введення інформації, введення-виведення тільки змін).

Зміст інформаційного забезпечення становлять такі етапи:

- постановка завдань відповідних інформаційних зв'язків і цілей інформування;
- створення фонду відомостей, банку даних;
- обробка інформації, її систематизація, унаслідок чого відомості стають придатними для подальшого використання;
- визначення найоптимальнішого режиму використання усіх форм і засобів поширення (обміну) інформації, застосування найраціональніших з них;

– надання (поширення) інформації за допомогою спеціальних форм і засобів (повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, оприлюднення правових актів та ін.) [6].

З метою належного інформаційного забезпечення в органах публічної влади створюються спеціальні інформаційні служби або системи, статус яких визначається Законами «Про інформацію» [2], «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» [4] та спеціальними положеннями до них. Інформаційні служби (інформаційні управління, інформаційно-аналітичні підрозділи, прес-служби, прес-центри, управління і центри громадських зв'язків, прес-бюро, прес-секретарі та прес-аташе з відповідним апаратом) органів публічної влади збирають, аналізують, обробляють та оперативно надають інформацію про діяльність цих органів у повному обсязі засобам масової інформації, крім випадків, передбачених Законом «Про державну таємницю» [3].

Слід звернути увагу, що, розв'язуючи питання правового режиму інформації, необхідно враховувати особливості українського суспільства, ментальність народу: там, де в країнах Заходу достатньо традицій, нам потрібні формальні процедури та механізми. Тому важливо не просто унормувати доступ до інформації, під яким розуміють загальний порядок одержання, використання, поширення і зберігання інформації, а й чітко визначити процедури, терміни, обов'язок органів державної влади надавати інформацію, збалансувати встановленням відповідальності за невиконання таких дій, деталізувати способи оприлюднення інформації та подання інформаційних запитів з урахуванням сучасного стану розвитку комунікативних технологій.

Серед проблем, які гальмують процес інформатизації, необхідно назвати: недостатнє наукове та кадрове забезпечення; матеріально-технічне забезпечення установ та організацій; недосконалість законодавчої бази щодо інформаційного забезпечення; незацікавленість працівників органів влади та державних установ у впровадженні новітніх наукових досягнень у сфері своєї діяльності. Недосконалою є також система державного управління та регулювання інформаційної сфери. Вона складається з надмірної кількості установ, що займаються питаннями інформаційного забезпечення, діяльність яких не скоординована належним чином. Це призводить до низки проблем, що стосуються інформаційного забезпечення. Тому необхідна модернізація системи профільних органів державної влади в інформаційній сфері.

Незважаючи на позитивну динаміку розвитку електронних інформаційних ресурсів в Україні, невирішеними хронічними проблемами зали-

шаються відомчий підхід до їх створення, значне дублювання інформації, відсутність єдиних стандартів та несумісність ресурсів, складність доступу тощо. Внаслідок такого стану сьогодні відсутня можливість надання інтегрованих державних послуг, у тому числі адміністративних послуг, електронними засобами.

Модернізація механізму інформаційного забезпечення відповідно до вимог інформаційного суспільства передбачає створення нових складових: нормативно-правових, заснованих на системі національного інформаційного законодавства; організаційно-технологічних, що базуються на системі національних інформаційних ресурсів; техніко-економічних, що базуються на науково-технічному та виробничому комплексі інформаційної індустрії й ринку продукції та послуг інформаційної індустрії; соціально-освітніх, заснованих на системі масового інформаційного навчання й освіти, підготовки і перепідготовки професійних кадрів для інформаційної сфери.

Список використаних джерел

1. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий // НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – К., 2010. – 360 с.
2. Про інформацію : Закон України № 2657-ХІІ від 2 жовтня 1992 р. [зі змін. та допов.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>. – Назва з екрана.
3. Про державну таємницю : Закон України № 3855-ХІІ від 21 січня 1994 р. [зі змін. та допов.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3855-12>. – Назва з екрана.
4. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України № 539/97-ВР від 23 вересня 1997 р. [зі змін. та допов.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=539%2F97-%E2%F0>. – Назва з екрана.
5. *Остапчук В. С.* Проблеми інформаційного суспільства в Україні / В. С. Остапчук // Економічні науки. – Серія «Економічна теорія та економічна історія» : зб. наук. пр. Луц. нац. техн. ун-ту. – Вип. 4 (19) / [редкол.: відп. ред. З. В. Герасимчук]. – Луцьк, 2007. – 413 с. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/En/ETEI/2007_4/index.html. – Назва з екрана.
6. *Ярмиш О. Н.* Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підручник / О. Н. Ярмиш, В. О. Серьогін. – Харків : НУВСУ, 2002. – 356 с.

Олена Симоненко,

мол. наук. співроб. Фонду президентів України НБУВ,
канд. політ. наук

МОЛОДІЖНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА МОЛОДЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ

У статті подається комплексний аналіз молодіжної інформаційної політики в Україні на сучасному етапі. Особлива увага приділяється молодому поколінню, яке активно бере участь у продукуванні та прийнятті політичних рішень. Для ефективнішого здійснення молодіжної політики автор окреслив можливі шляхи її вдосконалення.

Ключові слова: молодь, соціальне становлення молоді, державна молодіжна політика.

Можливості успішного економічного розвитку завжди визначалися вихованням, освітою, що відповідно до вимог часу, соціалізацією молодого покоління, здатного не лише адаптуватися до умов, які змінюються, а й бути готовим підтримати й розвивати позитивні начала в економічному, політичному, соціальному житті суспільства. Молодь – потужний людський ресурс та рушійна сила суспільства. Глобалізаційні процеси сучасності зумовили нагальну необхідність розвитку та розкриття духовного, інтелектуального, професійного потенціалу молодих людей для розбудови демократичного суспільства в Україні. Підтримка молодих людей, їхнє залучення до творчої, активної участі в житті суспільства – це інвестиції в розвиток стратегічних ресурсів держави.

Дослідження молодіжної політики в Україні – актуальний напрям наукових пошуків, що зумовлено демократизацією суспільства, пріоритетністю прав людини для держави, реформуванням соціальної і політичної сфер, процесами глобалізації та європейської інтеграції. Погіршення становища молоді, ускладнення процесів її соціалізації вимагають вдосконалення політики держави щодо молодого покоління. Актуалізує пропонуване дослідження і той факт, що науково обґрунтована молодіжна політика в Україні тільки починає формуватися. Лишається відкритим питання доступності молоді до інформаційних ресурсів. Другою проблемою є недостатнє інформування органів влади про існуючі молодіжні програми. Молодіжна політика – певна система ідей, теоретичних поло-

жень стосовно місця, ролі та перспектив молоді в суспільстві, закріплених у законодавчих, нормативних актах, інших документах, а також діяльністю суб'єктів молодіжної політики щодо втілення цих теоретичних положень у реальність. Молодіжна політика здійснюється в суспільстві у всіх сферах життєдіяльності молоді як в її інтересах, так і в інтересах суб'єктів молодіжної політики. Остання, у свою чергу, охоплює всі сфери життєдіяльності молоді, містить всі питання, пов'язані з формуванням і вихованням молоді, всі процеси соціалізації, всю сукупність ідей щодо місця й ролі молоді в суспільстві та їхню реалізацію. Молодіжна політика – сукупність дій всіх державних і громадських інституцій. Суб'єктами молодіжної політики є держава, державні органи (що практично реалізують цю політику), політичні партії, громадські організації та об'єднання, профспілки, соціальні інститути (освіти, культури), окремі громадяни і, обов'язково, самі молоді люди [14].

В Україні поняття «молодіжна політика» почало використовуватися ще за радянських часів партійними органами. Зокрема, на XIX Всесоюзній конференції КПРС у доповіді М.С.Горбачова йшлося: «Ми вважаємо, що КПРС, держава в сучасних умовах повинні мати цілісну політику стосовно молоді, як особливий напрям діяльності партії, державних органів, усіх громадських організацій – створити для молоді такі умови і стимули, за яких вона могла б з найбільшою повнотою розкрити свою думку й енергію, розвивати і реалізовувати свій творчий потенціал» [14].

Проблемам молодіжної політики, її соціальному, правовому, управлінському аспекту присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених. Зокрема, становлення системи правового захисту молоді та молодіжної політики взагалі базуються на дослідженнях українських учених М.Перепелиці, М.Головатого, В.Бебика, В.Рибкала. Захищені дисертації, в яких досліджуються окремі питання аспекти формування і реалізації державної молодіжної політики, соціалізації молоді Л.Кривачук, Ю.Щотова, Н.Юрій та ін. Ці дослідження є значним внеском у теорію, методологію та практику реалізації молодіжної політики в Україні.

Молодіжна політика містить багато елементів і має складну структуру. Однією з найважливіших її складових є державна молодіжна політика.

Державна молодіжна політика – це системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних,

правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України [4].

Загальну характеристику політики щодо молоді, яка проводиться сьогодні в Україні, дає Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», прийнята в грудні 1992 р. Основу сучасного національного молодіжного законодавства становлять Закони України: «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»; «Про молодіжні та дитячі громадські організації»; «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» та ін. А також близько 30 нормативно-правових актів (указів та розпоряджень Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, постанов Верховної Ради України), що спрямовані на сприяння соціальному становленню та розвитку молоді, соціальну роботу з молоддю, діяльності молодіжних громадських організацій.

Державна молодіжна політика України є системною діяльністю держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України. Вона поширюється на громадян України віком від 14 до 35 років незалежно від походження, соціального й майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять і здійснюється через органи державної виконавчої влади, установи, соціальні інститути та об'єднання молодих громадян [7].

Вирішення ряду проблем молоді також покладається на національні, державні, галузеві програми з конкретних питань загальносоціального і державного спрямування, положення яких спрямовані на розв'язання соціальних проблем молоді, сприяння її соціальному розвитку. Це, зокрема: Програма підготовки та залучення молоді до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, створення умов для її професійного зростання, Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 р., Державна програма підтримки сім'ї на період до 2010 р., Національна програма забезпечення молоді житлом на 2003–2012 рр., Програма реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003–2010 рр., Державна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2007–2011 рр. тощо.

Головними завданнями державної молодіжної політики, за Декларацією, є «вивчення становища молоді, створення необхідних умов для зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод молодих громадян; допомога молодим людям у реалізації й самореалізації їх творчих можливостей та ініціатив; залучення молоді до активної участі в економічному розвитку України» [9].

Однак сучасний стан справ у молодіжному середовищі демонструє, що державні механізми забезпечення інституційних, організаційно-правових, соціальних, політичних та інших умов для найповнішого використання молодою людиною своїх прав і свобод не спрацьовують повною мірою. Як один з прикладів цього, можемо навести факт призупинення у 2005 р. дії Закону України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю» № 2150-IV від 4 листопада 2004 р. Однією з причин такого стану, на думку Л. Довгань, є очевидні недоліки, що мають місце в молодіжному законодавстві. Адже в самому основоположному документі, Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», визначено, що державна молодіжна політика в Україні «здійснюється в інтересах молодої людини, суспільства, держави; з урахуванням можливостей України, її економічного, соціального, історичного, культурного розвитку і світового досвіду державної підтримки молоді». Таке визначення дає підстави стверджувати, що в Україні реалізуються лише ті напрями державної політики щодо молоді, які відображають спільні інтереси молодих громадян та держави [8].

Незважаючи на те що в Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», чітко визначено, що «Державна молодіжна політика в Україні є пріоритетним та специфічним напрямом діяльності держави» [6], молодіжні проблеми набувають останнім часом особливої гостроти. Постійне скорочення питомої ваги молоді в складі населення, високий рівень захворюваності, насамперед на небезпечні хвороби, проблеми зайнятості і працевлаштування, відсутність підтримки молодих сімей, невирішеність житлових питань, зростання злочинності – ось далеко не повний перелік проблем молодіжного сектору.

Своєрідність процесу формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні полягає в тому, що і владним інститутам, і інститутам громадянського суспільства необхідно враховувати особливості вітчизняних традицій у роботі з молоддю, які склалися історично, сучасні потреби молодих громадян, суспільства, держави з урахуванням курсу України на європейську інтеграцію.

У дослідженні питання доступності молоді до інформаційних ресурсів (ТБ, радіо, друковані ЗМІ, Інтернет тощо) можна зробити висновок, що доступ існує, але він є неповний і не до всіх ресурсів. Другою проблемою, на думку автора, є недостатнє інформування органами влади про існуючі молодіжні програми. Таким чином, більшість молодих громадян не знають про молодіжні програми, які реалізуються владою як на рівні міста, так області чи держави. Це дає підстави стверджувати про низький рівень висвітлення діяльності влади щодо реалізації програм для молоді. Деякі лідери громадських організацій, та й сама молодь, зазначають, що часто державні органи дублюють роботу одне одного, їм бракує відкритої фінансової звітності, джерел поширення інформації, а також реальної ґрунтовної та чесної співпраці з молодіжними організаціями.

Український дослідник М. Перепелиця у своїй роботі «Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект)» зазначає, що «світовий досвід формування і здійснення молодіжної політики показує, що державне регулювання в цій сфері є найбільш складним питанням, і ефективність такої політики знижується як у разі перебільшення ролі державних заходів, так і за дуже обмеженого використання державних механізмів» [8].

За висновками європейських експертів, українська нормативно-правова база з реалізації молодіжної політики одна з найкращих не лише на пострадянському просторі, а й у Європі. Але закони – це необхідна але недостатня передумова ефективності стратегій підтримки та розвитку молоді. Молоді люди потребують не так законодавчого регулювання власного життєвого простору, як розширення спектра життєвих перспектив [20]. За рейтингом у системі ціннісних орієнтацій молоді виявлено, що базовими цінностями молоді є сім'я, здоров'я, матеріальний добробут, друзі. Політика та релігія традиційно посідають останні місця в ієрархії цінностей, але одночасно зростає кількість молодих людей, які відносять себе до віруючих. Характеризуючи культурну і громадянську ідентичність української молоді, можна зазначити, що вплив радянської культурної традиції на молодь згасає, але водночас посилюється вплив європейської культурної традиції, до якої молодь відносить себе частіше, ніж представники старших вікових груп [5].

Норми і стандарти поведінки та життєві орієнтири, які державні органи на словах намагаються прищепити молоді – підтримка злагоди в суспільстві, реалізація ринкових реформ, співпраця з усіма політичними силами і громадськими формуваннями, розвиток у молоді почуття відповідальності за суспільні справи, почуття патріотизму тощо –

нерідко (у певному контексті) не відповідають потребам та інтересам молодих людей.

На думку народного депутата В. Надраги, «замість першопричин ми боремося з наслідками, замість реальної допомоги ми даємо подачки на якісь молодіжні об'єднання або окремі організації, а ці гроші витрачають функціонери від молоді, до молодих людей вони не доходять. Вся молодіжна політика закінчується танцями і порожньою балаканиною в різних владних кабінетах, реального розв'язання проблем молоді немає і не передбачається... Ми говоримо то про сільську молодь, то про студентську, а потім про робочу, – це просто маячня. Ми повинні говорити про допомогу молодій людині, а чим вона хоче займатися, де жити і до якого статусу вона належатиме – це її особиста справа» [16].

Дані соціологічного опитування «Молодіжної альтернативи» показують, що молодіжна більшість, перестає вірити в політичну справедливість: 35 % молоді переконані, що політика – це брудна справа, 13 % – не хотіли б займатися політикою, оскільки вважають її безперспективною, 44 % зазначають, що з часу здобуття Україною незалежності говорити про оновлення влади і суттєву зміну кадрів у органах влади не доводиться. Також слід відзначити, що, незважаючи на часткову байдужість до політики, 53 % молодих людей таки цікавляться нею, 17% – дуже цікавляться і 17 % – зовсім не цікавляться [10].

Після набуття довгоочікуваної незалежності дедалі частіше та гостріше постає питання «омолодження» політики. А якщо бути точнішим, то є сенс у тому, щоб відбулося оновлення політичних сил за рахунок перспективної молоді Української держави. У засобах інформації постійно чути заклики до рішучих дій, що звернені до молодого покоління. Сьогодні в політику залучають багато молодих людей з обов'язковими винятковими даними: високим рівнем інтелекту, широким кругозором, обізнаністю, високим креативним нахилом, вільними та волелюбними думками. Але як використовується весь цей інтелектуальний багаж, справа зовсім інша.

У рамках дослідження Центру політичної освіти спільно з регіональним представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі було проведено порівняльний аналіз програмних положень політичних партій щодо вирішення основних проблем молоді в Україні.

За результатами аналізу передвиборних програм, законопроектів та списків кандидатів 2006 р. експерти зробили такі висновки:

- молодь оцінюється як об'єкт політики, а не як її суб'єкт;
- планування партійної програми є ситуативним і часто не спирається на реальні потреби та інтереси молоді людини;

- концентрація на галузях, а не на людині;
- обмежене представництво молоді у виборчих списках;
- відсутня увага у виборчих програмах до механізмів представництва молоді.

При тому що молодь становить близько 23 % від загальної кількості населення, у партійних списках було представлено лише від 5 % до 13 % людей віком до 35 років. Враховуючи «прохідні» номери найвпливовіших партій, цей відсоток виявився ще меншим – в обраному 2006 р. парламенті всього близько 5 % молоді. Приблизно така ж ситуація і в місцевих радах [13].

Отже, все-таки є певна частина молодих людей у владних структурах. Але це, здебільшого, діти відомих батьків. І ця молодь дуже часто використовує не власні ідеї, думки та погляди в роботі. Тут вже не йдеться про свіжі політичні погляди. Наймолодші депутати Верховної Ради – В. Янукович-молодший (Партія регіонів) та Є. Суслов (БЮТ), який з досвіду роботи в м. Сквирі Київської області також відомий як наймолодший мер України. У Київській міській раді – С. Черновецький, О. Довгий, О. Богатирьов, О. Пабат. Регіони теж не відстають. У Дніпропетровській міській раді – О. Лазаренко, в Одеській міській раді – Т. Ківалова, у Донецькій обласній раді – С. Близнюк та Р. Щербань [19].

Автор узагальнює, що подібні ситуації знаходять місце на кожному владному рівні.

Депутат студентського парламенту України І. Тищенко вважає, що найкращим майданчиком для появи нових облич у політиці є молодіжний консультативно-дорадчий орган при державній структурі [15].

Окремо необхідно окреслити тенденцію створення молодіжних партій. Необхідно зазначити, що ідея створення молодіжної політичної організації в молодіжному середовищі у 90-х роках виникла неодноразово. Однак перші молодіжні партії з'явилися саме в 1999 р. Деякі вчені, розглядаючи політичний молодіжний рух, стверджували, що існує кілька типів організацій, які умовно чи фактично можуть бути молодіжними політичними партіями. Так, О. Корнієвський вважав, що «молодіжна партія І типу (незважаючи на відсутність слова «молодіжна» у назві організації) може розглядатися як організаційна структура, що об'єднала молодих людей за спільними ідейно-політичними мотивами однією політичною орієнтацією». До цього типу він відносив СНПУ. Другий тип, за О. Корнієвським, це, власне, молодіжна партія. У нашому випадку частина молоді як соціально-демографічна група усвідомила необхідність політичного оформлення своїх інтересів у виг-

ляді створення власних партій. До молодіжних партій належать партія «Молода Україна», організація політичного розвитку – Молодіжна партія України, партія «Нова генерація». Ці політичні організації складаються переважно з молоді і заявляють про готовність захищати інтереси молодого покоління (як першочергове завдання) [11].

Молодіжні громадські об'єднання є основним соціальним партнером держави у формуванні та здійсненні молодіжної політики. Їх самостійність визначається конструктивною діяльністю та можливістю приймати рішення, здатністю самостійно забезпечувати життєдіяльність.

За 19 років незалежності українська молодь також набула досвіду виступів проти політики старшого покоління. Перші намети і голодуючі на Майдані (тоді ще площі Жовтневої революції) 1990 р., перші жовто-блакитні прапори над колонами Рухівської молоді, акція «Україна без Кучми», Майдан 2004 р. – у центрі подій того часу була саме молодь [17].

У цьому сенсі дуже вибірковий підхід існує і щодо підтримки молодіжних організацій та рухів. Найбільшою підтримкою, як правило, користуються лояльні до влади, або навіть «технологічні» молодіжні організації. «Молодіжні організації не заявляють про свою опозицію до державних органів у цілому, а критикують дії певних державних службовців» [2]. Загалом сучасна молодь дуже критично налаштована щодо здатності представників усіх гілок влади формулювати і відстоювати економічні та політичні інтереси України, будувати її незалежне майбутнє і майбутнє молодого покоління зокрема.

Сучасне становище молоді в Україні визначається такими чинниками:

- мінімальна участь молоді в об'єднаннях громадян, повільне зростання громадянської та національної свідомості, активності молоді;
- низький рівень поінформованості молоді з питань участі в усіх сферах суспільного життя, процесі формування і реалізації державної молодіжної політики;
- нелегальна зовнішня трудова міграція частини молоді;
- низький рівень правової освіти молоді та знання шляхів захисту своїх прав;
- відсутність рівності можливостей та стартових умов для всієї молоді [7].

Від того, яким чином сучасному поколінню молодих вдасться інтегруватися в доросле життя, розвинути свій інтелектуальний потенціал, засвоїти здорові норми та цінності, влаштувати особисте життя та реалізувати репродуктивну функцію, залежатиме доля всієї держави в довгостроковій перспективі. Не буде перебільшенням

сказати, що кожна молода людина – це окремий та самодостатній шанс суспільства на гідне завтра.

Можна зробити висновки, що державна політика стосовно молоді не має повного, системного та послідовного втілення.

Наразі в Україні влада, беручи за основу принципи, на яких ґрунтувалась молодіжна політика ще за радянських часів, не спроможна запропонувати власну адаптовану до викликів сьогодення модель державної політики щодо молоді. Неузгодженість та незбігання як політичних, так і соціально-економічних інтересів двох сторін, призвела до тих проблем, які, як показує досвід країн з розвинутою демократією, неможливо вирішити без надання молоді законодавчо закріплених підстав бути творцями та реалізаторами цієї політики. Тобто не лише її об'єктом, а повноправним суб'єктом. Інформаційне забезпечення молодіжної політики теж залишається на досить низькому рівні.

Хоча в Україні і сформовано розвинуту та розгалужену систему нормативних актів, які утворюють комплексний масив законодавства про молодь, проте в умовах кризових суспільних явищ та фінансово-економічних негараздів постає проблема у приведенні існуючих законів у відповідність до нових суспільних запитів, напрацювань нових правових підходів для формування гідних умов соціалізації молоді. Зміни в суспільному житті, реалізація державної молодіжної політики внесли корективи в життєві орієнтації молоді, в її поведінку. Молодь значно більше від людей середнього та похилого віку підтримує ринкові перетворення. Значно зросли потреби молоді, якісно змінились її уявлення про гідний рівень і стиль життя. Проте, як показують постійні соціологічні дослідження, загальний рівень соціального самопочуття молоді залишається на досить низькому рівні. Тому сучасна молодь потребує ефективної молодіжної політики, яка покликана реально допомогти у вирішенні нагальних проблем молоді. Сьогодні ж молода людина зіштовхується лише із задекларованими молодіжними програмами, які, на жаль, є не дуже дієвими.

При визначенні загальнонаціональних пріоритетів мають бути враховані інтереси молоді. Вона повинна стати активним учасником вирішення завдань, що стоять перед державою і суспільством. Необхідно на державному рівні створювати умови для самореалізації молоді і включення молоді в процеси розвитку України. Це розширить соціальну базу перетворень, забезпечить соціальне, культурне й економічне відродження і розвиток країни.

Творчий потенціал і соціальний ресурс молоді є одним з найважливіших основ модернізації суспільства.

Отже, молодіжна політика – це комплексне явище, що є результатом практичної, науково-теоретичної, ідеологічної та іншої діяльності соціальних інституцій стосовно молоді.

Список використаних джерел

1. *Балакірева О. М.* Молоде покоління нової України: Ескіз соціального портрету / О. М. Балакірева [та ін.] / Український НДІ проблем молоді ; ред. кол. та упоряд. В. В. Барабаш. – К. : А.Л.Д., 1995. – 89 с.

2. *Барабаш В.* Інституціоналізація молодіжного руху України [Електронний ресурс] / В. Барабаш. – Режим доступу: <http://www.rol.org.ua/article.cfm?deid=135>. – Назва з екрана.

3. *Бєбик В. М.* Політична культура сучасної молоді / В. М. Бєбик, М. Ф. Головатий, В. А. Ребало / Український НДІ проблем молоді. – К., 1996. – 112 с.

4. Державна молодіжна політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрана.

5. Державна молодіжна політика в контексті європейського вибору України: механізми реалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=economy_legal_scienc&id=429&start=5. – Назва з екрана.

6. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2859-12>. – Назва з екрана.

7. Доктрина молодіжної політики України як основа формування, розвитку й ефективної реалізації сучасної конкурентоспроможної особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=35666. – Назва з екрана.

8. *Довгань Л.* Проблеми державної молодіжної політики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2008/06/blog-post.html>. – Назва з екрана.

9. Загальні засади державної молодіжної політики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.whoiswho.org.ua/?pageId=3>. – Назва з екрана.

10. *Ищенко Г.* Українська молодь ще тільки грається у свободу [Електронний ресурс] / Г. Ищенко // Дзеркало тижня. – 2002. – № 48. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/30471>. – Назва з екрана.

11. *Корнієвський О.* Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні / О. Корнієвський, В. Якушик. – К. : Генеза, 1997. – 102 с.

12. *Кривачук Л. Ф.* Державна молодіжна політика з питань неповнолітніх в Україні (державно-управлінський аспект) : монографія

/ Кривачук Людмила Федорівна ; Львів. держ. фін. акад. – Л. : ЛДФА, 2009. – 240 с.

13. Молода громада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mgomada.org.ua/?comments=83&more=true&version=print>. – Назва з екрана.

14. Молодіжна політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрана.

15. Молодіжний рух «Здорова Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zdorovaukraina.org.ua/cskr>. – Назва з екрана.

16. Надрага: молодіжна політика України – це повний вінегрет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.politics.comments.ua/2005/11/25/35289/Nadraga_molodizhna_politika.html. – Назва з екрана.

17. *Пащенко В.* Молодіжна політика і молодь у політиці [Електронний ресурс] / В. Пащенко. – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=9373. – Назва з екрана.

18. *Перепелиця М. П.* Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект) : дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / М. П. Перепелиця. – К., 2001. – 210 с.

19. *Печончик Т.* Молодий десант [Електронний ресурс] / Тетяна Печончик // Дзеркало тижня. – 2006. – № 25. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/47139>. – Назва з екрана.

20. *Семиноженко В.* Молодіжна політика в Україні має стати стратегією реалізації життєвих шансів кожної молодої людини [Електронний ресурс] / В. Семиноженко. – Режим доступу: <http://www.semynozhenko.net/documents/155>. – Назва з екрана.

21. *Щотова Ю. М.* Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / Ю. М. Щотова. – Х., 2006. – 198 с.

22. *Юрій Н. М.* Політична соціалізація молоді в умовах трансформації суспільства: аналіз міжнародного і українського досвіду : дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.04 / Н. М. Юрій. – О., 2002. – 205 с.

Андрій Кушерський,

в. о. мол. наук. співроб. Фонду президентів України

ПРЕЗИДЕНТСЬКА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАУКИ СЕРЕД МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛІТИКИ ПРЕЗИДЕНТА США БАРАКА ОБАМИ)

У статті автором аналізується президентська програма розвитку американської науки та її спрямування на молоде покоління. Особлива увага приділяється визначенню основних причин, які зумовили до впровадження кампанії популяризації наукових знань у США.

Ключові слова: США, президент, освіта, наука, інновації, STEM-предмети (природознавство, технічні та інженерні науки, математика), «Гонка до вершини», «Освіта заради інновацій».

Швидкі зміни в галузі науки та активне впровадження нових технологій вплинули на розвиток багатьох націй. Динамічний розвиток наукових галузей спонукає людей адаптуватись до постійно змінюваних умов життя, що, у свою чергу, є потужним стимулом удосконалення людського суспільства та пошуку нових шляхів розвитку. Сьогодні рівень розвитку науки є не тільки показником суспільно-політичного, економічного, культурного розвитку країни, а також індикатором її сучасності. У світлі цього керівництво кожної країни, а особливо її президент як гарант стабільності та успішності має бути зацікавленим у зміцненні іміджу науки. Створення позитивного іміджу науки надасть можливості для її поповнення новими, «свіжими» інтелектуальними силами, а відтак пошуку нових шляхів до конкурентоспроможності наукового потенціалу країни. Саме в цьому ракурсі цікавою є роль президента у сфері популяризації науки серед молодого покоління.

Метою даної статті є аналіз політики 44-го президента США Б. Обами у сфері освіти та науки та визначення в ній місця молоді, основних векторів даної політики та методів впровадження їх у дію. Дане завдання реалізується через дослідження інноваційної політики чинного американського президента, яка є невід'ємною частиною інноваційної стратегії країни. Для вирішення зазначеного завдання насамперед необхідно охарактеризувати місце науки та новітніх

технологій у президентській програмі подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи.

Важливу роль у виборі інноваційної політики як одного з основних пріоритетів відіграло президентське бачення науки та науково-технічної діяльності як методу виводу країни з кризи та забезпечення майбутнього процвітання. «Дати відповідь на колосальний виклик, з яким зіткнулась Америка, ми можемо, як це було в минулому, лише звернувшись до науки та новітніх технологій» [2]. Про це не було забуто і після перемоги на виборах, що демонструє висвітлення питань розвитку науки в інавгураційній промові: «Ми повернемо науці її заслужене місце і використаємо численні чудеса техніки для підвищення рівня медичного обслуговування і зниження його вартості. Ми запряжемо енергію сонця, вітру та землі, щоб рухати наші автомобілі та забезпечувати роботу наших фабрик. І ми реформуємо наші школи, коледжі та університети у відповідності до потреб нової доби» [1]. Вже зі слів промови маємо змогу робити висновки про головні пріоритетні галузі.

Черговим підтвердженням прихильності чинного президента до науки став виступ перед членами Національної академії наук США, 27 квітня 2009 р., під час якого було оголошено курс на суцільну підтримку науки та визначено основні пріоритети:

- широка підтримка науки та науково-технічної діяльності з боку держави. Б.Обама наголошує на тому, що сьогодні наука не є розкішними примхами, а, навпаки, необхідністю, яка забезпечує розвиток та стабільність держави в майбутньому. Разом з цим президент виступає за дедалі більше залучення до науково-технічної діяльності молодого покоління, саме на це направлена реформа освіти;

- фінансові ініціативи – прагнення створити бюджетну систему, при якій 3 % від ВВП виділялось на фінансування науково-дослідних проєктів, а також можливість надання кредитів організаціям, які займаються інноваційною діяльністю;

- виділення нових пріоритетів досліджень – чиста енергетика та охорона здоров'я;

- питання вдосконалення освіти або, точніше, реанімація давніх планів, оскільки ще 10 років тому ці питання порушувалися на рівні Національного наукового фонду США. Як і раніше, основна увага приділяється реформуванню освіти математичного та природничого профілів. Однак важливість даної промови полягає в тому, що в ній було наголошено на методах введення даних змін – перегляд стандартів освіти, модернізація наукових лабораторій навчальних закладів, підвищення кваліфікації вчителів, підтримка аспірантів шляхом збільшення втричі розмірів їх стипендій [6].

Спробуємо визначити причини, які вплинули на політику популяризації науки та науково-дослідної роботи серед молодого покоління. Найпершою і, мабуть, найголовнішою причиною є криза в освітній галузі. Мистецтво викладання та підвищення інтересу в молодого покоління до науки завжди було в компетенції вчителя, але американські експерти констатують погіршення ситуації. З 923 опитаних каліфорнійських вчителів початкової школи з 80 шкільних округів 80 % відводять менше однієї години на тиждень для вдосконалення знань з предметів STEM-групи, а 16 % із цього не роблять. Понад 40 % вчителів відчувають брак досвіду у викладанні природознавчих предметів, при тому як 4 % не відчували себе достатньо підготовленими до викладання математики [9].

Запуск перших супутників та космічна гонка 1950–1960 рр. стали визначальним фактором у тому, що значна кількість представників молодого покоління американців обирали кар'єру в сфері науки та технологій. Однак через більш ніж півстоліття американські студенти посідають 22 і 31 місце у світовому рейтингу з природничих наук і математики відповідно. Це викликало занепокоєння серед американських науковців. Так, у 2010 р. у звіті Національної академії наук, інженерних наук та медицини *Rising above the Gathering Storm* було зазначено, що «сьогодні вперше в історії американське молоде покоління менш освідчене порівняно з їх батьками» [3].

Іншим фактором, який вплинув на президентську програму широкого пропагування науки серед молоді, можна вважати невістні демографічні прогнози. Так, зокрема, у звіті «Перебудова для старіючої Америки: будівництво робочого ринку для охорони здоров'я», підготовленого Інститутом медицини Національної академії наук США, було встановлено, що американська нація переживає процес старіння. Як наслідок пролунала заява про те, що до 2100 р. США стануть батьківщиною понад 131 млн людей віком 65 років і старше та 5,3 млн людей віком до 100 років і навіть старших. У результаті до 2050 р. населення похилого віку сягне 20 % від загальної кількості населення США, що загрожує проблемою недостатності висококваліфікованих спеціалістів [9]. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що демографічна ситуація в США ілюструє необхідність використання нових підходів для виявлення якомога більшої кількості молодих людей, які мають потенціал до наукової діяльності, але через ті чи інші обставини не мають можливості долучитись до науки.

Адміністрація Б. Обама ставить за мету створити найосвіченішу державу світу, саме на це спрямовано низку державних програм: «Гонка

до вершини», «Освіта заради інновацій» тощо. Найбільша увага приділяється реформуванню та підтримці так званої групи STEM-предметів (природознавство, техніка, інженерія та математика). Оскільки STEM-освіта розглядається сьогодні як важливий елемент для досягнення наукового прогресу та економічного зростання країни в майбутньому. У рамках сприяння впровадженню інновацій у сферу освіти президент звертається до широких кіл урядовців, науковців, бізнесменів, філантропів з проханням приєднатись до зусиль із вдосконалення системи освіти як у галузі предметів STEM-групи, так і в цілому: «Давайте створимо нові шляхи для досвідчених професіоналів, які приведуть їх до школи. Я хочу переконати вас знайти час, щоб приходити в шкільні класи та університетські аудиторії, спілкуватись з молоддю, розкриваючи їм суть вашої роботи та те чим вона є для Вас» [6].

Намагаючись подолати проблему неуспішності американських учнів Б. Обама виступив ініціатором програми «Освіта заради інновацій», започаткованої у листопаді 2009 р. Основна суть даної програми полягає в прагненні підняти рівень американських учнів у світовому освітньому рейтингу з «середини на вершину». Ініціатива досить активно рекламується як спільне зусилля федеральної влади, приватного сектору та некомерційних організацій, які прагнуть шляхом активних фінансових інвестицій та навчальних програм підвищити якість освіти природничого профілю та розширити можливості для кар'єрного зростання молоді в даній галузі. «Вирішення сучасних проблем – поліпшення здоров'я і благополуччя нашої нації, освоєння екологічно чистих джерел енергії, національна безпека і успіх у глобальному економічному просторі – стануть підтвердженням зміцнення ролі Америки як рушія світових наукових відкриттів та технологічних інновацій. Завтрашнє лідерство нашої країни залежить від того, яким чином ми навчатимемо наших учнів та студентів сьогодні, особливо у сферах, які в майбутньому мають забезпечити нас новаторами та інноваціями. І саме освіта в галузі природничих наук та математики є настільки важливою для нас» [7].

Таким чином, у президентській програмі покращення рівня розвитку освіти та науки можна виділити низку методів, націлених саме на покращення іміджу науки серед підлітків:

1. Залучення якомога ширшого кола організацій для досягнення мети, яке передбачається здійснювати шляхом фіскальних бенефіцій, про що було зазначено в Інноваційній стратегії розвитку США [4]. Держава відмовляється від своїх прибутків на користь тих інституцій та організацій, які проявлятимуть неабияке зацікавлення в інноваційній діяль-

ності. Дана політика є потужним стимулом, а, як відомо, без стимулу мало що може винаходитися. Це надало можливість схилити широке коло організацій в бік науково-пошукової діяльності.

На заклики президента відгукнулася значна кількість організацій, серед яких необхідно згадати провайдерів телекомунікаційних систем Time Warner Cabel's, Discovery Communications; популярні телевізійні проекти Seesam Street's Show, Mythbusters тощо. Подібна підтримка майже одразу забезпечила фонд кампанії 260 млн дол.

Серед основних партнерів необхідно згадати Time Warner Cabel's – американського провайдера телекомунікаційних систем, представники якого в рамках президентської програми підтримки STEM-предметів, використовуючи власні медійні активи, ініціювали створення спеціалізованого веб-ресурсу для дітей та батьків – www.connectamillionminds.com. Благодійна п'ятирічна ініціатива з бюджетом понад 100 млн дол. створена з метою вирішення питання щодо підвищення кваліфікації США в галузі природознавчих наук та математики та забезпечення успішної конкуренції молодого покоління в умовах глобальної економіки. Практична ж мета даного сайту полягає в інформуванні батьків та дітей про позашкільні наукові заходи та кампанії щодо отримання грантів у межах регіону, в якому вони мешкають. На веб-порталі учасники мають можливість переглядати відеофайли, які висвітлюють тематичні дослідження, обговорювати проекти, а також розмішувати фото та розповіді, що відображають їх власні досягнення. Таким чином, мета проекту – створення віртуальної соціальної мережі для об'єднання молодих людей зі спільними інтересами до наукових знань. «Ми маємо дві мети. По-перше, ми прагнемо допомогти батькам зрозуміти винятково важливість природознавчої та математичної освіти їхніх дітей для досягнення успіхів – як їх особистих, так і країни в цілому. І друга, ми хочемо, щоб діти відчували, що наука та математика можуть бути веселими саме завдяки залученню практичного досвіду. Ми надіємось на те, що будемо спонукати учнів у майбутньому отримувати вищу освіту в галузі природничих наук та математики», – зазначає президент та виконавчий директор Time Warner Cabel's Г. Брітт [9].

2. Підвищення кваліфікації вчителів. Для досягнення даної мети законом про відновлення економіки було ініційовано найбільші в історії інвестиції в освіту. З метою запобігання загрози масових звільнень викладачів через брак коштів державного бюджету, відведених даній галузі, 4 млрд дол. було направлено у фонд Програми «Гонка до вершини». Президентська програма «Гонка до вершини» передбачає виділення коштів на підвищення кваліфікаційного рівня викладання

STEM-групи предметів та підвищення кваліфікації вчителів. З метою залучення якомога ширшого кола суспільних груп, розробники врахували й гендерні питання. Так, передбачається підтримка програми вивчення даних предметів серед жінок [4]. Поряд з державою до даної проблеми долучаються і приватні організації. Так, компанією Intel було ініційовано 10-річну програму з фондом у 200 млн дол. з метою підтримки навчання природознавчих предметів. Суть даної програми полягає в тому, що протягом наступних трьох років представники компанії зобов'язуються провести тренінги для 100 тис. американських вчителів з природознавчих дисциплін та математики.

3. Спонування батьків приєднатись до даної справи. У контексті даного питання необхідно звернути увагу на соціологічне дослідження, проведене Intel Corporation, активним партнером президентської програми поліпшення освіти в галузі точних наук. Згідно з цим, у Сполучених Штатах існує проблема того, що батьки стикаються з труднощами при спілкуванні з дітьми в рамках проблем точних наук. Відтак 53 % батьків зізнаються в тому, що допомога дітям у підготовці домашнього завдання з предметів STEM-групи є для них проблемою; 23 % зізнались у тому, що менше залучені в процесах вивчення їхніми дітьми даних предметів, ніж хотіли б, пояснюючи це браком власних знань; 26 % наголосили на відсутності спеціалізованих джерел інформації для відновлення власних знань з метою ґрунтовнішої допомоги дітям у навчанні [8]. Провівши опитування серед батьків, спеціалісти компанії дійшли висновку, що батькам комфортніше спілкуватись із дітьми з приводу проблем, пов'язаних з наркотиками.

4. Особиста участь президента країни в заходах, ініційованих програмою. Адміністрація президента США і президент особисто беруть активну участь у заходах, присвячених популяризації науки, доказом чого стала низка науково-цільових заходів, таких як «Ніч астрономії», «Національна наукова ярмарка» тощо. З цього приводу Б.Обама зазначав: «Вчені та інженери мають стояти пліч-о-пліч зі спортсменами та артистами, а їх досягнення мають стати зразками для наслідування, і саме тут, у Білому домі, ми збираємось подавати цей приклад. Ми збираємось показати молоді, якою крутою є наука» [7].

Демонструючи особисту прихильність до науки та популяризуючи її серед молодого покоління, Б. Обама також бере участь у низці телевізійних проєктів. Для прикладу, у 2010 р. американський президент з'явився в епізоді телевізійного проєкту «Руйнівники міфів», що виходить на Discovery Channel. Автори даного проєкту перевіряють популярні в суспільстві наукові та псевдонаукові теорії шляхом здійснення експе-

риментів. Дана ініціатива повинна мати позитивні наслідки, оскільки «Руйнівники міфів» мають у своєму розпорядженні близько 13 млн телеглядачів і дуже популярні серед підлітків 9–14 років [5].

Незважаючи на те що президентська кампанія популяризації науки містить широке коло організацій, таких як телебачення, приватний бізнес та фундації різного характеру, президент та адміністрація розуміють, що їх ініціативи будуть обмеженими без широкого залучення університетів, як життєво важливих центрів розвитку науки.

Університети поряд з медичними школами та іншими професійними школами мають унікальну можливість зробити науку популярною серед молоді, шляхом ознайомлення останніх з досягненнями потужних наукових шкіл, окремих науковців. Маючи у своєму розпорядженні сучасні технології, лабораторії університету напряму можуть впливати та розвивати науково-дослідний потенціал студентів. Саме стимулом до даної мети може слугувати і гнучкість навчальних та позанавчальних програм. Крім того, університети можуть стати базою для навчання студентів із сімей з низьким достатком та представників національних меншин, надаючи їм можливість отримувати конкурентоспроможні знання, відкриваючи тим самим їм шлях до наукової діяльності та висококваліфікованих робочих місць та побудови успішної кар'єри. Поряд з цим програми, ініційовані університетами, стали для студентів, вчителів та викладачів засобом покращення викладання наукових дисциплін, у тому числі і STEM-групи, і зростання іміджу установи серед громадськості.

Погіршення рівня освіти у сфері природничих наук у поєднанні з невтішними прогнозами американських демографів стали причиною залучення Б. Обамою до програми низки американських вищих навчальних закладів як активних партнерів у справі популяризації науки серед молодого покоління. Наочним прикладом популяризаторських можливостей університетів може стати Стенфордська медична програма для молоді, яка підтримується грантами Національного інституту охорони здоров'я США та Медичного інституту Говарда Х'юза. Дана програма розрахована насамперед на латиноамериканських, афроамериканських студентів, представників індіанського населення та студентів з низьким рівнем доходів. Суть програми в тому, що кожного року обирається 24 учні, які проходять п'ятитижневі курси на базі університету, до яких згідно з навчальним планом, входять заняття в лабораторіях, лекції видатних науковців та лікарів, підготовка до стандартного тесту, професійна орієнтація учнів тощо. За допомогою реалізації даної програми з 1988 р. вдалося підготувати понад 500 спеціалістів, більша частина

з яких афроамериканці, латиноамериканці та представники корінного населення, які здобули ступінь бакалавра, при тому як у загальному співвідношенні з усього американського населення віком 25–34 років ступінь бакалавра мають лише 15 % афроамериканців, 10 % латиноамериканців та 10 % представників корінного населення [10]. За оцінками експертів, якщо б один університет у кожному штаті запровадив подібну ініціативу, то протягом 20 років близько 10 тис. студентів з даних груп змогли потенційно увійти в науку.

Проблема ж популяризації науки у вищих навчальних закладах обмежується, зокрема, заявами про потроєння аспірантських стипендій, оскільки основна увага програм направлена на підлітків та школу.

Президент США відіграє основну роль у впровадженні інноваційної стратегії, а відтак і в справі розвитку науки, оскільки вона є неодмінним елементом інноваційного курсу держави. Саме цим можна пояснити зацікавленість Б. Обама даною проблемою. Однак, розглядаючи президентську програму розвитку та підтримки науки, необхідно наголосити на деякому переоцінюванні можливостей науки в справі побудови майбутньої стабільності США. За своєю природою сама наука не в змозі вирішити всі проблеми сучасності, важливими в цьому плані будуть соціально-економічні напрями використання наукових досягнень. Але поряд з цим слід відзначити, що президентом визначено основні аспекти політики підтримки науки, серед яких особливе місце належить популяризації науки серед молодого покоління, що в майбутньому дасть змогу підняти розвиток освіти та науки на якісно новий рівень, збільшити коефіцієнт освіченості американців та забезпечити країну конкурентоспроможними працівниками.

Невтішні результати світових рейтингів американських учнів, а також демографічні прогнози, які вказують на старіння американців, стали причиною широкої кампанії популяризації наукових знань. Особливістю кампанії «Освіта заради інновацій» стало те, що вона поєднала в собі організації як державного, так і приватного характеру, що створює додаткові шанси для досягнення високих успіхів. Також необхідно зазначити, що для реалізації програми використовується широкий спектр цільових заходів, телебачення, Інтернет тощо.

Головною ж метою антикризової програми є збільшення кількості громадян з вищою освітою.

Список використаних джерел

1. Інавгураційні промови Президентів США. – Харків : Фоліо, 2009. – 331 с.

2. *Широков А. І.* Підводячи підсумки діяльності НАН України... / А. І. Широков // Вісн. НАН України. – 2009. – № 7. – С. 52.
3. The National Academy of Science, Engineering and Medicine. Rising above the Gathering Storm, Revisited: Rapidly Approaching Category 5. – Washington, D. C. : The National Academies Press, 2010. – 85 p.
4. Obama Administration Releases «A Strategy for American Innovation» [Electronic resource] // FYI: The AIP Bulletin of Science Policy News, N 122. – October 13, 2009. – Mode of access: <http://www.ap.org/fyi/2009/122/html#>. – Title from the screen.
5. President Obama to Host White House Science Fair [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.whitehouse.gov/administration/eop/ostp/pressroom/10182010>. – Title from the screen.
6. Remarks by the President at the National Academy of Sciences Annual Meeting. The White House. Office of the Press Secretary. April 27, 2009 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-national-academy-sciences-annual-meeting>. – Title from the screen.
7. Remarks by the President on the «Education To Innovate» Campaign [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-educationn-innovate-campaign>. – Title from the screen.
8. Survey Shows Parents Would Rather Talk Drugs Than Science or Math [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.wired.com/geekdad/2009/10/survey-shows-parents-would-rather-talk-drugs-than-science-or-math/>. – Title from the screen.
9. Time Warner Cable to Connect a Million Minds [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.pr-inside.com/time-warner-cable-to-connect-a-r1597710.htm>. – Title from the screen.
10. Winkleby M. Promoting Science Education [Commentary] [Electronic resource] / M. Winkleby, J. Ned. – Mode of access: <http://www.nebi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2989855>. – Title from the screen.

Ганна Індиченко,

заввідділу історії академічної науки Інституту архівознавства НБУВ,
канд. іст. наук

КОРОЛІВСЬКА ІРЛАНДСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ

У статті висвітлюється досвід наукової, організаційної та культурно-просвітницької роботи Королівської Ірландської академії наук, яка є складовою європейського наукового простору. Зроблено короткий історичний екскурс початкового етапу формування організації, подано інформацію про сучасну структуру академії, наукові проекти, що реалізуються академією з метою популяризації наукового знання та роботи АН, діяльності академічної бібліотеки, форм міжнародної діяльності, присудження премій та нагород.

Ключові слова: Королівська Ірландська академія наук, європейський науковий простір, наукові проекти, популяризація науки, міжнародна діяльність, премії та нагороди.

Останні десятиріччя характеризуються прискореним розвитком інформаційних технологій, відбувається становлення єдиного світового інформаційного наукового простору та інтеграція в нього національних наукових систем. У цьому контексті видаються цікавими форми та напрями роботи Королівської Ірландської академії наук, яка є складовою загальноєвропейського наукового простору, проводить активну міжнародну діяльність, сприяє популяризації наукового знання традиційними засобами та через Інтернет.

Серед останніх вітчизняних досліджень, які порушують питання організації світового наукового простору, ролі та місця в ньому української науки, привертає увагу монографія «Національна академія наук України: проблеми розвитку та входження в європейський науковий простір» [1], фундаментальне видання «Національна академія наук України. 1918–2008: до 90-річчя від дня заснування» [2], збірник наукових статей «Наука України у світовому інформаційному просторі» [3], низка публікацій у науковому журналі «Наука та наукознавство», «Вісник Національної академії наук України».

Проте у вітчизняній науці ще обмаль праць, присвячених досвіду організації академічної науки країн Європи. Частково це питання роз-

глядалося в працях російських дослідників ще у 90-х роках ХХ ст., зокрема у монографії Ю. Х. Копелевич та Е. П. Ожигової [4]. Дана монографія є ґрунтовним дослідженням з історії, структурної організації та основних напрямів наукових досліджень академій наук 18 країн світу. Дослідження відображає основні етапи становлення академій наук або наукових товариств, їхній взаємозв'язок з органами королівської та державної влади; висвітлює міжнародну діяльність академій, умови та процедуру обрання дійсних, іноземних, почесних членів, форми заохочення учених за наукові досягнення, джерела фінансування. Учені намагалися відобразити специфіку наукової спеціалізації кожної з досліджуваної академії – природничі науки, гуманітарні, мовознавчі.

Питання дослідження академій наук країн Європи розробляється відділом історії академічної науки Інституту архівознавства НБУВ з 2005 р. і знайшло відображення в публікаціях співробітників у фахових наукових виданнях, збірках наукових праць та в щомісячному реферативному виданні «Шляхи розвитку української науки», що публікується Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ. Низку статей з питань організації академічної науки окремих країн Європи опубліковано у фахових наукових виданнях автором статті [5].

Метою статті є висвітлення форм та методів роботи Королівської Ірландської академії наук у напрямі інтеграції в європейський науковий простір.

Королівська Ірландська академія має давні наукові традиції. Організацію було засновано в травні 1785 р. з метою розвитку наукових знань у галузі гуманітарних і соціальних наук. Попередником академії було наукове товариство, що виникло в 1782 р. в університеті м. Дублін. Члени товариства збиралися щоденно для обговорення наукових доповідей. У 1785 р. король Георг III взяв товариство під свою опіку, тоді ж академія отримала сучасну назву; першим президентом академії король призначив графа Чарлемонта, секретарем – Р. Персевальда. Король також затвердив перших 38 членів академії. Для потреб академії була призначена щорічна субсидія в розмірі 1 тис. фунтів. Було розроблено статут АН, який затверджено королем 28 січня 1786 р. Перший статут закріпив керівництво академією – президента, чотирьох віце-президентів і Раду у складі 21 особи. Спочатку академія поділялася на три комітети: наук, словесності, стародавності. З 1869 р. науково-дослідна робота академії реалізується через Секцію природничих наук і Секцію соціогуманітарних наук, до складу яких входять комітети з окремих напрямів науки або наукових проблем. До складу Секції природничих

наук на сьогодні входять 10 комітетів: комітет науки про життя; комітет хімічних та фізичних наук; комітет астрономії і дослідження космосу; комітет зміни клімату, комітет інженерних наук; географії; геофізичних наук; комітет Гамільтона (комітет математики); комітет фонду Прегера; підкомітет Міжнародного союзу радіонаук (URSI). Секція соціогуманітарних наук об'єднує: комітет археології; комітет класичних та близькосхідних досліджень; комітет грецьких та латинських досліджень; комітет історичних наук; комітет ірландської літератури англійською мовою; комітет сучасної мови, літератури та культурних досліджень; комітет філософії та етики; комітет соціальних наук; комітет соціальних досліджень; комітет з міжнародних відносин; комітет ірландської науки; комітет *Léann na Gaeilge*. Членами академії в різні періоди були видатні вчені: В. Гамільтон, І. Батлер, Е. Конвей, Е. Уолтон, Ш. Гіні та багато інших.

На сучасному етапі Королівська Ірландська академія наук є незалежною вищою науковою організацією Ірландії, до складу якої входять дійсні та почесні члени. Академія користується правами самоврядності у вирішенні питань внутрішнього життя відповідно до свого статуту. Фінансування академії здійснюється з громадських та приватних джерел, проте головне місце належить урядовим субсидіям (Grant-in-Aid) від Агентства з вищої освіти. Певні надходження установа отримує через членські внески, продаж власних видань, рентні прибутки.

Пріоритетне значення в сучасному світі мають дослідження в галузі наукової інформації, яка набуває дедалі більшого значення в умовах формування суспільства знань. Бібліотека академії дійсно може вважатися науково-інформаційним комплексом європейського рівня. На сучасному етапі тут розробляються цікаві наукові проекти, завдяки яким здійснюється популяризація ірландського наукового та культурного надбання. Бібліотека нещодавно закінчила роботу над науковим проектом «Моя ніжна арфа: Ірландські мелодії Томаса Мура 1808–2008 рр.». У рамках проекту відбулася виставка, присвячена видатному ірландському поету та композитору Т. Муру; видано буклет, в якому висвітлено його життєвий та творчий шлях, а також підготовлено документальний фільм та CD-диск, присвячені митцю.

Проект «Міжнародний доступ до академічних бібліотечних фондів» реалізується з 2002 р. і передбачає оцифрування цінних академічних зібрань (рукописів, колекцій документів, памфлетів, окремих видань). Через створення високоякісних інтернет-каталогів планується популяризація фондів бібліотеки для широкого загалу [6].

«Веб-проект звукозаписів Дейгена» передбачає створення оцифрова-

ного архіву ірландських діалектологічних звукозаписів, що були укомплектовані впродовж 1928–1931 рр. видатним мовознавцем Вільгельмом Дейгеном і представлені казками, піснями та іншими творами, написаними ранньоірландською мовою. Архів звукозаписів супроводжуватиметься транскрипцією та перекладами записів, інформацією про осіб тощо [7].

Спільним проектом бібліотеки та Школи кельтських досліджень «Ірландські рукописи на екрані» планується оцифрувати ірландські рукописи та розмістити їх на спеціальному сайті. Реалізація цього проекту робить доступними ірландські рукописи як інформаційне джерело для наукової спільноти через інтернет-ресурс, популяризує рукописну спадщину серед широкого загалу, сприяє збереженню цінних рукописів через створення зображень з високою розподільчою здатністю, чим знижує попит на використання оригіналів. Зображення будуть представлені у двох форматах – малому (для широкого загалу) та великому (для вузьких спеціалістів) [8].

З 1981 р. науково-інформаційним комплексом академії реалізується проєкт «Ірландський історичний атлас міст», метою якого є запис топографічного розвитку великих та малих міст Ірландії. Щодо кожного з міст готується окреме видання із серією карт та широкими текстовими оглядами [9]. «Ірландський історичний атлас міст» є складовою більш широкого європейського проєкту, який містить подібну інформацію щодо низки інших європейських міст. Таким чином, ірландські міста можуть досліджуватися в європейському контексті.

За безпосередньої участі академії та її бібліотеки реалізується проєкт «Ірландська історія онлайн», який є великою онлайнвою антологією праць з історії Ірландії від давнини до сучасності. Зібрані матеріали – своєрідний дороговказ історикам. Вони містять монографії, окремі видання, збірники наукових праць, матеріали конференцій, статті із вітчизняних і закордонних періодичних видань; досить повною є колекція вибраних праць з електронних журналів Великої Британії та Ірландії [10].

У бібліотеці зберігаються унікальні видання старовинних ірландських книжок і рукописів. Значну частину колекцій бібліотека отримала в подарунок від президентів і членів академії та їхніх нащадків [11]. Колекція 2 тис. рукописів містить найдавніші ірландські рукописи в галузі генеалогії, історії, літератури, раннього ірландського права, природничої історії, а також журнали, щоденники. Серед рукописів варто згадати – «Катах» («Боець»), псалтир VI ст. В академії зберігаються приватні бібліотеки Томаса Мура та Осборна Бергіна.

Колекція фотографій нараховує 11 тис. фотографій та фоторепродукцій від кінця XIX ст. і до сучасності. У колекції представлені фотознімки пейзажів, археологічних, історичних, архітектурних об'єктів, портрети тощо. Окремий фонд утворює колекція 7 тис. малюнків та ескізів кінця XVIII – початку XX ст.

Понад 40 років Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського співпрацює з найбільшими науковими центрами Ірландії. НБУВ здійснює книгообмін з чотирма партнерами: Королівською Ірландською академією (з 1959 р.), Дослідним промисловим інститутом (з 1978 р.), Дублінським університетом (з 1962 р.), Національним ботанічним садом у м. Дублін (з 1993 р.). Від Королівської Ірландської академії НБУВ отримує три журнали, серед яких: *Biology and Environment*, *Mathematical Proceedings of the Royal Irish Academy*, *Proceedings of the Royal Irish Academy – section C: archaeology, celtic studies, history, linguistics, literature*. Натомість НБУВ відправляє такі журнали: «Археологія» та «Український математичний журнал».

Один із пріоритетних напрямів діяльності академії пов'язаний із заходами донесення до суспільства ролі і місця науки в сучасному світі, розкриття конкретних переваг отриманих результатів наукової діяльності, які знаходять застосування в медицині, промисловості, виробництві продуктів харчування тощо. Академія активно співпрацює з радіо і телебаченням Ірландії, популяризуючи ірландську науку в суспільстві, зокрема готує документальні фільми та радіопередачі як для дорослих, так і для дітей. Чотирьохсерійний телевізійний проект «Ірландська думка» реалізовувався у 2008 р. і мав на меті визначити ірландські перспективи і внесок у глобальний процес наукового розвитку та інновацій. Реалізуючи зазначений проект, академія прагнула розширити суспільне розуміння творчого та інноваційного потенціалу ірландської науки і вийти за рамки сприйняття Ірландії як країни письменників, поетів та драматургів [12]. Проект «Яскраві спалахи: сучасна ірландська наука» реалізовувався у 2006 р. До нього входив годинний документальний фільм, підготовлений академією, та видання збірника наукових праць, присвяченого видатним ірландським ученим [13]. Академія наук у 2005 р. підготувала п'ять анімаційних серій для дітей «Кіт Шредінгера», в яких розкриваються фундаментальні закони природи [14]. Проект «Змова: Ірландські політичні процеси» почав реалізовуватися з 2009 р. Вийшло чотири радіопередачі, присвячені конфліктам, інтригам та лжесвідченням – явищам, притаманним ірландській правовій та політичній історії 1803–1916 рр. [15] Мультимедійний проект *Judging Dev* реалізовувався протягом 2007 р. Він містив цикл з 10 радіопередач, онлайн-виставки

та видання монографії. Проект мав на меті переглянути важливе, а іноді й спірне надбання Імона де Валера, видатного ірландського політика 1917–1973 рр., автора ірландської Конституції, одного з лідерів ірландської боротьби за незалежність [16]. Радіопроєкт «Видатні постаті ірландської науки» присвячено видатним ірландським ученим, діяльність яких мала вплив на розвиток світової науки. Радіотрансляція відбувалася протягом 2005 р. і була повторена у 2008 р. Загалом вийшло 10 радіопередач, присвячених В. Гамільтону, Е. Уолтону, Ч. Парсонсу, Дж. Булю, Н. Каллану, Дж. Стоксу, Дж. Беллу, П. Каннінгему, П. Батлеру, Дж. Фітджеральду [17]. Мультимедійний проєкт «Наша війна: Ірландія і Перша світова війна», реалізовувався протягом 2008 р. Він містив радіолекції, присвячені участі Ірландії в Першій світовій війні, онлайн-виставки та видання монографії за напрямом дослідження [18]. У березні 2010 р. реалізовувався проєкт «Святкові роздуми» – радіодискусії, присвячені актуальним питанням сьогодення.

Академія наук через присудження медалей, нагород, стипендій та грантів заохочує дослідників за наукові досягнення. Медалі та нагороди присуджуються щорічно або раз на декілька років. Найвищою нагородою академії є «Золота медаль». Нагорода присуджується у двох галузях – одна в галузі природничих наук і одна – у галузі соціальних наук (археологія, класична література, англійська мова та література, історія, ірландська мова, сучасні мови та лінгвістика, філософія тощо). У 2010 р. академія присуджує медаль у галузі фізичних та математичних наук (фізика, хімія, математика, теоретична та прикладна механіка, астрономія тощо). На кожній медалі вигравійовано девіз академії: Geallaimid Ár Ndícheall («Ми докладемо зусилля»). Нагороду Еоїна О'Махоні (Eoin O'Mahony) встановлено на честь відомого історика і генеолога. Нагорода надається ученим, які працюють у галузі історії. У 2005 р. виповнилося 100 років з дня народження Еоїна О'Махоні. З цього приводу запропоновано встановити одну стипендію в розмірі 1500 євро з метою проведення досліджень за кордоном. Спеціальною нагородою академії заохочуються молоді учені-хіміки. У рамках міжнародного обміну АН також надає гранти для подорожей – Royal Irish Academy Mobility Grant, Royal Society of Edinburgh-Visiting Research Fellowship in the Arts & Humanities. Через академічний комітет з археології надаються гранти для проведення археологічних досліджень. Гранти за програмою «Розвиток стратегії милосердя через партнерство» спрямовані на допомогу благодійним організаціям за їхніми науковими інтересами (наприклад у дослідженні окремих хвороб у дітей і дорослих, допомога сім'ям тощо).

Одним з напрямів роботи академії є розвиток плідної міжнародної співпраці, налагодження наукових багатосторонніх зв'язків, вирішення різнопланових практичних завдань, пов'язаних із науковими програмами Євросоюзу. На сьогодні Королівська Ірландська академія співпрацює із 33 міжнародними організаціями. Партнерами академії є: Австрійська академія наук, Міністерство науки і технологій Китаю, Науково-дослідний центр високих технологій Китаю, Угорська академія наук, Польська академія наук, Словенська академія наук, Британська академія, Лондонське Королівське товариство, Національний центр наукових досліджень Франції. Сучасні українські та ірландські наукові пріоритети збігаються, зокрема, у таких напрямках: хімія і фармацевтика, розробка комп'ютерів, програмного забезпечення і телекомунікаційних технологій, охорона здоров'я, створення нових матеріалів та технологічних процесів. Сьогодні обома країнами розглядаються можливості співпраці в галузі енергозбереження та використання відновних джерел енергії [19].

Прикладом інтенсивного розвитку двостороннього міжнародного співробітництва вчених Ірландії та України може слугувати співпраця окремих науково-дослідних установ НАН України з ірландськими компаніями, інститутами та лабораторіями. Так, ірландська компанія «Елемент Сікс» (Де Бірс) співпрацює з Інститутом надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України. Трінті коледж Дублінського університету співпрацює з Інститутом біології південних морів ім. О. О. Ковалевського НАН України. Інститутом фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України спільно з Національним інститутом Тиндал проведені дослідження (м. Корк) електричних властивостей КНІ МДН транзисторів з нітридним внутрішнім діелектриком, які були отримані на КНІ структурах, виготовлених методом UNIBOND [20]. Інститут ZEPS, Plant Sciences (м. Корк) співпрацює з державною установою – Інститутом харчової біотехнології та геноміки НАН України. Творчі відносини підтримуються між Інститутом радіофізики та електроніки ім. О. Я. Усикова НАН України та Ірландським національним університетом м. Мейнот, зокрема в рамках проведення спільних експериментів.

Академія представлена в усіх національних комітетах, міжнародних наукових союзах та організаціях, в яких бере участь Ірландія. Оскільки серед представників інших організацій і навчальних закладів багато членів академії, то національні комітети в Ірландії практично наповнені складуються з членів академії.

У жовтні 2004 р. Королівська Нідерландська академія наук та мистецтв разом з 11 партнерами, до яких увійшла і Королівська Ірландська

академія, виступила з пропозицією заснувати Європейську науково-дослідну організацію, яка була б науковим співтовариством, покликаним здійснювати наукове співробітництво з Китаєм. Така структура була створена під назвою *European research area network (ERA-NET)*. Королівська Ірландська академія здійснює керівництво Китайсько-Ірландським науковим співробітницьким фондом у галузі біотехнологій, інформаційних технологій та нових виробничих технологій.

Академія входить до Міжнародної ради з науки (ICSU), Комітету з досліджень у галузі медицини (HRB), Ради європейських академій наук (EASAC), Комітету з даних для науки і технологій (CODATA), Міжакадемічної ради з міжнародних питань (IAP), Міжакадемічної ради (IAC), Ірландської дослідної ради гуманітарних і соціальних наук, Союзу підприємств Ірландії, Європейської наукової фундації. Академія є членом Союзу європейських академій наук (ALLEA), співпрацює з ЮНЕСКО та Європейською академією.

Міжнародна діяльність академії щорічно нарощує обсяги, урізноманітнюються її форми через членство в міжнародних наукових організаціях, укладання двосторонніх угод з академічними установами світу, реалізацію міжнародних науково-дослідних проектів.

Наукові розробки учених академії спрямовані на вирішення широкого кола наукових питань у галузі природничих і соціогуманітарних наук. Велика кількість проектів пов'язана з дослідженням самотутньої історії, археології й культури Ірландії, а також тими дослідженнями, які відповідають проблемам суспільства. У цьому відношенні заслуговує на увагу і велика видавнича робота академії. Першим періодичним виданням академії були «Праці» (Transactions), які побачили світ у 1787 р., і сьогодні видаються в трьох серіях. Серія «А» присвячена математичним наукам, у серії «Б» публікуються матеріали з біологічних наук та навколишнього середовища, серія «С» присвячена археології й історії. З 1904 р. академія видає журнал з філології і літератури «Ейре» (Ériu), «Ірландський журнал наук про Землю», формально відомий під назвою *Journal of Earth Sciences of the Royal Dublin Society* (з 1984 р.), що є центральним журналом з геологічних наук; «Ірландські науки в міжнародних зв'язках» (з 1979 р.). Виходять також «Протоколи» (Proceedings), «Щорічники» (Annual Reports), «Куннігамські статті», «Лекції Тодда». Академія також видає монографії та збірники наукових праць за актуальними напрямками наукових досліджень.

На сучасному етапі свою діяльність академія пов'язує з такими стратегічними планами: формування нової ролі академії як незалежної експертної установи, півдня і півночі країни (фактично ставиться завдання

спрямувати «діяльність академії на службу суспільству»); посилення співпраці з ВНЗ країни, державними департаментами та агентствами, а також бізнес-структурами; впровадження відповідних заходів щодо залучення широких верств населення до діяльності та заходів академії; зміцнення ролі академії в регіонах країни, зокрема через членів академії з Північної Ірландії; створення ефективнішої структури академії через роботу комітетів і комісій за актуальними напрямками; залучення новообраних членів академії до розвитку «проривних» наукових напрямів; академія братиме активну участь у формуванні наукової та освітньої політики країни; заохочуватиме дослідників через присудження премій та нагород; з метою реалізації поставлених завдань планується посилити управлінські структури академії [21].

Таким чином, через різнопланову діяльність академії як вищої наукової установи країни реалізується її експертна, наукова та науково-просвітницька функція; академія бере участь в європейських міжнародних наукових організаціях, наукових програмах і проектах. Завдяки цілеспрямованим діям установи, академія є повноправним членом європейської академічної спільноти і посідає гідне місце в європейському академічному просторі.

Список використаних джерел

1. Національна академія наук України: проблеми розвитку та входження в європейський науковий простір / за ред.: О. С. Онищенко, Б. А. Маліцького – К., 2007. – 680 с.
2. Національна академія наук України. 1918–2008: до 90-річчя від дня заснування / [голов. ред. Б. С. Патон]. – К. : КММ, 2008. – 624 с.
3. Наука України у світовому інформаційному просторі / [голов. ред. Я. С. Яцків]. – К., 2008. – Вип. 1. – 96 с. ; Наука України у світовому інформаційному просторі / [голов. ред. Я. С. Яцків]. – К., 2008. – Вип. 2. – 96 с.
4. *Копелевич Ю. Х.* Научные Академии стран Западной Европы и Северной Америки / Ю. Х. Копелевич, Е. П. Ожигова – Л. : Наука, 1989. – 416 с.
5. *Індиченко Г. В.* Використання інтелектуальних інформаційних технологій при формуванні джерельної бази історії академічної науки зарубіжних країн (на прикладі формування бази даних Лондонського Королівського товариства) / Г. В. Індиченко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського НАН України ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоціація бібліотек України ; редкол.: О. С. Онищенко (гол.) та ін. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 221–228; *Індиченко Г. В.* Естонська академія

наук: сучасний стан / Г. В. Індиченко // XII Всеукр. наук. конф. молодих істориків освіти, науки і техніки спеціалістів : матеріали конф., м. Київ, 20 травня 2007 р. – С. 110–119; *Індиченко Г. В.* Литовська академія наук / Г. В. Індиченко // XIV Всеукр. наук. конф. молодих істориків освіти, науки і техніки та спеціалістів (20 трав. 2009 р. К., 2009. – С. 96–104; *Індиченко Г. В.* Форми мотивації молодих учених: досвід Нідерландської Королівської академії наук і мистецтв / Г. В. Індиченко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2010. – Вип. 27. – С. 291–299; *Індиченко Г. В.* Академічна наука: від становлення до сучасності / Г. В. Індиченко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2010. – Вип. 28. – С. 597–608.

6. International Access to Academy Library Holdings Project [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.ria.ie/Library/Projects/IAALH.aspx>. – Title from the screen.

7. The Doegen Records Web Project [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://dho.ie/doegen>. – Title from the screen.

8. Current Library Projects [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.ria.ie/library+catalogue/project.html>. – Title from the screen.

9. Irish Historic Towns Atlas [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.ria.ie/Our-Work/Research/IHTA.aspx>. – Title from the screen.

10. IHO Scope and Aims [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.irishhistoryonline.ie/scopes.php>. – Title from the screen.

11. Library. Special Collections [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.ria.ie/library/special-collections.aspx>. – Title from the screen.

12. The Importance of Being Irish/The Irish Mind [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.ria.ie/our-work/tv-radio-new-media/the-importance-of-being-irish-the-irish-mind.aspx>. – Title from the screen.

13. Flashes of Brilliance: The Cutting Edge of Irish Science [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.ria.ie/our-work/tv-radio-new-media/ashes-of-brilliance-the-cutting-edge-of-irish-s.aspx>. – Title from the screen.

14. Schrodinger's Cat [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.ria.ie/our-work/tv-radio-new-media/schrodinger%E2%80%99s-cat.aspx>. – Title from the screen.

15. Conspiracy: Irish Political Trials [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.ria.ie/our-work/tv-radio-new-media/conspiracy-irish-political-trials.aspx>. – Title from the screen.

16. Judging Dev [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.ria.ie/our-work/tv-radio-new-media/judging-dev.aspx>. – Title from the screen.

17. Icons of Irish Science [Electronic resource]. – Mode of access: URL:

<http://www.ria.ie/our-work/tv-radio-new-media/icons-of-irish-science.aspx>.
– Title from the screen.

18. Our War: Ireland and the great War: The 2008 Thomas Davis Lecture Series [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.ria.ie/our-work/tv-radio-new-media/our-war-ireland-and-the-great-war.aspx>. – Title from the screen.

19. Науково-технічне співробітництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/ireland/ua/2871.htm>. – Назва з екрана.

20. Наука України у світовому інформаційному просторі / [голов. ред. Я. С. Яцків]. – К., 2009. – Вип. 2. – С. 64.

21. Academy's Strategic Plan [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.ria.ie/getmedia/8ccad458-8acb-44bb-92cd-d50e012ec831/strategic-plan-07-12.pdf.aspx>. – Title from the screen.

Оксана Вербіцька,

в. о. старш. наук. співроб. Інституту архівознавства НБУВ,
канд. філос. наук

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КАР'ЄРИ МОЛОДИХ УЧЕНИХ У НІМЕЧЧИНІ. «МОЛОДА АКАДЕМІЯ» ТА «МОЛОДИЙ КОЛЕДЖ»

У статті розглядаються питання розвитку державного сприяння діяльності молодих вчених у науковій політиці Німеччини. Вказуються проблеми, з якими стикаються молоді науковці на початку своєї дослідницької кар'єри. На прикладі діяльності Молодої академії, заснованої Берлін-Бранденбурзькою академією наук та Академією дослідників природи «Леопольдіна» (нині – Національна академія наук Німеччини), та Молодого коледжу Академії наук і мистецтв землі Північний Рейн – Вестфалія розглядаються варіанти інституційної підтримки досліджень молодих дослідників академіями наук ФРН як частини загальної політики сприяння фаховому зростанню молодих учених Німеччини.

Ключові слова: наукова політика, науково-технічний персонал, молоді вчені, академічна наука.

Формування майбутнього розвитку науки і прикладних досліджень завжди залишається актуальним питанням, яке гостро стоїть у будь-якій державі. Сьогодні ФРН входить до групи держав з найвищим рівнем розвитку науки, для яких характерні високі витрати на науково-дослідну роботу, велика кількість вищих навчальних закладів, науково-дослідних інститутів та лабораторій і, відповідно, велика кількість науково-технічного персоналу. Наявність висококваліфікованих працівників залишається одним з найважливіших факторів успіху в науці, сучасних технологіях і поліпшення якості життя, що служить гарантією добробуту громадян і зробить свій внесок у конкурентоспроможність країни на світовому ринку. Відтак наукова політика Німеччини, яка надзвичайно зацікавлена в прогресі наукових досліджень, спрямована на пошук і застосування нових засобів розвитку дослідницької кар'єри молодих вчених.

Науково-дослідний простір Німеччини має велику різноманітність наукових установ, фондів та форм організації досліджень. Провідну

роль у науково-дослідному ландшафті країни відіграють численні вищі навчальні заклади, в яких проводяться навчання та наукові дослідження за всіма науковими спеціалізаціями. Необхідно відзначити, що в Німеччині відсутній розрив між вузівською, академічною та промисловою наукою. Так, з вищими навчальними закладами також тісно співпрацюють академії наук у Дюссельдорфі, Геттінгені, Гейдельберзі, Майнці і Мюнхені. Ще з 50-х років ХХ ст. у ФРН стала поширеною форма «спільних досліджень», коли малими і середніми фірмами певної галузі та вузами (або науково-дослідними інститутами) створювалося об'єднання для роботи над визначеними проблемами [3].

Тому на сьогодні між вищими навчальними закладами, науково-дослідними установами, державними й приватними некомерційними науковими організаціями та промисловими лабораторіями країни існують міцні зв'язки. Це дає змогу усунути дублювання досліджень, полегшує науковий обмін і, що важливіше, передачу технологій від розробників до промислових фірм, прискорюючи процес запровадження винаходів та реалізації програм з метою підвищення економічного потенціалу країни. Практикуються стажування наукових працівників фірм у вищих навчальних закладах та робота студентів і молодих вчених на виробництві, спільно використовується матеріально-технічна база наукових установ та лабораторій, проводиться широкий обмін досвідом, відрядження вчених за контрактами тощо. При вузах створюються демонстраційні та консультаційні центри для ознайомлення з науковими досягненнями, що викликають значний інтерес представників не лише малого бізнесу, але й великих компаній. У наукових установах Німеччини вітається поєднання традицій та сучасних методів міждисциплінарних досліджень; фаховій підготовці та проектам молодих науковців надається широка державна підтримка, зокрема, Федеральним міністерством освіти та досліджень Німеччини.

Фінансування наукових досліджень та прикладних розробок здійснюється як державою, так і приватними компаніями чи замовниками, і досягає майже 3% від ВВП країни. Так, у 2010 р. загальна сума всіх витрат на наукову діяльність та розробки в країні становила 55,4 млрд євро, з них державні субсидії на проведення наукових досліджень – 10,9 млрд євро. Найбільша частка державного фінансування наукової та освітньої діяльності традиційно припадає на бюджети вищих навчальних закладів. Однак ці субсидії спрямовані переважно на забезпечення освітнього процесу, і лише невелика їх частина – на власні наукові дослідження інститутів, центрів, клінік та інших дослідних установ вищих навчальних закладів. Тому науково-дослідна робота

в освітніх закладах в основному фінансується окремо, за допомогою грантів. На сьогодні до 80 % наукових розробок у вузах фінансуються через гранти п'яти великих наукових товариств Німеччини [1].

Ще одним кроком до підвищення бюджетів та самоокупності наукової діяльності вузів стало прийняття закону про вищі школи ФРН (1987 р., зі змінами 1999 р.), що легалізував процес комерціалізації результатів наукових досліджень в галузі вищої школи. Ним визначалась передача знань та сучасних технологій від університетів до виробничої сфери як першочергове, надзвичайно важливе завдання, і завдяки йому багато наукових установ університетів, що відчували нестачу фінансування та досвіду ефективного управління розробками, отримали право трансферу технологій до промисловості.

Таким чином, при тому що порівняно з багатьма іншими європейськими країнами Німеччина має один з найвищих показників фінансування наукових досліджень, молоді вчені все ж отримують недостатні можливості для проведення власних проєктів або розвитку нових напрямів міждисциплінарних досліджень. Зазначимо, що оскільки близько 2/3 всіх витрат на НДДКР у Німеччині припадає на частку приватного бізнесу, можна стверджувати, що комерційні структури на сьогодні залишаються основним джерелом фінансування наукових досліджень у Німеччині. Відповідно, дослідження молодих вчених, що не могли мати комерційного майбутнього, залишались на узбіччі; проєкти та розвиток багатьох напрямів діяльності молодих вчених не здатні конкурувати з науковими програмами великих установ та організацій.

Німецькою асоціацією вищої освіти (DHV) розглядалися перспективи кар'єрного планування молодих учених. У своїй резолюції DHV зазначила, що навіть для висококваліфікованих молодих спеціалістів можливості фахового зростання не є достатньо визначеними, і підкреслила необхідність змін у їх соціальному та ранговому становищі. Були окреслені такі проблеми: 1) молоді вчені, які отримали грант або стипендію, обмежені в часі і місці проведення досліджень; 2) можливості подальшого працевлаштування для молодих вчених об'єктивно погіршуються – вже понад десять років у Німеччині працює не більше ніж 24 тис. професорів університетів, кількість викладачів університетів теж зменшується, незважаючи на дедалі більшу кількість студентів; 3) середній вік для призначення на посаду професора в Німеччині становить у середньому 41 рік, тому, у випадку не отримання цієї посади, буває вже занадто пізно для перекваліфікації; 4) низька оплата праці викладачів та молодих науковців; 5) соціальна незахищеність вчених, які є батьками або збираються ними стати; вони виявляються в

скрутному становищі і потребують цільових програм підтримки – для догляду за дитиною, можливості працювати неповний робочий день тощо. Було зазначено, що такі цільові програми стануть вирішенням і проблеми недостатньої представленості жінок у науці [10].

І хоча в Німеччині існує велика кількість програм підтримки досліджень молодих науковців, грантів та стипендій, що присуджуються численними науковими установами та фондами країни, однак власної установи, що могла б цілеспрямовано вести наукову і громадську діяльність, не існувало. Розпочата реформа вищої освіти Німеччини також поставила вимоги підготовки фахівців більш високого рівня, та продовження надалі їх науково-дослідної діяльності. Ці проблеми широко обговорювались у Німеччині ще з 1996 р., вони вимагали нових форм сприяння, інституційної підтримки і фінансування наукової роботи молодих вчених.

Заснування Молодої академії (Die Junge Akademie) 29 червня 2000 р. стало ініціативою двох академій наук – Берлін-Бранденбурзької академії наук (1710), чільної наукової установи Німеччини протягом століть, та Німецької академії дослідників природи «Леопольдіни» (1652) (з 2008 р. – Національна академія наук Німеччини). Молода академія була створена, щоб «допомогти молодим вченим засвоїти повніше уявлення про всесвіт науки, нагадати молодим ученим, що наука – це прагнення вільно організованих розумів, і спонукати їх прийняти цей дух і передати його решті наукової спільноти» [2, с. 150]. Символічно, що її заснували дві найстаріші академії наук Німеччини, які таким чином виявили розуміння необхідності підтримки молодих науковців у науковій системі ФРН [12]. Молода академія є незалежною науково-політичною установою та інструментом діалогу між поколіннями вчених, вона створена, щоб формувати майбутнє науки Німеччини, підготовлюючи науковий персонал для дослідних установ і розвиваючи контакти в національному та міжнародному науковому просторі. Відповідальність за діяльність цієї установи несуть президенти академії-засновників.

Метою цієї установи стала допомога фаховому розвитку та реалізації творчого потенціалу молоді, підвищення інноваційної та громадської активності молодих науковців і фахівців, розширення взаємодії між фахівцями різних дисциплін, що інтенсифікуватиме обмін новими знаннями і підвищить ефективність існуючої наукової та інноваційної діяльності; основним завданням – сприяння діяльності молодих учених з урахуванням передового світового досвіду в цій галузі та проведення проєктів високого наукового рівня і заходів у рамках теми «наука – сус-

пільство» [11]. Молода академія є науковою установою, де молодь бере активну участь у академічних обговореннях актуальних наукових проблем та в дискусіях щодо вирішення суспільних проблем сьогодення, її члени отримують необхідний досвід проведення академічних наукових досліджень поряд із визнаними фахівцями двох академій-засновниць [13] і проводять власні міждисциплінарні дослідження, самостійно обираючи способи організації наукової роботи. Академія надає не лише фінансування, але також і можливість втілення у своїх проєктах ідеї-ризик, здатність до яких втрачається з часом у традиційному академічному середовищі, а відповідно – й до нових, нетрадиційних та інноваційних рішень.

Академія первинно була заснована як проєкт-ініціатива, що був розрахований терміном на 10 років, її інституціоналізація має відбутися у 2011 р. Фінансову підтримку Молодої академії у перші п'ять років здійснювало Федеральне міністерство освіти та наукових досліджень (BMBF) і Фонд Фольсваген (Volkswagen Foundation). У 2000–2001 рр. цей Фонд профінансував її діяльність у розмірі понад 1,2 млн німецьких марок [14].

Загальний бюджет Молодої академії в перші роки переважно становив 1 млн німецьких марок на рік. У 2005 р., після перевірки і високої оцінки її діяльності за п'ять років, Федеральне міністерство освіти та наукових досліджень Німеччини продовжило фінансування.

Нагляд за діяльністю Молодої академії здійснює рада, до якої входять п'ять делегатів від членів академій-засновниць, що обираються терміном на один рік. Вона проводить консультування і фінансування комітету Молодої академії, що є її головним виконавчим органом. До складу ради станом на 2010 р. входили: проф. Лоррейн Дженіфер Дастон (Logaine Jenifer Daston), директор Інституту історії природознавства Товариства Макса Планка (Берлін); проф., д-р наук Вольф Лепеніс (Wolf Lepenies), співроб. наукової колегії (Берлін); проф., д-р наук Карін Лохте (Karin Lochte), директор Інституту полярних і морських досліджень Альфреда Вегенера (м. Бремергафен); проф., д-р наук Юліан Нідарюмелін (Julian Nida-Rümelin), Університет Людвіга-Максиміліана в м. Мюнхен; проф., д-р наук П'єр Розенберг (Pierre Rosenberg), представник Французької академії (l'Académie française), колишній директор музею Лувр (м. Париж, Франція); проф., д-р наук Гельмут Шварц (Helmut Schwarz), Інститут хімії Технічного університету м. Берлін, президент Фонду Олександра фон Гумбольдта; проф., д-р наук Маргрет Вінтермантель (Margret Wintermantel), президент Конференції ректорів вищих навчальних закладів Німеччини.

Поточною діяльністю академії керує комітет. Його склад обирається на три роки з членів Молодої академії. Він здійснює загальне керівництво роботою цієї установи, контроль наукової діяльності членів, надає консультації та поради для розвитку міждисциплінарних досліджень робочих груп і проведення науково-дослідних проєктів.

Членами Молодої академії обираються молоді науковці Німеччини або німецькомовних країн, які вже отримали вчений ступінь кандидата наук, до 50 осіб, на термін п'ять років. Вибори відбуваються щорічно за рекомендацією представників Берлін-Бранденбурзької академії наук та «Леопольдіни», з однієї сторони, і представників Молодої академії з іншої сторони, по черзі. Таким чином, кандидатів у члени Молодої академії можуть представляти як академії-засновниці, так і сама Молода академія. Крім того, за її статутом, до неї можуть подавати заяви інші особи або клопотання про вступ своїх співробітників науково-дослідні установи. Відбірковий комітет, що складається з представників усіх класів та секцій академії-засновниць, приймає заяви кандидатів і проводить вибори. У перший рік діяльності Молодої академії було обрано 20 членів, у наступні роки щорічно ще по 10 осіб розпочали свої наукові дослідження в її стінах. На сьогодні для проведення своїх науково-дослідних проєктів вони отримують 25 тис. євро, у перспективі статутом передбачено суму до 50 тис. євро. Адміністративний контроль за фінансуванням членів та діяльністю Молодої академії здійснюють академії-засновниці.

Молоді науковці – члени Молодої академії – регулярно співпрацюють у робочих групах і тричі на рік збираються на пленарне засідання, щоб обговорити поточні науково-дослідні проєкти та вирішити питання спільних досліджень і публікацій, а також для церемонії присудження премії за кращу роботу на тему року в академії. Щорічно на весняному пленумі оголошуються результати виборів нових членів, обираються голова Молодої академії, який входить до керівних структур Берлін-Бранденбурзької академії наук та «Леопольдіни», та члени Ради (термін їх повноважень триває один рік).

Молода академія видає «Журнал Молодої академії» (Junge Akademie Magazin), з цією метою було створено редколегію, яка відповідає за підготовку та якість вміщених статей та повідомлень. Журнал інформує про діяльність цієї установи, виходить він двічі на рік. Також у мережі Інтернет діє веб-сторінка академії (<http://www.diejungeakademie.de>). Головний офіс Молодої академії розміщується в м. Берлін, у приміщенні Берлін-Бранденбурзької академії наук.

Молода академія організовує проведення семінарів, конференцій, практикумів та інших наукових і науково-практичних заходів, спіль-

них дослідницьких проектів з вищими навчальними закладами, академіями мистецтв, а також з представниками інших соціальних секторів та іноземними партнерами і публікує результати їх проведення. Члени самостійно обирають теми своїх проектів, вони мають переважно міждисциплінарний характер і відзначаються тим, що містяться на стику науки, політики, економіки та культури.

Робочі групи Молодої академії створені для проведення наукових досліджень з використанням наукового інструментарію, зокрема, фактів, даних та методології багатьох наукових галузей. Такі системні дослідження виявляються ефективними у вирішенні багатьох актуальних та глобальних проблем сучасності, зокрема, зміни клімату, забруднення навколишнього середовища, виявлення кризових ситуацій у майбутньому розвитку цивілізації, розроблення способів використання нових джерел енергії, проблема забезпечення населення харчовими продуктами, розвиток охорони здоров'я на державному рівні та ін. На сьогодні в рамках загальних наукових питань досліджуються такі теми: «Практична етика в сучасній науці», «Межі квантової теорії», «Феномен звуку», «Клімат та культури», «Мистецтво як дослідження», «Навчання», «Соціальні меншини в минулому, сьогоденні та майбутньому», «Аналіз гендерних питань». До завершених тем, які розробляли робочі групи Молодої академії протягом 2000–2009 рр., належать: «Абвер. Моделі, стратегії, засоби масової інформації», «Архіви, музеї, колекції – важливість змін і перспективи», «Автономії», «Матеріальні культури», «Етика в науці», «Еволюція», «Еволюція генів, мов і культур», «Процеси пам'яті», «Кордони соціальних наук та інших дисциплін», «Критерії наукового пошуку», «Інформація, управління та зв'язок», «Манери – стиль і традиції в науковому пошуку», «Медицина та біоетика», «Люди і їх права», «Інші розуми», «Когнітивні нейронауки про зразки дій», «Релятивізм і принцип відносності», «Ренесанс релігійності», «Репрезентації знання у різних формах – дисциплінарної науки, інсценізованого та імпліцитного знання», «Ритми – у часі і просторі, у чуттєвому сприйнятті, почуттях, культурі», «Наукові концепції самоорганізації в якості моделі пояснення», «Солидарність за національної держави», «Новітня історія інфекційних захворювань», «Транспортні процеси в матеріальному світі», «Хімія та фізика води і водних розчинів», «Наукові наради з питань політики», «Наукова політика держави і проблеми молодих вчених», «Випадок, час і загальна ситуація – філософські аспекти статистичної механіки», «Майбутні роботи – соціальні, наукові та культурні аспекти», «Влада інтерпретації – науковий та соціальний дискурс про здобутки наук про життя».

Молода академія досліджує декілька питань у галузі наукової політики і, зокрема, щодо можливостей фахового розвитку для молодих вчених. На сьогодні розроблюються такі теми: «Науково-політичні погляди і література», «Рівність», «Освіта», «Молоді академії світу». До завершених тем належать: «Манери – стиль і традиції в науковому пошуку» та «Наукова політика держави і проблеми молодих вчених».

За десятиріччя діяльності Молодої академії, як відзначають Ф. Мюлен і Г. Сток, нею було зроблено вагомий внесок у сприяння науковим дослідженням молодих фахівців у Німеччині, а саме, що вона зарекомендувала себе як ефективний голос наукового співтовариства: «дивно, але іноді вона була ефективнішим захисником науки, ніж старі академії. У цьому можна впевнитися, подивившись на нові місця для молодих професорів, створені майже в усіх німецьких університетах. Молода академія також стала основною точкою контакту для інших організацій, що беруть участь у системі вищої освіти і наукових досліджень <...>. Її члени стають дедалі активнішими на міжнародному рівні, сприяючи обміну думками між вченими, бізнесом і політиками, і стимулюють формування подібних молодих академії в інших країнах... значно збільшилася кількість молодих німецьких учених, які отримали підтримку з боку Європейської дослідницької ради <...>, сприяла ефективній участі молодих вчених у політичних, наукових і суспільних діалогах про майбутнє їх кар'єри <...>, породила нову культуру співпраці між вченими» [2].

Не таку широку діяльність, але в академічних рамках, проводить заснований Академією наук і мистецтв землі Північний Рейн – Вестфалія 1 вересня 2006 р. Молодий коледж (Das Junge Kolleg der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften). Його робота спрямована на забезпечення всебічної підтримки молодих вчених та дослідників – науково, технічно та фінансово. Академія сприяє розвитку діяльності молодих науковців у перспективних у майбутньому наукових напрямках. Очолює коледж на даний час А. Функе (Andreas Funke). У перші чотири роки фінансування діяльності коледжу здійснював Фонд «Меркатор» (Stiftung Mercator), м. Ессен. Він фінансуватиметься Фондом протягом шести років на суму у 2,930 млн євро [8].

Члени коледжу визначаються в процесі виборів у два етапи. Вони повинні відповідати таким вимогам: мати вчену ступінь кандидата наук, певні наукові досягнення, працювати в одному з університетів або науково-дослідній установі землі Північний Рейн – Вестфалія (окрім викладання), вік до 36 років. У січні 2007 р. з великої кількості кандидатур були відібрані перші 13 членів Молодого коледжу, на термін

чотири роки. Надалі в перші три роки діяльності коледжу було прийнято 30 молодих дослідників, вони отримували щорічну стипендію в 10 тис. євро та додаткове фінансування для проведення досліджень за кордоном. Станом на 2011 р. тут працює вже 50 осіб (при цьому представники Рурського університету забезпечують майже третину всіх членів коледжу). На даний час стипендію було підвищено до 13 тис. євро [5]. Члени коледжу залишаються працювати в наукових інститутах і дослідних установах цієї землі Німеччини, але регулярно зустрічаються для спільних заходів в Академії наук і мистецтв землі Північний Рейн – Вестфалія. Зокрема, вони беруть активну участь в одному чи двох щорічних засіданнях внутрішнього дослідницького форуму Молодого коледжу, співпрацюють у наукових дослідженнях та з вивчення соціально-політичних проблем і можуть робити доповіді з поточних досліджень на щорічному відкритому симпозіумі «День досліджень в академії».

Члени Молодого коледжу обговорюють свої проекти в міжгалузевих робочих групах академії, співпрацюють у лабораторіях із науковцями та спеціалістами, переймаючи їх досвід, та мають можливість використовувати для власного дослідження інфраструктуру академії. Фаховий діапазон проектів та досліджень вчених Молодого коледжу широкий. Так, клас природничих наук та медицини представлений теоретичною фізикою, фізикою космічного простору і астрофізикою, біологією і медичними дослідженнями вікових змін та атеросклерозу; клас інженерних наук та економіки – дослідженнями технологічних процесів, матеріалознавством та економіки; клас гуманітарних наук – вивченням католицької теології, правознавства та слов'янської філології. Та майже всі члени Молодого коледжу проводять свої дослідження в міждисциплінарних рамках або на межі певних дисциплін; вони цікавляться проблемами політики у сфері вищої освіти і постійно обговорюють їх на своїх заходах [7].

Молоді науковці коледжу входять на даний час до чотирьох робочих груп: «Стратегії у вищій освіті», «Технологія і суспільство», «Інша Європа» і «Наукові теми майбутнього». У 2008 р. молоді вчені провели міждисциплінарні дискусії та «День досліджень» за темою «Інші світи». «День досліджень» 2009 р. відбувся за темою «Криза», у 2010 р. – присвячений темі «Безпека». Про результати своєї діяльності члени коледжу повинні щорічно звітуватися на «Дні дослідження академії».

Федеративний уряд Німеччини та уряди земель цілеспрямовано прагнуть підвищення ролі освіти та наукових досліджень у суспільстві, що стануть підґрунтям подальшого розвитку інновацій та економічного зростання держави. З цією метою у 2006 р. відбулося підписання Пакту

з наукових досліджень та інновацій [6], за яким відбулося посилення фінансування державою великих науково-дослідних організацій, підвищення конкурентоспроможності результатів науково-дослідної роботи установ Німеччини, розвиток їх потенціалу, поширення інновацій у промисловості та сприяння нетрадиційним підходам до вирішення актуальних проблем розвитку різних сфер економіки та суспільства.

У квітні 2009 р. на урядовій спеціальній сесії було продовжено дію Пакту з наукових досліджень та інновацій до 2015 р. – ним забезпечується розвиток і розширення трьох договорів у галузі освіти та наукових досліджень; Пакту з вищої школи, за яким до 2015 р. програма сприяння Німецького дослідного товариства надасть університетам на проведення дослідницьких проектів додатково 1,6 млрд євро; програми «Ініціатива краші з краших», на проведення якої до 2017 р. буде інвестовано близько 2,7 млрд євро; і, власне, самого Пакту з наукових досліджень та інновацій [9], за яким федеральні та державні організації з розвитку науки з 2011 по 2015 рр. щорічно надаватимуть на 5 % більшу фінансову допомогу, спрямовану на розвиток наукових досліджень. Загалом на освіту та науку на період 2011–2019 рр. Федеральним урядом та землями буде виділено 18,3 млрд євро, що, за словами федерального міністра освіти та досліджень А. Шаван (Annet Schavan), є найбільшою інвестицією в дослідження з моменту заснування Федеративної Республіки Німеччина. Завдяки такій підтримці передбачаються позитивні структурні зміни й реформи наукової та освітньої систем Німеччини, а також значне розширення кількості робочих місць для наукових співробітників (до 30 тис. осіб) та суттєве збільшення кількості докторантів.

Отже, молоді вчені та дослідники стали найважливішим ресурсом майбутнього розвитку Німеччини, вони є великою і важливою частиною її інноваційного потенціалу. Фаховому зростанню молодих учених уряд країни надає величезне значення, оскільки в перспективі вони становитимуть майбутній професорський склад вищих навчальних закладів та персонал з вченим ступенем численних науково-дослідних установ, лабораторій та наукових центрів Німеччини. Урядом здійснюється аналіз ефективності заходів, спрямованих на розвиток і реалізацію творчого потенціалу, підвищення науково-дослідної та громадської активності молодих учених і фахівців, залучення й закріплення талановитої молоді у сфері науки. Також широко пропагуються наукові й інноваційні досягнення молодих вчених і фахівців, розробляються можливості їх використання в умовах ринкових відносин з метою підвищення рівня соціально-економічного розвитку Німеччини.

Високий кваліфікаційний рівень академічних установ молодих учених, заснованих Берлін-Бранденбурзькою академією наук, Національною академією наук Німеччини та Академією наук і мистецтв землі Північний Рейн – Вестфалія, сприяє науковим пошукам у різних галузях знань, а також у сфері міждисциплінарних досліджень. Членами цих установ не лише здійснюються наукові проекти та діяльність у сфері «наука – суспільство», а й зміцнюється професійна солідарність, розвиваються взаємодопомога і співпраця молодих учених і фахівців, поширюються нові знання й накопичений досвід. Вони організують і беруть участь у численних форумах, виставках, конференціях, семінарах, симпозіумах та інших заходах, спрямованих на підвищення наукової, інноваційної та громадської активності молодих учених і фахівців ФРН. Таким чином, ці академічні установи відіграють роль катализатора наукових досліджень молоді і полегшують їм шлях до наукового Олімпу, роблячи великий внесок у майбутній прогрес науки і досліджень Німеччини.

Список використаних джерел

1. Инновационность в образовании: опыт Германии и США (сравнительный анализ, выполненный специалистами философского факультета МГУ им. М. В. Ломоносова) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.msu.ru/innovation/nmo/innol.rtf>. – Загл. с экрана.

2. Мюлен Ф. Развитие молодых академий: Молода академія Німеччини / Ф. Мюлен, Г. Сток // Шляхи розвитку української науки: реферативний збірник матеріалів ЗМІ / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, СІАЗ. – К. : НБУВ. – 2010. – Вип. № 10 (68). – С. 150.

3. Образование в Германии. Высшее образование в Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.in1.com.ua>. – Загл. с экрана.

4. Шайян Ж. Лучшие вузы / Ж. Шайян // Zeitschrift Deutschland [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/ru/home1.html?type=1&tx_a21glossary%5Buid%5D=. Загл. с экрана.

5. 15 neue Mitglieder für das Junge Kolleg der Wissenschaftsakademie NRW [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bildungsklick.de/pm/76756/15-neue-mitglieder-fuer-das-junge-kolleg-der-wissenschaftsakademie-nrw/>. – Назва з екрана.

6. 18 Milliarden Euro für Bildung und Forschung: Bundesforschungsministerin Annette Schavan setzt die größte Forschungsinvestition seit Bestehen der Bundesrepublik Deutschland durch [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hightech-strategie.de/de/1147.php>. – Назва з екрана.

7. Das Junge Kolleg der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://de.wikipedia.org/wiki/Junges_Kolleg. – Назва з экрана.

8. Mitglieder Junges Kolleg der NRW-Akademie der Wissenschaften [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ruhr-uni-bochum.de/forschung/einzelforschung/junges-kolleg/index.html>. – Назва з экрана.

9. Pakt für Forschung und Innovation [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bmbf.de/de/3215.php>. – Назва з экрана.

10. Resolution des 61.DHV-Tages in Potsdam [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hochschulverband.de/cms1/878>. – Назва з экрана.

11. Statut [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.diejungeakademie.de/akademie/content_04.htm. – Назва з экрана.

12. Zur Gründung der Jungen Akademie am 30. Juni 2000. Ansprache des Präsidenten der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften Dieter Simon [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.diejungeakademie.de/akademie/frameset_03.htm. – Назва з экрана.

13. Zur Gründung der Jungen Akademie am 30. Juni 2000. Ein Zwischenruf Margit Knoblauch, Rainer Maria Kiesow, Jens Beckert (Vorstand der Jungen Akademie) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.diejungeakademie.de/akademie/frameset_03.htm. – Назва з экрана.

14. Zur Gründung der Jungen Akademie am 30. Juni 2000. Grußwort des Generalsekretärs der VolkswagenStiftung Wilhelm Krull [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.diejungeakademie.de/akademie/frameset_03.htm. – Назва з экрана.

Розділ II

УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ

ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У ПРАКТИКУ БІБЛОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наталія Вітушко,

завіддiлу технологiй електронної обробки iнформацiї СIAЗ НБУВ

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО БІБЛІОТЕЧНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ПРОДУКТУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРНЕТ-АСПЕКТ

У публікації аналізуються особливості такої складової джерельної бази формування сучасного бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту, як регіональні інтернет-видання, роль бібліотечних закладів у вирішенні проблеми введення регіональних інформаційних ресурсів у аналітичний обіг (на базі практики СІАЗ НБУВ), роль інтелектуального права в цьому процесі.

Ключові слова: регіональні інтернет-видання, інформаційний простір, бібліотека, бібліотечний інформаційно-аналітичний продукт, авторське право, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ.

Процес створення національних інформаційних ресурсів сьогодні вагомий фактор економічного та соціального розвитку не лише країни, а й окремих регіонів та міст. Від того як відбувається збирання, зберігання та поширення інформації залежить ефективність життєдіяльності суспільства, яке, на думку дослідників, дедалі більше усвідомлює необхідність існування соціальних інформаційних центрів для концентрування, структурування і підготовки до використання інформації [4].

На тлі таких тенденцій функції бібліотеки дещо змінюються, а бібліотечне інформаційно-аналітичне виробництво набуває нових рис. Зокрема, Інтернет спричинив появу потужних конкурентів в інформаційному середовищі, в якому працює бібліотека, що зорієнтувало бібліотечне виробництво на створення максимально комфортного інформаційного середовища для користувача, відкрило широкі можливості для створення нових інформаційних продуктів і послуг.

Становлення галузі бібліотечної інформаційно-аналітичної діяльності нерозривно пов'язане з дослідницькою роботою таких науковців, як Р. Н. Такер, Г. Т. Артамонов, Р. С. Гіляревський, В. М. Глушков, Я. Л. Шрайберг та ін. Вирішенню завдання визначення концептуальної специфіки бібліотечно-інформаційного виробництва присвячені праці В. М. Горюго, І. О. Давидової, які сприяли розвитку системного

підходу до аналізу бібліотечних інформаційних процесів з метою забезпечення їхнього раціонального управління. Разом з тим проблема джерельної бази бібліотечно-інформаційного виробництва, зокрема регіонального сектору, системи електронних засобів масової інформації, вивчена поки що недостатньо.

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ (далі – Служба) використовує в роботі велику джерельну базу, значну частину якої становлять регіональні веб-ресурси (у 2011 р. – 307 одиниць). Спеціалісти Служби створили карту діючих джерел електронної інформації на території кожної з областей України, що дало змогу значно збагатити продукцію СІАЗ місцевими інформаційними матеріалами, домогтися більшої точності, достовірності оглядових матеріалів. У списку: офіційні сайти обласних, районних, місцевих органів влади, громадських та партійних організацій, ТРК, електронні версії місцевих газет, регіональні портали, сайти новин. Методичний відбір та обробка їх контенту дає оперативне уявлення про різні аспекти життя регіонів.

На сьогодні в роботі СІАЗ можна виділити кілька основних напрямів діяльності з використанням регіональних електронних ресурсів: моніторинг суспільно значущих тем з подальшим створенням на базі зібраної інформації оглядових інформаційних продуктів, написання аналітичних робіт, створення вузькотематичних баз.

Ще 10 років тому регіональний сегмент Укрнету був представлений досить слабо, значна кількість регіональних сайтів (за винятком електронних версій друкованих газет) в основному відігравали роль візитівок, забезпечуючи доступ користувачам лише до інформації, що презентує певну місцевість, з додаванням невеликої кількості новин. Сьогодні ситуація змінилась: веб-сайти (кількість яких значно збільшилась) стали для багатьох регіонів потужним маркетинговим інструментом, розширивши обсяги інформації про регіони для користувачів.

Необхідно зазначити, що в інформаційному полі українських регіонів Інтернет відіграє не таку велику роль, як друковані ЗМІ, проте кількість користувачів мережі там поступово зростає, що демонструє не лише процес інтернетизації периферії, а й збільшення споживачів інтернет-послуг, що мають чітку територіальну прив'язку до місцевості.

Це приводить до поступового формування ринків регіональних інтернет-ЗМІ, кожен з яких має власну організаційну структуру у вигляді регіональних порталів, інформаційних агентств, регіональних банерних мереж, що поєднують місцеві сайти. Контент значної кількості цих ресурсів складається із суто регіональної інформації, дає

змогу аналітику побачити події та процеси крізь призму оцінок місцевої влади, журналістів, політиків та громадських діячів. Така інформація не тільки відображає окремі події, але й створює цілісну картину політичного, економічного та соціального розвитку регіону. Усе це робить місцеві електронні ресурси цінними джерелами для інформаційно-аналітичної роботи.

Разом з тим практика роботи СІАЗ дала змогу виявити в організації роботи цього сегменту веб-ресурсів певні недоліки та сформулювати низку загальних користувачьких вимог, кінцевою метою яких є не критика заради критики, а підвищення їх якісного рівня, а отже, й рейтингу у світовому інформаційному просторі. Серед цих вимог: необхідність надання переваги змісту¹ над дизайном, підвищення рівня зручності останнього, більшої інформативності, простоти навігації, чіткої ієрархії структури сторінок, стабільності та оперативності оновлення інформації, застосування інтелектуального права для розширення власної аудиторії. Розглянемо ці вимоги більш докладно.

Перше – дизайн. Огляд регіональних інтернет-ресурсів демонструє приклади всіх рівнів дизайнерської майстерності. Але значну їхню кількість об'єднує низька якість графічного змісту². На тему кольору фону веб-сторінок, розміру та кольору шрифтів, зручного розташування рубрик, доцільності використання великої кількості банерів існує численна професійна література. Разом з тим складається враження, що автори сайтів часто не враховують напрацювання світових дизайнерів, ілюструючи висловлення авторитетного американського психолога Абрахама Маслоу про креативність, що втрачається під впливом зовнішнього середовища.

Друге – контент. Популярності будь-яких веб-ресурсів сприяє їх стабільне та оперативне інформаційне наповнення. Це – одна зі слабких сторін багатьох регіональних електронних ЗМІ, власникам яких слід враховувати такий психологічний момент: регулярна зміна дат на календарі головної сторінки за відсутності поточної інформації ще не є доказом стабільності роботи, а повна її відсутність викликає у користувача значно менше негативних емоцій, ніж застаріла інформація без дати.

¹ Стверджуючи це автор виходить з власної практики. Серед відомих мережових фахівців єдиної позиції з цього приводу немає. Зокрема, Джим Вестергрєн успіх сайту пов'язує з Link Waiting (створенням якісного контенту), Я. Нільсен – з дотриманням вимог юзабіліті, тобто зі зручністю побудови самого сайту.

² Зауваження не стосується сайтів регіональних органів влади, дизайн яких відповідає офіційному статусу.

Якщо перше може пояснити технічними проблемами, або політикою редакції, то друге – неповагою до часу користувача.

Загалом робота онлайн-журналістів ґрунтується на постійному оновленні інформації, яка може змінюватися щогодини і навіть щохвилини. Однак для регіональних веб-ресурсів більш характерним є оперативне висвітлення не конкретних подій, а швидше конкретного періода: часто оновлення контексту відбувається зі встановленою періодичністю (щоденно, щонеділі), або в міру підготовки матеріалів. Необхідно зазначити, що це твердження стосується лише рубрик з регіональними новинами. Що ж до інформації про загальноукраїнські події, то вона оновлюється відповідно до принципів онлайн-середовища.

Третє – різноманітність. Інтернет, що сьогодні є невіддільним від розвитку журналістики, розширив можливості будь-якого ресурсу. На думку Д. Йемма (John Yemma), головного редактора американського видання *Christian Science Monitor* (CSM), онлайн-журналістика надає ЗМІ можливість використання більш різноманітних форм презентації контенту [5]. Регіональні інтернет-ресурси використовують цю можливість поки що слабо, у цьому сегменті електронних ЗМІ багато вільних ніш вузькотематичного, однопрофільного, аналітичного напрямку.

В основному за цільовим призначенням регіональні інтернет-ресурси є інформаційними або інформаційно-пізнавальними, загальносоціальної спрямованості з рекламно-інформаційними елементами, що відображають практичну діяльність різних галузей.

Обсяг інформаційної наповнюваності цих ресурсів залежить від того, чи є вони суто мережевими чи інтернет-версіями друкованих видань. У перших цей обсяг є значно більшим: періодичність відновлення мережових ЗМІ відбувається в режимі онлайн, веб-версія друкованих газет залежить від випуску номера.

У процесі роботи виявлено і слабкий гіперзв'язок між регіональними інтернет-ресурсами та сайтами офіційних регіональних органів влади, що також негативно впливає на якість контенту перших. Просування офіційних ресурсів в інформаційному середовищі є важливим завданням державної інформаційної політики. Цього вимагають сьогоднішні реалії, пов'язані з необхідністю введення в обіг суспільно значущої інформації, виконання вимог Закону України «Про інформацію» (розділ I. ст. 9. «Право на інформацію»), Закону України «Про доступ до інформації» (розділ I. ст. 2. «Мета і сфера дії Закону»). Крім того, однією з головних переваг Інтернету як рекламного майданчика є можливість фокусування інформації на конкретну цільову аудиторію. Отже, за допомогою розміщення на своїх веб-сайтах гіперпосилань на сайти

органів регіональної влади інші електронні ресурси отримують можливість розширення інформаційної присутності у світовій інформаційній мережі.

Інформативність регіональних сайтів може бути підвищена також шляхом розміщення найбільш цікавих для віртуальних відвідувачів правових актів, більш широкого висвітлення виконання різноманітних регіональних програм, звітів регіональних відомств, докладним розглядом виступів депутатів місцевих рад на сесіях тощо. При цьому акцент має бути зроблено на конкретних проблемах та шляхах їхнього вирішення в кожному регіоні, а не на виграшних, з точки зору тактики, але програшних, з точки зору стратегії, розвитку темах стосовно аварій, катаклізмів та криміналу.

Сприятиме інформативності веб-ресурсу також список гіперпосилань на найбільш змістовні в інформаційному плані джерела: сайти центральних органів державної влади, електронні аналоги відомих видань, скомпановані за темами чи проблематикою. У конкурентному середовищі Інтернет кожен веб-ресурс має бути міні-порталом, оскільки сучасна людина з метою економії часу в першу чергу шукає в мережі систематизовані знання.

Четверте – тісно пов'язана з контентом навігація веб-ресурсів, якій належить не остання роль в його популярності. Практика демонструє, що посилання на найбільш затребувані розділи краще розмістити на головній сторінці, праворуч або ліворуч, не обтяжуючи їх «плаваючими» меню. На головній же сторінці мають бути анонси найбільш важливих подій у регіоні та найцікавіших публікацій про життя регіону. Стосовно ж передруку загальноукраїнських новин, то користувач може ознайомитися з ними за допомогою переходу через гіперпосилання (про які йшлося вище) на відповідні центральні сайти. Регіональні він відвідує з метою ознайомлення з політичною, економічною та соціальною ситуацією в певній області чи районі, і якщо місцева інформація на таких ресурсах становить лише 25 % від всієї наявної, користувач шукає інші джерела і вже не повертається на малоінформативні.

Слабо представлена на означених ресурсах і пошукова функція, що штовхає відвідувача звертатись до відомих пошукових систем, які погано індексують регіональні веб-сайти³, а отже, значна частина цікавої інформації про життя певної місцевості втрачається для користувачів.

³ За відсутності достатнього фінансування не всі регіональні веб-ресурси можуть дозволити собі послуги досвідченого фахівця з питання просування ресурсу в мережі, через що мають низький рейтинг у пошукових системах.

П'яте – авторське право. У більшості регіональних видань інформація надається безкоштовно або обмежується необхідністю посилання на свій ресурс у друкованих ЗМІ або гіперпосилання в мережі, що відповідає вимогам права, зокрема, розділ I. ст. 9. «Право на інформацію» Закону «Про інформацію» і є прикладом розуміння таких особливостей поширення інформаційних потоків в Інтернеті, як:

- 1) наявність певної інформації у великій кількості джерел;
- 2) відсутність механізмів для пошуку першоджерела.

Крім того, використання новин із сайту згідно з Законом України «Про авторське право і суміжні права» не є плагіатом – ст. 21 («Вільне використання твору із зазначенням імені автора») цього документа стверджує, що без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, у тому числі цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються [1].

Разом з тим значна кількість електронних інформаційних ресурсів суворо контролює процес використання своїх матеріалів, застосовуючи різні ступені обмеження: від заборони будь-якого використання інформації до заборони використання інформації без письмового дозволу редакції або угоди.

Під час роботи з інформацією веб-ресурсів регіональних органів державної влади звертає на себе увагу факт наявності на них позначки охорони авторських прав без уточнення, що саме є її об'єктом у даному випадку – сайт, як дизайнерська робота, програми або контент. Якщо мова йде про інформаційне наповнення, то виникає запитання: чи можна вважати об'єктом інтелектуальної власності повідомлення про діяльність владних структур? Згідно із Законом України «Про інформацію» (розділ IV, ст. 43.), «кожний учасник інформаційних відносин для забезпечення його прав, свобод і законних інтересів має право на одержання інформації про діяльність органів державної влади; діяльність народних депутатів; діяльність органів місцевого і регіонального самоврядування та місцевої адміністрації...» [2]. Тому вважається доцільним розміщення на цих веб-ресурсах розширених пояснень правил користування інформацією для її споживачів.

На думку багатьох експертів, процес комерціалізації інтелектуального продукту в електронному просторі звужує його аудиторію, гальмує процес його використання, а отже, суперечить суспільним пот-

ребам, зокрема, вирішенню питання комплектування бібліотечних закладів сучасною високоякісною інформацією з джерельної бази Інтернету, використанню її для суспільно значущої інформаційно-аналітичної роботи.

Оскільки і бібліотеки, і регіональні веб-ресурси є суб'єктами-партнерами єдиного інформаційного простору, ситуація із заборонаю використання інформації викликає запитання: наскільки продумана редакційна політика таких ресурсів? Якими законодавчими актами керуються інтернет-видання, які в правовому полі поки що не мають чітко визначеного статусу, а більшість навіть не зареєстрована як ЗМІ?

Власникам інтернет-видань треба також враховувати той факт, що наявність певної інформації в Інтернеті в потенційно необмеженій кількості дещо обмежує коло її споживачів на конкретному веб-ресурсі, тому не треба обмежувати його ще більше. На відміну від читачів друкованих ЗМІ користувачі Інтернету дуже легко змінюють прихильність до певного видання за допомогою пошукових систем.

Підсумовуючи тему, треба зазначити, що без використання сервісів Інтернету сьогодні практично неможливо задовольнити інформаційні потреби користувачів у якісних бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктах, під якими ми розуміємо систематизовані та узагальнені відомості з певної проблеми з уточненням всіх її важливих характеристик, що складаються на основі наукового аналізу відомостей, одержаних з різних джерел. У процесі виробництва таких продуктів інформаційно-аналітичні служби бібліотек використовують інтернет-ресурси регіонів України, що призводить до виникнення принципово нового методу роботи з інформацією – широкомасштабного оперативного заглиблення в її великий масив з можливістю швидкого отримання результатів пошуку. Ефективність створюваного такими службами інформаційного продукту частково залежить від якісної діяльності регіональних веб-ресурсів як суб'єктів вітчизняного інформаційного простору. Це можливо за умови врахування ними практичного досвіду своїх користувачів.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України № 3792-XII від 23 грудня 1993 р. [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради України. – 1994. – № 13, ст. 64 : офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.portal.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

2. Про інформацію : Закон України № 2657-XII від 2 жовтня 1992 р. [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради України. – 1992. –

№ 48, ст. 650 : офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.portal.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

3. Про доступ до публічної інформації : Закон України № 2939-VI від 13 січня 2011 р. [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради України. – 2011. – № 32, ст. 314 : офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.portal.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

4. *Горовий В. М.* Оновлення бібліотек як фактор підвищення ефективності інформаційних ресурсів / В. М. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, АБУ. – Вип. 21. – К., – 2008. – 324 с.

5. *Йемма Дж.* Печатная журналистика безперспективна/ Дж. Йемма [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mediasprut.ru/jour/theorie/yemma.shtml>. – Загл. с экрана.

Вікторія Бондаренко,
мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ДИСТАНТНИХ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕКИ

У статті висвітлюються особливості впровадження інноваційних технологій у роботу бібліотек та аналізуються напрями їх удосконалення в процесі розвитку інформатизації.

На основі вивчення досвіду інноваційної діяльності провідних бібліотек світу розглядаються переваги використання бібліотеками інноваційного підходу в процесі дистантного обслуговування віддалених користувачів.

Ключові слова: інновації, бібліотека, дистантні послуги, інформація, інформаційні технології, віртуальний простір.

Як показує історичний досвід, вирішальним чинником розвитку суспільства завжди були наука, технології та інновації. На сучасному етапі розвитку людства зміни в політичній, економічній та соціальній сферах підвищують значення інформації та статус бібліотек як найбільш демократичного джерела доступу до накопичених людством знань. З огляду на це, основним завданням для бібліотечних установ на сьогодні є розробка та втілення інноваційної політики, спрямованої на якісно новий розвиток бібліотек, створення умов для їх інтеграції в глобальний інформаційний простір з конкурентоспроможними інформаційними продуктами й послугами, а також із сучасними засобами доступу до них.

Треба зазначити, що наразі перед бібліотеками, як соціальними інститутами суспільства, постає завдання сприяння розвитку суспільства знань, шлях до якого, безумовно, проходить через процес інформатизації. При цьому, за висновком директора ДПНТБ Росії Я. Шрайберга, роль бібліотек стає визначальною, а електронна інформація, комп'ютерно-комунікаційні та освітні технології стають головними індикаторами рівня суспільного прогресу [1].

Провідними фахівцями бібліотечної справи приділяється пильна увага стану впровадження в діяльність бібліотек інноваційних

технологій. На пострадянському просторі основу досліджень у цьому напрямі становлять праці таких учених, як Я. Шрайберг, Л. Костенко, М. Слободяник, Т. Берестова, В. Ільганаєва, А. Соляник, Т. Павлуша та ін. [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. У роботах цих авторів висвітлюються проблеми комп'ютеризації та інформатизації бібліотечної сфери, розвиток і функціонування електронних бібліотек, використання в бібліотечній діяльності Інтернету.

Сучасні тенденції в роботі бібліотек, які диктуються умовами цифрового середовища, також розглядаються в багатьох статтях, опублікованих на сторінках бібліотечних періодичних видань як у нашій країні, так і за кордоном. Велику кількість статей опубліковано, зокрема, у таких американських бібліотечних журналах, як *American Libraries* («Американські бібліотеки»), *Library Journal* («Бібліотечний журнал»), *Information Technology and Libraries* («Інформаційна технологія та бібліотеки») та ін. Матеріали з актуальних питань довідково-інформаційного обслуговування можна також знайти на веб-сайтах найбільших американських бібліотек і бібліотечних асоціацій в Інтернеті.

Однак, незважаючи на висвітлення в наявних наукових і науково-практичних працях окремих аспектів проблеми впровадження в бібліотечну діяльність інноваційних технологій, питання їх ефективного використання безпосередньо в дистантному обслуговуванні віддалених користувачів бібліотеки у вітчизняній науці комплексно не досліджувалися, що й обумовило мету цієї статті – дослідження інноваційних технологій як фактора розвитку інформаційно-аналітичного обслуговування дистантних користувачів бібліотеки.

Сьогодні інноваційна діяльність є одним з пріоритетних напрямів роботи бібліотечних установ. Використання інноваційних технологій спрямовано на систематичне стимулювання розвитку бібліотек шляхом **змістовного структурно-організаційного оновлення, технічної й технологічної модернізації всіх процесів, посилення їх інтелектуальної складової, а також позитивних змін у свідомості бібліотекарів.**

Активно сприяють упровадженню інноваційних технологій у бібліотечну сферу міжнародні бібліотечні асоціації та організації. Так, секція інформаційних технологій Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) у Стратегічному плані на 2010–2011 рр. однією з пріоритетних цілей визначила стимулювання заохочення й просування інновацій та застосування інформаційних технологій для бібліотечних й інформаційних послуг в усіх суспільствах і країнах у рамках заходів, що пов'язані зі стандартами, освітою та навчанням, дослідженнями та ринком [8]. Для вирішення поставлених завдань

визначаються загальні цілі та основні напрями діяльності з окремими робочими групами, які безперервно оцінюються постійним комітетом.

Варто зазначити, що, починаючи ще з 2003 р., секція визначила своїм пріоритетом розгляд цілого ряду нових технологій для виконання актуальних інформаційних завдань, активно досліджувала можливості бездротового зв'язку для ефективного керування матеріальними ресурсами, аналізувала та відслідковувала прогрес у сфері цифрового збереження інформації, вивчала можливості вдосконалення навігації в електронному середовищі. На майбутнє планується продовжити розгляд та вивчення нових технологій, практику їх впровадження та шляхи підвищення ефективності.

В Україні на впровадження в практичну діяльність бібліотек інноваційних технологій було спрямовано реалізацію проекту «Інтернет для читачів публічних бібліотек» (LEAP), що виконувався за сприяння Посольства США в Україні (проект стартував у серпні 2010 р.). Посольство США надало гранти українським бібліотекам, що були відібрані на конкурсній основі, на відкриття безкоштовних для громадян центрів Інтернету за програмою «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)». Мета програми – допомога публічним бібліотекам України в наданні інформаційних послуг населенню, підтримка вільного і відкритого обміну інформацією, що є важливим для інтегрування України у світову спільноту та проведення реформ. У результаті реалізації проекту в публічних бібліотеках України запрацювало понад 147 інтернет-центрів. Нині ж реалізується програма «Бібліоміст» [програма стартувала у 2009 р. за підтримки Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у рамках партнерства з Фондацією Білла та Мелінди Гейтс, Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та Міністерства культури і туризму України. Метою програми «Бібліоміст» є сприяння розвитку сучасної системи публічних бібліотек в Україні. Програма співпрацює з центральними й місцевими органами влади та бібліотеками по всій Україні, допомагаючи бібліотекам ефективніше служити потребам громад через навчання та використання сучасних технологій]. Зокрема, за ініціативи програми «Бібліоміст», Міністерства культури і туризму України, Української бібліотечної асоціації, Програми сприяння парламенту, відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні 11 квітня 2011 р. в Українському домі (м. Київ) уперше проведено ярмарок інноваційних бібліотечних послуг та електронного врядування.

Останніми роками бібліотеки дедалі частіше стають учасниками різноманітних конкурсів на надання фінансової підтримки у формі грантів

від різних організацій, насамперед таких як Фонд «Євразія» та Інститут «Відкрите суспільство» Фонду Сороса, що значною мірою сприяло розвитку проектної діяльності бібліотек. Виявлення й облік конкурсних пропозицій державних і недержавних організацій дає змогу бібліотекам одержати додаткові джерела фінансування для здійснення інноваційної діяльності, під якою сьогодні найчастіше розуміють нові або відомі, але модернізовані, форми й методи роботи, що сприяють її вдосконаленню, підвищенню ефективності. Джерелами інновацій у бібліотеці є передова бібліотечна практика, раціоналізаторські пропозиції бібліотекарів, результати наукових досліджень, нові інформаційні технології [9].

Інноваційні процеси, що постійно відбуваються в сучасних бібліотеках, можна умовно поділити на:

- продуктні (удосконалення та освоєння нових бібліотечних послуг та розширення їх спектра);
- управлінські (удосконалення методів керування бібліотекою);
- технологічні (модернізація бібліотечних технологічних процесів, впровадження нових автоматизованих технологічних процесів).

На сьогодні бібліотеки дедалі активніше використовують новітнє обладнання, що функціонує на основі інноваційних технологій, нові комп'ютерні програми, дедалі більше бібліотек **упроваджують у свою роботу інтелектуальні технології, забезпечуючи таким чином концептуально нові підходи й методи для здійснення бібліотекою своїх функцій.**

Бібліотечна практика поповнилася такими інноваційними формами, як створення та ведення бібліоблогів, форумів, чатів, проведення відеоконференцій, використання можливостей соціальних мереж, мультимедійних сервісів, звукових передач інформації, надання доступу до рекомендаційних сервісів, міждисциплінарна співпраця на базі бібліотек тощо.

Ефективним інструментом міжпрофесійного спілкування, що сприяє особистому професійному росту та вдосконаленню, дає можливість самовираження, стимулює творчу активність, зарекомендував себе бібліотечний блог.

На сьогодні багато бібліотек успішно рекламують свої ресурси й послуги, а блог – це ще одна можливість для реклами бібліотек та їх сервісів. Крім того, він дає можливість оперативного неформального обмінюватись інформацією стосовно передового досвіду діяльності бібліотек, нових наукових розробок у сфері розвитку бібліотечної справи, цікавих ініціатив тощо.

Найчастіше бібліотекарі використовують блог для публікації бібліотечних новин. Зокрема, за таким принципом побудований блог біб-

ліотекарів Білорусі (inf.by/library). Це один з перших блогів, що з'явився в російськомовному Інтернеті. Читачі цього блогу переважно представники професійного співтовариства. Блогом професійного спілкування є також блог «Миша бібліотечна» (gusu-library.blogspot.com), де представлені переважно матеріали з бібліотечної професійної тематики, переклади цікавих закордонних публікацій, порушуються дискусійні питання на різноманітні актуальні теми [10].

На сьогодні інформаційно-довідковий портал LIBRARY.RU містить інформацію про посилання на 77 блогів з бібліотечної тематики, що демонструє затребуваність такої форми бібліотечної діяльності.

Серед провідних українських бібліоблогів можна відзначити інформаційно-просвітницький блог для бібліотекарів «Творчість та інновації в українських бібліотеках» (libinnovate.wordpress.com), «Могилянська бібліотекарка» (kmalibrary.blogspot.com) і «Пан бібліотекар» (panbibliotekar.blogspot.com), що дають можливість науковим працівникам, дослідникам та студентам вищих навчальних закладів ознайомитися з оглядами світових інформаційних ресурсів, «Методична служба публічних бібліотек Києва» (olga-methodlibkyiv.blogspot.com) ознайомлює з методичними матеріалами для бібліотекарів.

Найбільша бібліотека України – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) – на своєму порталі (www.nbuv.gov.ua) теж має вихід на власний блог, розміщений на платформі LiveJournal, яка є найпопулярнішою платформою серед українських блогерів (станом на 2010 р. кількість блогів у LiveJournal, у профілі яких заявлена Україна як місце проживання власника блога, становила близько 256 тис.).

Блог НБУВ надає можливість обговорення в режимі онлайн представлених на сайті бібліотеки наукових та аналітичних матеріалів співробітників Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ з актуальної тематики. Зокрема, блог став платформою для активної дискусії, що розгорнулася навколо питань, присвячених дослідженню СІАЗ НБУВ проблеми інформаційного суверенітету.

Активність використання блогів у вітчизняній бібліотечній діяльності демонструє і той факт, що в Україні останнім часом проходять конкурси бібліотечних блогів. Так, з 4 лютого по 4 квітня 2011 р. за підтримки Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у рамках програми «Бібліоміст» за підтримки Microsoft в Україні відбувся такий конкурс, в якому брали участь бібліотеки, бібліотекарі, співробітники, користувачі та друзі бібліотек, які ведуть блоги, де висвітлюють діяльність бібліотечних закладів, свою роботу, висловлюють

свій погляд на сучасні бібліотеки, інформаційні технології, обговорюють актуальні події та новини бібліотечної сфери.

У цілому, бібліотечна блогосфера дає можливість оперативного отримання інформації з актуальних питань бібліотечної справи в країні і у світі, відкритого доступу до напрацювань колег (презентацій, тез доповідей, оглядів зарубіжних публікацій), отримання консультації колеги з питання, що цікавить, і навіть пошуку майбутнього місця роботи й роботодавця. Коментарі читачів дають змогу краще зрозуміти їхні смаки та інформаційні потреби, фотоматеріали поживляють представлену інформацію, а посилення на інші сайти та ресурси створюють можливості для глибокого розкриття теми.

Крім блогів, дедалі більшою популярністю серед бібліотек у віртуальному просторі користується чат-сервіс. Перевага такої послуги в тому, що спілкування відбувається в режимі реального часу й читач отримує відповідь на поставлене питання саме в той момент, коли це йому необхідно.

У бібліотечному обслуговуванні віртуальний чат використовується насамперед у довідково-інформаційній роботі. До реального спілкування додається віртуальне, яке спочатку здійснювалося в бібліотеках через e-mail. Проте сьогодні бібліотеки вже можуть використовувати також і відеочат, що розширює можливості спілкування й дає змогу краще зрозуміти нюанси запиту читача.

Для надання оперативної відповіді на питання користувача бібліотеки також використовують сервіси для миттєвого обміну повідомленнями. Наприклад, спеціальне програмне забезпечення теебо, що не вимагає установки на комп'ютер користувача або співробітника бібліотеки, дає змогу на сайті бібліотеки організувати сервіс віртуальної довідкової служби та надавати відповіді користувачам в онлайн-режимі.

Широке застосування в бібліотечному середовищі знаходять мультимедійні сервіси, такі як фото (Flickr.com, foto.Mail.ru), відео (YouTube.com) та аудіо (i-Tunes). Ці сервіси дають змогу користувачам максимально легко завантажити фото-, відео- та аудіоінформацію (з мобільного телефону або іншого джерела) на сайт і поділитися нею з усім світом.

Так, у січні 2008 р. Бібліотека Конгресу США запустила проект спільно з хостером фотографій Flickr.com, виклавши в мережі понад 3 тис. фотографій з колекцій 30–40-х років минулого століття. Відвідувачів закликали робити мітки (теги), коментувати й залишати нотатки на викладених фотографіях, сподіваючись, що це збагатить не лише культуру та обізнаність суспільства, а й саму колекцію, адже біль-

шість фотографій містила невідомі об'єкти, що ускладнювало надання їх повного бібліографічного опису. У результаті за п'ять місяців завдяки започаткованому проекту була оновлена інформація в 127 записах (за даними каталогу).

По суті, проект наочно продемонстрував можливості використання сучасних технологій у процесі оптимізації керування знаннями в бібліотечній сфері, оскільки він створив умови для трансформації «прихованих» знань у наявні з їх подальшим оформленням у даному випадку у вигляді уточнених бібліографічних описів. Забезпечення можливості технічного переходу із зображення до розділу колекцій Бібліотеки Конгресу, у свою чергу, полегшувало користування сайтом бібліотеки і, таким чином, сприяло більш активному залученню потенційних користувачів. З іншого боку, усвідомлення користувачами бібліотеки своєї причетності до створення «нового знання» стало додатковим стимулом для їх активного користування бібліотечним інформаційним ресурсом.

У російськомовному просторі функцію фотосховища виконує в основному ФОТО@mail.ru.

Активно впроваджується в роботу бібліотек і відеохостинг. Відеохостинг – це веб-сайт, що дає змогу завантажувати й переглядати відео в браузері. Найвідомішим відеохостингом в Інтернеті є YouTube. Так, ряд бібліотек уже мають свій відеоканал на YouTube і викладають там свої відеоматеріали, насамперед це навчальні ролики, що висвітлюють роботу з електронним каталогом, придбаними електронними інформаційними ресурсами і записами телепередач та інтерв'ю зі співробітниками бібліотек. Російські бібліотеки також почали активно використовувати відеохостинг. Так, Російська асоціація електронних бібліотек (Елбі) розміщує матеріали відеоконференцій і різних інтерв'ю на російському відеохостингу RuTube (<http://rutube.ru>) – найбільшому російському відеопорталі.

Деякі бібліотеки використовують також і звукову передачу інформації (підкасти). Безліч підкастів соціокультурної тематики представлено на веб-сайті Британської бібліотеки. Підкастинг часто використовується для самоосвіти й професійного розвитку. Бібліотека Конгресу США створює, зокрема, серію підкастів під назвою «Цифрове майбутнє і ти».

Останнім часом дедалі більше бібліотек створює свої сторінки в соціальних мережах. Зокрема, більшість зарубіжних та вітчизняних бібліотечних установ представлені в Twitter, Facebook, Flickr, Blogspot, Vkontakte та ін. Це дає можливість бібліотекам просувати свої ідеї та цінності не тільки у власній країні, а й у світі в цілому, така інтерактивна присутність бібліотек у віртуальному просторі дає змогу вивчати

потреби користувачів та на основі цього впроваджувати нові затребувані види продуктів та послуг, відкриває можливість співавторства бібліотеки та користувача. Дискусії з актуальних тем сприяють більш глибокому вивченню проблемних питань та пошуку шляхів їх вирішення спільними зусиллями.

Корисними для використання бібліотеками є рекомендаційні сервіси Folksonomie. На базі рекомендацій інших користувачів читач робить вибір ресурсів і легко знаходить потрібні йому матеріали. Чим більше користувачів беруть участь у сервісі, тим більш точними є прогноз й оцінка ресурсів.

Прикладом рекомендаційного сервісу, який починався як суто книжковий, є IMHO.net. ru. Його ідея полягає в тому, що користувач розміщує опис прочитаної ним книги (або знаходить уже розміщене) та оцінює її (за десятибальною системою). Після внесення понад 30 оцінок сайт самостійно робить прогноз, як користувач поставиться до інших книг. Такий прогноз здійснюється на підставі оцінок інших користувачів, яким також сподобалися (або не сподобалися) ці книги.

Однією з головних особливостей соціальної мережі «Моя бібліотека» (<http://my-lib.ru/about>) якраз і є рекомендаційна система, яка дає змогу заощадити час, вибираючи книги. Система допомагає відвідувачам зорієнтуватися в літературних жанрах і напрямках. Проект «Моя бібліотека» дає змогу завести друзів за інтересами, знайти хороших знайомих зі схожими смаками та уподобаннями. Користувачі можуть обмінюватися думками про прочитані книжки. Кожен читач на цьому сайті може зібрати свою особисту «книжкову полицю» [10].

Можна зробити висновок, що на сьогодні за допомогою блогів, вікі, чатів, соціальних мереж, форумів, фото- та відеосервісів, тегів тощо створюється новий **світ глобального партнерства, де кожен є його творцем**. Адже користувачі мають можливість дати оцінку інформації, отриманій за допомогою бібліотечного веб-сайту або в самій бібліотеці, обговорити актуальні проблеми, що порушуються бібліоблогерами, дізнатися думки інших користувачів, переглянути відеоматеріали інших користувачів або додати власні. Саме завдяки форумам і блогам можуть бути представлені альтернативні точки зору на ті чи інші проблеми, події, що стосуються як розвитку та функціонування бібліотек, так і розвитку суспільства в цілому. Для бібліотеки блоги, форуми, соціальні мережі є своєрідним інструментом зворотного зв'язку з користувачами й співробітниками. Для користувачів – платформою для вироблення нового, потрібного їм знання. Також, за допомогою таких інноваційних бібліотечних послуг користувач має можливість впливати на розвиток

бібліотечних послуг у потрібному та цікавому для нього напрямі. Варто зазначити й те, що присутність бібліотеки в блогах, форумах та соціальних мережах є платформою для створення нових суспільних груп шляхом надання користувачам, які мають схожі інтереси, можливості двостороннього спілкування.

Таким чином, якщо на початку своєї діяльності бібліотеки лише надавали доступ до створеної в процесі розвитку суспільства інформації, то сьогодні завдяки інноваційним технологіям бібліотека не лише перейшла до вироблення власної інформаційно-аналітичної продукції та надання доступу до неї, а й досліджує можливості використання мережевої платформи бібліотек для створення нової інформації спільно з користувачами.

Одним із перспективних напрямів інноваційного розвитку бібліотечних послуг є також надання бібліотеками можливості користувачам отримати онлайн-послуги «Особистого кабінету читача». На сьогодні в провідних бібліотеках світу читач може з домашнього або службового комп'ютера продовжити термін користування взятою в бібліотеці літературою, через власний електронний формуляр замовити та отримати в електронному вигляді статті з журналів і збірок (у тому числі нотних), включених в електронний каталог бібліотеки. У перспективі, як прогнозують фахівці бібліотечної справи, у читача з'явиться можливість бронювати (замовити) видання, знайдене в електронному каталозі, і призначити зручні день і годину для отримання замовленого видання безпосередньо в самій бібліотеці, читач зможе ознайомитися зі списком журналів з фонду бібліотеки, переглянути збірку опублікованих у журналах протягом року матеріалів і замовити в електронному вигляді потрібну статтю, цілком реальним у майбутньому має стати віртуальний запис читачів.

У контексті впровадження бібліотеками інноваційних технологій та надання нових продуктивних послуг більшість фахівців бібліотечної справи погоджуються, що якісна реалізація послуги віртуального «Особистого кабінету читача» сприятиме підвищенню попиту користувачів на інформаційно-аналітичні ресурси та послуги бібліотеки, більш ефективній реалізації її функціональних можливостей. Наявність віртуального кабінету, його багата функціональність та інформаційна насиченість вважається серйозною конкурентною перевагою, адже бібліотекам у сучасних умовах доводиться конкурувати з онлайн-книгарнями, книжковими мережами, інформаційними агентствами, багато з яких мають свої онлайн-представництва і вже пропонують клієнтам таку послугу.

Інноваційний підхід до надання дистантних продуктних послуг використовує Російська національна бібліотека (РНБ), яка розвинула ідею віртуального особистого кабінету читача й дала можливість створення на своєму сайті «Віртуального наукового кабінету» (ВНК) (www.nlr.ru/vnk/general.php). Після авторизації користувачі отримують доступ до таких рубрик, як «Моя папка», «Моя навігація», «Профіль».

Рубрика «Моя папка» дає змогу скористатися такими інструментами, як:

- «Списки літератури» (у процесі роботи з каталогами користувачі можуть створювати власні списки потрібної літератури. Створені списки можна роздруковувати, редагувати і видаляти);

- «Картки СканГАК» (призначені для роботи з «Генеральним алфавітним каталогом книг російською мовою (1725–1998)». За допомогою кнопки «додати картку в мою папку» можна додати необмежену кількість карток у свою папку ВНК. Подані картки можна супроводжувати коментарями і роздруковувати в різному масштабі);

- «Блокнот» дає змогу вести нотатки, редагувати їх і видаляти.

Рубрика «Моя навігація» дає доступ до таких інструментів, як:

- «Закладки» – допомагає створювати та впорядковувати за розділами закладки на необхідні користувачам веб-сторінки;

- «Історія відвідувань сайту РНБ» – зберігає відомості про всі сторінки, які користувач відвідав на сайті РНБ. Безпосередньо зі своєї історії обрану сторінку можна додати у «Закладки» [11].

Подібною за функціями є сторінка «Май лок» Бібліотеки Конгресу, що дає змогу створювати власні колекції на ресурсній базі сайту бібліотеки та керувати ресурсами бібліотеки. Подібна послуга сприяє більш швидкому пошуку потрібної інформації, орієнтації в тому, що відібрано, засвоєнню нової інформації.

Сьогодні бібліотеки, орієнтуючись на індивідуальний підхід до кожної групи користувачів, упроваджують такі інноваційні методи співпраці, як надання консультаційних послуг, проведення семінарів, онлайн-конференцій.

Зокрема, затребуваним напрямом консультаційної діяльності, що здійснюється зарубіжними та вітчизняними бібліотеками, є консультування в правовій сфері.

Так, у Російській Федерації при бібліотеках створено понад 7 тис. центрів правової інформації. Як зазначає О. В. Тихонова, створення Центру правової інформації Російської національної бібліотеки значною мірою змінило інформаційно-правовий сервіс не тільки для читачів, а й для структурних підрозділів і служб самої бібліотеки [12].

В Україні пункти доступу громадян до офіційної інформації (ПДГ)

успішно діють у 293 бібліотеках, створюючи мережу ПДГ, яка охоплює всі регіони України [13].

Пункти доступу громадян – це інформаційні центри, відкриті в бібліотеках України, де громадяни мають можливість отримати інформацію органів державної влади та дізнатися, яким чином можна долучитися та впливати на законодавчий процес. Основне завдання таких пунктів – розширення можливостей вільного доступу громадян до інформації правового характеру та вдосконалення процесів обслуговування користувачів на основі використання як традиційних, так і нових бібліотечно-інформаційних технологій.

Аналіз досвіду функціонування зарубіжних та вітчизняних центрів доступу до правової інформації дає змогу визначити основні форми та тенденції їх розвитку і взаємодії з користувачами. Основною метою діяльності ПДГ є забезпечення вільного доступу громадян до правової інформації на основі сучасних технологій, підвищення рівня політико-правової культури громадян, їх політична соціалізація, сприяння формуванню в країні громадянського суспільства та правової держави.

У процесі своєї діяльності центри доступу до правової інформації інтегрують різні інформаційні правові ресурси як вітчизняних, так і зарубіжних онлайн-баз даних та фондів, що дає змогу оперативно й достовірно надавати правові документи з різної тематики. Також на сьогодні ефективно розвивається співробітництво у таких напрямках, як інформування керівників за поточними запитами в режимі «запитання – відповідь» і сприяння науково-дослідній та науково-методичній роботі [12].

Центри правової інформації дають доступ усім бажаючим до правової та економічної інформації в електронному вигляді на безкоштовній основі, надають професійну допомогу в пошуку інформації, розробляють електронні путівники з правових й економічних ресурсів, надають доступ до періодичних видань, навчають користувачів самостійної роботи з базами даних.

Таким чином, ПДГ відіграють важливу роль не тільки в наданні правової інформації, а й створюють передумови для формування системи підготовки співробітників для роботи в нових інформаційних умовах.

Утім, у складних умовах сьогодення дедалі частіше виникає ситуація, коли питання, що цікавлять користувачів, перебувають на перетині різних галузей знань, різних сфер суспільного життя, тому для їх ефективного вирішення потрібна взаємодія експертів з широкого кола різних галузей наук. Таким чином, виникає гостра необхідність в організації бібліотеками міждисциплінарної співпраці провідних наукових

фахівців з різних сфер знань для підготовки наукової й аналітичної продукції та надання якісних послуг окремим замовникам. З огляду на те, що бібліотечні працівники не завжди володіють необхідним рівнем спеціальних знань, які можуть бути необхідні під час підготовки затребуваного користувачем продукту, вони, з одного боку, змушені підвищувати свій власний науковий рівень, а з іншого – залучати до співпраці спеціалістів з окремих вузьких питань. Бібліотека в даному випадку виступає координатором науково-дослідної діяльності, спрямовуючи її на вирішення саме тієї проблеми, що цікавить замовника. Бібліотека стає майданчиком, на базі якого створюється проектна команда зі співробітників різних підрозділів та галузей наук. Такий напрям діяльності активно розвивається Національною парламентською бібліотекою Японії, у якій міждисциплінарна співпраця використовується під час підготовки бюлетенів з політичної, правової та інших тематик. Результати згаданого наукового співробітництва публікуються у вигляді міждисциплінарного звіту. Наприклад, у 2008 р. Національною парламентською бібліотекою Японії були підготовлені такі звіти, як «Політичні проблеми Японії в міжнародному контексті», «Вплив послаблення регуляційної політики в економічній сфері», «Розгляд тенденцій розвитку Японії в парламентах зарубіжних країн».

Прикладом активного використання новітніх технологій та міждисциплінарної співпраці є спільний проект Фонду МакАртура та Інституту музейної та бібліотечної справи США (Institute of Museum and Library Services, IMLS), які розпочали створення в музеях і бібліотеках США 30 нових навчальних лабораторій для молоді.

Цей загальноамериканський проект виник під впливом роботи «території інновацій» для підлітків під назвою YOUmedia в Публічній бібліотеці Чикаго. Мета чикагської «території інновацій» – поєднати підлітків з книгою, медіа та організаціями, що працюють з молоддю. Тут зібрано тисячі книжок, понад 100 комп'ютерів, різноманітні засоби та програмне забезпечення для створення медійної продукції, включаючи студію звукозапису, що дає змогу підліткам самовиражатися через музику та слово. Підлітки мають можливість відвідувати семінари, обговорювати книжки, зустрічатися з авторами та відвідувати вистави. YOUmedia також існує й поза межами бібліотеки – віртуально, створюючи віртуальну громаду, де молодь обговорює свої та чужі ідеї, має можливість створити своє віртуальне портфоліо тощо. На сайті www.youmediachicago.org можна переглянути відео про цю ініціативу Публічної бібліотеки Чикаго. Тепер такі лабораторії за підтримки Фонду МакАртура та Інституту музейної та бібліотечної справи США будуть

створені в музеях і бібліотеках по всій Америці. Тут молоді люди навчатимуться створювати контент, замість того щоб просто «споживати» інформацію, адже, за даними вчених, молодь вчиться тоді, коли робить щось сама, власноруч.

Нью-Йоркська публічна бібліотека вирішила скористатися широкими можливостями планшетів і разом з iPad створила додаток Biblion: The Boundless Library («Бібліотека без кордонів»). Тематична колекція, яка представлена, називається «Світ майбутнього: слідами Всесвітньої виставки 1939–1940 рр.».

Ця велика колекція містить фотографії, відеоматеріали, книги, документи й навіть записи радіопередач, що мають відношення до Всесвітньої виставки. Завдяки додатку Biblion і можливостям iPad працювати з нею легко й зручно: від перегляду фотографій можна швидко перейти до читання листів. Уся інформація представлена в логічно структурованому вигляді, так як це робиться в бібліотечному сховищі. Отже, навіть ті, хто не звик користуватися планшетами, зможуть легко у всьому розібратися.

Найближчим часом Нью-Йоркська публічна бібліотека планує запустити ще кілька програм, зокрема, інтерактивний додаток для перевірки акаунтів читачів бібліотеки та замовлення книг.

Активно розвиваються мобільні технології сучасної бібліотеки, адже сьогодні люди розраховують на доступність інформаційного обслуговування в міру виникнення в цьому необхідності незалежно від часу доби й місця розташування. Стільникові телефони, портативні комп'ютери (КПК) ідеально підходять для доступу до Інтернету. До перерахованого можна додати впровадження в бібліотеках вап-онлайн-каталогів, доступ до вап-баз даних, вап-енциклопедій, сервіс віртуальної довідки через вап-сайт бібліотеки, вап-чат або в комбінації з sms (наприклад, з мобільного телефону можна зайти на сайт Кіровоградської ОУНБ, зробити пошук в електронному каталозі бібліотеки. Таку ж послугу надає сайт Національної парламентської бібліотеки Японії та ін.).

В японських бібліотеках проводиться експеримент з використання електронного бібліотекаря – робота, що дає змогу читати книги в бібліотеці, не заходячи до неї. Він є коробкою 50 на 45 см на колесах, що забезпечена цифровою відеокамерою й особливою механічною рукою. Керування електронним бібліотекарем здійснюється через Інтернет. Машина здатна вибрати книгу і своїми механічними пальцями перегортати сторінки, передаючи зміст на дисплей користувача. Робот призначений для зайнятих людей, у яких немає часу ходити по бібліотеках.

Підсумовуючи, можна констатувати, що впровадження сучасних інформаційних і комунікаційних технологій не тільки створює нову інформаційну обстановку, а й докорінно змінює зміст і характер роботи бібліотеки.

Автори публікацій, присвячених інноваційним бібліотечним послугам та технологіям, сходяться на думці, що послуги, реалізовані бібліотеками в електронному середовищі й адресовані широкому колу віддалених користувачів, можуть і повинні розвиватися і в змістовному плані, і в плані застосування нових технологій. Адже зростання популярності Інтернету та інтенсивне впровадження нових інформаційних та комунікаційних технологій у бібліотечну практику висувають нові вимоги до бібліотекарів, змушуючи їх по-новому поглянути на свою професію та традиційні бібліотечні функції. Сучасна бібліотека зобов'язана забезпечити вільний доступ до інформації та документів усім категоріям користувачів незалежно від того, де перебувають вони і, зокрема, запитувана інформація. Це – бачення бібліотеки в інформаційному столітті, саме така бібліотека забезпечує прискорення процесу формування інформаційного суспільства, у якому інформація стане дієвим інструментом самореалізації особистості й суспільного прогресу.

Список використаних джерел

1. *Шрайберг Я. Л.* Библиотеки и информационные технологии: десять лет спустя [Электронный ресурс] / Я. Л. Шрайберг // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : 10-я юбил. Междунар. конф. «Крым-2003»: тр. конф. – М. : ГПНТБ России, 2003. – Т. 1 – С. 9–11. – рус. – Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/crimea/2003/tom1/plen/Doc2.HTMl>. – Загл. с экрана.
2. *Костенко Л. Й.* Розвиток комп'ютерно-телекомунікаційних технологій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / Л. Й. Костенко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–23 трав. 2007 р. – К., 2007. – С. 156–158.
3. *Слободяник М.* Библиотека в условиях информатизации общества: концептуальная модель развития / М. Слободяник // Библиотечное дело-2001: Рос. б-ки в мировом информацион. и интеллектуал. пространстве : тез. докл. 6-й междунар. науч. конф., Москва, 26–27 апр. 2001 г. – М., 2001. – С. 39–41.
4. *Берестова Т. Ф.* Библиотека как элемент информационного пространства [Электронный ресурс] / Т. Ф. Берестова //

Библиотекосведение. – 2004. – № 6. – С. 43–51. – Режим доступа: http://www.library.ru/1/kb/articles/article.php?a_uid=140. – Загл. с экрана.

5. *Льганаєва В. О.* Бібліотека в сучасному інформаційному середовищі: основи стратегії розвитку / В. О. Льганаєва // Віс. Харк. держ. акад. культури. – Вип. 1. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика : зб. наук. пр. – Х. : ХДАК. – 1999. – С. 30–37.

6. *Соляник А. А.* Возможности интеграции новых информационных технологий в документоснабжении библиотек / А. А. Соляник // Информационные ресурсы библиотек и их кадровое обеспечение: материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 23–26 мая 2000 г. – Минск, 2000. – С. 106–110.

7. *Павлуша Т.* Забезпечення загальнодоступності інформаційних ресурсів наукових бібліотек України / Т. Павлуша // Бібл. вісн. – 2000. – № 5. – С. 2–7.

8. The International Federation of Library Associations and Institutions [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Електрон. дані та прогр. – Режим доступа: www.ifla.org. – Назва з екрана.

9. *Серова О. В.* Качество услуг в электронной среде и новые сервисы / О. В. Серова // Библиосфера. – 2009. – № 1. – С. 27–32.

10. *Сутыгина И. Е.* Новые библиотечные сервисы [Электронный ресурс] / И. Е. Сутыгина. – Режим доступа: http://unatlib.org.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=1956&catid=195&Itemid=193. – Загл. с экрана.

11. Российская Национальная библиотека. Виртуальный научный кабинет [Электронный ресурс] : веб-сайт. – Електрон. дані та прогр. – Режим доступа: www.nlr.ru/vnk/general.php. – Назва з екрана.

12. *Тихонова Е. В.* Центр правовой информации РНБ в обеспечении правовых запросов библиотеки [Электронный ресурс] / Е. В. Тихонова // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : 8-я Междунар. конф. «Крым-2001» : материалы конф. – М., 2001. – Т. 2. – С. 1024–1025. – рус. – Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua/articles/crimea/2001/tom/sem2/Doc47.html>. – Загл. с экрана.

13. Мережа пунктів доступу громадян (ПДГ) до офіційної інформації [Електронний ресурс] // Програма сприяння парламенту України (ПСП-П) бібліотеками. – Режим доступа: http://www.pdp.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1784&Itemid=148). – Назва з екрана.

Наталія Автономова,
мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

СУЧАСНІ ЕЛЕКТРОННІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗМІН ІНФОРМАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ БІБЛІОТЕК

У статті досліджується вплив сучасних електронних технологій на реалізацію інформаційної функції бібліотек. Розглядаються електронні технології, що знайшли застосування в інформаційній діяльності бібліотек. Конкретизується їх вплив на основні види інформаційної роботи. Аналізуються еволюційні зміни інформаційної функції бібліотек.

Ключові слова: інформаційна функція бібліотек, електронні технології, інформаційна діяльність, інтернет-технології.

Пріоритетність у реалізації будь-якої функції бібліотек обумовлюється соціокультурними, економічними, політичними та технологічними перетвореннями, що супроводжують процес розвитку суспільства, оскільки бібліотека як соціальний інститут реагує на зовнішні впливи зміною форм та методів своєї діяльності. На сьогодні в умовах становлення інформаційного суспільства пріоритетності набуває інформаційна функція бібліотек (ІФБ), яка розглядається сучасними науковцями крізь призму інформаційних уявлень щодо суті суспільних явищ й інформаційної діяльності бібліотеки. Як справедливо зазначає Р. С. Мотульський, «перегляд відношення до інформаційної функції бібліотек пов'язаний з пошуком місця й ролі бібліотек в інформаційній сфері, перспективами інтеграції бібліотек з іншими інформаційними установами в інформаційну інфраструктуру суспільства, переходом від стриманої конфронтації між бібліотечним співтовариством та інформаційною сферою у визнанні важливості інформатизації бібліотек, творчому осмисленню досвіду зарубіжних колег, яке б могло допомогти підготуватися до переходу в інформаційне суспільство з найменшими економічними затратами» [4, с. 92].

Така тенденція ставить перед бібліотекою завдання переосмислити й якісно змінити свою діяльність, функціонування якої пов'язане зі збиранням, зберіганням та наданням доступу до інформації, накопиченої людством. Оскільки сьогодні бібліотеки покликані не тільки збирати

та зберігати інформацію, а й опрацьовувати та поширювати її, беручи активну участь в інформаційному обміні і формуванні інформаційного простору регіонів та країни в цілому. Процеси інформатизації, технологічний прогрес у галузі комунікацій кардинально змінюють основні функції та принципи діяльності як наукових бібліотек, так й бібліотек усіх інших типів та видів, що змушує не тільки переглянути традиційний набір послуг бібліотечних установ, але й дослідити зміни, що сталися у функціональній діяльності бібліотек, зокрема інформаційній, під впливом технологічного прогресу. У зв'язку з цим, метою даного дослідження є якісні перетворення ІФБ, що відбуваються під впливом використання в бібліотечній роботі електронних технологій.

Реалізація ІФБ тривалий час пов'язувалася науковцями з процесами, спрямованими на розкриття фондів бібліотек. Вважалося, що бібліотеки займаються переважно бібліографічним інформуванням про склад своїх фондів, створюючи довідковий апарат та укладаючи бібліографічні покажчики. Однак сьогодні ІФБ – не лише створення джерел бібліографічної інформації та довідково-бібліографічне обслуговування. Інформаційна функція сучасної бібліотеки «полягає в задоволенні інформаційних потреб користувачів шляхом їх орієнтування в документальних інформаційних потоках за допомогою різних видів інформаційно-аналітичної діяльності, суттю якої є інтелектуальна обробка інформації» [9].

В основі реалізації ІФБ лежить інформаційна діяльність, яка сьогодні не зводиться лише до інформаційного обслуговування, інформаційно-бібліографічного обслуговування, довідково-бібліографічної діяльності, а представлена більш широким рядом – формування електронного бібліотечно-інформаційного фонду, аналітико-синтетична переробка інформації, формування довідково-пошукового апарату, бібліотечне інформаційне обслуговування, бібліотечний менеджмент тощо.

Зміни, що відбуваються в інформаційній діяльності бібліотек під впливом електронних технологій, знаходять своє відображення в теоретичних дослідженнях. Так, зокрема, особливості організації інформаційного обслуговування читачів бібліотеки в новому інформаційному середовищі простежено в працях [6]; удосконаленню питань інформаційно-аналітичної діяльності наукових бібліотек та створенню електронних бібліотек нового типу присвячено роботи [5]. Дослідженню інформаційних продуктів бібліотек та вдосконаленню інформаційного забезпечення наукових досліджень присвячено роботи [8]. Питання взаємодії бібліотечного працівника й користувача в сучасних інформаційних умовах досліджували [1, 3, 7] та інші науковці.

Оскільки реалізація ІФБ прямо пов'язана з проведенням бібліотеками інформаційної роботи, то однією з причин її сьогоdnішніх еволюційних змін стала гостра необхідність в якісних та зручних традиційних бібліотечних послугах в електронному середовищі (електронний каталог, електронна бібліотека, сайт, консультації в онлайні тощо), що потребувало активного залучення в бібліотечну практику сучасних електронних технологій та Інтернету, які, у свою чергу, сприяли, по-перше, виникненню нових видів інформаційної роботи (кабінети правової та ділової інформації з наданням різних фактографічних даних, інформаційно-аналітичні бібліотечні служби, результатом діяльності яких є надання як фактографічної, так і концептографічної інформації, створення інформаційно-аналітичних продуктів тощо) та, по-друге, змінам у сервісному обслуговуванні користувачів (електронні каталоги, бази даних, бібліотечні сайти, інформаційні масиви на оптичних дисках, замовлення і отримання документів в онлайн-режимі, веб-сайти, електронні бібліотеки, МБА онлайн-пошук та замовлення літератури, отримання необхідних публікацій в електронному вигляді, надання доступу до інформаційних ресурсів інших установ тощо).

Можна сказати, що з впровадженням сучасних електронних технологій у роботу бібліотек ІФБ починає еволюціонувати на двох взаємопов'язаних рівнях: як частина розумової праці, що містить операції з аналізу, переробки, згорання, перетворення інформації зі збереженням її семантики, та інформаційне обслуговування (сервіс), яке є галуззю професійної діяльності, основні складові якого – процеси збирання інформації, систематизації, зберігання, організація доступу до неї. За цих обставин важливим видається використання для активної реалізації інформаційної функції бібліотекою оптимальних електронних технологій з відповідним програмним забезпеченням.

Комп'ютеризація бібліотек та отримання ними доступу до Інтернету, а також трансформація традиційних документів у цифрову форму створили умови для виникнення електронного бібліотечного інформування, що технологічно реалізується через веб-сайти бібліотек, електронні каталоги, електронну бібліотеку, електронні видання, електронні бази даних, довідково-пошуковий апарат та ін. Розглянемо ці засоби електронного бібліотечного інформування більш детально, конкретизуючи, для вирішення яких завдань може бути використана та чи інша технологія в рамках активної реалізації ІФБ.

Бібліотечний веб-сайт є основною формою надання структурованої, систематизованої інформації у всесвітній мережі і становить сукупність веб-сторінок з повторюваним дизайном, які поєднані за змістом

та навігаційно й фізично розміщуються на одному сервері. Як правило, веб-сайт є інтегрованою частиною сервера, каталогом на серверному комп'ютері. Інформативність бібліотечних сайтів досягається шляхом розміщення матеріалів, що становлять найбільший інтерес для дистанційних користувачів, якими потенційно стають всі користувачі Інтернету. Такими матеріалами можуть бути: електронний каталог та реферативні бази даних бібліотеки, бюлетені нових надходжень, відомості про склад фондів та розклад роботи бібліотеки, календар поточних та запланованих подій тощо. Крім «внутрішньої» інформації про бібліотеку та її ресурси досить цінним з точки зору інформативності є надання переліку посилань на інформаційно багаті джерела інших серверів. Наявність колекцій таких посилань може бути досить корисною для користувачів, що шукають у мережі систематизоване та авторитетне знання.

Крім того, сьогодні веб-сайти активно використовуються бібліотеками як платформа для впровадження сучасних електронних інтернет-технологій, розвиваючи тим самим нові види інформаційних послуг для користувачів. Перелік, призначення та використання сучасних електронних інтернет-технологій, що можуть бути використані саме для реалізації бібліотекою ІФБ, представлено в табл. 1.

Перспективність інформативності бібліотечних сайтів у майбутньому може підвищуватися за рахунок таких компонентів як «профіль» користувачів, що формується на основі відомостей про інформаційні потреби користувачів. Заходячи на сайт бібліотеки, користувач, таким чином, зможе отримувати інформацію, що відповідатиме його інформаційним потребам. На персональному робочому столі на бібліотечному сервері користувачі зможуть зберігати свої закладки на інтернет-ресурси, копії документів, отримувати автоматично генеровані огляди з заданої проблематики тощо. Отже, веб-сайти, розширюючи інформаційні послуги бібліотеки, виводять на новий рівень інформаційну й комунікаційну культуру користувачів, що в цілому приводить до підвищення статусу бібліотеки, а також сприяє якісним змінам ІФБ.

З точки зору бібліотечної інформаційної діяльності, електронні бібліотеки є найбільш цінним складником всього сукупного інформаційного контенту бібліотек. Більшість дослідників сходяться на думці, що електронна бібліотека – впорядкована колекція різноманітних електронних документів, що наділенні засобами навігації й пошуку. Колекції, як правило, містять бібліографічну, реферативну чи повнотекстову оцифровану інформацію, електронну форму замовлення на пошук та відправлення (за допомогою електронної пошти) знайденої

Таблиця 1

Сфера застосування	Назва	Призначення	Використання в рамках реалізації ІФБ
Інформаційне обслуговування (сервіс)	Блог	Активне веб-спілкування	Поширення бібліотечних новин Спосіб відповіді на питання Створення тематичних добірок інтернет-ресурсів Залучення пошукових систем
	Форум	Інтерактивне спілкування	Консультавання
	Хелпдеск	Надання інформації користувачам	Організації системи «питання – відповідь» Формування на базі набраного матеріалу в напівавтоматичному режимі бази знань
	Соціальні закладки / теги	Огляд та систематизація інтернет-документів (електронні книги, журнали тощо)	Створення списків мережних ресурсів Підготовка бібліотечних інформаційних видань Створення путівника інтернет-ресурсами бібліотеки
	Гостьова книга	Ряд запитань, що послідовно надходять від користувачів, та відповіді на них	Основа для організації віртуальної довідки
	Вікі	Багаторазове делегування текстів Коллективне авторство	Організація загальнодоступного архіву виконаних довідок

інформації, іноді посилання на інші повнотекстові інформаційні інтернет-ресурси чи видавництва. Електронні бібліотеки розвиваються як мережеві інформаційні системи, що накопичують і структурують інформаційні масиви. Інструментальні засоби цих систем забезпечують мережеве використання електронних інформаційних ресурсів і реалізацію комплексу різноманітних мережевих інформаційних послуг.

Взявши за основу схему, запропоновану І. Юдіною [10], виокремимо основні види традиційної інформаційної діяльності, конкретизувавши зміни, що сталися в них внаслідок застосування електронних технологій. Отже, І. Юдіна як традиційну інформаційну діяльність визначає: ведення каталогів, довідково-бібліографічне обслуговування, складання бібліографічних посібників, інформаційне забезпечення, проведення масових інформаційних заходів, підвищення інформаційної культури користувачів.

Зміни, що відбулися внаслідок застосування новітніх електронних інтернет-технологій у таких видах інформаційної діяльності, як проведення масових інформаційних заходів та підвищення інформаційної культури користувача, є очевидними і не потребують детального розгляду в рамках даного дослідження. Цим змінам сприяло використання бібліотекою блогів/відеоблогів, мультимедійних технологій (Flicker, YouTube), підкастів (Podcast), соціальних мереж (Facebook, Moikrag, MySpace), RRS-передплати, Twitter – для проведення масових інформаційних заходів; Wiki, Flicker, YouTube, Podcast, соціальних закладок, тегів (Taggs, Folksonomie), форумів – для підвищення інформаційної культури користувача.

Найбільш відчутний вплив електронні інформаційні технології та Інтернет здійснили на довідково-бібліографічне обслуговування, насамперед довідково-бібліографічний апарат (ДБА). Це проявилось, по-перше, у значному збільшенні обсягу ДБА за рахунок представлених в Інтернеті довідкових та енциклопедичних видань, електронних каталогів інших бібліотек, бібліографічних баз даних та інших джерел довідкової інформації. Простота в роботі з електронними джерелами інформації, їх масштабне представлення в Інтернеті забезпечили високу якість виконання більшості запитів користувачів з меншими трудозатратами. Крім того, при виконанні запитів користувачів електронні технології дали змогу застосовувати аудіо- та відеофрагменти, інтерактивні таблиці, мультимедійні додатки як доповнення до традиційної текстової інформації, підвищуючи цим якість бібліографічного обслуговування.

Електронні технології змінили й методику виконання бібліографічних запитів. Так, стандартним вже на сьогодні стає розміщення особливо

складних запитів на відповідних інтернет-форумах, списках розсилки та через опитування експертів за допомогою електронної пошти. Використання пошукових систем створює можливість для отримання відомостей з постійно оновлюваних ресурсів Інтернету і стає основою для дистанційного бібліографічного інформування. Також за допомогою відповідних електронних технологій можна оперативнo відшукувати в електронних каталогах та базах даних необхідну користувачу інформацію.

Дедалі активніше застосування в бібліографічному обслуговуванні отримують віртуальні довідкові служби, що стають невіддільним елементом сайтів багатьох бібліотек. Необхідно зазначити, що найбільшого поширення отримують такі види інформаційного обслуговування, як форум і віртуальна довідка. За допомогою форуму здійснюється інтерактивна допомога бібліографа в режимі реального часу. Бібліограф та користувач не тільки можуть спілкуватися через форум, а разом звертатися до різних цифрових матеріалів (пошукових систем, цифрових бібліотек та баз даних). Віртуальна довідка у свою чергу реалізується через заповнення спеціальної форми користувачем з наданням відповіді на поставлені в ній питання через електронну пошту.

Значні зміни вносять електронні технології й в процеси комплектування бібліотек. Доступ до електронних версій документів дає змогу бібліотекам якісно комплектувати, оброблювати та систематизувати інформацію, змінюючи склад та структуру фондів бібліотек. При цьому інформованість користувачів тільки зростає, оскільки електронні технології дають змогу для дистанційного доступу користувачів до фондів бібліотек через веб-сайт.

Застосування електронних технологій корінним чином змінює процес каталогізації бібліотек, що проявляється у створенні системи корпоративної каталогізації бібліотек (зведеного каталогу). Цей процес базується на використанні мережевих технологій. Його суть полягає в тому, що обробка видань здійснюється спеціально уповноваженими бібліотеками. Така бібліотека, отримавши перший екземпляр видання, виконує його повну обробку і завантажує відомості про видання в спеціальну базу даних. Всі інші бібліотеки використовують зазначену базу даних у своїй діяльності. Участь бібліотек у створенні зведеного каталогу визначається повноваженнями бібліотек-учасниць. Так, бібліотеки з «обмеженими повноваженнями» мають право користуватися готовими записами і проставляти власні сігли. Бібліотеки-«повні учасниці» мають право самостійної каталогізації, створювані ними записи вносяться в базу даних і стають доступними іншим учасникам. Ті бібліотеки, які не входять до жодного корпоративного проекту, можуть

користуватися електронними каталогами найбільш авторитетних бібліотек для вирішення найбільш суперечливих питань каталогізації й систематизації [2].

Результатом дослідження, спрямованого на вивчення еволюційних змін ІФБ, став висновок про те, що інформаційна функція бібліотеки – це функція, призначення якої полягає в задоволенні документальних й інформаційних потреб користувачів, орієнтації в документально-інформаційних потоках через різні види інформаційно-аналітичної діяльності, суттю якої є інтелектуальна обробка інформації. Змістовні характеристики інформаційної функції бібліотеки є прямим відображенням соціокультурних процесів, які відбуваються в суспільстві. На сучасному етапі основними видами інформаційної діяльності бібліотек є: створення електронних каталогів, підготовка інформаційно-аналітичних видань; довідково-інформаційне обслуговування; інформаційне забезпечення; проведення інформаційно-масових заходів; підвищення інформаційної культури користувачів.

З розвитком технологій і ресурсної бази змінюється зміст видів інформаційної діяльності бібліотек. Системне впровадження і використання новітніх технологій для реалізації основних видів інформаційної діяльності і повинно скласти найближчу перспективу розвитку ІФБ, що в майбутньому допоможе бібліотекам вижити в конкурентному середовищі й розвиватися як соціальний інститут.

Список використаних джерел

1. *Акилина М.* Философия современной библиотеки / М. Акилина // Библиотековедение. – 1996. – № 4/5. – С. 94.
2. Интернет в профессиональной информационной деятельности: Каталогизация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://textbook.vadimstepanov.ru/index.html>. – Загл. с экрана.
3. *Костенко Л.* Бібліотека інформаційного суспільства / Л. Костенко, М. Сорока // Бібл. вісн. – 2002. – № 3. – С. 33–38.
4. *Мотульский Р. С.* Общее библиотековедение / Р. С. Мотульский: учеб. пособие для вузов. – М. : ЛИБЕРИЯ, 2004. – 224 с.
5. *Немошкаленко В.* Нові інформаційні технології та нові форми взаємодії бібліотек / В. Немошкаленко // Бібл. вісн. – 1999. – № 5. – С. 6–9.
6. *Свобода А.* Особливості організації інформаційного обслуговування читачів універсальної наукової бібліотеки в новому інформаційному середовищі / А. Свобода // Бібл. вісн. – 2003. – № 4. – С. 2–7.
7. *Сорока М.* Електронні інформаційні ресурси і соціальна значущість бібліотек майбутнього суспільства: підсумки міжнародної конференції

«Крим – 2002» / Л. Костенко, М. Сорока, А. Чекмарьев // Бібл. вісн. – 2002. – № 4. – С. 47–53.

8. *Столяров Ю. Н.* О сущности библиотеки / Ю. Н. Столяров // Библиотекосведение. – 1994. – № 5. – С. 3–5

9. *Юдина И. Г.* Информационная функция библиотеки в теории и практике библиотечного дела : автореф. дис. ... канд. пед. наук / И. Г. Юдина ; ГПНТБ СО РАН. – Новосибирск, 2010. – 22 с.

10. *Юдина И. Г.* Использование новейших технологий для реализации информационной функции библиотек / И. Г. Юдина, О. Л. Лаврик // Библиосфера. – 2010. – № 1. – С. 35–41.

Валентина Медведєва,

в. о. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. іст. наук

БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття присвячена сучасним бібліотечним закладам, їх реакції на процеси інформатизації, їх діяльності щодо створення й удосконалення як нових видів інформаційно-аналітичної продукції, так і нових форм сучасного бібліотечного обслуговування.

Ключові слова: інформаційні ресурси, інформатизація суспільства, бібліотечна система, інформаційно-аналітична діяльність, інформаційні технології.

Входження України в інформаційне суспільство супроводжується зростанням соціальної ваги сучасних бібліотечних закладів, підвищенням їх статусу як інформаційного й суспільного інституту.

Глибокі зрушення в соціально-економічному розвитку, динамічні зміни в інформаційних технологіях, широке впровадження комп'ютерів і засобів інформаційної техніки, формування у зв'язку з ринковими перетвореннями нової інформаційної культури гостро потребують удосконалення всієї інформаційно-бібліотечної системи суспільства.

Процес інформатизації сучасного українського суспільства обумовлює зростаючу роль бібліотечних закладів на новому, вищому рівні, відповідному сучасним інформаційним технологіям.

У сучасних умовах одним з найважливіших завдань бібліотечних закладів усіх типів є забезпечення вільного й необмеженого доступу до міжнародних і національних інформаційних ресурсів, оскільки вони набувають значення стратегічних, тобто визначають рівень соціально-економічного розвитку країни.

Сьогодні бібліотечні заклади є відкритою системою, тобто функціонують у безпосередньому зв'язку із суспільними запитами, дедалі більшою мірою виконують функції, що задаються конкретними інформаційними запитами. Це сприяє зростанню їх суспільної значущості, оскільки на сьогодні інформація є одним з основних ресурсів життєзабезпечення сучасного українського суспільства, яке

перебуває в постійному русі та розвитку. Сучасні бібліотечні заклади реагують на процес інформатизації, використовуючи у своїй роботі нові джерела інформації, створюючи й удосконалюючи як нові види інформаційно-аналітичної продукції, так і нові форми бібліотечного обслуговування.

Сьогодні в країні набирає обертів процес адаптації інформаційно-бібліотечного обслуговування до змін в економічному та соціально-політичному житті. Бібліотечні заклади, намагаючись адекватно відповідати на суспільні запити, наповнюють свою діяльність новим змістом, а саме: інформатизують усі сторони своєї діяльності. Якщо раніше основною функцією бібліотечних закладів було лише збереження накопичених людством знань, то останнім часом активізувався процес їх перетворення на інформаційні центри різноманітного суспільного призначення. Для цього створена необхідна правова база, в основі якої лежить Закон України від 4 лютого 1998 р. «Про національну програму інформатизації» [2].

Оновленню бібліотечної діяльності сприяє розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що є основою розширення можливостей доступу до інформації для всіх категорій користувачів, удосконаленням доступу до міжнародних джерел інформації в галузі освіти, науки та культури, створенням середовища, яке покликане підготувати майбутнє покоління до життя в інформаційному суспільстві [4].

Зростаючі суспільні запити на інформацію активізують процеси кооперації інформаційних ресурсів фондів бібліотечної системи України, сприяють налагодженню механізмів швидкої та якісної доставки необхідних інформаційних продуктів замовнику з будь-якої точки системи. У перспективі має відбутися створення єдиного всеукраїнського інформаційного простору, з виходом на глобальні інформаційні ресурси.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- створення сучасної об'єднаної уніфікованої системи бібліотечно-бібліографічної інформації;
- організація й розроблення методик ефективного використання електронних бібліотек на основі більш чіткого використання електронних текстів;
- переведення наявної інформації на зручну для системного користування систему носіїв, оцифрування найбільш затребуваної та суспільно важливої інформації;
- організація комплектування інформаційними ресурсами бібліотек, у тому числі електронними, відповідно до змісту тих завдань, що стоять перед суспільством;

- підготовка інформаційних ресурсів для ефективного використання їх суспільними інститутами, вироблення методик дистантного обслуговування сучасних користувачів;
- формування власних інформаційних баз, сховища даних на основі інформації, виготовленої власними силами;
- вироблення стратегії забезпечення доступу через Інтернет до бібліографічної інформації та повнотекстових баз даних (БД) у глобальному інформаційному просторі;
- забезпечення сучасних користувачів електронними засобами пошуку й обслуговування запитів на інформаційні ресурси бібліотеки, а також здійснення аналізу якості цієї роботи в постійному режимі.

Одним з важливих засобів реалізації цих завдань у бібліотечних закладах є підвищення рівня комп'ютеризації всіх технологічних процесів, що звільняє фахівців від рутинної праці, дає змогу створити користувачам ефективний і комфортний інформаційний сервіс.

Як зауважує проф. Я. Л. Шрайберг, «автоматизація бібліотечно-інформаційної діяльності – це прояв не лише сучасного науково-технічного розвитку, а й соціального прогресу: забезпечується не лише своєчасний і швидкий доступ користувачів до інформації та першоджерел, але загалом створюються умови для реалізації одного з головних принципів відкритого суспільства – принципу загальної доступності інформації та публікацій» [5].

Що характерно, упровадження сучасних технологій в обслуговування користувачів не тільки підвищує ефективність використання ресурсів бібліотеки, полегшує шлях користувача до інформації, а й підносить суспільну значущість бібліотек. Комп'ютеризація бібліотечних процесів, удосконалюючи технології бібліотечної справи, вносить зміни безпосередньо в сам зміст бібліотечної роботи. Зростає активність у відносинах з читачами, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу, індивідуальних форм інформаційного забезпечення і, як наслідок, показників якості професійної діяльності.

Виходячи з вищезазначеного, можна виокремити основні чинники, що можуть сприяти прискоренню сучасної еволюції бібліотечної справи:

- державна політика, спрямована на інформатизацію українського суспільства;
- розширення асортименту запитів сучасних користувачів, що потребує різноманітної, повної та якісної інформації (сучасна бібліотека, яка прагне задовольнити дедалі зростаючі потреби відвідувачів, не може існувати лише за рахунок власного інформаційного потенціалу, тому виникає необхідність у створенні та використанні загальних інформаційних ресурсів);

- технічне переустаткування бібліотечної сфери;
- зростання інтенсивності інформаційних потоків, загострення проблем відбору й обробки інформації (бібліотеки мають забезпечувати інформацією користувача оперативно, адже з часом вона до певної міри втрачає свою актуальність).

Необхідно зазначити, що інформатизація українського суспільства сприяє вдосконаленню запитів сучасних користувачів у «бібліотечному сервісі». При цьому зазнає якісних змін їх структура, формуються нові читацькі пріоритети – і все це зрештою має вплив на процес удосконалення комплектування інформаційних ресурсів бібліотек [3, с. 37–39].

Сьогодні бібліотечні заклади, активізуючи роботу щодо розкриття всього багатства фондів, пропонують такі нові послуги:

- забезпечується доступ сучасних користувачів до електронних баз даних безпосередньо в бібліотечних закладах;

- надається доступ до інформації на новітніх носіях інформації (відкриття інтернет-класів, відеоабонементів, фондів CD-ROM);

- стають доступними повнотекстові бази даних на електронних носіях, створених бібліотекою або придбаних нею;

- відвідувачі мають змогу користуватися можливостями Інтернету, електронної пошти завдяки відкриттю відповідних інформаційно-ресурсних центрів у бібліотечних закладах;

- організовується ефективна робота з дистантного обслуговування різних категорій користувачів;

- забезпечується надання правової інформації з різних сфер життєдіяльності громадян у безкоштовній юридичній приймальні;

- формується штат сучасних інформаційних працівників, які, досконало володіючи електронними інформаційними технологіями, забезпечують відповідно до сучасних вимог організацію інформаційних ресурсів, підготовку їх до ефективного використання та якісну доставку сучасним користувачам.

Організація роботи в цих напрямках забезпечує новий рівень бібліотечно-інформаційного обслуговування, створює умови для якісного та швидкого публічного доступу до необхідних українському суспільству інформаційних ресурсів [1, с. 20].

Сьогодні вже можна говорити про те, що в провідних бібліотеках країни перший етап упровадження прогресивних технологій на основі комп'ютерної техніки наближається до завершення. І хоча в сільській місцевості комп'ютеризація основної маси бібліотек ще істотно відстає, перед бібліотечною сферою загалом постають уже нові завдання. Вони пов'язані з динамічним зростанням обсягів електронної інформації,

якої потребують усі сфери суспільного життя. Щоб забезпечити доступ якнайширшим колам сучасних користувачів до такого продукту, необхідно значно вдосконалити механізми доступу всіх категорій користувачів до інформаційних ресурсів бібліотек. Це ж, у свою чергу, породжує необхідність оснащення бібліотечних закладів сучасними програмно-технічними засобами, передовими технологічними напрацюваннями у сфері використання електронних інформаційних ресурсів, вибудовування сучасних стратегій їх комплектування.

Нині гостро постають питання щодо оформлення наявного вітчизняного інформаційного ресурсу у відповідності до міжнародних стандартів. Зрушення в цій галузі можуть спростити доступ до інформаційних фондів України зарубіжних користувачів і таким чином сприяти поглибленню міжнародного співробітництва. Удосконалення методик інформаційної діяльності бібліотек, їх технічне переоснащення, підвищення кваліфікації кадрів дасть можливість вивести бібліотечну справу на новий, відповідний сучасним запитам рівень.

Перехід до функціонування вітчизняної бібліотечної системи в умовах ринкової економіки визначив об'єктивну необхідність розробки стратегічних концепцій, створення адекватної суспільним вимогам нової моделі розвитку; налагодження економічних механізмів взаємовідносин; опанування новітніх інформаційних технологій; упровадження ефективних форм обслуговування сучасних користувачів.

Бібліотечні заклади, стикаючись з новою економічною реальністю, об'єктивно постають перед комплексом проблем, пов'язаних з пошуком оптимальних варіантів організації власного функціонування, з одного боку. З іншого – у процесі формування національного інформаційного ринку бібліотечні установи мають стати важливим ресурсним механізмом даної форми циркуляції суспільно значущої інформації, позиціюватись відповідним чином як такий механізм.

Нова соціально-економічна реальність, у яку інтегруються бібліотечні заклади, обумовлює принципово нові підходи до організації різних аспектів інформаційної діяльності: збереження, структурування і використання ресурсів. Цим об'єктивно визначається суспільний інформаційний потенціал та ефективність його використання.

Бібліотечні заклади в Україні перебувають у процесі перебудови й становлення як суб'єкта господарювання з набуттям нових економічних властивостей. Сучасні бібліотечні заклади розглядаються як складнофункціональні, складноструктурні, активно-динамічні соціальні системи, у яких накопичено, особливо за останні роки, значний трансформаційний потенціал.

На сьогодні вже є беззаперечним, що адаптація бібліотечних закладів до ринкових умов характеризується реалізацією кількох нетрадиційних цілей: здійсненням цілеспрямованого, дієвого, активного впливу на макросередовище з метою досягнення ефективних законодавчо-нормативних умов та лібералізації державної політики стосовно інформаційної діяльності бібліотечних закладів, пошуку додаткових джерел позабюджетного фінансування і взаємовигідних партнерів для співпраці, створенням та реалізацією конкурентоспроможних, суспільно корисних інформаційно-аналітичних продуктів, організацією інформаційних, консультативних послуг для забезпечення потреб ринку інформації.

Не викликає сумніву те, що досягти високого рівня конкурентоспроможності продукції можна, як показує практика, лише через налагодження рекламної та маркетингової діяльності. Ставлення до інформаційно-аналітичної діяльності як до товару сприятиме фінансовій стабілізації цих установ культури, вирішенню техніко-технологічних проблем розвитку нових технологій.

У процесі просування інформаційно-аналітичної продукції, інформаційних та консультативних послуг новою для бібліотечних закладів є проблема організації ефективної реклами. У зв'язку з цим абсолютно недопустимим є самозаспокоєння деяких спеціалістів, що закликають використовувати для цього бібліографічні покажчики, рекомендаційні чи інформаційні списки, що друкуються окремими виданнями чи в журналах та газетах, через книжкові виставки, каталоги й картотеки.

Такі рекомендації не можна зіставити з рівнем навіть сучасної організації рекламної справи в Україні, відсталой за всіма ознаками. Тому каталожно-картотечне інформування має виконувати свої функції, а реклама продукції бібліотечних закладів потребує спеціального вивчення, розгляду й розвитку.

Слід зазначити, що порядок організації інформаційного забезпечення потреб споживачів залежить від характеру завдань, які стоять перед ними. Але продукт, створений унаслідок інформаційно-аналітичного процесу, має бути придатним для використання замовником, корисним для нього вже в момент свого створення.

Таким чином, стрімкий розвиток інформаційних технологій радикально змінив філософію бібліотечної справи, вивів бібліотечні структури в число виробників суспільно необхідної інформаційно-аналітичної продукції. Актуалізуються запити на прогностичну та консультативну роботу, надання допомоги суспільним інститутам в орієнтації, обробці дедалі зростаючих масивів інформації, формування національного інформаційного ресурсу шляхом власного виробництва,

відбору з масивів глобального інформаційного простору необхідних зарубіжних інформаційних ресурсів. Реалізація цих завдань обумовлює необхідність серйозної реорганізації бібліотечних закладів, перетворення їх на дійсно сучасні інформаційні центри.

Список використаної літератури

1. *Дедюля С.* Библиотечные фонды. Проблемы формирования и сохранности. Региональный аспект / С. Дедюля // Науч. и техн. б-ки. – 2001. – № 4. – С. 19–23.
2. Про національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відом. ВР, 1998. – № 27–28. – ст. 181.
3. Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві: матеріали наук. конф. – Х., 2003. – 113 с.
4. *Щербинина О.* Воспитание библиографической культуры пользователей в НТБ / О. Щербинина // Науч. и техн. б-ки. – 1999. – № 11. – С. 71–74.
5. *Шрайберг Я. Л.* Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей: главные тенденции окружения, основные положения и предпосылки, базовые принципы / Я. Л. Шрайберг. – М., 2001. – 100 с.

Тетяна Добко,

заввідділу НБУВ, канд. іст. наук, старш. наук. співроб.

СИСТЕМА ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У НБУВ: ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Висвітлюється стан і перспективи розвитку системи довідково-бібліографічного обслуговування в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, представлено концепцію функціонування довідкової служби в електронному середовищі.

Ключові слова: електронне довідково-бібліографічне обслуговування, інформаційні запити, електронні бібліографічні ресурси.

В умовах змінюваного інформаційного середовища, широкого впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій, перевиробництва інформації і дефіциту необхідної процес пошуку інформації, з одного боку, спрощується (поява досконаліших механізмів пошуку інформації в мережі Інтернет), з іншого – ускладнюється, внаслідок зростання обсягів інформаційних ресурсів (ІР). Широке застосування різноманітних засобів для їх збереження та передачі посилює значення науки їх використання й роль довідково-бібліографічних служб в інформаційному забезпеченні користувачів. «Домінуючими видами діяльності у сфері суспільного виробництва стають збір, обробка, збереження, передавання, використання і продукування інформації» [8, с. 6]. Тому, від рівня розвитку довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО) залежить ефективне використання інформаційного ресурсу, доступ до знань і, відповідно, вплив на культуру, піднесення інтелектуального й духовного потенціалу українського суспільства.

На думку Л. А. Дубровіної і О. С. Онищенко, бібліотека як соціальний інститут «так само виконує завдання організації збирання, зберігання та використання знання в інтересах розвитку суспільства як у документальній, так і в електронній формі. З допомогою новітніх технологій вона репрезентує своє нове значення у світі, що швидко змінюється» [4, с. 501]. Сучасна бібліотека інтегрує рукописні, друковані та електронні ресурси, організовує роботу з документами на будь-якому

носії інформації, здійснює еволюцію довідково-пошукового апарату, переходячи від традиційних каталогів і картотек до електронних ресурсів, баз даних і баз знань, впроваджує нові інформаційні технології, автоматизовані форми інформаційного забезпечення користувачів. «В інформаційну добу, НБ (національні бібліотеки) вчасно зорієнтувались і усвідомили можливості, які дає Інтернет. Переглянувши свої завдання, вони заявили про себе, як про головного постачальника інформації на постійно зростаючому ринку знань» [11].

Сучасна бібліотека поряд з виконанням традиційних завдань документно-комунікаційного центру забезпечує «реалізацію повного технологічного циклу інтелектуальних інформаційних технологій від бібліографування до виділення зі сховищ даних нових знань і надання їх користувачам» [6, с. 27].

У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) розвиток довідково-бібліографічного обслуговування відбувається відповідно до статусу, місії бібліотеки, завдань, системи науково-інформаційної діяльності, комплексної координації, кооперації і взаємодії підрозділів спеціалізованого бібліотечно-інформаційного обслуговування, диференційованого підходу до задоволення запитів користувачів [2, 3].

Довідково-бібліографічна діяльність спрямована на максимальне задоволення запитів користувачів в усній та письмовій (документально зафіксованій) формах, розширення репертуару й користувацької аудиторії послуг на основі нових технологічних рішень і технічних можливостей, гармонійного використання для задоволення універсальних запитів як ресурсів власного інформаційного потенціалу, так і мережових ресурсів. Логічним є пріоритетність задоволення запитів наукового, виробничого й освітнього характеру, які не можуть бути виконані користувачами на базі доступних ресурсів місцевих регіональних бібліотек та інформаційних центрів.

Діяльність підрозділів, що здійснюють довідково-бібліографічне обслуговування, становить систему. Організаційно функціонування системи ДБО забезпечується структурними підрозділами НБУВ, що здійснюють безпосереднє обслуговування користувачів, а також відділами, що забезпечують роботу цих підрозділів.

У квітні 2011 р. вченою радою НБУВ затверджено нове «Положення про систему довідково-бібліографічного обслуговування у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського», у якому зафіксовано функції кожного підрозділу з питань довідково-бібліографічної діяльності в сучасних умовах, відображено узгоджену діяльність окремих структурних підрозділів, об'єднаних спільністю завдань і цілей ін-

формаційного забезпечення користувачів. Положення визначає необхідність дотримання загальних організаційних принципів системи ДБО і кооперованого формування й використання ресурсів довідково-бібліографічного апарату (ДБА) НБУВ і зовнішніх інформаційних ресурсів. У ньому представлена скоординована діяльність окремих структурних підрозділів на основі чіткого розмежування їх функцій і напрямів роботи з урахуванням місця кожного підрозділу в загальній структурі бібліотеки, відповідно до специфіки і змісту їх фондів і напрямів роботи. Зафіксовано принципи диференційованого підходу до задоволення запитів (залежно від категорії користувачів і характеру їхніх потреб); основні засади використання єдиної системи обліку показників ДБО. Відповідно до участі в ДБО виділено дві групи. Першу групу становлять підрозділи, безпосередньо пов'язані з обслуговуванням користувачів: відділ комплексного бібліотечного обслуговування, відділ довідково-бібліографічного обслуговування, відділ міжбібліотечного науково-інформаційного сервісу, відділ технологій дистантного обслуговування; відділ обслуговування основними фондами, відділ бібліотекознавства, Національна юридична бібліотека, Культурно-просвітницький центр, відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків (читальні зали Австрійської та Іранської бібліотек), відділ фонду ООН, Фонд президентів України, відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій, відділ газетних фондів, відділ зарубіжної україніки, відділ образотворчих мистецтв, відділ стародруків і рідкісних видань, відділ формування музичного фонду, Інститут архівознавства, Інститут рукопису, відділ фонду юдаїки, Філія № 2.

Другу групу умовно становлять підрозділи, безпосередньо не пов'язані з обслуговуванням користувачів, але які сприяють виконанню функцій ДБО: Центр формування бібліотечно-інформаційних ресурсів, відділ формування і обліку електронних інформаційних ресурсів, відділ систематизації, відділ каталогізації, відділ національної бібліографії, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ, Інститут біографічних досліджень, Служба реферування української наукової літератури, відділ обмінно-резервних фондів, планово-економічний відділ, бухгалтерія, науково-видавничий центр.

Координуючим центром системи ДБО у НБУВ є відділ довідково-бібліографічного обслуговування, що здійснює основні функції у співпраці з іншими підрозділами бібліотеки, яка працює в тісній кооперації й координації з бібліотеками й інформаційними центрами усіх систем і відомств України в галузі довідково-інформаційного забезпечення користувачів з метою сприяння ефективному використанню сукупних

інформаційних ресурсів, у тому числі зовнішніх, і надання професійних бібліотечно-інформаційних послуг.

Основні принципи довідково-бібліографічного обслуговування у НБУВ – загальнодоступність, розширення аудиторії користувачів через інформаційно-комунікаційні канали; єдині умови надання всім користувачам однотипних послуг; висока бібліографічна культура надання послуг і розширення їхнього спектра за рахунок інновацій у технології й організації, комфортність обслуговування. «Головне в бібліотечному обслуговуванні – забезпечення вільного доступу до інформації всім громадянам, впровадження нових технологій, підвищення якості, збагачення форм і методів» [4, с. 503].

З метою чіткішої уніфікації статистичного обліку, планування і звітності ВДБО спільно з відділом бібліотекознавства в липні 2011 р. провели практичний семінар для працівників НБУВ, задіяних у ДБО, з обговорення тем: «Бібліографічна довідка: методика виконання», «Облік бібліографічних довідок». Заняття з підвищення кваліфікації фахівців сфери ДБО сприяють якості надання послуг, уніфікації обліку, планування та звітності, об'єктивному зіставленню результатів діяльності.

Відділ довідково-бібліографічного обслуговування здійснює пріоритетне довідково-бібліографічне обслуговування органів державної влади і управління України, виконує бібліографічні довідки і надає бібліографічні консультації в усній та письмовій формах (у тому числі в автоматизованому режимі) читачам у читальному залі відділу та віддаленим користувачам (телефоном, факсом, звичайною та електронною поштою тощо) за документами, виданими українською, російською, основними іноземними європейськими мовами з усіх галузей знання, на базі ДБА ВДБО та НБУВ, доступу до внутрішніх і зовнішніх електронних інформаційних ресурсів (ЕІР) інших бібліотек та інформаційних центрів.

Основними напрямками діяльності відділу довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ є: формування довідково-бібліографічного фонду, організація сучасного довідково-пошукового апарату; довідково-бібліографічне обслуговування користувачів (внутрішніх і зовнішніх), сприяння ефективному використанню фондів бібліотеки, новітніх інформаційних ресурсів; навігація в ресурсах пошуку інформації.

З метою оперативного задоволення типових читачьких запитів проводиться постійна робота з наукової організації ДБФ, його упорядкування, наближення до користувача найновіших і найактуальніших видань. Паралельно здійснюється пошук довідково-бібліографічних ресурсів, вільно представлених у мережі Інтернет, їх архівування і використання в разі потреби при обслуговуванні користувачів.

Важливою частиною довідково-бібліографічного фонду (ДБФ) ВДБО, що нині нараховує понад 175 тис. документів, є система універсальних поточних і ретроспективних бібліографічних покажчиків, ЕІР на компактних оптичних дисках, які забезпечують багатоаспектний тематичний, фактографічний і концептографічний пошуки. ДБФ містить широкий спектр довідково-енциклопедичних видань різних видів і жанрів. Енциклопедії є основним видом довідково-інформаційних видань, у яких досить концентровано (фахово й стисло) відображено питання тієї чи іншої галузі науки або діяльності і, водночас, надано основну інформацію, а універсальні (або національні) енциклопедії є своєрідними візитівками держави (Britannica, Brockhaus, Larousse, Americana тощо). Незважаючи на появу всесвітньої електронної Вікіпедії, традиційні енциклопедичні видання залишаються найавторитетнішими джерелами інформації, адже у їх підготовці, написанні статей беруть участь найкращі науковці та фахівці, кожний у своїй галузі.

Нині чітко проглядається тенденція до розширення сфери дії бібліографічних послуг і трансформації їх в інформаційні. Інформаційна діяльність, що розвивається на ґрунті довідково-бібліографічної, за своєю суттю відрізняється від традиційної інформаційної діяльності насамперед тим, що вона продовжує діяти в оперативному режимі «запит-відповідь», відповідно до конкретних потреб користувачів бібліотеки.

Аналіз виконання запитів показав, що пріоритетне значення для користувача має інформація, а не документ як носій інформації. Користувач НБУВ має можливість одержати професійно опрацьовану інформацію, пакет документів, що включає бібліографію, анотації (реферати), аналітичні огляди видань, повні тексти документів, представлені в зручній для нього формі.

У практиці ДБО одержало поширення комплексне обслуговування, що містить пошук, надання документів, їхнє копіювання (сканування) і передачу засобами зв'язку (електронною чи звичайною поштою) або безпосередньо користувачеві. Зокрема: бібліографічна (уточнююча, тематична, фактографічна) довідка + встановлення місцезнаходження документа(ів) (адресна довідка) + доставка документа(ів) (або їх копій) користувачеві, у тому числі з передплачених ресурсів.

Однією з визначальних тенденцій розвитку ДБО є посилення ролі кооперації й координації підрозділів бібліотеки при задоволенні запитів, що потребують залучення інформаційної бази декількох підрозділів (до прикладу, загальний пошук документів за темою здійснюється на базі ВДБО і доповнюється інформацією за ресурсами відділів Фонду

президентів України, відділу зарубіжної україніки чи відділу газетних фондів (при виконанні запитів широкої тематики). Чітке спеціалізоване розмежування функцій у межах бібліотеки усуває паралелізм у роботі, дає змогу ґрунтовніше опрацювати запит на базі спеціалізованого підрозділу – відділу образотворчих мистецтв, відділу стародруків і рідкісних видань, відділу формування музичного фонду тощо.

У зв'язку з цим у найближчі роки перспективним напрямом в обслуговуванні стане комплексне дистанційне обслуговування віддалених користувачів, яке міститиме пошук документів, їхнє копіювання (сканування) і передачу засобами зв'язку з наданням переваги автоматизованому пошуку з метою оптимізації діяльності і заощадження коштів та поштових витрат.

Комплексне обслуговування передбачає взаємодію в разі потреби при забезпеченні певних інформаційних запитів користувачів відразу декількох підрозділів у роботі над довідкою, гармонійного поєднання традиційних й електронних технологій пошуку інформації. Копіювання, сканування, мікрофільмування документів здійснюється редакційно-видавничим відділом, доставка користувачеві – відділом міжбібліотечного науково-інформаційного сервісу.

Серед нових тенденцій у сфері ДБО визначальними є: перенесення бібліографічного обслуговування в кіберпростір, створення умов для ефективного самообслуговування користувачів при пошуку інформації.

У 2010 р. у НБУВ організовано відділ технологій дистантного обслуговування (ВТДО), що виконує всі типи бібліографічних довідок за запитами віддалених користувачів у режимі офлайнової довідкової служби (можливість поставити питання через сайт і отримати на ньому ж відповідь). Фахівці підрозділу здійснюють також обслуговування читачів НБУВ традиційними та електронними каталогами, надають консультативну допомогу користувачам у залі електронних ресурсів щодо пошуку інформації та використання пошукових систем.

У цьому зв'язку необхідним є розширення взаємодії ВДБО, ВТДО, інших підрозділів, що здійснюють ДБО і Служби електронної доставки документів (ЕДД), що розвивається на базі відділу міжбібліотечного науково-інформаційного сервісу (ВМНІС) (від бібліографічного уточнення, пошуку – до отримання необхідної інформації, тексту документа).

Адже можливість поставити питання через сайт – це один з технологічних засобів у репертуарі довідково-бібліографічних послуг, один з варіантів доставки інформації. Значний ефект задоволення інформаційної потреби спостерігається за умови комбінованого використання комунікацій: поєднання спілкування з користувачем телефоном і

консультація щодо пошуку інформації комп'ютерними технологіями. Тоді в бібліографа є можливість детальніше уточнити вже використані інформаційні ресурси, рівень інформаційної культури, комп'ютерне забезпечення користувача.

Однак суть послуги в електронному середовищі не змінилася: функціонування в режимі «запит – відповідь», пряма взаємодія реального читача (віддаленого користувача) і бібліографа, який у цей час стає оператором, навігатором інформаційних ресурсів. Онлайнове чи офлайнове довідкове обслуговування є логічним продовженням традиційного ДБО. Поява нових видів інформаційних послуг не призводить до відмирання раніше існуючих, а доповнює їх, спонукає до часткового перерозподілу аудиторії користувачів.

У зарубіжних бібліотеках набуло впровадження використання при обслуговуванні користувачів планшетних персональних комп'ютерів (ПК) та бездротових (wi-fi) технологій. Основною їх перевагою над звичайним комп'ютером або ноутбуком є значно нижча ціна й можливість носити з собою, унаслідок чого зникає потреба постійно сидіти перед монітором і чекати, поки надійде черговий запит від користувача. У цей час можливо й доцільно працювати у звичайному режимі, над виконанням поточних науково-виробничих завдань, а коли запит надійде, то планшетний ПК повідомить про це, й можна обробити його безпосередньо на місці. Адже сучасні планшети можуть виконувати майже всі функції, як і звичайний ПК (перегляд та редагування документів та зображень у різних форматах; доступ до локальних електронних каталогів, реферативних і повнотекстових БД; доступ до мережі Інтернет, електронної пошти, програм для онлайн-спілкування з читачами). «Бібліотекарям не треба бігати від користувача до свого комп'ютера, так що кожен користувач отримує допомогу при безпосередньому спілкуванні, не розриваючи контакту. Довідкова служба ще ніколи не працювала так ефективно, як за теперішніх умов» [10].

Якщо поєднати всі наведені технології (онлайн-обслуговування, взаємодія між бібліотекарями й бібліотеками, використання планшетних ПК), то можна досягнути значного покращення обслуговування користувачів, зокрема зменшити час реагування на їхні запити. Користувач уже не повинен чекати на відповідь біля екрана свого ПК – він може залишити свій номер телефону, електронну адресу тощо, а коли відповідь буде готова, він отримає відповідне sms-повідомлення, повідомлення на електронну адресу або в чатовій сесії. Використовуючи портативну комп'ютерну техніку, бібліотекар має постійний доступ до внутрішніх електронних та традиційних ресурсів бібліотеки й може

надавати консультативну допомогу не тільки зі свого робочого місця, а й безпосередньо в залах каталогів, читальних залах, фондах тощо. Коли запит складний, необхідний значний час на його опрацювання, пропонується консультація, джерела для самостійного пошуку, що потенційно містять запитувану інформацію, або пропонується здійснити виконання замовлення на платній основі.

Залежно від технічного, технологічного й кадрового забезпечення підрозділів способи спілкування з користувачами можуть бути різними: шляхом використання програмних засобів (програми Skype – цифрового телефонного зв'язку, Instant Messenger – обміну миттєвими повідомленнями, ICQ, Jabber – протоколи обміну інформацією).

Пріоритетним напрямом у розвитку довідково-бібліографічного обслуговування в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського є застосування новітніх технологій, спрямоване на те, щоб за запитом користувача надати точну, якісну, достовірну, оперативну інформацію за допомогою цифрових засобів, організувати комфортний доступ до гібридних колекцій (рукописних, друкованих й електронних) інформаційних ресурсів.

На думку зарубіжних фахівців, «поступово друковані довідкові видання відступають, а на їх місце приходять матеріали в електронному виді. Хоча це здається країною мрій для користувача, насправді це справжнісінькі хащі, у яких складно знайти правильний шлях. Фактично, користувачі частіше звертаються до послуг Google чи Yahoo, ніж до бібліотечних БД, оскільки їх пошукові механізми є простішими й легшими в користуванні» [9].

Аналіз відвідування сайту НБУВ (www.nbuv.gov.ua) показав, що найактивніше користувачі використовують повнотекстові ресурси, до них «звертається 80 % користувачів, яким щодоби надається понад 300 тис. статей (три статті щосекунди)» [5]. До того ж вони потрапляють на сайт через первинне використання пошукової системи Google. Аналіз статистичних даних використання сайту НБУВ демонструє постійне зростання кількості відвідувачів і, відповідно, самостійних пошуків у представлених інформаційних ресурсах. «Кількість користувачів порталу зростає експоненційно, збільшуючись на 30–40 % за рік (якщо 15 травня 2004 р. портал відвідали 2,3 тис. користувачів з різними інтернет-адресами, то 15 травня 2011 р. – 48,7 тис.)» [5].

З IP, представлених на сайті http://irbis-nbuv.gov.ua/irbis_nbuv.html за видами ресурсів, у середньому за останні півроку співвідношення таке: 50 % користувачів цікавить повнотекстовий ресурс, 50 % – вторинна інформація (каталоги). Таке співвідношення на сьогодні

обумовлене перевагою на домені вторинної інформації, реалізацією тематичного пошуку за ієрархічним рубрикатором або тезаурусом в онлайн-каталозі на основі програмних рішень системи автоматизації бібліотек «РБІС64», яка має розвинутий сучасний веб-інтерфейс, що дало змогу впровадити оптимальні рішення для надання оперативного доступу до інформації про надходження до бібліотечного фонду. «Сьогодні користувачі НБУВ мають можливість бачити інформацію про всі нові надходження, навіть про ті видання, які опрацьовуються й ще не мають бібліотечних шифрів» [7, с. 9].

У зв'язку з цим можна зробити висновок, що з метою вдосконалення довідково-бібліографічного обслуговування доцільно насамперед здійснювати формування ресурсної бази довідково-бібліографічної діяльності – системи каталогів, БД, інтеграції ЕІР, представлених на сайті НБУВ, прагнути до комплексності обслуговування, з розширенням можливостей передплатених баз даних, з орієнтацією й максимальним сприянням користувачам у самостійних пошуках інформації. «Перспектива розвитку бібліотечного обслуговування як найважливішої практичної складової бібліотечної справи базується на комп'ютеризації, інтеграції всіх видів обслуговування, розширенні комунікації бібліотечного працівника й читача (користувача)» [4, с. 503].

Довідково-бібліографічне обслуговування в онлайн-режимі має бути більш гнучким і мобільним. Тому доцільно ширше інформувати читачів про всі послуги, які вони можуть отримати у віддаленому режимі. Це передбачає організацію на першій сторінці сайту розділу «Довідкова служба», який складається з декількох модулів:

– Інформація про бібліотечно-інформаційні послуги й контакти. Пропонуються користувачеві варіанти як безпосереднього відвідування бібліотеки, так і віддаленого звернення: телефоном, факсом, звичайною чи електронною поштою, засобами інтернет-технологій (чат, заповнення веб-форм, миттєвих повідомлень, онлайн тощо), залежно від технологічних можливостей конкретного підрозділу бібліотеки, технологічного та кадрового забезпечення.

– Розділ «Питання, які найчастіше задають читачі», де згруповані питання – відповіді про порядок та умови бібліотечно-інформаційного обслуговування, функції структурних підрозділів бібліотеки тощо, наприклад: Як записатися до бібліотеки? Чи можна заносити в бібліотеку фотоапарат, ноутбук? Як замовити копію документа? Чи можна отримати електронну копію видання? Як подарувати бібліотеці книгу? Як передати бібліотеці автореферат дисертації, дисертацію? тощо.

– «Запитай бібліотекаря». Можливість задати питання через сайт.

Пропонується обрати відповідний спеціалізований підрозділ (відповідно до структури НБУВ), до якого після заповнення веб-форми встановленого зразка адресується запит.

Безплатно виконуються прості довідки про наявність видань у фондах бібліотеки, здійснюється консультація щодо тематичного пошуку, навігація у ресурсах сайту. Тобто здійснюється первинна допомога читачам, переважно консультаційна діяльність: орієнтування в інформаційних ресурсах, навчання здійснювати самостійний пошук, спрямовувати користувачів опановувати джерелознавчими знаннями щодо основних ретроспективних та поточних реферативно-бібліографічних ресурсів з теми свого наукового дослідження чи профілю діяльності.

Складні запити, що потребують поглибленого бібліографічного пошуку й значних витрат часу, за бажанням користувача можуть бути виконані профільними підрозділами НБУВ на платній основі в терміни, встановлені для даного виду послуг і відповідно до діючого прейскуранта платних послуг бібліотеки. Розширення сфери надання платних бібліографічних послуг можливе за рахунок зміцнення кадрового потенціалу, адже на платній основі замовлення надходять на виконання довідок високої складності, глибокої ретроспекції, що потребує значних витрат бюджету робочого часу і повинно бути рентабельним.

Необхідність оперативного реагування на запити користувачів потребує створення бази знань на базі довідково-бібліографічних ресурсів у вигляді семантичної мережі (із взаємопов'язаними посиланнями).

Розвиток дистанційного навчання користувачів методам бібліографічного пошуку, загальним принципам орієнтування в бібліотечних ресурсах потребує систематичної підготовки серії онлайн-ових путівників каталогами, картотеками, базами даних, довідково-бібліографічним фондом, бібліотечними колекціями.

У цьому напрямі нами вже дещо зроблено. Підготовлено такі посібники, що розкривають ДБФ: «Держава і право: бібліографічні посібники: анотований каталог / уклад.: В. Ю. Радченко, В. А. Шкаріна ; наук. ред. Т. В. Добко» (К., 2010), «Держава і право: електронні бібліографічні ресурси: путівник / уклад. : Н. І. Моїсеєнко, А.М. Колесніченко [Електронний ресурс] (К., 2010). – Режим доступу: <http://www.nbu.gov/divisions/vdbo/monograf.html>, «Історія Києва у довідково-бібліографічних виданнях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : анот. кат. / уклад. В. А. Шкаріна (К., 2006), «Нові надходження довідково-бібліографічних видань : інформ. бюл. – Вип. 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/divisions/vdbo/novinadch_2.Pdf тощо.

Розвиток ДБО в попереджувальному режимі передбачає створення

системи навігаторів з довідково-бібліографічних ресурсів, а також підготовку бібліографічних списків актуальної тематики для потенційних користувачів.

Необхідним, на нашу думку, є вибіркове поширення інформації, підготовка списків нових надходжень, тематичних списків з пріоритетних напрямів розвитку науки і виробництва (біотехнології, енергозбереження, нанотехнологій тощо) і адресне надсилання їх RSS-каналами та електронною поштою до НДУ НАН України, університетів, інших навчальних закладів, органів державної влади і управління, окремим зацікавленим користувачам тощо.

У цьому зв'язку потребує вдосконалення система інформування користувачів, розвиток пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань, підвищення інформаційної культури користувачів і персоналу; технічна модернізація підрозділів, що здійснюють ДБО і ЕДД.

На думку К. Кесселя, У. Хеамет, функції бібліотекарів довідкових служб будуть з часом змінюватися разом зі змінами і розвитком форм довідки. «Ці нові ролі будуть багатогранними і вимагатимуть від бібліотекарів більшої, ніж колись, активності. Для задоволення потреб користувачів бібліотекарям доведеться розробляти нові досконаліші і більш персоналізовані системи» [9].

На думку В. М. Горового, «від бібліотечних працівників у сучасних умовах дедалі більшою мірою вимагається вивчення не лише запитів читачього контингенту, а й корпоративних замовників на інформаційні ресурси бібліотек, формування реального уявлення про базові масиви необхідної для їхньої діяльності інформації, відповідне її комплектування і, по змозі, підготовка до продуктивного її використання» [1, с. 348].

Отже, подальше вдосконалення ДБО можливе за рахунок застосування нових технологій і науково-методичних рішень, а також за рахунок узгодженого формування і використання довідково-бібліографічних ресурсів. Ключовими елементами все ж таки залишається зміст інформації, що надається на запит користувача і персонал, здатний надати професійну допомогу.

Важливим є розвиток співпраці і міжбібліотечної взаємодії, насамперед з бібліотеками НДУ НАН України, координації з національними галузевими бібліотеками, розширення міждержавної взаємодії. Назріло питання проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції з питань розвитку довідково-бібліографічного обслуговування в електронному середовищі. Адже проблема надання широкого спектра якісних, оперативних інформаційних послуг реальним читачам і від-

даленим користувачам потребує розширення міжбібліотечної взаємодії, створення національного інтегрованого довідково-бібліографічного ресурсу, спрямованого на задоволення освітніх, духовних, виробничих потреб особистості.

Список використаних джерел

1. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий // НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : [НВЦ НБУВ], 2010. – 356 с.

2. *Добко Т.* Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне / Т. Добко // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 11–23.

3. *Добко Т.* Розвиток довідкової служби Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (до 30-річчя відділу довідково-бібліографічного обслуговування) / Т. Добко // Бібл. вісн. – 2010. – № 4. – С. 27–40.

4. *Дубровіна Л. А.* Бібліотечна справа в Україні в ХХ ст. : монографія / Л. А. Дубровіна, О.С. Онищенко // НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – К. : [б. в.], 2009. – 530 с.

5. Загальна статистика порталу Бібліотеки // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Електрон. дані та прогр. – К., 2011. – Режим доступу: <http://192.168.2.2/library/webstat.html>, – Назва з екрана.

6. *Костенко Л. Й.* Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Л. Й. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.

7. *Лобузін К.* Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / К. Лобузін, А. Клочок // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 3–10.

8. *Нещерет М. Ю.* Библиографический поиск: Эволюция и современность / М. Ю. Нещерет. – Санкт-Петербург : Профессия, 2010. – 240 с.

9. *Cassell K.* The future of reference / K. Cassell, U. Hiremath // Public Libraries. – 2007. – Vol. 46, N 1. – P. 10–12.

10. *Hilyard N. B.* The art of finding things / N. B. Hilyard // Public Libraries. – 2007. – Vol. 46, N 1. – P. 17–22.

11. *Pisanaki J.* National Libraries and their Websites / J. Pisanaki, M. Zumer // Alexandria. – 2005. – N 17(1). – P. 49–58.

Ольга Бодак,

в. о. заввідділу Фонду президентів України НБУВ, канд. іст. наук

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ФОНДУ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті проаналізовано основні принципи та методи формування електронних інформаційних ресурсів, зокрема баз даних, Фонду президентів України НБУВ. Висвітлена джерельна база інформаційного забезпечення ресурсів. Охарактеризовано загальні критерії відбору інформаційних першоджерел для моніторингу в політичних дослідженнях та критерії відбору інформаційних матеріалів для аналітичного опрацювання.

Ключові слова: Фонд президентів України, інформаційні ресурси, політичні дослідження, засоби масової інформації, база даних.

Інформатизація усіх сфер людської діяльності, стрімке й безперервне зростання обсягів потоків документованої інформації та об'єктивна реальність епохи інформаційного суспільства сформували суспільну потребу в ефективному опрацюванні документально-інформаційних ресурсів на всіх рівнях: локальному, регіональному, національному та глобальному.

Значну роль у процесах глобалізації відіграють окремі соціальні інститути – бібліотеки, архіви, музеї, які завжди були традиційними центрами суспільного зберігання і використання інформації. Тому очевидним стає надзвичайна увага до формування інформаційних ресурсів цих соціальних інститутів.

Формування та використання електронних науково-інформаційних ресурсів сьогодні є основним напрямом науково-дослідної діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) як головної науково-інформаційної установи, загальнодержавної книгозбірні, інформаційно-аналітичного центру, науково-дослідного інституту Національної академії наук України з бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства та біографістики. У НБУВ активно використовуються новітні технології для створення та впровадження сучасних інформаційних продуктів: електронних каталогів, біблі-

ографічних, тематичних, повнотекстових та інших баз даних (БД) тощо, адже, як справедливо зазначає О. С. Онищенко, сучасні бібліотеки мають бути досвідченими «посередниками» між безмежним потоком інформації та користувачем, де особлива роль відводиться «інформації про інформацію» [1].

Сьогодні наукові бібліотеки переглядають свої пріоритети, змінюють соціальні функції, відбувається їх переорієнтація на обслуговування не читача взагалі, а на задоволення потреб конкретного відвідувача, користувача, споживача або конкретної групи користувачів. Посилення попиту на інформацію за межами традиційного читацького кола бібліотек у середовищі бізнесу, політики, владних структур, у процесі активізації всієї системи соціальних структур у рамках розвитку громадянського суспільства помітно змінює акценти в діяльності бібліотечних закладів. Вони дедалі більше набувають ознак загальносуспільних інформаційних центрів широкого призначення [3, с. 14].

Орієнтуючись на галузеву спрямованість інформаційних запитів, наукові бібліотеки формують спеціалізовані документальні фонди, які задовольняють інформаційні потреби відповідної категорії читачів. На сьогодні це представники органів державної влади.

Для інформаційного забезпечення насамперед цієї категорії споживачів інформації в структурі НБУВ було створено декілька структурних підрозділів, серед яких спеціалізований документальний фонд – Фонд президентів України (ФПУ). ФПУ – це президентська бібліотечно-архівна колекція, яка є основним центром, що забезпечує збирання, зберігання та запровадження в науковий і культурний обіг документальних матеріалів, які відображають державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя президентів України [4]. Я. О. Чепуренко, узагальнивши характерні ознаки цієї колекції, визначила, що президентська бібліотечно-архівна колекція – це зібрання документів на різних носіях інформації з історії, розвитку та функціонування інституту президентства України, життя та діяльності Президента нашої держави, епохи його президентства, що передбачає виявлення, збір, вивчення, наукову обробку документів, введення їх в освітній, науковий і культурний обіг шляхом організації в бібліотечний, архівний та музейний фонди [12, с. 3].

Серед основних завдань ФПУ – формування системи документально-інформаційних ресурсів, які достатньою мірою відобразатимуть процес державотворення в Україні, становлення та розвиток інституту президентства, розкриватимуть зарубіжний досвід з цього питання та забезпечуватимуть інформаційні потреби користувачів, зокрема президентів України та їхніх служб.

Відповідно до видів документів, документальний фонд ФПУ поділяється на такі структурні елементи: бібліотечний фонд (друковані видання), архівний фонд (архівні документи з особистих архівів президентів України; копії архівних документів офіційної діяльності президентів України та державних діячів), музейний фонд (музейні документи), фонд електронних інформаційних ресурсів [11, с. 3].

У сучасних умовах розвитку суспільства, що характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, дедалі більшого значення та затребуваності набуває саме фонд електронних інформаційних ресурсів. Він складається з БД, зокрема бібліографічних, фактографічних та повнотекстових електронних версій та копій документів. Фонд електронних інформаційних ресурсів ФПУ покликаний забезпечити інформаційні потреби певної групи користувачів, які потребують опрацьованої, систематизованої, актуальної та оперативної інформації для прийняття суспільно значущих рішень, зокрема Президента України та його служб [5].

Вивчення інформаційних потреб органів законодавчої та виконавчої влади демонструє, що в процесі прийняття рішень поряд із використанням фактографічних матеріалів важливим стає залучення інформації про відображення взаємовідношень між різними фактами, подіями, особами тощо в засобах масової інформації. Саме преса дає найбільш повний масив інформації про події в країні. За оперативністю подачі матеріалів та масштабністю впливу на населення газетним виданням немає рівних серед документальних засобів комунікації. Але досягнути оком весь різнобарвний та швидкоплинний потік сучасних подій, які відображаються в пресі, не під силу колективам аналітичних служб державних органів, що займаються аналізом та прогнозуванням суспільно-політичного життя. При цьому обмежитися тільки анотаціями або рефератами статей з преси працівники цих служб вважають за недоцільне, бо складаючи повноцінний аналітичний огляд або прогноз розвитку суспільно-політичної ситуації, на їхню думку, краще мати справу з повнотекстовою інформацією. Аналізуючи зміст комунікації, важливо знати не тільки кількісні показники згадування на сторінках преси тієї чи іншої події, особи, а й те, у якому контексті йдеться про це, як інформація пресою інтерпретується. У зв'язку з вищезазначеним, постало питання вдосконалення засобів обробки та відображення такої інформації, підвищення її наочності й доступності [7].

Сьогодні процес формування інформаційних ресурсів дедалі більше набуває усвідомленого характеру. Це проявляється, зокрема, у виробленні певних принципів та методів формування інформаційних ресур-

сів, зокрема БД. На думку В. М. Горового [2, с. 141–146], основними принципами є:

- принцип доцільності;
- принцип достатності;
- принцип безперервності й системності наповнення;
- принцип спадкоємності;
- принцип пріоритетної концентрації зусиль на життєво важливих напрямках у відборі інформації.

Принцип доцільності є найважливішим і полягає в тому, що всі засоби добування інформації мають бути підпорядковані запитам користувачів. Механічне накопичення великих обсягів непроаналізованої щодо доцільності інформації з метою збільшення потужності ресурсу створює проблеми ефективного використання ресурсів, знижує керування ними, що, у кінцевому результаті, шкодить користувачам.

Реалізація принципу доцільності при наповненні інформаційних ресурсів пов'язана не лише з відбором потрібної інформації та відсіювання помилкової й такої, що перебуває за сферою інтересів користувачів, а й з дотриманням принципу достатності. Реалізація цього принципу полягає в недопущенні зайвої деталізації під час відбору інформації для внесення до інформаційного ресурсу. Відсіювана ж інформація не є хибною, проте її вузькопрофільність ускладнюватиме користувачам відбір необхідної інформації.

Принцип безперервності й системності наповнення інформаційних ресурсів пов'язаний з постійною затребуваністю користувачами моніторингу та аналізу зовнішніх факторів, зокрема суспільної думки, для оперативного реагування на них.

Варто зауважити, що принцип безперервності й системності наповнення інформаційних ресурсів полягає не лише в систематизації нової інформації, хоча саме ця інформація є визначальною при вирішенні складних проблем, які постають перед користувачами, зокрема представниками органів державної влади. Однак саме складність цих проблем зумовлює той факт, що для їх успішного вирішення та прийняття правильних рішень важливим є також використання інформації, напрацьованої в суспільстві раніше. Великі обсяги інформації, напрацьовані попередніми поколіннями, є стратегічним резервом задоволення значної частини інформаційних запитів користувачів. Уведення такої інформації, яка нині зберігається у фондах бібліотек, музеїв і архівів, у суспільний та науковий обіг реалізується за допомогою принципу спадкоємності наповнення інформаційних ресурсів. Урахування цього принципу в практичній діяльності дасть змогу зіставляти зроблене за певний

проміжок часу з напрацюваннями, уже здійсненими користувачами, або ж, враховуючи досвід минулих поколінь, коригувати власні плани та ідеї.

Практика інформаційного забезпечення запитів користувачів показує, що у відборі інформації зусилля потрібно концентрувати на найбільш необхідних, пріоритетних напрямках, тобто дотримуватися принципу пріоритетної концентрації зусиль на життєво важливих напрямках.

Методи формування інформаційних ресурсів для представників органів державної влади підпорядковуються головній меті, а саме: забезпечення їх необхідною інформацією для ефективного існування та розвитку. Найкраще це завдання виконує науково-теоретичний метод, за допомогою якого користувачі отримують інформацію, за рівнем узагальнення та аналізу вищу від простого опису фактів і процесів, вияву їх певних сторін чи ознак. Така інформація, створена на основі аналізу сукупності фактів і процесів, відображає закономірності явищ і дає користувачам змогу прогнозувати їх розвиток, розробляти форми необхідного реагування на цей розвиток. Інформаційне наповнення та організацію документального фонду ФПУ здійснює відділ організації та використання документального фонду (ВОВДФ), основною функцією якого є формування БД електронних ресурсів та газетних публікацій з проблематики інституту президентства, а також дослідження методик і технологій для формування та наукового опрацювання документального фонду.

Процес інформаційного виробництва ВОВДФ складається з кількох етапів:

- аналізу масивів інформації глобального інформаційного простору;
- відбору необхідних ресурсів в інтересах користувачів;
- пошуку, відбору, обробки та структурування інформації;
- створення інформаційних ресурсів для забезпечення інформаційних потреб користувачів.

Відповідно до поставлених завдань у ВОВДФ було створено два електронні інформаційні ресурси – повнотекстові БД «Інститут президентства» та «Імідж президентів України у пресі», які розроблені в системі автоматизації бібліотек (САБ) «ІРБІС64» [6] та представлені користувачам у читальному залі ФПУ.

З огляду на потреби ФПУ, під час створення БД були сформульовані такі завдання:

- зберігання повнотекстових публікацій в електронному вигляді;
- зберігання докладного опису публікацій (метаданих) відповідно до міжнародних стандартів;
- забезпечення доступу до метаданих через локальну мережу НБУВ у модулі «читач»;

– можливість здійснити за необхідності онлайн-публікацію (Інтернет) відповідної інформації з БД.

Робота зі створення та впровадження БД проводилася спільно з відділом програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж (ВПТЗКМ) НБУВ. Програмно-технологічне забезпечення БД, зокрема вибір та раціональне пристосування програмного забезпечення до специфіки різних об'єктів інформації, побудова інформаційної системи відповідно до поставлених завдань, технічний супровід та впровадження, було виконане завідуючою ВПТЗКМ К. В. Лобузіню на основі матеріалів, наданих співробітниками ВОВДФ.

БД «Інститут президентства», яка створена у 2009 р., є зібранням повнотекстових матеріалів, опублікованих в іноземних наукових виданнях та розміщених на сайтах інформаційно-аналітичних інтернет-ресурсів, які висвітлюють досвід становлення та функціонування інституту президентства як в Україні, так і за рубежом, а також діяльність президентських бібліотек, фондів, архівів та аналогічних їм установ.

БД «Імідж президентів України у пресі» – це зібрання повнотекстових матеріалів, опублікованих на сторінках періодичних видань України, основна функція якого полягає в тому, щоб розкривати діяльність президентів України, висвітлювати суспільну думку з приводу інституту президентства, особи Президента України як глави держави та символів державної й президентської влади. БД створена у 2009 р. на основі інформаційно-аналітичної системи (ІАС) «Інформаційно-аналітичний огляд преси». ІАС була започаткована ще в 1993 р. у форматі програми Abstrac з метою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади. Вона складалася з декількох БД, які створювалися в результаті опрацювання й систематизації текстів публікацій на основі ключових цитат, на базі яких проводилися бібліометричні та аналітичні дослідження [8, 10].

Обидві БД формуються в результаті аналітико-синтетичного опрацювання інформації з актуальної соціально-політичної проблематики. Аналітико-синтетичне опрацювання документів – це процес опрацювання змісту документних потоків конкретної тематики, який включає бібліографічний опис, класифікацію, предметизацію, анотування, реферування, науковий переклад, складання оглядів. У результаті таких процесів скорочується кількість інформаційних матеріалів за рахунок застарілих, проводиться якісний відбір інформації, який включає тенденції розвитку науки та техніки, розробку нових гіпотез, практичних рекомендацій, висновків, прогнозів. Моніторинг сучасного інформаційного простору потребує поєднання моніторингу традиційних ЗМІ та інтернет-

ресурсів. Але тут необхідно, по-перше, чітко визначитися з колом видань, які мають бути охоплені процесом моніторингу, і, по-друге, сформулювати основні принципи та критерії відбору інформації [9, с. 22].

Джерельною базою формування інформаційних ресурсів донедавна слугували бібліотечні фонди на традиційних носіях, зокрема періодичні видання, та інтернет-ресурси. У процесі підготовки інформаційних продуктів ВОВДФ оцифровував інформацію з документів на паперових носіях, зокрема газет, і структурував її за певними темами. Останнім часом з метою підвищення оперативності та повноти аналізу інформаційних потоків, що породжує преса, до процесу моніторингу були залучені лише електронні ресурси. Проте як повноцінні інформаційні джерела залучаються лише окремі елементи всевітньої мережі – мережеві ЗМІ: інформаційно-аналітичні портали з визначеною періодичністю оновлення, електронні версії друкованих періодичних видань та самостійні газети й журнали, що існують лише в електронному вигляді.

Особливості представлення інформації на інтернет-сайтах пов'язані насамперед з багатоманітністю можливостей дизайну сторінок та відсутністю жорстких правил подавання інформації змусили ретельно розробити принципи та критерії відбору першоджерел та інформаційних матеріалів для аналітичного дослідження. При визначенні кола інтернет-видань для включення їх матеріалів у процес моніторингу найбільшу увагу було приділено повноті представлення інформації, наявності чітко визначеної періодичності оновлення інформації та її оперативності. Враховувалася також зручність пошуку та перегляду інформації на сайтах. Інтернет-ресурси досліджуються за певними критеріями: суспільна значущість, періодичність оновлення, якість оперативної аналітичної інформації, можливість пошукового апарату сайтів, робота архіву тощо.

Таким чином, основними критеріями відбору першоджерел є періодичність оновлення мережевих ЗМІ та якість підтримки електронного видання.

На сьогодні джерелами інформаційного забезпечення БД «Інститут президентства» є 85 іноземних наукових журналів, 113 офіційних сайтів президентів, урядів, монархів і державних діячів різних країн світу та декілька десятків інформаційно-аналітичних інтернет-ресурсів. Інформаційні джерела для БД «Імідж президентів України у пресі» – це електронні версії 29 центральних та 63 регіональних періодичних видань України. Проте варто зазначити, що висока динаміка змін в інтернет-середовищі викликає поточну оптимізацію

кола джерел для моніторингових досліджень, тому перелік джерел постійно доповнюється.

Для оптимізації роботи з пошуку необхідної інформації, а також обліку наукових і періодичних видань та інтернет-ресурсів створено «електронну картотеку» інформаційних джерел.

Під час пошуку, технічного опрацювання та структурування інформації враховуються такі критерії відбору матеріалів:

- жанрові особливості інформаційно-аналітичного продукту;
- необхідний рівень деталізації матеріалу;
- повнота представлення інформації.

Жанрові критерії відбору матеріалів враховують тематичне навантаження дослідження та специфічні вимоги технології моніторингу. Фактографічна інформація лише ускладнює роботу аналітиків, тому перевага надається аналітичній інформації та інформації, яка містить погляди авторів публікацій, широких верств населення, політичних та громадських діячів. Досліджуються зміни загальних настроїв, уподобань суспільства й преси та характер оцінки ними суспільно значущих процесів в Україні [9, с. 24].

Слід зазначити, що принципи, критерії відбору першоджерел та конкретних публікацій з мережевих ЗМІ для включення їх інформації до електронного інформаційного ресурсу не є жорсткими, вони змінюються під впливом конкретної мети дослідження та зміни характеру інформаційного простору. Оптимізація кола джерел, яка є безперервним процесом, спирається на досвід аналітиків і проводиться з метою підвищення якості та результативності моніторингових досліджень.

Запис у БД на певну публікацію створюється одразу після її появи в пресі, проте в подальшому він може коригуватися. Бібліографічний опис, як правило, здійснюється за самим виданням, *de visu*, або його електронною версією.

Архітектура БД у САБ «ІРБІС64» дає змогу втілити основні принципи й процедури моніторингу інформаційних потоків, які породжують вітчизняні та зарубіжні ЗМІ, та формувати інформаційно-аналітичні продукти на основі аналізу повних текстів газетних публікацій. При розробці та створенні БД у середовищі САБ «ІРБІС64» було збережено більшість можливостей ІАС «Інформаційно-аналітичний огляд преси» та розширено завдяки можливості посилань на повний текст та електронну адресу публікації в мережі Інтернет. Записи з БД ІАС за попередні роки в майбутньому планується конвертувати до БД у середовищі САБ «ІРБІС64».

Необхідно зазначити, що робота з оптимізації електронних інформаційних ресурсів ФПУ, зокрема вдосконалення структури спеціалізованих БД, їх наповнення та експлуатація в мережі НБУВ, триває. Адже сучасний рівень складності завдань, що вирішуються за допомогою інформаційних систем, постійно зростає. Тому цілком логічно, що подальше вдосконалення вже існуючих інформаційних ресурсів соціально-політичного характеру буде спрямоване на функціональне забезпечення різнобічних питань – від автоматизованого збору й інтерпретації інформації до керування, проектування, моделювання й прогнозування різноманітних суспільних процесів.

Список використаних джерел

1. Библиотека в меняющемся мире / интервью акад. А. С. Онищенко ; записала Л. Таран // Зеркало недели. – 2001. – 10–16 ноября.
2. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий // НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – К., 2010. – 360 с.
3. *Горовий В. М.* Сучасна інформаційна діяльність: бібліотечний аспект / В. М. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 26. – С. 12–20.
4. Положення про Фонд Президентів України : Указ Президента України від 11 жовт. 1996 р. № 936/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://192.168.2.2/law/96_fund.html. – Назва з екрана.
5. *Польовик С.* Специфіка документального фонду бібліотечно-архівної колекції «Фонд Президентів України» / С. Польовик // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 11. – С. 28–32.
6. Система автоматизации библиотек ИРБИС64. Общее описание системы. – М. : ГПНТБ России, 2008. – 259 с.
7. *Сорока М. Б.* Використання методу контент-аналізу при створенні автоматизованих інформаційних систем / М. Б. Сорока, Н. В. Танатар // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 318–322.
8. *Танатар Н.* Інформаційно-аналітичні системи за ключовими фрагментами публікацій як основа для створення електронної бібліотеки соціально-політичного спрямування / Н. Танатар // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – Вип. 6. – С. 190–200.
9. *Федорчук А.* Особливості створення інформаційних ресурсів на основі традиційних та електронних ЗМІ / А. Федорчук // Бібл. вісн. – 2009. – № 4. – С. 21–25.

10. Федорчук А. Г. Системи автоматизованої обробки ключових фрагментів публікації / А. Г. Федорчук // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 323–327.

11. Чепуренко Я. О. Система документопостачання бібліотечно-архівної колекції «Фонд Президентів України» / Я. О. Чепуренко // Бібл. вісн. – 2003. – № 3. – С. 2–7.

12. Чепуренко Я. О. Фонд Президентів України як бібліотечно-архівна колекція / Я. О. Чепуренко // Бібл. вісн. – 2002. – № 4. – С. 2–11.

Андрій Клочок,

мол. наук. співроб. НБУВ

АНАЛІЗ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ КОНТЕНТОМ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В БІБЛІОТЕЧНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ

Розглянуто сучасні тенденції розвитку веб-технологій та нові рішення, які можуть бути застосовані в побудові бібліотечних сайтів. Наведено статистику веб-проектів, реалізованих на концепції систем керування змістом (CMS). Проаналізовано перспективи впровадження CMS у бібліотечні сервіси та послуги.

Ключові слова: CMS, системи керування змістом, Joomla, інформаційно-комунікаційні технології.

Як справедливо відзначено К. Є. Соколинським, розвиток веб-технологій відкрив безліч можливостей для користувачів Інтернету та призвів до величезної прірви між бібліотечними сайтами й новими світовими тенденціями та стандартами [1]. У своїй статті А. Федорчук, К. Лобузін, Н. Танатар визначають, що «Інтернет стає новим відкритим простором для збирання, зберігання й пошук інформації, важливим чинником розвитку публічної сфери та громадянського суспільства» [2]. Тому нехтувати цим середовищем ми вже не можемо.

У подальшій перспективі для усунення дисбалансу між традиційною бібліотечною практикою та інформаційно-комунікаційними технологіями є сенс звернутися до досвіду багатьох світових комерційних та державних установ, які використовують сучасні способи доставки інформації, надання різноманітних онлайн-послуг, віддаленого та розподіленого доступу до редагування, зберігання, керування, перегляду, завантаження та публікації різноманітного вмісту інтернет-сторінок. Системами, які мають перераховані якості й об'єднують можливості, необхідні на сьогодні для повноцінного представлення та керування ресурсами в Інтернеті, є системи керування контентом (CMS).

На сьогодні системи керування контентом використовуються для забезпечення й організації спільного процесу створення, редагування й керування контентом (тобто змістом). Головною метою такої системи є можливість збирати в єдине ціле й об'єднувати на основі ролей і завдань різнотипні джерела знань й інформації, доступні як усере-

дині бібліотеки, так і за її межами. Також системи керування контентом дають змогу забезпечити взаємодію співробітників, робочих груп та проектів зі створеними ними базами знань, інформацією та даними так, щоб їх легко можна було знайти, витягти й неодноразово використовувати звичним для користувача способом.

Аналіз систем керування контентом показує, що вони діляться на системи керування контентом масштабу підприємства (Enterprise Content Management System) та системи керування веб-змістом (контентом) (Web Content Management System). Ученими Харківського національного аерокосмічного університету ім. Н. С. Жуковського (ХАІ) були проаналізовані системи керування змістом, а також засоби для навантажувального й стресового тестування продуктивності систем, написаних мовою PHP, у тому числі Drupal та Joomla. З цього контексту стає очевидним, що багаторівневе та різнопланове використання цієї технології охоплює багато галузей інформаційної діяльності нашого суспільства, яке не можна ігнорувати при створенні конкурентоспроможних веб-ресурсів. Технологія дає змогу користувачеві керувати текстовим і графічним наповненням веб-сайту за допомогою зручного інтерфейсу, зручних інструментів зберігання й публікації інформації, автоматизує процеси розміщення інформації в базах даних та її HTML-публікації. Ми робимо ще один крок до адаптації власних автоматизованих технологій до сучасних тенденцій розвитку інформаційного ринку та інформаційно-комунікаційних технологій [3].

Тема систем керування змістом уже неодноразово обговорювалася в науковому середовищі, але їх потенціал у бібліотечній технології ще не розкритий. Ринок систем керування змістом достатньо молодий, і класифікувати їх можна лише умовно. Так, М. А. Курилов і С. В. Терещенко виділили чотири критерії класифікації: 1) за галуззю застосування; 2) за способом поширення; 3) за рівнем складності; 4) за способом роботи [4]. Вони поділяють системи керування змістом сайту на три основні типи за способом організації роботи:

1. *Генерація сторінок за запитом.* Тобто системи такого типу працюють на основі зв'язку «модуль редагування – база даних – модуль представлення». На основі інформації з бази даних модуль представлення генерує інформаційне наповнення сторінок, які заново створюються сервером під час кожного запиту.

2. *Генерація сторінок під час редагування.* Цей метод нехтує інтерактивністю – у процесі змін змісту сайту створюється набір статичних сторінок.

3. *Змішаний тип.* Поєднує в собі переваги перших двох. Може бути

реалізований шляхом кашірування. Модуль представлення генерує сторінку один раз, надалі вона в кілька разів швидше завантажується із кешу. Кеш може оновлюватися як автоматично, через деякий час або під час внесення змін у певні розділи сайту, так і вручну – за командою адміністратора. Інший підхід – зберігання певних інформаційних блоків на етапі редагування сайту й комплектування сторінки з цих блоків під час запиту відповідної сторінки користувачем [5].

У процесі дослідження найпопулярніших на сьогодні систем керування контентом сайту, за даними одного з провідних електронних засобів масової інформації CMS Magazine (Ел № ФС 77–32705) [6], є вільні (open-source) CMS, тобто програмне забезпечення, яке відповідає таким умовам: програму можна вільно використовувати з будь-якою метою; доступність вихідного тексту програми; можна вільно поширювати копії програми; програму можна вільно самому поліпшити й публікувати цю версію. Такими системами керування контентом на сьогодні є Joomla, Drupal, WordPress.

Однією з найпопулярніших та безкоштовних систем керування змістом з відкритим кодом, що написана мовою програмування PHP, є Drupal (Друпал). За допомогою Drupal ми можемо створювати різноманітний спектр керованих сайтів: блоги⁴, форуми, вікі-сайти, інформаційні архіви та багато іншого [7].

З головних технічних особливостей треба відзначити архітектуру Drupal, яка має єдину категоризацію всіх видів змісту – від форумних повідомлень до блогів і новинних статей, широкий набір властивостей у процесі побудови рубрикатрів (лінійні списки, ієрархії, ієрархії із загальними «родичами», синоніми, споріднені категорії), рольова модель (розмежування доступу користувачів до документів), агрегація матеріалів з інших сайтів, підтримка XML-форматів, можливість створення сайтів із дещо спільним змістом (наприклад, із загальною базою користувачів або загальними налаштуваннями) тощо. Також Drupal пропонує гнучку схему організації структури сайту на основі таксо-

⁴ **Блог** (англ. blog, от **web log** – інтернет-журнал подій, інтернет-щоденник, онлайн-щоденник) – веб-сайт, основний вміст якого – записи, які регулярно додаються (пости), що містять текст, зображення або мультимедіа. Для блогів характерні недовгі записи тимчасової значущості, відсортовані у зворотному хронологічному порядку (останній запис зверху). Відмінності блогу від традиційного щоденника обумовлюються середовищем: блоги зазвичай публічні й передбачають сторонніх читачів, які можуть вступити в публічну полеміку з автором (у коментарі до запису або своїх блогах).

номії⁵. Категорії можуть являти лінійні або ієрархічні списки, складні структури, де елемент може мати декілька «батьків» і кілька дочірніх елементів. За допомогою такої схеми одними й тими ж модулями можна організувати різні варіанти структуризації змісту сайту. Наприклад, легко створюється наскрізний список «ключових слів» для всіх документів сайту.

Іншою популярною на сьогодні системою керування змістом є WordPress, написана мовою програмування PHP. Як базу даних WordPress використовує MySQL. Сфера застосування – від блогів до досить складних новинних ресурсів і навіть інтернет-магазинів. У сучасних умовах формування інформаційного суспільства і швидкого розвитку комунікаційних можливостей інформаційних технологій дедалі більше бібліотек створюють і ведуть власні блоги, чим вони поліпшують взаємозв'язок з аудиторією користувачів та колегами з інших бібліотек, усіма зацікавленими особами.

За даними звіту Yandex (2011 р.) про стан блогосфери в українському, російському сегментах, а також колишніх радянських республіках і в країнах далекого зарубіжжя, у рейтингу міст з найбільшою кількістю блогерів лідирують Москва й Санкт-Петербург, потім – Київ, Мінськ і Таллінн [8]. Серед п'ятидесяти міст з найбільшою кількістю блогерів 32 російські, дев'ять українських та два естонських. Крім того, у топ-50 є одне американське місто – Нью-Йорк й одне західноєвропейське – Лондон. Наведені статистичні дані вказують на надзвичайну популярність таких засобів комунікації й розміщення та публікації інформації, що змушує замислитися про необхідність створення подібних інформаційних послуг у бібліотеках України.

Упровадження всіх перерахованих вище технологічних рішень тісно пов'язане з концепцією Бібліотеки-2.0 [9], яка є узагальненою моделлю модернізованої форми бібліотечного сервісу, що відображає еволюцію шляхів надання онлайн-сервісів користувачам. Упровадження в бібліотечні інформаційні сервіси форумів, блогів, вікі-сайтів дають користувачам змогу тією або іншою мірою брати участь в оцінюванні та вдосконалюванні бібліотечних сервісів з метою забезпечення їх постійної відповідності потребам користувачів бібліотеки. Рецензування, оцінювання та коментування користувачами всього інформаційного змісту бібліотечних збірань береться до уваги, що й заохочує

⁵ **Таксономія** – механізм, що дає змогу створювати довільну кількість тематичних категорій для вмісту сайту й асоціювати їх з модулями, що забезпечують введення і виведення інформації.

користувача брати участь у технологічному циклі бібліотечних сервісів, тобто ініціює двобічність інформаційних потоків, не тільки від бібліотеки до користувача, а і від користувача до бібліотеки.

Ще одна система керування змістом, яку ми розглянемо, це Joomla, також написана мовами PHP та JavaScript з використанням баз даних MySQL [10]. Як показали дослідження В. Мищишина і П. Жежничка [11], «Joomla» має такі переваги: простота використання; надійність і легкість встановлення в поєднанні з унікальною функціональністю; меню, що повністю редагується; багаторівнева аутентифікація користувачів і адміністраторів; можливість редагування й додавання голосувань; чітка структура сайту; створення опису й списку ключових слів для кожної сторінки, що призводить до більш ефективного індексування; можливість програмування початку й закінчення публікації матеріалів за календарем; можна створювати закриті області сайту, доступні для обмеженої кількості користувачів; величезна кількість модулів; попередній перегляд перед розміщенням матеріалу; можливість розсилання новин; бібліотека зображень. Завдяки розробці К. Соколинським компонента J-ІРБІС, який зв'язує систему автоматизації бібліотек (САБ) «ІРБІС64» та «Joomla», що дає змогу використовувати всі переваги сучасних систем керування змістом та інтегрувати в бібліотечні технології. Такий тандем відкриває нові можливості для бібліотечних сайтів для реалізації сучасних тенденцій веб-технологій.

Аналіз об'єднання ОРАС (Online public access catalog) з системою керування змістом «Joomla» показав такі переваги обраного рішення: перманентний пошук, віртуальні бази та інтерактивний інтерфейс, ефективні технології розпаралелювання запитів, реляційне кеширування й асиміляція кешу, швидкість і зручність усіх операцій пошуку завдяки частковому оновленню сторінок за технологією AJAX та багато іншого [12].

У цілому, застосування сучасних технологій в обслуговуванні користувачів не тільки підвищує ефективність використання ресурсів бібліотеки й полегшує шлях користувача до інформації, а також підвищує престиж бібліотеки, її привабливість. Традиційні функції з інформаційного бібліотечного обслуговування користувачів набувають зручних інтерактивних властивостей, які очікує від бібліотечного сайту сучасний користувач.

У НБУВ розпочато роботи з впровадження систем з орієнтованою на клієнтів концепцією пошуку та корпоративною інтеграцією в системи побудови бібліотечних ресурсів на основі J-ІРБІС, ведуться роботи з реалізації розподіленого платного доступу до онлайн-послуг та сер-

вісів на передплатній основі, об'єднання з платіжними шлюзами, які забезпечують введення й виведення коштів через різноманітні і сучасні платіжні системи: WebMoney, VISA, MasterCard, Яндекс-деньги, liqpay.com, Приват24, Сбербанк России та ін. На основі концепції систем керування змістом ведуться роботи зі створення сайту для Центру гуманітарної освіти НАН України, для якого вже на сьогодні реалізовано сервіси книгообміну, публікації новин, інтерактивної зміни розкладу тощо.

Список використаних джерел

1. *Соколинский К. Е.* Оптимизация эффективности заимствования в новой поисковой системе ИРБИС-корпорации [Электронный ресурс] / К. Е. Соколинский // LIBCOM 2010: Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек : материалы конф., Звенигород, 15–19 нояб. 2010 г. – М. : ГПНТБ, 2010. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/libcom10/disk/22.pdf>. – Загл. с экрана.

2. *Федорчук А.* Створення інформаційних ресурсів на основі моніторингу змісту публікацій ЗМІ / А. Федорчук, К. Лобузін, Н. Танатар // Бібл. вісн. – 2011. – № 2. – С. 3–10.

3. *Лобузін К.* Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / К. Лобузін, А. Ключок // Бібл. вісн. – 2011. – № 3. – С. 3–10.

4. *Курилов М.* Классификация систем управления содержимым web-ресурсов и их использование для разработки сайта дистанционного обучения / М. А. Курилов, С. В. Терещенко // Искусственный интеллект. – 2011. – № 3. – С. 648–654.

5. Content management system // Википедия: свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/Content_Management_System. – Загл. с экрана.

6. Рейтинг CMS, популярные движки для сайтов. Рейтинг лучших платных и бесплатных CMS. Рейтинг Рунета [Электронный ресурс] // CMS Magazine. – 2011. – Режим доступа: <http://www.ratingruneta.ru/cms>. – Загл. с экрана. – Дата доступа 10 января 2011 г.

7. *Tomlinson T.* Pro Drupal 7 Development / T. Tomlinson, J. VanDyk. – New-York: APRESS, 2010. – 600 p.

8. Состояние блогосферы российского Интернета – отчет от Yandex. [Электронный ресурс] // Tod's Blog. – Режим доступа: <http://tods-blog.com.ua/blogosphere/blogosphere-statistics>. – Загл. с экрана.

9. *Соловяненко Д.* Библиотека-2.0: концепция библиотеки другого поколения / Д. Соловяненко // Бібл. вісн. – 2007. – № 5. – С. 10–20.

10. *Kennard J.* Joomla! 1.5: Development Cookbook / J. Kennard. – Birmingham : Packt Publishing, 2009. – 341 p.

11. *Мицишин В. І.* Аналіз проблеми уніфікації архітектури систем управління контентом / В. І. Мицишин, П. І. Жежнич // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – Л., 2010. – № 689. – С. 218–226.

12. *Соколинский К. Е.* Реализация клиенториентированной концепции поиска и корпоративной интеграции в системе построения библиотечного сайта J-ИРБИС WEB 2.0 [Электронный ресурс] / К. Е. Соколинский // 18-я Междунар. конф. «Крым-2011» : материалы конф., Судак, 2011 г. – Режим доступа: www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2011/disk/091.pdf. – Загл. с экрана.

Ірина Терещенко,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

СУЧАСНА БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РИНКУ

Стаття присвячена висвітленню особливостей та проблем формування національного інформаційного ринку та сучасній діяльності бібліотек.

Ключові слова: інформаційний ринок, інформаційний продукт, бібліотека, бібліотечні послуги, інформація, інформаційне забезпечення, Інтернет.

Зростання інформаційних потреб суспільства, спрямованих на отримання повної, достовірної та своєчасної інформації, створює передумови для розвитку виробництва інформаційних і програмних продуктів і послуг. В умовах ринкової економіки формується динамічне ринкове середовище у сфері обігу інформаційних ресурсів, у якому бібліотеки вже стали активними учасниками та вже сьогодні пропонують цілий спектр електронних інформаційних продуктів та послуг своїм користувачам. Цей процес розвивається та має великі перспективи. Електронні ресурси поступово стають основним джерелом інформації та забезпечують нову перспективу для бібліотек як сучасних інформаційних центрів.

Економічні проблеми адаптації бібліотеки до нових соціоекономічних умов розвитку висвітлено в дослідженнях Ю. А. Горшкова, В. К. Ключова, С. Д. Колегаєвої, Н. М. Кушнарєнко, Л. Г. Петрової, О. М. Ястребової. На розгляд сучасного стану ринку інформаційних продуктів і послуг спрямовані розвідки О. В. Башун, В. В. Брежнєвої, В. М. Брижко, Р. С. Гіляревського, Г. Р. Громова, Г. З. Залаєва, В. О. Мінкіної, Л. Г. Петрової, І. І. Родіонова, А. В. Цветкової, А. І. Чорного, О. Ю. Чубукової, Н. Н. Єрмоленко. Прогнозним та стратегічним аспектам розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві присвячені праці А. Галімора, В. М. Горового, І. О. Давидової, М. Я. Дворкіної, В. Б. Дивинського, Н. В. Жадько, В. О. Ільганаєвої, Л. Й. Костенка, В. М. Резонової, М. І. Сенченка, М. С. Слободяника, В. К. Степанова, І. М. Суислової, А. С. Чачко, Я. Л. Шрайберга, Т. В. Єршової.

Закон України «Про науково-технічну інформацію» дає визначення інформаційному ринку: «Інформаційний ринок – це система

економічних, організаційних і правових відносин щодо продажу і купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг» [1].

Поряд з поняттям «інформаційний ринок» вживають також «ринок інформаційних продуктів та послуг», «ринок інформації» та ін. Одні дослідники вважають їх синонімами, інші намагаються розмежувати, вважаючи поняття «інформаційний ринок» значно ширшим, оскільки воно охоплює не тільки інформаційні послуги та продукти, а й апаратні засоби опрацювання інформації, телекомунікаційне обладнання, програмне забезпечення, рекламні, освітні й консалтингові послуги, послуги з технічного забезпечення тощо.

Інформаційний ринок являє собою сферу товарного обміну, де виникають і реалізуються відносини, пов'язані з процесом купівлі-продажу, і має місце конкретна діяльність з організації руху інформаційних продуктів від виробників до споживачів. Поняття ринку того чи іншого інформаційного продукту для інформаційної структури надзвичайно важливе: цей термін дає змогу визначити усю сукупність інформаційних структур, що функціонують у цій системі обміну, а це дає можливість виявити потенційних і реальних конкурентів і споживачів. Такі відомості є основою для аналізу діяльності інформаційної структури, планування її стратегії й тактики.

Структура інформаційного ринку безпосередньо пов'язана з інформаційними потребами. Формування інформаційного ринку відбувається водночас з розвитком інформаційної індустрії [2].

В Україні є всі умови для формування та регулювання національного інформаційного ринку. Спираючись на існуючі ринкові механізми, світовий досвід та рекомендації, можна визначити організаційні й економічні аспекти створення вітчизняного ринку інформаційних продуктів та послуг (ІПП), виявити його труднощі й проблеми. До організаційних аспектів належить вирішення питань нормативно-законодавчої бази, правового захисту, структуризації за формами власності, підпорядкованістю та виробничими проектами інформаційних структур, розбудови інфраструктури [3].

На жаль, в Україні інтелектуальний продукт сьогодні оцінюється дуже низько. Використання інформаційних продуктів та послуг найчастіше не дає швидких результатів, але саме вони є рушійною силою прогресу, і тому потрібно вирішити цілий ряд проблем. Серед них найважливішими є такі:

– підвищення ролі комерційних структур у фінансуванні закупівель матеріальних інформаційних засобів, розвитку телекомунікацій, мереж зв'язку, поповненні інформаційних фондів;

– надання інформаційній сфері пріоритету, у зв'язку з чим належить здійснити відповідний перерозподіл бюджету, розширити можливості отримання інвестицій тощо;

– забезпечення й захист авторських прав;

– налагодження державного статистичного обліку наявності баз даних, обчислювальної техніки, створення системи матеріального забезпечення, надходження оперативних даних про виробників і споживачів інформації, про посередників, операторів мереж зв'язку, про потребу в кадрах тощо [4].

На думку фахівців, ефективне застосування інформаційного ринку передбачає такі умови:

– актуальність, повнота, вчасність та достовірність інформації, що використовується;

– недопущення несанкціонованого поширення, використання й порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації;

– запобігання негативним наслідкам практичного застосування інформаційних технологій у відповідних галузях та сферах національного господарства;

– опора на теоретичні узагальнення та наукові обґрунтування, які реально сприятимуть прискореному й рівномірному розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Формування інформаційного ринку передбачає інституційне, організаційне та ресурсне забезпечення. Наявне відставання України у формуванні повноцінного інформаційного ринку зумовлюється такими чинниками:

– низькою ефективністю використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у виробничу та соціально-економічну сферу;

– наявним відставанням інформаційної інфраструктури (ідеться про технології електронного бізнесу, електронних бірж та аукціонів, електронних депозитаріїв тощо);

– украй повільним запровадженням інфраструктури для надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет;

– нерівномірністю забезпечення можливості доступу населення до комп'ютерних і телекомунікаційних засобів, поглиблення «інформаційної нерівності» між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення [5].

У цивілізованому світі бурхливо розвиваються цифрові технології, відбувається колосальний щосекундний обмін інформацією та знаннями. Проте за кількістю комп'ютерів на тисячу жителів Україна відстає від середньосвітового рівня у 3,5 раза (від ЄС – майже у 10 разів), а за кількістю інтернет-хостів на тисячу жителів від середньосвітового рівня – у 15,6 раза, ЄС – у понад 45 разів.

За даними досліджень компанії Miniwatts Marketing Group, Україна в десятці країн Європи, у яких налічується найбільша кількість користувачів Інтернету, посідає останнє місце.

Видання Ukrainian Watcher зазначає, що за великої кількості програмістів високого класу в Україні мало великих популярних інтернет-проектів [6].

Сьогодні поєднуються сучасні високотехнологічні інформаційно-місткі матеріальні виробництва та інформаційно-технологічні й комунікаційні галузі сфери послуг. У всьому світі сфера послуг (торгівля, фінанси, платежі, податки, продаж квитків, замовлення на готелі й ресторани, транспорт, ремонт, телефонізація, телебачення, радіомовлення, ЗМІ, наукові дані, інновації, проекти, технології, дослідження ринків, пошукові системи, менеджерські, бухгалтерські, програмні послуги тощо) стає онлайнною, дистанційною, миттєвою, недорогою, необмеженою у своїй потужності й масштабах.

Проте в Україні поки що цей сектор розвивається досить повільно й односторонньо, в основному як комутаційна система. По-перше, послуги Інтернету є недоступними для основної частини населення через технічні причини, відсутність необхідних інфраструктурних комплексів (як у сільській місцевості і віддалених районах), надвисокі тарифи за входження й отримання інформації з мережі. По-друге, надто дорогими для домашнього використання залишаються комп'ютери з інсталяційними й сервісними приладами. Це не дає змоги розширити кількість користувачів інформаційно-технологічних (ІТ) послуг і серйозно збільшити їх обсяг. По-третє, державні органи та установи все ще продовжують використовувати неелектронні способи поширення інформації, листування, прийому й передачі довідок, документів, платежів, розміщення замовлень, здійснення продажів і закупівель тощо. Також гальмується розширення сфери інформаційно-електронних послуг і внаслідок обмеженості складу та низької якості продуктів, що розповсюджуються в онлайн-режимі: товарів, послуг, інформації, програм, з'єднання з пошуковими системами, трейдингу, банкінгу, зведення новин тощо. Пов'язано це з дещо низькою конкуренцією на ринку інтернет-послуг, монополізацією аналогового кабельного зв'язку, низькою

технічною й програмною забезпеченістю сервіс-провайдерів, а також незначним за масштабами попитом на послуги веб-комерції [7].

Більш високу динаміку має розвиток мобільних комутаційних послуг. Найпопулярніший спосіб доступу – підключення на домашній комп'ютер або ноутбук. Цікаво, що, за словами керівника проекту Opinion компанії InMind I. Дубінського, близько половини жителів сіл користуються Інтернетом за допомогою мобільного телефону.

За даними компанії InMind, 32 % (або 12,6 млн) українців віком від 15 років користуються Інтернетом раз на місяць і частіше. Близько 3,2 млн з них живуть у шести найбільших містах країни, 4,8 млн – в інших містах з населенням понад 50 тис. жителів, 4,6 млн – у містах та селах з населенням менше 50 тис. осіб. 21 % інтернет-користувачів, або 8,2 млн осіб, користуються всесвітньою мережею щоденно або майже щоденно. Найбільшу частку аудиторії (59 %) становлять молоді особи 15–29 років. Людей віком від 60 років серед інтернет-користувачів лише 3% [8].

Однак, незважаючи на надзвичайний щорічний ефект масштабу (кількість абонентів мобільної телефонії збільшується щорічно у 2,5–3 рази), компанії-оператори здійснюють політику надвисоких тарифів.

Сьогодні законодавство, яке сприяє розвитку й нормалізує відносини на інформаційно-електронному ринку України, усе ще потребує вдосконалення. Це стосується підтримки конкуренції в інформаційно-технологічних мережах, формування тарифів, захисту прав користувачів, безпеки інформації, приховування, зловживання комерційною інформацією та інші суспільно значущі відносини.

Принципове значення має також раціональна організація електронного (онлайн) ринку – сфери обміну й торгівлі інформацією. Спираючись на досвід високорозвинутих країн, можна виділити декілька особливостей його функціонування. Цей ринок у переважній більшості – віртуальний (нефізичний) і максимально асиметричний щодо розподілу інформації про товари між продавцем і покупцем. Наслідком є ефект недовіри, що панує на ринку.

Інформаційний ринок не є просторовим, а тому є потенційно необмеженим у масштабах концентрації операцій; така необмеженість ринку впливає з універсальності й нестаріння його продукції та безкінечної вирішальної спроможності його комунікаційних, демонстраційних і платіжних систем [7].

Специфічна особливість попиту на бібліотечно-інформаційну продукцію полягає в тому, що він за своїм характером відзначається чіткою сегментованістю й зазвичай індивідуалізованістю. Відомо, що

споживацький попит на друковану та іншу продукцію, якою володіє бібліотека, а також на її інформаційну продукцію формував читач, а сучасний споживач переважно не є носієм такого попиту через зменшення інтересу до читання. Зміни в структурі попиту в бік збільшення частки машинозчитуваної інтелектуальної продукції поставили бібліотеки, з їх традиційною паперовою технологією, у невідгдане становище, відразу скоротивши сферу їх впливу. Ситуацію погіршила незадовільна матеріально-технічна база і відсутність фінансів на переустаткування сучасною комп'ютерною технікою. На зміну й зменшення читацького попиту вплинув загальний спад у духовному житті українського суспільства, особливо молоді. Соціологи констатують зниження потреби в читанні (за результатами останніх опитувань, проведених бібліотеками, половина респондентів не мають потреби в користуванні бібліотекою), пояснюючи це не тільки поширенням ПК та аудіовізуальної техніки, а й зменшенням вільного часу людей, змушених витратити його на пошуки додаткового заробітку. Усе це змусило бібліотеки шукати інші шляхи й методи формування своєї споживацької аудиторії.

Бібліотечно-інформаційний ринок має яскраво виражену сегментованість, яка нерідко доходить до того, що індивідуальний споживач розглядається як окремий ринковий сегмент. Це пояснюється як якостями самої бібліотечно-інформаційної продукції, характером її споживацької цінності, так і її роллю в процесі обміну [9].

Протягом багатьох років бібліотеки жили без конкуренції. Проте тепер вона з'явилася: ідеться про нові інформаційні технології, про виникнення електронних журналів і книг, усесвітньої мережі Інтернет. Це значить, що тепер бібліотеки не можуть бути бездіяльними й чекати, коли читачі прийдуть до них у пошуках інформації. З'явилася нова категорія спеціалістів – посередників-провайдерів, що гарантують надання на комп'ютер користувача необхідної йому інформації за невелику плату. Нині бібліотеки, незалежно від носіїв інформації та поділу ресурсів, вступили в нову еру – еру мереж, електронних документів і віртуальної реальності [10].

У Законі України «Про Національну програму інформатизації» підкреслюється роль бібліотеки в процесі формування нового інформаційного суспільства [11]. Розвиток глобальної інформаційної мережі Інтернет та збільшення кількості електронних ресурсів висуває нові умови для існування наукових бібліотек як провідників у світовому інформаційному середовищі, що спричиняє необхідність підвищення ефективності пошуку в електронних каталогах та бібліографічних базах даних.

Сьогодні бібліотеки почали створювати власні інформаційні про-

дукти, купують обладнання, програми, налагоджують зв'язки з іншими бібліотеками та організаціями. Усе це робиться для того, щоб зробити свої фонди широкодоступними, наблизити їх до користувача, навчити його орієнтуватися в них, виокремити з величезного потоку інформації тільки найнеобхідніше і, нарешті, щоб надати своїм абонентам у користування якнайбільше світових інформаційних ресурсів.

Бібліотечні установи не можуть залишатися осторонь від зростаючого потоку електронної інформації. Адже широкомасштабне виробництво інформації в електронній формі та величезна кількість джерел, що існують винятково в електронному вигляді, створюють середовище, у якому бібліотека повинна опанувати віртуальні ресурси не тільки для споживання інформації, а й для того, щоб заявляти про себе, надаючи мережі інформацію про свої фонди та послуги [10].

Стрімке зростання ефективності бібліотечних інформаційних баз може бути досягнуте через розвиток кооперативних зв'язків між бібліотеками за допомогою електронних ліній зв'язку. Цим досягаються спеціалізація комплектування бібліотечних закладів, доступ до будь-яких масивів інформації, сумірних із загальним обсягом усієї інформації в бібліотечних закладах України, забезпечення глибинного, вузькотематичного інформаційного пошуку. Усе це дає змогу не лише дієвіше забезпечувати інформаційні потреби усіх категорій користувачів, а й достойніше представляти Україну в глобальному інформаційному просторі [12].

Нова Концепція створення єдиної інформаційної бібліотечної системи також базується не лише на автоматизації окремої бібліотеки. Її головна мета

– підвищення ефективності використання, забезпечення доступності документів, які зберігаються в бібліотечних, архівних та музейних фондах, шляхом створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI». Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

– створення єдиного національного депозитарію електронних бібліотечних ресурсів; єдиної інформаційної інфраструктури, яка б охоплювала бібліотеки та архівні установи й забезпечувала належний рівень роботи працівників зазначених установ з використанням сучасних інформаційних технологій; базових центрів переведення в електронну форму документів, які зберігаються в бібліотечних, архівних та музейних фондах; єдиного веб-порталу «Бібліотека-XXI»; інтранет-мережі бібліотечних установ з можливістю інтеграції у вітчизняні наукові та освітні мережі, зокрема УРАН, УАРНЕТ, GEANT, з використанням грид-технологій;

– створення умов для інтеграції системи у відповідні зарубіжні бібліотечні системи;

– проведення наукових досліджень щодо вдосконалення інтелектуальних технологій пошуку та аналітичної обробки електронних інформаційних ресурсів, а також упровадження і використання програмного забезпечення для інформатизації бібліотек та архівних установ тощо [13].

Як відомо, одним з основних завдань бібліотеки є створення вторинної інформації. Електронні довідково-бібліографічні ресурси й комунікаційні технології значно збільшують надійність та ефективність довідкового апарату (бібліотечні каталоги, бібліографічні бази даних, енциклопедичні, довідкові видання в електронній формі) і дають можливість отримувати відомості з більшої кількості різних джерел, у тому числі й з бібліотек багатьох країн світу. Це дає змогу істотно розширити кількість реально виконуваних бібліографічних запитів, прискорити й поліпшити ефективність їх виконання [10].

Що стосується бібліотечних послуг, то такі послуги – це результат діяльності, корисний ефект праці бібліотеки щодо задоволення інформаційних потреб користувачів.

Предметом бібліотечної послуги можуть бути: документи або їх копії, бібліографічна інформація, фактографічні або тематичні добірки, дайджести, консультації, що полегшують користувачам самостійний пошук інформації, робота з традиційними й електронними документами тощо. Тобто різні інформаційні потреби користувачів задовольняються за допомогою цілої системи взаємопов'язаних між собою бібліотечних послуг.

Вважається, що чим більше послуг пропонує бібліотека користувачам, тим повніше використовується її потенціал. Сьогодні бібліотеками надаються такі послуги, як ксерокопіювання, відтворення зображення за допомогою цифрового сканера, комп'ютерний набір та макетування текстів.

Проте зростає кількість людей, яким потрібна готова інформація «безпосередньо на стіл» і ще «на вчора». Отже, по-перше, треба впроваджувати обслуговування користувачів за допомогою електронної пошти передплаченими новими виданнями різної тематики, аналітичною, реферативною інформацією, ксерокопіями необхідних матеріалів; по-друге, на договірній основі з організаціями готувати тематичні добірки, здійснювати запис інформації з Інтернету на дискети, як це робиться в бібліотеках інших країн світу; по-третє, необхідно розширювати перелік послуг (наприклад, ознайомлення на веб-сайті з виставками, що проходять у бібліотеці, матеріалами читачьких конференцій тощо).

Розширення тематики потреб користувачів бібліотек, зменшення тиражів видань різко підвищується сьогодні роль міжбібліотечного абонементу. При цьому впровадження інформаційних технологій дає змогу оперативно виконувати замовлення й надсилати його електронною поштою.

Електронна доставка документів може здійснюватися декількома шляхами:

- пересилання файлів із зображенням сторінок документів за електронною адресою «основної» бібліотеки користувача з подальшим роздрукуванням на принтері й наданням читачеві копії на паперовому носії;
- пересилання файла за електронною адресою користувача;
- розміщення файла на сервері бібліотеки, звідки інформацію захищає сам користувач (у цьому випадку йому надсилається повідомлення про виконану послугу);
- пересилання файла з використанням шифрування або анонімної програми підтримки читачів каналом онлайн.

Треба розмежувати два напрями в роботі бібліотек з електронними ресурсами: використання запозичених ресурсів і створення власних. Адже бібліотека може бути присутня в Інтернеті як, по-перше, пасивний користувач чужої інформації, для чого достатньо володіти сеансовим (через телефонні канали) підключенням до Інтернету. Цього буде достатньо, щоб отримати можливість:

- шукати інформацію в глобальній мережі як серед загальнодоступних серверів, так і в спеціальних платних базах (реферативна інформація, електронні журнали, повнотекстова інформація з онлайн-баз даних та інших джерел);
- використовувати засоби електронного міжбібліотечного обміну для пошуку й замовлення літератури в українських і зарубіжних бібліотеках;
- брати участь в електронних конференціях з питань, що цікавлять бібліотеки тощо.

По-друге, бібліотека може бути повноцінно присутньою в Інтернеті лише як активний постачальник інформаційних ресурсів. У цьому випадку вона має створити власний веб-сервер [14].

Отже, упровадження нових інформаційних технологій та автоматизація дали змогу бібліотекам розширити сферу послуг. Разом з традиційними бібліотечними послугами бібліотеки мають можливість надавати сервісні послуги: відправлення або приймання повідомлень електронною поштою; користування послугами Інтернету; пошук інформації у всесвітній електронній мережі на замовлення; запис

інформації на дискету; друк на принтері; комп'ютерний переклад тексту; сканування; копіювання.

Насамперед це дало бібліотекам можливість розширити доступ фахівців до науково-технічної інформації, використовуючи сторонні ресурси. Використання сучасних технологій в обслуговуванні користувачів не тільки підвищує ефективність використання ресурсів бібліотеки, а й полегшує шлях користувача до інформації, надає престиж, привабливість бібліотеці [15].

Таким чином, разом з традиційними та новими сервісними послугами, використанням сучасних технологій бібліотеки можуть бути гідно представлені на інформаційному ринку та стати сучасними інформаційними центрами, функціонувати як виробнича система з обробки документно-інформаційного ресурсу та генерації інформаційних продуктів і послуг.

Список використаних джерел

1. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 р. № 3322-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3322-12>. – Назва з екрана.

2. *Єжова Л. Ф.* Інформаційний маркетинг : навч. посіб. / Л.Ф. Єжова; Київ. нац. екон. ун-т. – К. : КНЕУ, 2002. – 560 с. – Бібліогр.: с. 483–489. – ISBN 966-574-349-X.

3. *Чубукова О.* Про формування національного ринку інформаційних продуктів та послуг / О. Чубукова // Економіка України. – 1999. – № 9. – С. 86–88.

4. *Чубукова О.* Формування національного інформаційного ринку [Електронний ресурс] / О. Чубукова. – Режим доступу: http://him-economics.blogspot.com/2007/05/blog-post_3165.html. – Назва з екрана.

5. *Ковальчук Т.* Сучасний інформаційний ринок (концептуально-пізнавальний контекст) / Т. Т. Ковальчук, І. Ю. Марко, Є. І. Марко. – К. : Знання, 2011. – 255 с. – (Серія «Сучасна економічна наука»).

6. Україна в топ-10 за обсягом інтернет-аудиторії в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://media.parliament.org.ua/n_tg/action/article_detail/article_id/3587. – Назва з екрана.

7. *Лановий В.* Національні особливості інформаційної економіки [Електронний ресурс] / В. Лановий. – Режим доступу: <http://obozrevatel.com/news/2010/3/19/357482.htm>. – Назва з екрана.

8. INMIND нарахував, що Інтернетом користуються 32 % українців, TNS–38 % [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://media.parliament.org.ua/n_tg/action/article_detail/article_id/3657. – Назва з екрана.

9. З творчого доробку бібліотекарів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libportal.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=79&Itemid=0&limit=1&limitstart=10. – Назва з екрана.

10. *Лецькалюк І. Г.* Роль бібліотеки в інформаційному забезпеченні навчального, наукового та виховного процесів навчального закладу [Електронний ресурс] / І. Г. Лецькалюк, С. Ю. Загородна. – Режим доступу: http://www.library.tnpu.edu.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=138. – Назва з екрана.

11. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z980074.html. – Назва з екрана.

12. *Горовий В.* Перспективи насичення інформаційного ринку в Україні у контексті науково-технічного прогресу [Електронний ресурс] / В. Горовий. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_53/Novouj.htm. – Назва з екрана.

13. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/law/09_bib_21.html. – Назва з екрана.

14. *Прокошева Т.* Політика Міністерства культури і мистецтв України щодо розвитку і використання бібліотечних ресурсів, впровадження сучасних бібліотечних послуг [Електронний ресурс] / Т. Прокошева. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=3431>. – Назва з екрана.

15. *Посвистак О.* Інформаційний простір бібліотеки: нові технології – нові можливості [Електронний ресурс] / О. Посвистак. – Режим доступу: <http://personal.in.ua/article.php?ida=77>. – Назва з екрана.

Наталія Аксьонова,
наук. співроб. СІАЗ НБУВ

ПІДґРУНТЯ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ НА БІБЛІОТЕЧНИХ ВЕБ-САЙТАХ

У статті йдеться про вплив інформаційно-комунікаційних технологій, який сприяє переорієнтації друкованих газет та поступовому їх переходу в Інтернет, переваги електронних версій газет над друкованими та удосконалення бібліотечних послуг за рахунок наповнення веб-сайту електронними газетними ресурсами.

Ключові слова: бібліотека, друкована газета, електронний ресурс газетних видань, Інтернет, онлайн-версія.

З появою Інтернету, який з кожним роком дедалі більш упевнено завойовує простір для поширення та обміну інформацією, з його широкомасштабним набором послуг, друковані газети, які до цього успішно розвивалися, уже не в змозі конкурувати з інтернет-ЗМІ в оперативності подачі інформації. В усьому світі спостерігається тенденція падіння тиражів друкованих засобів інформації на фоні зростаючої кількості відвідувань інтернет-видань, що, у свою чергу, веде до певної кризи, зниження доходів у сфері видавництва періодичної преси, і той факт, що люди дедалі частіше звертаються за новинами до інтернет-ЗМІ, змушує виробників паперових видань шукати нові ефективні форми поширення інформації для збільшення та зацікавлення кола читачів.

На сьогодні більшість друкованих газет мають свої сайти, тому останнім часом редакції дедалі більше приділяють увагу електронним версіям своїх газет, не тільки щодо проблематики висвітлення матеріалів, а також, використовуючи всі можливості Інтернету, створюються комунікативні умови для заохочення читачів до співпраці (обговорення статей, участі в опитуванні тощо). «Сьогодні особливо важливим стає процес двосторонньої комунікації, коли газетам та журналам доводиться прислухатися до смаків своїх читачів» [4].

Це пов'язано ще з фінансовими питаннями, для власників газет поширення інформації за допомогою веб-сайтів набагато ефективніше: не потрібно витратити кошти на папір, друк, доставку, а для користува-

чів при наявності комп'ютера та Інтернету отримання інформації відбувається швидко та доступно.

Переваги електронних версій над паперовими газетами суттєві і основні з них такі:

- оперативність, можливість одержання інформації одночасно з подією;
- електронна газета доступна незалежно від місця проживання;
- можливість вибору часу користувачем;
- зручно працювати зі статтями для подальшого їх використовування (копіювати, переробляти, цитувати);
- легко робити тематичні добірки інформації, деякі видання ведуть такі добірки;
- є можливість доступу до архіву;
- можливість участі в обговоренні, дискусії та отримання миттєвої відповіді;
- можна читати видання іноземною мовою, використовуючи спеціальне програмне забезпечення, що забезпечує автоматичний переклад тексту;
- можливість одержання відео- та аудіозображення.

А останні досягнення у сфері високих інформаційних технологій, якими вже нікого не здивуєш, ще й значно спрощують процес отримання електронної інформації – прямо на мобільний телефон, який водночас є кишеньковим персональним комп'ютером.

Тому процес переходу від традиційних друкованих видань до електронних набирає обертів та безперервно інтенсифікується.

Так за прогнозами відомого австралійського футуролога, бізнес-стратега Р. Доусона, що в листопаді 2010 р. оприлюднило видання *The Australian*, протягом 10–20 років паперові газети в розвинутих державах припинять тиражування в класичному друкованому вигляді та повністю трансформуються в Інтернет. Для США це буде у 2017 р., Британії, Ірландії – 2019 р., Канаді, Норвегії – 2020 р., Сінгапуру, Фінляндії, Франції, Німеччини – 2029 р. Російську паперову пресу Р. Доусон поставив в один ряд з турецькою, мексиканською та монгольською – середина 30-х років XXI ст. [2].

На думку учасників III Всеукраїнського газетного конгресу, що проходив у жовтні 2011 р. (Київ), друковані газети припинять своє існування у світі та в Україні до 2017–2050 рр.

Генеральний директор Всесвітньої організації інтелектуальної власності, що входить до ООН, Ф. Гаррі з цього приводу висловився, що ця «еволюція» неминуча, це не добре і не погано, «у США вже сьогодні книги на цифрових носіях продаються краще за паперові, а в містах стає

дедалі важче знайти бібліотеку». На сьогодні приблизно 5–10 % друкованих газет уже повністю трансформувалися в Інтернет, і кожного разу це резонансна подія.

Так, одна з найстаріших та найвідоміших британських газет The Guardian, що займала третю сходинку у Великобританії (з щоденним накладом – 279 308 пр.), уже до кінця цього року перестане друкуватися на папері і повністю перейде в Інтернет. Головний редактор газети А. Расбріджер вважає, що онлайн-версії для видавців уже стають пріоритетними і «майбутнє будь-якої газети так чи інакше за цифровими форматами» [6].

В українському медіа-просторі за останні два роки багато видань скоротили свій тираж, зовсім закрилися чи повністю перешли в Інтернет. Експерти пояснюють такий перехід українських газет в онлайн-режим тим, що для видавців затрати на друковані видання випереджають їхні доходи, а майже кожен другий українець має можливість підключитися до Інтернету через мобільний телефон.

Як повідомив О. Човган, глава громадської ради Держкомтелерадіо України, вже до проведення Всесвітнього газетного конгресу, який запланований на наступний рік у Києві, більшість провідних українських видавців перенесуть утримання своїх газет у мобільні версії та на веб-сайти.

Про зникнення паперових газет почали говорити ще із середини 90-х років, але за прогнозами цей процес мав тривати років 50, а то і більше, останні ж високотехнологічні розробки, а також фінансово-кризові зміни прискорили його.

Така інтернет-трансформація друкованих видань змушує сучасні бібліотеки, які водночас є інформаційно-комунікаційними центрами та основними фондозберігачами, шукати інноваційні шляхи для зберігання інформації та задоволення різноманітних запитів користувачів. Саме створення електронного газетного ресурсу вирішує ці проблеми та розширює можливості для максимального забезпечення інтелектуальних потреб читачів.

Тому найважливішим питанням на сьогодні є впровадження в бібліотечну практику інформаційних та телекомунікаційних технологій для всебічного формування та наповнення бібліотечного фонду електронними ресурсами, а створення власних електронних ресурсів на бібліотечних веб-сайтах та подальшого їх розвитку є також і актуальним.

Важливість розширення інформаційної складової бібліотечних веб-сайтів електронними ресурсами полягає ще в тому, що бібліотека, як елемент інфраструктури наукової комунікації, сприяє активізації процесу

обміну у світовому інформаційному просторі новими знаннями, популяризації результатів вітчизняної наукової діяльності та організації доступу до зарубіжних ресурсів, а це дає можливість «підвищити рівень інформаційної культури населення та ввести в науковий обіг унікальні документи, що становлять історичну і культурну цінність не тільки для України, а і для світової спільноти» [3].

Водночас реалізується один із пріоритетних напрямів розбудови інформаційного суспільства, що відображено в концепції Державної цільової науково-технічної програми створення Національної електронної бібліотеки України «Бібліотека – XXI», – це «створення умов для вільного доступу до електронних бібліотечних ресурсів читачам на усій території України» [1]. Тобто забезпечується доступ до територіально розподілених, віддалених електронних бібліотечних ресурсів. Тому перед бібліотечними установами відкриваються серйозні перспективи щодо участі у формуванні єдиного бібліотечно-інформаційного середовища держави, де складовими частинами є електронні ресурси всіх бібліотек з їх фондами, каталогами, повними текстами, що оснащене механізмами для ефективного доступу та роботи з ними [5].

Враховуючи всі перетворення в медіа-просторі та вплив сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на вдосконалення бібліотечного обслуговування читачів за рахунок розширення та повноцінного наповнення складової бібліотечного електронного ресурсу, на веб-порталі Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, дотримуючись нормативних актів щодо авторського та суміжних прав, у мережі інтранет-середовище з 2010 р. розпочато нове зібрання – база електронних версій матеріалів центральних та регіональних газет України «Газетна періодика», яка надає можливість читачеві, не заходячи на сайти газет, переглянути їх номери.

Структура бази має два розділи «Центральні видання» та «Регіональні видання». У першому розділі «Центральні видання» представлені найбільш впливові урядові, суспільно-політичні та економічні центральні газети, в яких висвітлюється проблематика загальнодержавного характеру, у другому «Регіональні видання» подані основні газети з усіх областей України. База містить дані про газету (тематична спрямованість, періодичність, мова, засновник та видавець, головний редактор, наклад, адреса та номери телефонів), а також адреса сайту газети.

Файли подаються у форматі pdf та doc, оскільки не всі сайти надають можливість скачування версії pdf, то відповідно до оригіналу номера робиться файл у форматі doc, без подачі фото-ілюстраційних матеріалів, що, безумовно, є недоліком, бо наявність такої інформації значною

мірою доповнює текст статті та робить завершеним зміст. Розв'язання такої проблеми можливе шляхом удосконалення нормативно-правової бази з питань «передачі до бібліотек електронних копій тиражованих видань» [3].

Виходячи з того, що на сьогодні усі газети для підготовки своїх номерів до друку використовують комп'ютерні програми, тобто мають електронні версії, доцільно було б внести зміни до Закону «Про обов'язковий примірник документів» та передбачити крім забезпечення НБУВ обов'язковим примірником на паперових носіях, також і електронним. Це надало б можливість ефективно комплектувати центральну та регіональну газетну періодику, що сприяло б повноцінному формуванню бази електронних ресурсів газетних видань.

Список використаних джерел

1. Концепція Державної цільової науково-технічної програми створення Національної електронної бібліотеки України «Бібліотека-XXI» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipri.kiev.ua/index.php?id=120>. – Назва з екрана.
2. Похорони газет назначили на 2019-й [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.utro.ru/articles/2010/11/01/933918.shtml>. – Загл. с экрана.
3. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.2011 р. № 956 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/law/11_bib21. – Назва з екрана.
4. Чи слід друкованій пресі «пакувати валізи»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/219633>. – Назва з екрана.
5. Як же живуть бібліотеки України сьогодні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dilovod.com.ua/publ/stati/statti/jak_zhe_zhivut_biblioteki_ukrajini_sogodni/4-1-0-520. – Назва з екрана.
6. Guardian Media Group goes 'digital first' after £33 m loss [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.computerworlduk.com/news/it-business/3286975/guardian-media-group-goes-digital-first-after-33m-loss>. – Title from the screen.

Олена Грогуль,

аспірантка Рівненського державного гуманітарного університету

ВЕБ-САЙТИ ОУНБ ЯК ІНФОРМАЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛО РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Стаття присвячена аналізу веб-сайтів обласних універсальних наукових бібліотек України. Висвітлюються особливості інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек при створенні та наповненні веб-сайту. Аналізується зміст веб-сайтів ОУНБ як результат інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки і засіб інформаційного обслуговування її користувачів.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність бібліотеки, веб-сайт бібліотеки, інформаційні продукти, інформаційне обслуговування.

В умовах глобалізації суспільства відбулися істотні зміни всієї інформаційної сфери зі становленням якісно нового рівня інформаційного середовища соціуму й усіх його складових. Не стала винятком і сучасна бібліотека, у якій відбулися значні зміни як в організації, так і в технологіях діяльності, а також забезпечення інформаційних потреб та доступу користувачів до інформаційних ресурсів. Адже на сьогодні бібліотека займається не лише збиранням і зберіганням інформаційної продукції, а й створює її шляхом інформаційно-аналітичної діяльності (далі – ІАД). Бібліотеки перетворюються зі звичайних для нас організацій, що зберігають опубліковані документи й організують їх використання, в електронні інформаційні центри, які функціонують у мережі Інтернет.

За останнє десятиліття дедалі більшого розмаху набирають дослідження ІАД бібліотек як творення нового знання для забезпечення інформаційних потреб користувачів різних соціальних сфер і галузей діяльності. Ці питання досліджували такі провідні науковці, як Н. Сляднева [8], О. Кобелев [5], В. Горовий [3], В. Пальчук [7] та ін.

Аналізу діяльності веб-сайтів бібліотек та їх ролі в науково-інформаційному просторі України присвячені праці Ю. Артемова, О. Непляхи, Ж. Левченко [1], Н. Волян [2] та ін. Питання змісту, концепції побудови та інформаційного наповнення веб-сайту бібліотеки досліджували Л. Філіпова [10], Д. Соловяненко [9], Г. Нежурбіда [6] та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених процесу створення, наповнення та функціонування веб-сайтів бібліотек, а також структурному аналізу діяльності веб-сайтів як українських, так і провідних бібліотек світу, досі не був проведений аналіз усіх веб-сайтів обласних універсальних наукових бібліотек України (далі – ОУНБ), тим паче з точки зору ІАД бібліотек при створенні власних веб-сайтів.

Метою статті є аналіз веб-сайтів ОУНБ України як продукту їх інформаційно-аналітичної діяльності.

Створення веб-сайтів дає виняткову можливість бібліотекам розширювати свою діяльність, охоплюючи дедалі більшу кількість користувачів, а також презентувати свою організацію, створюючи їй позитивний імідж. Сьогодні веб-сайт є важливою складовою інформаційного комплексу бібліотеки. Це віртуальне представництво бібліотеки, що доступне 24 години на добу з будь-якого місця в будь-який день. Практика створення веб-сайтів різних організацій дає змогу сформулювати ряд загальних вимог, яким повинні відповідати і веб-сайти бібліотек [4].

Під час дослідження нами було проаналізовано 23 веб-сайти ОУНБ України та один Кримської республіканської універсальної наукової бібліотеки станом на 1 липня 2011 р.

Одними з перших представили на розгляд широкому загалу власні веб-сайти Вінницька ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва (створений у 1998 р.) та Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (1999 р.). Масово почали з'являтися веб-сайти ОУНБ з 2001 р., і на сьогодні ми маємо можливість переглядати веб-сайти та спостерігати за діяльністю всіх ОУНБ України.

Оформлення веб-сайтів ОУНБ загалом відповідає вимогам. Оригінальністю відзначилися Миколаївська та Закарпатська ОУНБ, оскільки запропонували незвичайний зовнішній вигляд головної сторінки веб-сайту.

Двадцять п'ять відсотків ОУНБ дають змогу на головній сторінці веб-сайту зареєструватися та стати користувачем бібліотеки. Зазначимо, що це не є обов'язковою умовою для отримання необхідної інформації та відвідування веб-сайту. Проте є розділи, які вимагають реєстрації, наприклад віртуальні довідки, форуми, електронні розсилки тощо.

Зміст усіх веб-сайтів, крім Кримської республіканської універсальної наукової бібліотеки ім. І. Я. Франка, створений українською мовою. Проте виникають і такі нюанси, як на веб-сайті Запорізької ОУНБ ім. О. М. Горького, де веб-сайт створений українською мовою, а наповнюється як українською, так і російською. Відвідувачі сайту можуть спостерігати це на головній сторінці та в розділі «Фото клуб “6-й

етаж'», що є неправильно, оскільки це – державна бібліотека і такий підхід незрозумілий для пересічних відвідувачів сайту.

У 25 % веб-сайтів ОУНБ представлена можливість перегляду сторінки іноземними мовами, зокрема англійською та російською. Дніпропетровська ОУНБ представляє аналоги веб-сайту російською, англійською, німецькою, французькою, іспанською, польською мовами. Таке рішення розширює горизонти впливу бібліотеки, сприяє залученню більшої кількості користувачів та поширенню інформації про бібліотеку за кордоном.

В основному бібліотеки впоралися на «відмінно» із завданням створення позитивного іміджу бібліотеки, а також популяризації інформації про її існування та діяльність. Головні сторінки сайтів бібліотек – це добре розроблені ієрархічні системи розділів та підрозділів, що різняться між собою лише розташуванням, способом розкриття підрозділів та назвами розділів.

Кожна бібліотека прагне представити на огляд користувачам цікаві новини, повідомити про інформаційну діяльність власної установи. Це важливий аспект ІАД бібліотеки, оскільки пов'язаний не лише з інформуванням про її діяльність, а й залученням користувачів чи відвідувачів як на веб-сайт, так і безпосередньо в бібліотеку. Також це невід'ємна частина створення власного позитивного іміджу, так звана PR-кампанія щодо просування на інформаційний ринок власних послуг та інформаційно-аналітичної продукції.

Для вирішення проблеми з якомога швидшим пошуком потрібної інформації 50 % веб-сайтів ОУНБ розміщують на головній сторінці пошукове віконечко для пошуку веб-сайтам, а 17 % додатково дають можливість пошуку в мережі Інтернет. Кіровоградська ОУНБ на веб-сайті дає можливість пошуку не тільки власним сайтам, але й сайтами інших українських бібліотек та в мережі Інтернет. Миколаївська й Чернівецька ОУНБ пропонують пошук сайтом та в мережі Інтернет, проте на веб-сайті Чернівецької ОУНБ на сьогодні неможливо, з певних причин, здійснити пошук сайтам. Більш розширені пошукові віконечка подають на допомогу користувачам Полтавська ОУНБ, яка надає пошукові віконечка для пошуку сайтом, в електронному каталозі, за періодичними виданнями Полтавщини, та Хмельницька ОУНБ, яка надає можливість безпосередньо, із власного сайту, перейти на пошукові системи Meta, Google, Рамблер та ін.

Лише 41,6 % веб-сайтів ОУНБ України пропонують на допомогу користувачам послугу «Карта сайту», а розкривають розділи та рубрики автоматично при наведенні курсора миші на той чи інший

розділ. Тому на деяких інформаційно насичених веб-сайтах (що звісно дуже добре) інколи важко віднайти потрібну інформацію.

Інформування про події, що заплановані в бібліотеці, відбувається, як правило, на головній сторінці веб-сайту, в анонсах подій, а також у започаткованих та активно діючих проектах, наприклад: «Читацькі об'єднання», Міжнародний фонд «Відродження», «Виставки та презентації» та ін. Такі заходи допомагають розширювати співпрацю бібліотеки з користувачами, залучати потенційних користувачів та налагоджувати плідні, дружні стосунки з науковцями, літераторами, митцями як свого регіону, так і з усієї України.

Наприклад, Полтавська ОУНБ на веб-сайті в рубриці «Новини» створила підрубрику «Творчі зустрічі». Зокрема, 14 липня 2011 р. працівники бібліотеки запрошували на творчу зустріч із сучасним українським письменником, головою Національної спілки письменників України В. Яворівським. У Донецькій ОУНБ 15–17 червня 2011 р. відбулася конференція письменників-фантастів «Чумацький Шлях», у якій брали участь відомі письменники з Києва, Харкова, Луганська, Донецька. Запрошень на такі заходи доволі багато на веб-сайтах ОУНБ України. Пропонується також відвідати різноманітні художні, книжкові та рукодільні виставки місцевих митців. Відвідувачам веб-сайтів потрібно лише ознайомитися з річним планом бібліотеки та спостерігати за анонсами подій в її діяльності.

Кожний такий проект надає безліч можливостей для творчої молоді, для інтелектуального розвитку суспільства та утворює нові напрями в ІАД бібліотек та інформаційному обслуговуванні користувачів.

Одним з напрямів інформаційної діяльності бібліотеки з наповнення сайту є представлення власної ІАД та надання доступу до її продуктів. Для того щоб підкреслити власну індивідуальність, кожна бібліотека намагається демонструвати свої ідеї, доробки, наукові досягнення, щоб допомагати як колегам, так і користувачам бібліотеки. Усі ці надбання можна впевнено назвати «інформаційними ресурсами бібліотеки». Часто саме так називаються відповідні розділи на веб-сайтах.

У цей розділ вміщують власні видання (календарі, бібліографічні посібники, журнали та ін.) та публікації про діяльність бібліотеки, зведені каталоги періодичних видань, електронні каталоги та картотеки, рідкісні та цінні видання як краю, так і України в цілому, власні методичні розробки.

Величезний обсяг ІАД бібліотек припадає на створення та наповнення електронних каталогів та картотек, повнотекстових баз даних, представлення та оновлення зведених каталогів, змісту періодичних

видань, підготовку віртуальних виставок. Це досить клопітка праця, адже вимагає великих трудових та інтелектуальних затрат для пошуку та відбору необхідної інформації, оцифрування матеріалів та гідного представлення на огляд широкому загалу відвідувачів сайту.

Близько 79 % ОУНБ виставили на сайті електронні каталоги (далі – ЕК). На веб-сайті Одеської ОУНБ ім. М. Грушевського ЕК представлений, проте не працює. Лише 12,5 % веб-сайтів надають доступ до зведених ЕК. 96 % веб-сайтів виставляють на огляд користувачам бібліографічні бази даних, проте в більшості випадків це лише методичні та бібліографічні матеріали, рекомендаційні списки літератури тощо.

Під час аналізу було виявлено, що 29 % ОУНБ створюють на веб-сайтах повнотекстові бази даних. Зокрема, Херсонська ОУНБ представляє розділ «Електронна бібліотека», проте розділ наповнений не повнотекстовими документами, а посиланнями на інші українські веб-сайти, які містять ту чи іншу літературу. Зауважимо, що розділ побудований доволі логічно, містить підрозділи, які всебічно наповнені науковою, довідковою та художньою літературою. Посилання на інтернет-джерела працюють без проблем і надають цікаву та корисну літературу. Отже, хоча це не є власна «Електронна бібліотека», працівниками Херсонської ОУНБ виконано величезний обсяг ІАД, що розширило доступ до інформації для користувачів, адже кожний підрозділ містить масу корисної інформації.

Майже 77 % веб-сайтів акцентують увагу користувачів на віртуальних виставках рідкісних та нових книг, картин та інших тематичних добірок. Віртуальні виставки представлені рядом тематичних рубрик. Обов'язковим атрибутом кожної тематичної виставки є короткі відомості про особу чи подію, яка представлена на виставці, також додаються бібліографічні списки літератури та світлини. Якщо бібліотека представляє виставку книг, то, крім бібліографічних описів, подаються анотації до книг та зображення титульних сторінок. Інколи, крім текстових довідок, з усіма перерахованими атрибутами, бібліотеки виставляють відеоролики презентації, події.

Донецька, Житомирська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська та Полтавська ОУНБ зуміли цікаво та інформативно представити на веб-сайтах розділи «Віртуальна виставка». Крім тематичних анотованих списків літератури тут подано зображення палітурок книг, а також фото, які відображають певну тему, створені списки посилань на інтернет-джерела. Особливою рисою веб-сайту Кіровоградської ОУНБ є розділи «Книжкові виставки» та «Віртуальна виставка (медіа-проекти)». Розділ «Книжкові виставки» надає користувачам сайту перелік тем, які

супроводжуються анотованими списками літератури з зображеннями титульних сторінок книг. А розділ «Віртуальна виставка (медіа-проекти)» представлений як інформацією про ту чи іншу подію, так і можливістю переглянути відеоролики, фотовиставки робіт тощо.

Однією з важливих послуг веб-сайтів бібліотек є служба «Віртуальна довідка», яка представлена у 87,7 % веб-сайтів ОУНБ. Інші 12,5 % веб-сайтів бібліотек не мають такої послуги. Варто зазначити, що віртуальні довідки виконуються в режимі онлайн провідними бібліографами бібліотек. Надання довідок – це надзвичайно великий обсяг ІАД бібліографів.

Актуальним для ОУНБ є розділ, що подає інформацію про край (область), його видатних діячів та місця, краєзнавчу літературу. Важливими та пізнавальними елементами цього розділу є, крім ґрунтовних розповідей, додаткові відомості у вигляді світлин, посилань на автобіографічні дані та анотовані списки літератури. Значна частина веб-сайтів ОУНБ представляють повнотекстові документи рідкісної та краєзнавчої літератури, проте певна частина сайтів надають перевагу анотованим спискам літератури. Цікаві збірки краєзнавчої та рідкісної літератури представлені на веб-сайтах Вінницької, Закарпатської, Кіровоградської ОУНБ. Оглянути документи можна за допомогою розділів та підрозділів «Електронні книги», «Електронна бібліотека». Деякі книги потребують для відкриття спеціальних програм, а деякі відкриваються без проблем. Таким чином, користувачі мають можливість переглянути унікальну літературу XV–XX ст.

Проблему зворотного зв'язку користувачів з бібліотеками вирішило 33 % веб-сайтів бібліотек, створивши «Гостьову книгу». Цей розділ сайту призначений для того, щоб відвідувачі мали можливість залишити свої побажання, прохання чи вказати на недоліки в роботі. Поки що лише три бібліотеки, а саме: Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська ОУНБ – створили на сайті послугу «Форум», на якому можна спілкуватися з колегами, працівниками бібліотеки та просто користувачами бібліотеки на різні теми.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що переважна більшість ОУНБ намагаються всебічно наповнити власні веб-сайти корисною та цікавою інформацією, інформативними виставками, пізнавальними заходами та представити власну інформаційно-аналітичну продукцію. Більшість створених веб-сайтів ОУНБ працюють на високому рівні, щодня оновлюючи інформацію, доповнюють сайти новими розділами та послугами. Проте, крім позитиву, є і деякі недоліки. Такі, наприклад, як відсутність інформації у створеному розділі, недоступність розділів, низький рівень наповнення розділів інформацією та ряд інших істотних проблем.

Є і недостатньо розвинуті та наповнені веб-сайти. Зокрема, веб-сайт Львівської ОУНБ, хоча й створений ще у 2005 р., не має повноцінної ієрархічної структури головного меню. На сайті важко віднайти потрібну інформацію, тому що відсутня карта сайту, а головне меню не розкривається на підрубрики. Щоб знайти ту чи іншу інформацію, потрібно переглянути майже всі рубрики та дрібні підрубрики. У таких розділах, як «Бібліотечні фонди», «Власні видання», «Заходи» інформація відсутня. На головній сторінці відсутні новини про інформаційну діяльність бібліотеки. Структура бібліотеки представлена лише двома відділами («Сектор інформації з питань культури і мистецтва» і «Науково-бібліографічний відділ»), де подаються короткі відомості про їх діяльність. Відсутня така вкрай важлива для користувачів послуга і одночасно частина ІАД працівників бібліотеки, як «Віртуальна бібліографічна довідка».

Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського створений рейтинг веб-сайтів бібліотек України (станом на січень 2011 р.). Аналізатор сайтів CY-PR.com – це автоматизована система її комплексної оцінки на основі низки показників, серед яких Google PageRank та «Яндекс тІЦ». Максимальне значення цитування PageRank – 10. Відповідно до проведеного дослідження найвищий рейтинг з індексом «7» має Донецька ОУНБ імені Н. К. Крупської. Друге місце, з індексом «6», поділили між собою Луганська ОУНБ імені О. М. Горького та Кримська республіканська універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка. Третє місце, з індексом «5», посіли Кіровоградська, Херсонська, Харківська, Дніпропетровська, Закарпатська, Черкаська, Хмельницька, Івано-Франківська, Тернопільська, Вінницька, Волинська, Миколаївська ОУНБ. Найнищий рейтинг з індексом «0» має Чернівецька ОУНБ ім. М. Івасюка.

Створення веб-сайту можна вважати важливим результатом ІАД бібліотеки. Проведений аналіз змісту веб-сайтів ОУНБ України дає можливість вказати на позитивні та негативні сторони у створенні веб-сайтів бібліотек, а також привернути до них увагу всіх бібліотек, а особливо тих, які тільки починають власні розробки.

Пропонуємо кілька порад щодо шляхів удосконалення веб-сайтів бібліотек:

1. Створювати головне меню, яке автоматично розгортається при наведенні курсора миші, а також додатково й обов'язково надавати «Карту сайту». «Карта сайту» має стати важливим показником авторитетності установи та безпосереднім помічником користувачів для орієнтації в структурі веб-сайту, оскільки вона здатна спростити користування, пошук необхідної інформації та розкрити всю ієрархію розділів веб-сайту. «Карта сайту» не лише допоможе в пошуку необхідної

інформації, а й продемонструє інформаційне наповнення веб-сайту загалом та кожного розділу зокрема.

2. Наповнювати розділ «Про бібліотеку» докладною інформацією (обов'язково вказувати дати) про створення бібліотеки, інформаційних центрів, власне веб-сайту, про діяльність бібліотеки і т. п. Якомога частіше поновлювати інформацію в розділі та інформувати користувачів про події, які відбуваються в житті бібліотеки. Часто ця інформація потрібна при різноманітних дослідженнях як науковців, так і студентів.

3. Виокремити на веб-сайті розділи «Власна інформаційна діяльність» або «Інформаційні ресурси бібліотеки» та «Наш регіон» або «Краєзнавство». У розділі «Інформаційні ресурси бібліотеки» відобразити бібліографічні покажчики, методичні матеріали, власні видання, електронні каталоги та картотеки, пропонувані послуги, віртуальні виставки та іншу інформацію, яка створюється завдяки ІАД працівників бібліотеки. Яскравим прикладом такого способу групування інформації є розділ «Ресурси ДОУНБ» на веб-сайті Дніпропетровської ОУНБ.

У розділі «Краєзнавство» повинна акумулюватися інформація про культурний, економічний, політичний та освітній стан краю; повні тексти рідкісних видань та сучасної літератури про край; інформація про публікації місцевих діячів та місцевих видавництв. Також розділ має містити інформацію про важливі події, що відбуваються в регіоні. Обов'язково створити невелику відеопрезентацію бібліотеки. Зацікавлювати користувачів веб-сайту та потенційних гостей міста презентацією визначних місць краю, інформацією про виставки, презентації, конференції.

4. Демонструвати власні продукти ІАД через надання довідок, тобто за допомогою послуги «Віртуальна довідка». Адже сьогодні недостатньо забезпечення інформаційних запитів користувачів лише через довідково-бібліографічне обслуговування безпосередньо в межах бібліотеки, оскільки зі збільшенням потоків інформації підвищуються вимоги до якості, швидкості, релевантності та повноти задоволення інформаційних запитів користувачів.

5. Створити та наповнити розділ з повними текстами літератури (так звану «електронну бібліотеку»). У цей розділ включити художню, наукову, довідкову, бібліографічну та інші види літератури, а також періодичні видання. На найпопулярніші періодичні видання України, за умови існування їх веб-сайтів у мережі Інтернет, можна подати діючі гіперпосилання на електронні джерела.

6. Розширити власні послуги за рахунок пошукових віконечок, які надають можливість пошуку на веб-серверах пошукових систем світу, в електронних каталогах і картотеках бібліотек України. Підтримати

та втілити в життя нещодавно введenu послугу «Електронна доставка документів». Такий тип послуги сьогодні надають Дніпропетровська державна ОУНБ, Донецька державна ОУНБ ім. Н. К. Крупської, Житомирська ОУНБ ім. О. Ольжича, Запорізька ОУНБ ім. О. М. Горького, Луганська державна ОУНБ ім. О. М. Горького та Тернопільська ОУНБ. Це унікальна можливість та інноваційний прорив в інформаційному обслуговуванні користувачів, адже їм уже не обов'язково безпосередньо відвідувати бібліотеку, іноді їхати в інше місто, щоб отримати необхідну літературу.

7. Створити можливість зворотного зв'язку користувачів з працівниками бібліотеки. Таким чином, бібліотека буде працювати безпосередньо на потенційного користувача, знаючи його побажання, пропозиції, зауваження.

8. Важливим для забезпечення успіху веб-сайту є періодичний моніторинг для визначення ступеня використання інформаційних ресурсів бібліотеки. Можна дізнатися, яка кількість користувачів відвідує веб-сайт та яка інформація їх найбільше цікавить.

9. Наповнювати веб-сайт бібліотеки відповідно до визначених пріоритетів. Комплектування бібліотеки та моделювання веб-сайту не обов'язково повинні відбуватися ідентично один до одного, оскільки бібліотека комплектує свій фонд відповідно до потреб та певних соціально-культурних умов, у яких вона перебуває, а веб-сайт призначений не тільки інформувати про інформаційні ресурси, на які багата бібліотека, а й надавати додаткову інформацію користувачам (наприклад, у вигляді посилань на інші наукові бібліотеки чи бібліографічних довідок з посиланнями на інтернет-джерела).

Підсумовуючи, можна з упевненістю сказати, що комплекс дій, спрямованих на створення, інформаційне наповнення та постійне підтримання й оновлення інформаційного наповнення змісту веб-сайту, становить істотну частину ІАД бібліотек. Створення такого об'ємного, усебічно розвинутого інформаційно-аналітичного продукту, як веб-сайт бібліотеки, потребує не лише бажання, а й здійснення великого обсягу роботи, починаючи від збирання необхідної, цінної та важливої інформації, до її аналізу, відбору, групування та, як кінцевого результату, гідного представлення на розгляд широкому загалу користувачів. У роботі з веб-сайтом потрібно постійно шукати дедалі новішу інформацію, поновлювати розділи, шукати цікаві ідеї та вміло, успішно втілювати їх у життя. Адже створення веб-сайту – це не одноразова кампанія, а постійна клопітка, інформаційно насичена праця.

Список використаних джерел

1. *Артемюв Ю.* Роль і місце веб-порталу в діяльності наукової бібліотеки / Ю. Артемюв, О. Непляха, Ж. Шевченко // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 19–21.
2. *Волян Н.* Веб-сайт – складова інформаційних ресурсів бібліотеки / Н. Волян // Пріоритети діяльності РДОБ : зб. ст. з досвіду роботи / Рівнен. держ. обл. б-ка. – Рівне : Волин. обереги, 2006. – С. 58–62.
3. *Горовий В.* Процес вдосконалення бібліотечного обслуговування користувачів у контексті впровадження електронних технологій / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2002. – Вип. 8. – С. 7–13.
4. *Грогуль О. М.* Вимоги до бібліотечних веб-сайтів / О.М. Грогуль // Наукові дослідження молоді : матеріали III Звіт. наук.-практ. конф. / Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – Рівне ; Дубно, 2011. – С. 195–197.
5. *Кобелєв О.* Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек як соціокомунікаційний феномен / О. Кобелєв // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 10. – С. 22–25.
6. *Нежурбіда Г. Г.* Веб-сайти медичних бібліотек України: основні концепції побудови та тенденції розвитку [Електронний ресурс] / Г. Г. Нежурбіда. – Режим доступу: http://library.gov.ua/html/pok_pr/12/77.doc. – Назва з екрана.
7. *Пальчук В.* Інформаційно-аналітична структура сучасної бібліотеки / В. Пальчук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2009. – Вип. 25. – С. 116–124.
8. *Сляднева Н.* Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. Сляднева // Информ. ресурсы России. – 2001. – № 2. – С. 14–21.
9. *Соловяненко Д.* Структурний аналіз українського бібліотечного веб-сегмента мережі Інтернет / Д. Соловяненко // Бібл. вісн. – 2005. – № 3. – С. 26–37.
10. *Філіпова Л.* Питання змісту бібліотечних веб-сайтів в Інтернеті / Л. Філіпова // Бібл. планета. – 2001. – № 3. – С. 12–15.

Олена Макарова,

в. о. мол. наук. співроб. відділу організації та використання документального фонду Фонду президентів України

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА ІСПАНІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЇЇ ОФІЦІЙНОГО САЙТУ

У статті розглядається Національна бібліотека Іспанії (НБІ) як окрема установа зі своєю історією, структурою, уставом, фондами й колекціями. Особлива увага приділяється аналізу структури й організації офіційного сайту НБІ, зокрема, способам і засобам представлення інформації на сайті, електронним ресурсам бібліотеки, функціональності та доступності подачі інформації.

Ключові слова: Національна бібліотека Іспанії, офіційний сайт НБІ, цифрова бібліотека Іспанії, електронні ресурси бібліотеки, каталоги.

Національна бібліотека Іспанії (НБІ) – головна бібліотека країни, вона є однією з найдавніших і найбільших бібліотек світу, що збереглися на сьогодні. НБІ є вищою бібліотечною установою Іспанії та центральною ланкою іспанської бібліотечної системи. Колекція бібліотеки складається з-понад 26 млн примірників, включаючи 15 млн книг та інших друкованих матеріалів, 30 тис. рукописів, 143 тис. газет та періодичних видань, 4,5 млн графічних матеріалів, 510 тис. музичних партитур, 500 тис. мап, 600 тис. звукозаписів, 90 тис. аудіо- та відеоматеріалів, 90 тис. електронних документів та ін. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення особливостей сучасного стану НБІ з метою запозичення та впровадження її передового досвіду, зокрема, щодо формування веб-сайту, у роботу вітчизняних бібліотек.

НБІ була заснована королем Іспанії Філіпом V у 1712 р., як Публічна бібліотека королівства (Biblioteca Publica de Palacio). Однією з функцій цієї бібліотеки, точніше обов'язком її службовців, було переписування й дублювання документів і книг, що зберігалися в Іспанській бібліотеці [1].

У 1836 р. статус бібліотеки змінився, і вона була передана у власність Міністерству управління (Ministerio de la Gobernacion) та отримала звання Національної бібліотеки (Biblioteca Nacional).

Протягом ХІХ ст. бібліотекою було придбано величезну кількість старовинних і цінних книг, що зберігаються до цього часу в стінах Національної бібліотеки.

16 березня 1896 р. відбулося офіційне відкриття Національної бібліотеки Іспанії в тій самій будівлі, у якій вона розміщується й до сьогодні. На той час у будівлі був лише великий читальний зал, розрахований на 320 читачів. У 1931 р. читальний зал був перебудований і розширений, що було зроблено з метою збільшення кількості читачів, які могли б перебувати там одночасно (раніше читачів ділили на стани, тому існувало декілька окремих читальних залів) [1].

Під час іспанської громадянської війни близько 500 тис. томів було зібрано комітетом з конфіскації (Junta de Incautación) і збережено в бібліотеці (у тому числі з церковних і приватних колекцій).

Протягом ХХ ст. численних змін зазнала сама будівля бібліотеки (через необхідність пристосовувати її кімнати й сховища до розміщення постійно зростаючої колекції, а також до обсягу матеріалів, що надійшов у юридичний відділ бібліотеки в 1958 р., і до численних робіт, куплених бібліотекою). Найзначніших змін будівля Національної бібліотеки зазнала в 1955 р., коли були збільшені складські приміщення. Реконструкція, що почалася в 1986 р., тривала аж до 2000 р. і значною мірою змінила зовнішній вигляд головної будівлі. У результаті з'явилися й нові відділення бібліотеки (наприклад, Alcalá de Henares).

У 1986 р., коли головні бібліографічні установи Іспанії – Бібліотека центральної газети (Emeroteca Nacional), Іспанський бібліографічний інститут (Instituto Bibliografico Hispanico) і Центр документальних і бібліографічних скарбів – були включені до Національної бібліотеки (Biblioteca Nacional), бібліотека отримала статус сховища культурної пам'яті Іспанії (Centro Estatal Depositario de la Memoria Cultural Espanola) [1]. У 1990 р. Національна бібліотека Іспанії стала самостійною юридичною організацією, але пов'язаною з Міністерством культури (Ministerio de Cultura).

На сьогодні фонди бібліотеки Іспанії зберігаються у двох відділеннях. Перше відділення – це основний корпус бібліотеки, який розташований у центрі Мадрида в історичній будівлі разом з Національним музеєм археології. Друге відділення – теж у Мадриді, але в новітній будівлі Alcalá de Henares.

До складу колекцій бібліотеки входить понад 30 тис. рукописів, близько 3 тис. перших друкованих книг (incunabula), приблизно 500 тис. друкованих документів, надрукованих до 1831 р., понад 6 млн сучасних монографій, так само налічується майже 110-тисячна колекція журналів і газет. Крім того, у сховищах бібліотеки можна віднайти чудову колекцію гравюр, малюнків, емблем і фотографій, що складається з-понад 100 тис. самостійних друкованих видань та 600 тис. гравюр,

понад 45 тис. оригінальних малюнків, приблизно 800 тис. емблем і понад 2 млн фотографій.

Бібліотеці належить також велика колекція друкованих та рукописних музичних партитур, що складається з -понад 500 тис. робіт. Аудіоколекція містить приблизно 550 тис. копій, аудіовізуальна колекція – понад 80 тис. од.

У картографічному відділі бібліотеки зберігається чудова колекція старовинних і сучасних картографічних архівів з усіх кінців земної кулі. Складається вона з-понад 134 тис. карток (більшість яких із зображенням Іспанії), атласів, робіт з картографії, географії та астрономії, описів країн і листів мандрівників. Тут також можна побачити колекцію з-понад 500 тис. листівок міст і географічних об'єктів.

Колекція різних бібліографічних матеріалів, написаних в Іспанії, поповнюється. Це гарантує збільшення національної колекції й поширення нової інформації через видання, що полегшує консультацію та збереження матеріалу. Архіви Національної бібліотеки поповнюються також й обміном з іншими бібліотеками, придбанням книжок і матеріалів, пожертвуваннями й спадщиною.

Особлива увага приділяється придбанню старовинних документів, які представляють національну цінність. За ними, через їх вік або значення, встановлений особливий догляд для кращого зберігання [2]. Усі ці процедури підпорядковані суворому регламенту й законам країни.

Пріоритетними об'єктами для збільшення колекцій є:

- стародавні іспанські бібліографічні видання, недоступні на сьогодні на книжковому ринку;
- іноземні публікації з іспанської культури;
- роботи іспанських авторів, видані за кордоном;
- рецензії та критичні статті про роботи великих мислителів і твори мистецтва, написані іспанською мовою;
- роботи фахівців у галузі гуманітарних наук, таких, як соціологія (особливе значення надається Латинській Америці);
- трактати великих учених у різних дисциплінах;
- публікації з інформатики та супутня документація [2].

Крім того, бібліотека також отримує матеріал завдяки міжнародному обміну:

- офіційні публікації, які бібліотека отримує від країн, об'єднаних міжнародними угодами;
- книги та журнали країн, з якими в Іспанії є міжурядові угоди.

Крім того, у бібліотеці щороку проводяться виставки та різноманітні події у сфері культурного життя. Завдяки цьому можна назвати

бібліотеку інформаційним центром не тільки іспанської та латиноамериканської писемності, а також і культури.

Серед основних цілей та функцій бібліотеки можна виділити такі:

- збирати, каталогізувати та зберігати бібліографічні фонди, книги, рукописи та періодичні видання будь-якими мовами, насамперед іспанською;

- організувати зберігання бібліографічної та документальної спадщини в цифровому вигляді в інтересах майбутніх поколінь;

- сприяти проведенню досліджень, особливо у сфері гуманітарних наук, шляхом консультації, вивчення та відтворення матеріалів з бібліографічного та документального фонду;

- розробляти програми співробітництва з національними, регіональними та міжнародними бібліотеками та іншими культурними, науковими чи бізнесовими установами, які можуть сприяти більш ефективному виконанню своїх функцій;

- підтримувати міжнародні програми міжбібліотечної співпраці та брати активну участь у європейських та міжнародних проєктах, важливих як для Національної бібліотеки Іспанії, так і для Європейсько цифрової бібліотеки;

- діяти як Національний іспанський центр ISSN (ISSN – унікальний номер, що використовується для ідентифікації друкованого або електронного періодичного видання).

Як і кожна велика організація у наш час, Національна бібліотека Іспанії має свій офіційний сайт. Це портал з безліччю інформації як про безпосередньо бібліотеку та її фонди, так і містить значну кількість інформації, доступну в цифровому варіанті. Назви розділів сайту подаються шістьма мовами: іспанською, баскською, галісійською, каталонською, французькою та англійською. Сама ж інформація подається лише іспанською мовою.

На сайті вісім основних розділів:

I. Inicío (Головна сторінка). Тут можна прочитати новини про бібліотеку, продивитися бюлетень культурних заходів (виставок, презентацій, конференцій) на поточний місяць, які відбуваються в бібліотеці під патронатом Міністерства культури. Крім того, існує можливість одразу перейти до основних каталогів та колекцій бібліотеки.

II. La BNE (Національна бібліотека Іспанії). Розділ присвячений загальним відомостям про бібліотеку, таким як: історія бібліотеки, організація, мета і функції, статут, права й обов'язки користувачів, план розвитку, розклад тощо. В окремий підрозділ видокремлена міжнародна діяльність бібліотеки, тобто проєкти, у яких вона бере участь.

Практично вся інформація подається спочатку в скороченому вигляді, анотацією, а повна інформація доступна в PDF-форматі, тобто в окремих документах, які можна завантажити на свій комп'ютер.

III. В Colecciones (Колекції). У фондах НБІ можна віднайти величезну кількість колекцій, загальна інформація про які відображається в цьому розділі. Він складається з шести підрозділів:

1. Фонд античної літератури (Fondo antiguo). Він поділений на такі теми: манускрипти, інкунабули (книги, видані у Європі від початку книгодрукування й до 1 січня 1501 р.), Сервантес, театр, архіви та персональні архіви.

2. Підрозділ присвячений графічному матеріалу (Material gráfico), у якому можна знайти інформацію про колекції гравюр, малюнків, мап і фотографій.

3. Підрозділ складається з тематичних колекцій (Áreas temáticas). Тут ми бачимо такі теми: бібліографія, музика й музикологія, бібліотекономія, Африка, Латинська Америка, дитячі книжки. З кожної теми може бути декілька колекцій, загальна інформація про які повністю доступна.

4. Четвертий підрозділ має назву «Загальний фонд» (Fondo General). У ньому описуються всі представлені в бібліотеці колекції, їх історія та розповсюдження.

5. П'ятий розділ надає інформацію про аудіовізуальні колекції НБІ (Material Audiovisual), серед яких виділяють окремо аудіо- та відеозаписи.

6. Останній підрозділ присвячений колекціям, які повністю доступні в електронному вигляді (Colecciones Digitales). Вони відображені в Цифровій бібліотеці Іспанії.

IV. Servicios (Послуги). Інформація, яка подається в цьому розділі, є більш актуальною для, власне, користувачів бібліотеки в самій Іспанії. Тут можемо побачити інформацію про послуги, які може надавати бібліотека, наприклад, wi-fi Інтернет в читальних залах чи копіювання книжок і статей. Можна продивитися схему читальних залів, знайти інформацію, куди можна звернутися за консультацією тощо. Також існує можливість запитати потрібну інформацію онлайн чи зателефонувати. Більш цікавою для нас є окремо виділена контактна інформація для інших бібліотек щодо можливості співробітництва та міжбібліотечного обміну.

V. Діяльність (Actividades). Як уже зазначалося, НБІ є не тільки літературним, а і, власне, культурним центром Іспанії. У цьому розділі розміщено інформацію про культурні заходи, які відбуваються в бібліотеці, про презентації й конференції тощо.

У підрозділі «Виставки» (Exposiciones) подається інформація як про виставки, які відбуваються на сьогодні (Actuales), так і про ті, які вже відбулися (Anteriores) і які заплановані (Próximas). Крім того, на сайті виставлені віртуальні версії виставок (Virtuales). Їх набагато менше, ніж тих, які відбулися, але останні виставки можна подивитися в повному обсязі.

Підрозділ «Культурні події» (Actos Culturales) знайомить з конференціями, які відбуваються в бібліотеці, та дає можливість замовити спеціальну екскурсію чи навіть конференц-зал для проведення наукової чи культурної події.

Також у бібліотеці проводиться день відкритих дверей – 23 квітня кожного року. Цього дня відвідувачам бібліотеки дають можливість побачити матеріали, які заборонені для перегляду (наприклад, різні старовинні рукописи та цінні книжки).

У НБІ є Музей Національної бібліотеки Іспанії (раніше – Музей книги). Сайт дає можливість відвідати цей музей віртуально.

VI. Catálogos (Каталоги). Розділ складається з трьох підрозділів:

1. Загальний каталог НБІ (Catálogo de la BNE) є одним з найфункціональніших і найважливіших підрозділів бібліотеки. Пошук у каталозі відбувається за алфавітом, через реєстраційні знаки (шифри), може бути спрощений та розширений.

Спрощений пошук дає можливість шукати потрібну інформацію в одній окремій визначеній опції реєстру бібліографічних покажчків каталогу (назва, автор, галузь, колекція, опис та все разом). Існує можливість також вибрати варіант «пошук в тексті документа», тоді система «проглядає» всі документи і всі можливі варіанти у всіх галузях. Зрозуміло, що система може видати велику кількість результатів, що призведе до ускладнення пошуку конкретного видання, але все одно ця система досить зручна, бо розширює коло для досліджень.

При розширеному пошуку можна прописувати одразу ж усі опції разом. Крім уже зазначених пунктів, там додаються примітки, дата видання та номер ISSN. Можна також обрати рік, мову та тип документа. Після завершення пошуку користувач отримує результати, якщо результат один – користувач одразу бачить повний бібліографічний опис, якщо ж результатів багато – користувач бачить скорочений опис і вже самостійно обирає необхідний йому варіант. У повному описі, крім назви, авторів та варіантів перегляду, номера бібліотечного реєстру каталогу ЦБІ, можна побачити, чи доступна ця праця в цифровій бібліотеці.

Також можна шукати через спеціальні колекції (Colecciones Especiales). На сайті надається пошук за такими колекціями: манускрипти, інкуна-

були, мапи, довідник партитур, графічні матеріали, старовинні монографії (починаючи з 1503 р.), рицарські романи та ілюміновані манускрипти, які зберігаються у фондах Національної бібліотеки Іспанії;

цифрові колекції (Colecciones Digitales), до яких належать цифрова бібліотека Іспанії (Biblioteca Digital Hispánica) та відділ оцифрованої періодики (Hemeroteca Digital).

Цифрова бібліотека Іспанії (ЦБІ) – це ресурс Національної бібліотеки Іспанії, який надає вільний та безкоштовний доступ до електронних документів. На сьогодні в ЦБІ представлені книжки, надруковані з XV до XIX ст., манускрипти, малюнки, гравюри, брошури, фотографії, мапи та атласи. Для швидкого та зручного пошуку документи поділені на теми та підтеми і розміщуються в таких тематичних підрозділах: шедеври, образотворче мистецтво, природні науки, наука і культура, література, прикладні науки та технології, географія, біографії та історія, ігри та спорт, медицина, релігія та теологія. Також поділяються за типом документів: гравюри, мапи, малюнки, партитури, манускрипти, газети, журнали тощо. У ЦБІ також використовуються два варіанти пошуку (як і в основному каталозі) – спрощений та розширений. Обираючи спрощений пошук, користувач повинен ввести слово чи словосполучення і вибрати категорію пошуку: назва, автор, опис, предмет, колекція. Також можна вибрати варіант пошуку слова в документі, що досить зручно, але система може видати велику кількість зайвої інформації. При розширеному пошуку користувач може обирати одразу три категорії (крім існуючих у простому пошуку, тут ще додається дата, шифр, ISSN, місце видання, країна), також можна обирати тип та мову документа. У ЦБІ роботи представлені у форматі PDF, і користувач може його вільно як зберігати в себе на комп'ютері, так і роздрукувати. Використовувати такі матеріали можна вільно в приватному користуванні, для публічного використання потрібно посилатися на НБІ, тому що всі матеріали є приватною власністю.

Відділ оцифрованої періодики (ВОП) є частиною проекту цифрової бібліотеки Іспанії, головною метою якого є надання інформації та розповсюдження в Інтернеті бібліографічної спадщини Іспанії, яка міститься в Національній бібліотеці. Цей відділ було засновано в березні 2007 р., для того щоб збільшити публічний доступ до цифрової колекції історичної преси Іспанії, яка є в бібліотеці, з початковою колекцією в 143 назви журналів та газет. Кількість найменувань щороку збільшується. Оцифровують насамперед газети та журнали, які представляють свою епоху та відображають тематичну розкіш іспанського видання, а також колекція, яких збереглася повністю. Серед періодики можна віднайти

політичні, сатиричні, наукові, релігійні, спортивні, літературні та інші журнали. Пошук у цьому відділі організований таким чином, що дає змогу шукати як за конкретною назвою, так і за змістом періодичних видань, опублікованих у конкретному місці чи в конкретний проміжок часу. Публікації представлені в цифровому форматі. Завдяки новим можливостям пошуку в самих текстах відділ оцифрованої періодики перетворюється в прекрасний інструмент для досліджень. До кожної публікації додається зображення першої сторінки періодичного видання та така інформація: назва, місце розповсюдження, місце видання, число та короткий зміст публікації. Крім того, додаються посилання на бібліографічні записи каталогу НБІ та інші посилання, якщо вони існують в Інтернеті. У цьому відділі також існує можливість завантажити останні надходження та повний список назв журналів у форматі PDF.

Список наукових і політичних діячів Іспанії та Латинської Америки та їхніх праць (Autoridades). Тут пошук здійснюється за іменами, географічним показником, предметною областю чи назвою. У результаті користувач отримує потрібну інформацію як про працю, так і про можливість її отримання чи перегляду як віртуально (якщо вона доступна в цифровому варіанті), так і в безпосередньо бібліотеці.

Бібліографія іспанських видань (Bibliografías Española). Для спрощення пошуку бібліографії він проводиться в таких категоріях: монографії, періодичні видання, картографії та праці, присвячені музиці. У кожній категорії пошук може здійснюватися за словом, за тематикою чи конкретною назвою.

Інші ресурси (Otros Recursos) дають змогу пошуку інформації в інших інтернет-джерелах. Тут можна знайти величезну кількість посилань на різні каталоги, бібліотеки, журнали, довідники тощо.

2. Цифрова бібліотека Іспанії. Цей підрозділ повністю присвячений діяльності ЦБІ, та, крім пошуку й каталогу, у ньому можна знайти інформацію про ЦБІ, прочитати, яким чином проводиться процес шифрування та відповіді на питання стосовно ЦБІ в форматі PDF.

3. Інші ресурси НБІ, до яких входять: каталог античних грецьких рукописів НБІ, які можна завантажити на комп'ютер у форматі PDF; колекція Хоакіна Гонсалеса Ечегарая (Joaquín González Echegaray), яка складається з опису газет та журналів періоду війни за незалежність та правління Фердинанда VII (ця колекція також доступна для вільного завантаження); відділ загального опису манускриптів НБІ (Inventario General de Manuscritos) та каталог персональних даних та файлів (Archivos Personales y de Entidades), які є в НБІ.

VII. Бібліотекарям (Bibliotecarios). У цьому розділі бібліотекарі

можуть знайти всю цікаву для них інформацію. Наприклад, проекти, які проводить НБІ разом з іншими бібліотеками і як можна взяти в них участь. Доступна інформація про можливість міжбібліотечного обміну, організації професійного обміну та офіційних візитів. Описуються національні міжнародні та національні стандарти, яким підпорядковується НБІ. Є посилання на бібліографічні каталоги бібліотеки.

VIII. Спілка НБІ (Comunidad BNE). Розділ присвячений інтернет-популяризації НБІ. Так, наприклад, тут одразу відображаються сторінка НБІ на Facebook, канал НБІ на You-Tube з посиланнями на них та блог НБІ, що робить бібліотеку цікавішою для молоді. Представлення документного фонду на сайті бібліотеки допомагає їх активному залученню до наукового, культурного та освітнього обігу.

Узагалі Web 2.0 та соціальні мережі дуже активно використовуються на сайті. Наприклад, користувачі можуть залишати коментарі до робіт, які є у бібліотеці. Існує навіть рейтинг видань, тобто користувачі можуть голосувати за ті роботи, що сподобалися. Існує можливість відправляти посилання на роботу електронною поштою та посилатися в Twitter чи Facebook (для яких у кожному розширеному описі є іконки). Для розробників сайтів існує можливість додавати пошук ЦБІ на їхні власні веб-сайти.

Отже, Національна бібліотека Іспанії – це провідний інформаційний і документальний центр іспанської мови та латиноамериканської писемності. Офіційний сайт бібліотеки є досить функціональним, сучасним і зрозумілим у користуванні. Кожний розділ сайту несе в собі величезну кількість інформації, хоча, на перший погляд, на кожній сторінці досить мало тексту, але завжди є посилання чи доступний файл у PDF-форматі, який можна завантажити й прочитати (це стосується тем зі значним обсяг інформації). Це дуже зручно й полегшує сприйняття. Каталоги бібліотеки розташовані досить зручно, допомагає також велика кількість варіантів пошуку. Для зарубіжних користувачів цікавим є наявність віртуальних виставок, віртуальна екскурсія Музеєм НБІ та представлення в оцифрованому вигляді окремих колекцій (Biblioteca Digital Hispánica, Hemeroteca Digital).

Список використаних джерел

1. Історія Національної бібліотеки Іспанії [Електронний ресурс] // Бібліотеки світу : веб-сайт. – Режим доступу: <http://rad.rv.ua/nacionalni-biblioteku-svitu/istoriya-nacionalnoji-biblioteku-ispniji>. – Назва з екрана.
2. Национальная библиотека Испании. Расширение коллекции. [Электронный ресурс] // Библиотеки мира : веб-сайт. – Режим доступа: http://mirbib.ru/ni_rasshir.php. – Загл. с екрана.

Галина Булахова,
мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

У статті розглянуто проблеми вивчення іміджу бібліотеки. Акцентується увага на формуванні та розвитку іміджу сучасних бібліотек у контексті розвитку інформаційних ресурсів.

Ключові слова: позитивний образ (імідж), іміджева політика, імідж веб-сайту.

Із середини 90-х років ХХ ст. у бібліотечній сфері спостерігається значний інтерес до проблем формування іміджу бібліотеки. Одним з найважливіших показників формування бібліотечного іміджу в умовах інформаційного суспільства є ступінь відповідності її місії, мети та завдань потребам соціуму.

Сьогодні бібліотеки створюють свій індивідуальний образ, в основі якого лежать такі цінності як інформація, культура, мистецтво, освіта тощо. Основою діяльності сучасного бібліотечного закладу та пріоритетним напрямом є, по-перше, створення позитивного іміджу, формування надійної репутації серед широкої громадськості, по-друге, знищення стереотипів зневажливого ставлення до бібліотечної професії як рутинної та неперспективної. Імідж – це загальне уявлення про бібліотеку і залежить він від щоденної праці та формується впродовж багатьох років.

Проблемі іміджу бібліотек достатньо уваги приділено як українськими, так і російськими науковцями. Тему іміджу бібліотеки в різних її аспектах розробляли, наприклад, С. Барабаш, О. Кашкарьова, Т. Костирко, В. Пашкова, В. Ярощук, Л. Влащенко, Т. Грищенко, І. Карпова, Л. Онишук. У 90-х роках проблема висвітлювалася російськими вченими, зокрема, у монографіях А. Ю. Панасюка, Г. Г. Почепцова, І. А. Федорова, В. М. Шепеляв, О. Борисова, М. Матвєєва, Е. Яструбова, В. Стельмаха. Досвід іміджевої діяльності, починаючи від досліджень іміджу в контексті загальних проблем бібліотечної справи і закінчуючи вивченням образів бібліотек і бібліотекарів у художній літера-

турі, вивчали і закордонні фахівці Е. Еббот, С. Берк, Дж. Е. Хенніган, Е. О'Брайен, І. Ван Рінен, К. Вайс, Р. Девіс, Г. Прінс, П. Шуман та ін.

У контексті попередніх досліджень імідж бібліотеки можна визначити як сформований у масовій свідомості емоційно забарвлений образ, який визначається ставленням суспільства до бібліотеки, її послуг, ресурсів, товарів. Образ бібліотеки постійно змінюється. Якість цих змін залежить від діяльності колективу, керівництва бібліотеки, які повинні цілеспрямовано, систематично формувати імідж на основі наявних ресурсів [1].

Поняття «імідж» походить від латинського *imago* (зображення, відображення, видимість), пов'язаного з латинським словом *imitare*, що означає «імітувати». На сьогодні, згідно зі словником Вебстера, імідж – це штучна імітація чи подання зовнішньої форми будь-якого об'єкта чи особи. І. В. Альошина, автор статті «Корпоративний імідж: стратегічний аспект» зазначає, що імідж – це образ організації в поданні груп громадськості.

Імідж бібліотек з огляду на багаторівневий та багатоаспектний характер їх участі в соціальних комунікаціях формується по-різному, оскільки бажана поведінка різних груп щодо бібліотеки може відрізнятися. Інакше кажучи, одна і та ж бібліотека може по-різному сприйматися користувачами, органами державної влади, місцевою та бібліотечною громадськістю. Так, для широкої громадськості може бути кращою гуманістична позиція бібліотек [2], а для органів влади – виконання ними ідеологічної функції. Таким чином, імідж бібліотеки, образно кажучи, «її обличчя» відбивається в дзеркалі суспільної думки і професійного бібліотечного середовища.

Таким чином, імідж бібліотеки можна розглядати як поширений і відносно стійкий образ, що сформувався у свідомості різних груп населення під впливом її безпосередньої діяльності, заходів, що вживаються нею для збільшення своєї популярності, і ряду факторів. Носій іміджу називається його суб'єктом, прототипом, прообразом, споживач іміджу – об'єктом, іміджевою аудиторією.

Образ, створений бібліотекою, з одного боку, сприяє просуванню інформаційних ресурсів і послуг, з іншого – стимулює її подальший розвиток. Більше того, специфіка іміджу бібліотек полягає в тому, що він існує незалежно від зусиль самої бібліотеки, він існує, навіть якщо і не розробляється спеціально, питання лише – який і, отже, потребує постійної оцінки і корекції. При визначенні іміджу бібліотеки найбільш важливими є використання функціонального підходу, згідно з яким виділяється імідж зовнішньобібліотечний і внутрішньобібліотечний.

Зовнішній імідж складається з суспільної думки про бібліотеку. Формується рекламною кампанією, якістю інформаційного обслуговування користувачів, зв'язками із засобами масової інформації і суспільно затребуваний.

Внутрішній імідж – це атмосфера усередині бібліотечного колективу. Він дає змогу створити сприятливі умови для досягнення єдиної мети в спільній діяльності, зближує співробітників, дає можливість індивідуального розкриття кожного. Важливість емоційного фактору, позитивного середовища роботи колективу не можна недооцінювати; важливе також усвідомлення виконуваної роботи, відчуття затребуваної суспільством і т. д. Ці фактори є основою формування позитивного іміджу бібліотеки [3].

Виходячи з пріоритетності зазначених підходів, у бібліотекознавстві наразі склалися три основні концепції іміджу бібліотек:

1. «Організаційно-управлінська» (спрямована на вдосконалення обслуговування читачів і розвиток PR).
2. «Психологічна» (приділяє увагу внутрішньому світу бібліотекаря, його самооцінці, задоволенню, одержуваному від роботи тощо).
3. «Ірраціональна» (яка визначає, що імідж бібліотек визначається переважно незалежними від їх діяльності факторами) [4].

У будь-якому випадку, слід враховувати, що імідж має завжди дві сторони: одна визначає ставлення до нього оточуючих, для яких він призначений, а інша – імідж в уявленні самого його носія, тобто бібліотеки. Професійний підхід до формування образу бібліотеки має будуватись на всебічному вивченні користувача або аудиторії, на яких він розрахований.

При цьому, визначаючи основні складові формування іміджу бібліотек, необхідно відзначити основні його складові:

- авторитетність і компетентність керівників;
- професіоналізм персоналу;
- культура спілкування в бібліотеці;
- дизайн бібліотеки (зовнішній і внутрішній);
- культура робочих місць співробітників;
- комфортність умов для користувачів;
- специфіка інформаційних ресурсів;
- використання новітніх технологій;
- реклама бібліотеки;
- документація (її відповідність нормам сучасного діловодства);
- наявність власного фірмового стилю;
- наявність традицій, ритуалів;
- участь у міжбібліотечних корпораціях.

Сучасна трансформація бібліотек в культурно-інформаційні центри актуалізує активізацію впровадження в практику роботи різних засобів формування позитивного бібліотечного іміджу. Серед них варто виділити, по-перше, розробку бренду – позитивного образу бібліотеки (інформаційні стенди, бейджі, створення фірмового стилю тощо). По-друге, проведення рекламних кампаній та реклама окремих видів послуг або напрямів роботи, через, зокрема, засоби масової інформації. По-третє, «паблік рілейшнз» бібліотеки (зв'язки з громадськістю, лобювання тощо) [5].

Одним з важливих складових успішного образу традиційно є оформлення бібліотеки – її вивіски, оголошення тощо. Сюди ж відносяться і виставки, які здатні привернути увагу користувачів до колекцій і матеріалів та активізувати використання бібліотечного фонду.

Не менш важливим для підтримання іміджу є і фірмовий стиль, який складається з декількох компонентів, серед яких основне місце належить фірмовому знаку або емблемі бібліотеки, логотипу, слогану, що прикрашатиме друковану продукцію, яка створена у бібліотеці. Фірмовий знак бібліотеки (логотип) є сенс розміщувати на візитівках, конвертах, буклетах, читацьких квитках тощо.

На сьогодні основною корпоративною візитною карткою бібліотеки є, без сумніву, її веб-сайт – з розвитком електронних інформаційних технологій кількість користувачів, а відтак іміджева аудиторія зростає експоненційно, збільшуючись на 30–40 % на рік [6].

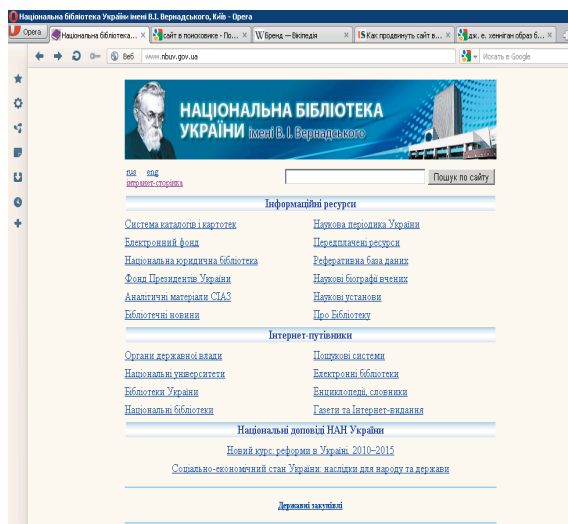
Загалом кількість бібліотечних користувачів збільшується до 14 млн, і умови їхньої роботи з даними, представленими на веб-сайтах бібліотек, значним чином і формують імідж закладів загалом. Саме сайт бібліотеки є важливим інструментом інформування користувачів про досягнуте, структуру бібліотеки, її ресурси, послуги, які вона надає; навігації в актуальній інформації про заходи, які вже відбулися в бібліотеці або мають відбутися найближчим часом і тощо.

Тому особлива увага повинна бути приділена змістовному наповненню сайту – актуальність, вичерпність та доступність інформації, представленої на ньому, є обов'язковою умовою успішності та ефективності ресурсу. Лише зацікавленість користувача дає змогу просувати матеріали, що характеризують роботу бібліотеки, підкреслюють значущість і, певним чином, унікальність її діяльності.

Не менш важлива структура самого веб-сайту – зрозуміла та логічна, щоб користувач чітко уявляв, як отримати ту чи іншу інформацію зі сторінки. Нарешті, потрібне постійне оновлення представленої на сайті інформації. Нарешті, сайт – це обличчя бібліотеки, в усякому разі,

в інформаційному просторі. Тому смак і унікальний стиль – це ті вершини, до яких необхідно прагнути. В ідеалі сайт повинен бути пізнавальний, навіть якщо на екрані не видно логотип та іншу атрибутику. Власна манера викладу новин, вигідний стиль подачі матеріалу впливають на виділення сайту з ряду подібних.

Розглянемо, наприклад, сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>).

Головна сторінка веб-сайту Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського відповідає вимозі інформативності та ефективності навігаторської функції: дає можливість своїм користувачам отримати доступ до таких інформаційних ресурсів бібліотеки, як система каталогів і картотек, наукова періодика України, електронний фонд, передплачені ресурси, Національна юридична бібліотека, реферативна база даних, Фонд президентів України, наукові біографії вчених, аналітичні матеріали СІАЗ, наукові установи, бібліотечні новини. Також сайт бібліотеки надає доступ до науково-інформаційних ресурсів Інтернету: пошукових систем, бібліотек України, національних бібліотек, електронних бібліотек, органів державної влади, національних університетів, енциклопедій, словників, газет та інтернет-видань.

Отже, сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського надає доступ до матеріалів з найбільш актуальних суспільних проблем,

ознайомлює користувача з історичним та культурним розвитком держави.

Слід також відзначити зручність пошукової системи веб «РБІС», яка надає розширені можливості навігації по сайту та доступ до рубрик «Запитай бібліотекаря», «Юридичні інформаційні ресурси», «Електронні ресурси», «Інформаційно-бібліографічний сервіс».

Сайт НБУВ передбачає й інтерактивні методи – залучення читачів до співпраці, наприклад, у рубриці «Аналітичні матеріали СІАЗ» дає можливість обговорення в режимі онлайн представлених на сайті матеріалів з актуальних тем на платформі LiveJournal. Також, використовуючи інтерактивні технології, максимально враховуючи суспільні та індивідуальні потреби й запити, на сайті відкрито форум з обговорення проблем інформаційного суверенітету та інших суспільно значущих тематик, що спричинило жваві коментарі та численні відгуки з цієї проблеми.

Впровадження методів інтерактивної роботи сприяє формуванню іміджу відкритості, сучасності, соціальної активності бібліотеки.

Науковий аналіз сайтів провідних бібліотек світу дає змогу дослідникам виокремити спільні риси в їх розвитку, наданні послуг та структури. Так, усі досліджувані веб-портали надають доступ до електронних каталогів, фондів, реферативних баз даних, колекцій, виставок, фото- та аудіоресурсів; дають змогу ознайомитися з історією бібліотеки та рядком новин, скористатися пошуковою системою, яка у всіх порталів є досить зручною та багаторівневою, скористатися послугою зворотного зв'язку. Відповіддю на вимоги сьогодення стали чати, форуми чи формування груп у соціальних мережах.

Отже, орієнтуючись на досвід світових бібліотек, у перспективі доцільним видається вдосконалення інтерфейсу НБУВ, а саме: збільшення графічної інформації, що супроводжує рубрики та підрубрики сайту.

Із метою охоплення більш широкої аудиторії варто впровадити на сайті тематичні розділи, як-от: для дітей, родини (наприклад, журнали, література з педагогіки, виховання, психології, медицини), для бібліотечних працівників (наприклад, щорічні конференційні матеріали). За прикладом Бібліотеки Конгресу США затребуваною стала б рубрика для науковців, дослідників, викладачів, студентів [7].

Таким чином, нагальним завданням сучасної бібліотеки повинна стати робота з моделювання образу сайту як важливої складової загальнобібліотечного іміджу. Визначаючи напрями цієї роботи, варто відзначити важливість таких компонентів:

- сучасно та стильно продумана інформація про бібліотеку, її традиції задоволення запитів користувачів;
- організація підготовки ефективних, високоякісних інформаційно-

аналітичних продуктів, удосконалення послуг, у тому числі дистантних;

- організована на сучасному рівні рекламна діяльність про можливості інформаційного обслуговування в бібліотеках;
- просування сайтів – йдеться про використання засобів і методів, спрямованих на виведення сайту у верхні позиції пошукових систем (в ідеалі – у ОП-10), за релевантними ключовими словами і словосполученнями. На сьогодні в Україні найбільш популярними пошуковими системами вважаються Google і Яндекс, тому основні сили інтернет-маркетологів і SEO-оптимізаторів спрямовані саме на них;
- художнє естетичне оформлення інформаційних продуктів і самого сайту.

Формування іміджу бібліотек надзвичайно важливе в умовах сучасного інформаційного суспільства, враховуючи і той фактор, що на сьогодні саме бібліотеки значним чином представляють державу в цілому, надаючи достовірну інформацію про її історію, культуру та сучасний стан розвитку.

Список використаних джерел

1. Имидж библиотеки как фактор ее развития : обзор деятельности муниципальных библиотек области / сост. Н. В. Аверьянова ; «ТОГУК Тамб. обл. универсал. науч. б-ка им. А. С. Пушкина». – Тамбов, 2010. – 20 с. – Режим доступа: <http://regionlib.ru/blog/2011/01/imidzh-biblioteki-kak-faktoree-razvitiya>. – Загл. с экрана.
2. Кирилюк Ф. М. Політологія: Навчально-методичний комплекс: за ред. Ф. М. Кирилюка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/6702/44/>. – Назва з екрана.
3. Формування іміджевої політики бібліотеки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unbib.mk.ua/index.php/2>. – Назва з екрана.
4. Костирко Т. Бібліотечна іміджеологія як професійна інновація / [Електронний ресурс] / Т. Костирко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkp/2011_2/st_8.pdf. – Назва з екрана.
5. Кірішева О. Імідж сучасної бібліотеки в інформаційному суспільстві [Електронний ресурс] / О. Кірішева. – Режим доступу: http://www.library.gov.ua/html/pok_pr/12/47.doc. – Назва з екрана.
6. НБУВ : веб-сайт [Електронний ресурс]. – Електрон. дані та прогр. – К. : НБУВ, 1997. – 2011. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/library/webstat.html>. – Назва з екрана.
7. Бондаренко В. Розвиток веб-сайтів бібліотек як інструменту управління інформаційними потоками / В. Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 21. – С. 176

Антон Вігушко,
наук. співроб. СІАЗ НБУВ

ОНТОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЕБ-ПОРТАЛІВ АНАЛІТИЧНИХ СТРУКТУР КОМУНІКАЦІЇ

У роботі розглядаються можливості використання онтологій як засобів організації веб-порталів. Наводяться різні аргументи на користь даного підходу. Пропонуються програмні інструменти, які сприятимуть використанню онтологій для проектування веб-порталів. Розглядаються можливості використання онтологій для пошуку, добування, подання й зберігання інформації.

Ключові слова: веб-портал, Інтернет, Інтранет, семантичні мережі, онтології, тезаурус, семантика, релевантність.

На сьогодні в мережі Інтернет представлені значні обсяги інформації, які рік у рік неконтрольовано зростають. Більша частина цієї інформації стає практично недоступною через неефективну роботу пошукових систем, що не враховують семантику запитів. Проблема погіршується ще й через те, що як основне завдання пошукових систем сьогодні розглядається індексація ресурсів мережі при повній відсутності засобів аналізу змісту представленої в них інформації. Це призводить до того, що дедалі більшу частину інформаційного простору завойовують великі й середні веб-портали, які використовують механізми виборчого пошуку й об'єднання інформаційного змісту інтернет/інтранет-мереж. Однак через швидке нагромадження інформації користувачі мережі зіштовхуються з проблемою практично повної відсутності її структуризації, що ускладнює як пошук, так і логічне осмислення змісту. Досить часто доводиться долати певні труднощі під час пошуку потрібної інформації навіть у межах одного порталу. Це, як правило, є наслідком слабкої структурованості веб-порталу. Але ж одна з основних характеристик будь-якого веб-ресурсу – це можливість легко й швидко знайти будь-яку інформацію.

Інтернет-технології, які існують на сьогодні, включаючи портали, змушують користувача працювати в слабоструктурованому середовищі, перекладаючи на нього основний вантаж переходу від примітивних до більш складних форм й інтелектуальних методів роботи з мережевою інформацією [7].

Отже, потребує вирішення питання про організацію веб-порталів на основі онтологічних методик концептуалізації й систематизації слабоструктурованої інформації, а також розробки і використання ефективних засобів пошуку й аналізу інформації.

Сьогодні проводиться велика кількість досліджень в галузі онтологій, у тому числі й у роботах з інтелектуалізації інформаційного пошуку, у першу чергу – у середовищі Інтернет. Загальною метою таких проєктів є розробка нових підходів до побудови просторів знань і засобів роботи з ними [5].

Особливістю онтології веб-порталів, орієнтованих на пошук інформації в Інтернеті, є наявність у ній опису мережевих ресурсів поряд з традиційним описом предметної області. Така онтологія на основі попереднього індексування групує посилання на інтернет-ресурси в категорії й співвідносить їх з поняттями, які в ній описані. На основі властивостей мережевих ресурсів онтологія відслідковує взаємозв'язки між інформаційними джерелами для співвіднесення їх з певною тематикою, групою, інтересами й іншими параметрами.

Онтології веб-порталів можуть використовуватися не тільки для локалізації пошуку в проіндексованих даним порталом ресурсах, але й для уточнення формулювання запиту під час виконання пошуку в усій мережі.

Зазначимо, що для вирішення завдання пошуку інформації також повинні бути створені спеціальні засоби поповнення онтології та її інтеграції з іншими предметними онтологіями.

Отже, веб-портали потребують інструментів структуризації й концептуалізації їх інформаційного наповнення. Використання онтологій як одного з таких інструментів має ряд досить серйозних переваг.

Візуалізація онтологій дає змогу зробити видимими семантичні мережі пам'яті людини. Ці мережі складаються з вузлів – різних концептів, а також з різних зв'язків або співвідношень, які описують взаємодії між ними. У зв'язку з цим розробка семантичних мереж має на увазі глибокий аналіз структурних взаємодій між цими концептами. У свою чергу, аналіз дає змогу розроблювачеві більш оптимально структурувати веб-сайт, тому що він буде чітко уявляти собі, як пов'язані між собою окремі вузли семантичної мережі (зокрема, як пов'язані окремі розділи порталу один з одним). Ще одна перевага використання онтологій як інструменту концептуалізації веб-порталів є системний підхід до питань, пов'язаних з їх проєктуванням.

У найпростішому випадку побудова онтології зводиться до:

– виділення концептів – базових понять даної предметної області;

– побудови зв'язків між концептами – визначення співвідношень і взаємодій базових понять;

– зіставлення побудованої онтології з наявними – проведення паралелей з іншими галузями знань.

Є безліч різних підходів і методологій щодо створення онтологій. Більшість з них базується на принципах, запропонованих Грубером [3]:

1. Ясність (Clarity) – онтологія повинна ясно передавати зміст уведених термінів (вони не повинні викликати почуття когнітивного дисонансу в користувача).

2. Погодженість (Coherence) – онтологія не повинна бути логічно суперечливою.

3. Розширюваність (Extendibility) – онтологія повинна допускати можливість розширення.

4. Мінімум впливу кодування (Minimal encoding bias) – концептуалізація, що лежить в основі створюваної онтології, повинна бути специфікована на рівні представлення, а не символічного кодування.

5. Мінімум онтологічних зобов'язань (Minimal ontological commitment) – онтологія повинна містити тільки найбільш істотні припущення про модулювання світу.

Кожний веб-портал може мати ієрархічну або мережеву структуру, тобто складатися з більш спеціалізованих порталів, пов'язаних певним форматом, наприклад, співвідношенням «загальне – частка». Така архітектура робить портал знань гнучким і легко розширюваним [7]. В основі порталів знань лежать онтології, що містять опис обладнання й типології відповідних мережевих ресурсів.

Виділимо три основні компоненти веб-порталу: онтологія, колекціонер онтологічної інформації про ресурси, конструктор запитів і формувач відповідей.

Онтології веб-порталів містять як опис предметної області (ПО), так і опис релевантних їй ресурсів. Опис предметної області включає сукупність термінів і відносин, семантично значущих для даної предметної області, а також правил, згідно з якими можна будувати твердження про елементи ПО. Опис ресурсу мережі включає список посилань на сторінки й сайти, а також опис зв'язків між ними.

Колекціонер онтологічної інформації про ресурси, використовуючи стандартні механізми пошуку, послідовно обробляє посилання на документи, сторінки, сайти, визначаючи їх тематику, структуру, ступінь релевантності між тематикою й інформацією, яка в них утримується. Отримані відомості накопичуються в онтології. Колекціонер повинен аналізувати нові джерела й перевіряти старі.

Формувач відповідей, обробляючи джерела, відслідковує ступінь їх релевантності поняттям і видає список найбільш підходящих для даного поняття ресурсів.

Конструктор запитів. Портал знань має мову запитів, близьку до природної мови. Це потребує наявності в ньому відповідного лінгвістичного забезпечення, одним з основних компонентів якого є словник термінів, органічно пов'язаний з онтологією [2].

На основі такого лінгвістичного забезпечення повинні вирішуватися такі важливі завдання:

- завдання лінгвістичної інформації про дану предметну область природною мовою. Для цього необхідна побудова словника, організованого з урахуванням проблемно орієнтованої лексики, морфології, словотвору, синонімії;

- опис системи знань про предметну область у вигляді комплексу пов'язаних між собою понять.

Для опису вхідної мови, близької до природної, можна використовувати спеціалізований словник-тезаурус, у якому відбиті у вигляді ієрархічних лексичних шаблонів усі можливі входження термінів (слів і словосполучень) конкретної предметної області, що дає змогу задавати в запиті терміни не тільки українською та російською, але й іншими мовами. Надалі ця ієрархія понять може бути використана для інтеграції словника-тезауруса й онтології понять в єдину мережу знань.

Завдяки інтеграції словника-тезауруса й онтології веб-портал стає здатним «розуміти» різномовні ресурси й сприймати запити на різних мовах. При цьому онтологія стає незалежною від конкретних мов, тому що опис мовних (лінгвістичних) властивостей понять відбивається в тезаурусі, водночас як в онтології подана інформація тільки про їх семантику [4].

Як уже було сказано вище, онтологія веб-порталу містить як опис предметної області, так і опис релевантних їй ресурсів.

Частина онтології, що описує конкретну предметну область, містить у собі сукупність термінів і відносин, семантично значущих для даної предметної області, а також правил, згідно з якими можна будувати твердження про елементи ПО.

Процес побудови онтології розпадається на серію підпроцесів. Спочатку складається глосарій термінів, який надалі використовується для дослідження властивостей і характеристик представлених у ньому термінів, потім природною мовою створюється список точних визначень. Після цього на основі таксономічних відносин будуються дерева класифікації понять.

Для фіксації значущих відносин між термінами виділяються основні зв'язки між ними, які можна графічно відобразити за допомогою діаграм бінарних відносин. Такі зв'язки надалі можуть стати основою для інтеграції різних онтологій.

Опис ресурсу мережі містить посилання на ресурси, опис сторінок, сайтів і зв'язків між ними [1]. Для цього в онтологію заносяться такі характеристики ресурсу, як назва, адреса, автор, структура, тематика, мова, тип інформації (текст, графіка, мультимедіа, гіперпосилання, дата відновлення, кількість відвідувачів). Важливою характеристикою ресурсу є його ступінь релевантності даному поняттю ПО. Вона може бути представлена деякою числовою величиною від 0 до 1, що визначає на діаграмі вагу дуги, яка, у свою чергу, пов'язує дане поняття з ресурсом.

Таким чином, в онтології стає можливе описування таких властивостей понять, як «посилання на релевантний ресурс у мережі Інтернет» із вказівкою значення атрибута «ступінь релевантності». З кожним ресурсом можуть бути пов'язані й інші властивості, корисні під час пошуку інформації, наприклад «посилання іншого ресурсу на ресурс» тощо.

Розглянемо кілька видів пошуку:

- локальний (коли пошук інформації проводиться безпосередньо серед посилань на ресурси, які є в онтології);

- глобальний (коли запит перед передачею тій або іншій пошуковій системі попередньо уточнюється за допомогою онтології й перекладається у відповідний формат з використанням ключових слів (термінів) і логічних зв'язків) [6].

Вибір виду пошуку здійснюється в користувацькому інтерфейсі веб-порталу, який забезпечує також можливість складання пошукового запиту природною мовою й перегляду результатів пошуку. Тому що при глобальному звертанні до пошукової системи користувач повинен мати можливість одержати у відповідь ресурси, релевантні змісту запиту, та їх пошук повинен бути семантично орієнтованим. Для цього засобу пошуку відповідної до запиту інформації пропонується організувати на основі онтології, що містить опис семантики ресурсів.

Відомо, що семантика інтернет-ресурсів дуже різноманітна, отже, здійснювати пошук необхідної інформації простіше, коли наявна специфічна предметна область. Унаслідок цього на практиці можна обмежитися побудовою онтології однієї конкретної області.

Як уже було сказано вище, для побудови онтології потрібне формальне декларативне представлення чітко організованих конструкцій, які б містили в собі словник термінів тематичної області, опис визначень цих термінів та існуючі взаємозв'язки між ними, їх теоретично

можливі й неможливі взаємозв'язки. Описані в такий спосіб онтології пропонуються застосувати як посередника між користувачем і пошуковою системою. Взаємодія з онтологією передбачається на таких етапах:

- 1) формування пошукового образу релевантного документа;
- 2) побудова запиту до пошукової системи;
- 3) формування списку релевантних документів.

Проблема полягає в тому, щоб зробити пошук динамічним і зручним для користувача. Для будь-якого типу запиту, що виникає в людини в практичній діяльності, повинні бути знайдені адекватні знання в інформаційному просторі Інтернету. При цьому мова для формулювання пошукової вимоги не повинна бути занадто складною. Зокрема, спілкування користувача з пошуковою системою можна зробити більш простим, наблизивши мову запиту до природної мови.

При такій організації пошуку на етапі формування образу релевантного документа з користувацького запиту виділяються значеннєві структури: значущі слова й терміни предметної області. Ці значеннєві структури потім використовуються для формування пошукового образу із застосуванням евристичних правил і висновку на онтології. Образ релевантного документа є описом бажаного результату роботи пошукової системи, який містить у собі:

- 1) набір термінів, які повинні міститися в документі;
- 2) набір характеристик документа;
- 3) набір вимог до результату пошукової системи, таких як кількість документів тощо.

На етапі побудови запиту до пошукової системи здійснюється висновок на онтології. При цьому виконується перетворення користувацького запиту в з'єднаний логічними зв'язуваннями набір термінів і понять, які будуть використовуватися пошуковою системою [8].

При локальному пошуку спочатку заданий природною мовою пошуковий запит обробляється системою, яка здійснює лексичний аналіз за допомогою зіставлення тексту запиту з безліччю лексичних зразків-шаблонів, заданих у тезаурусі. Потім отриманий у результаті лексичного аналізу набір термінів (понять) предметної області зазнає семантичного аналізу, який виконується на основі онтології, що становить зі словником-тезаурусом єдину мережу знань. При цьому розглядаються як властивості понять предметної області й зв'язки між ними, так і властивості представлених в онтології ресурсів, зіставлених зазначеним у запиті поняттям предметної області. Кінцевий список посилань на ресурси формується з урахуванням ступеня релевантності кожного ресурсу отриманої сукупності понять.

Отже, запропонований підхід дає змогу підвищити ефективність пошуку в мережі Інтернет шляхом організації веб-порталів, кожний з яких надає користувачеві доступ до ресурсів певної тематики. В основі таких порталів знань лежать онтології, що містять поряд з традиційним описом предметної області опис структури й типології відповідних мережевих ресурсів. Головною перевагою такого підходу є те, що портали знань дають змогу значно скоротити час обробки запиту користувача й кількість виданих ресурсів за рахунок більш точного визначення ступеня їх релевантності й зберігання посилань на них безпосередньо на порталі знань.

Список використаних джерел

1. Онтология (информатика) [Электронный ресурс] // Энциклопедия «Википедия». – Режим доступа: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Онтология_\(информатика\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Онтология_(информатика)). – Загл. с экрана.
2. KBSI. Knowledge based systems incorporated, Technical Report IDEF5 Method Report [Electronic resource] / HRGA, Wright-Patterson Air Force Base, Ohio, September 1994. – Mode of access: <http://www.idef.com/pdf/Idef5.pdf>. – Title from the screen.
3. Gruber T. R. A translation approach to portable ontologies [Electronic resource] / T. R. Gruber // Knowledge Acquisition. 1993. – № 5 (2). – С. 199–220. – Mode of access: <http://www-ksl.stanford.edu/kst/what-is-an-ontology.html>. – Title from the screen.
4. Gruber T. R. Toward Principles for the Design of Ontologies / T. R. Gruber // International Workshop on Formal Ontology, March, 1993, Padova. Italy.
5. Ясницкий Л. Н. Введение в искусственный интеллект / Л. Н. Ясницкий. – М. : Академия, 2005. – 176 с.
6. Клещев А. С. Математические модели онтологий предметных областей. Часть 1. Существующие подходы к определению понятия «онтология» / А. С. Клещев // Науч.-техн. информация. Серия 2 : «Информационные процессы и системы». – 2001. – № 2. – С. 20–27.
7. Гаврилова Т. А. Базы знаний интеллектуальных систем / Т. А. Гаврилова, В. Ф. Хорошевский. – СПб. : Питер, 2001. – 384 с.
8. Клещев А. С. Математические модели онтологии предметной области. Часть 2. Компоненты модели / А. С. Клещев // Науч.-техн. Информация. Серия 2 : «Информационные процессы и системы». – 2001. – № 3. – С. 19–28.

Світлана Горова,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

ЕЛЕКТРОННА ПРЕСА ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКТУВАННЯ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК

У роботі акцентується увага на значенні електронних ресурсів у комплектуванні сучасних бібліотек.

Ключові слова: електронна преса, електронні інформаційні технології, інформаційне суспільство, інформація.

Розвиток нових інформаційних і комунікаційних технологій у наш час розкрив нові можливості та став стимулом для зростання соціальної активності членів суспільства, для вдосконалення його структури. Цей процес, сприяючи розкриттю творчих можливостей людей, забезпечує зростаючу життєздатність самих соціальних структур і необхідну адекватність реагування сучасного суспільства на весь комплекс викликів, що ставить перед ним сьогодення. Електронні інформаційні технології, введені в суспільну практику, активізували, прискорили темпи процесу виробництва матеріальних і духовних благ, сприяли піднесенню до вимог сьогодення еволюцію самої людини, розкриття її можливостей і здібностей, обумовили творення нових соціальних спільностей. Водночас члени суспільства, кожної окремої соціальної спільності в основній своїй масі нині, на відміну від недалекого ще минулого, змушені відповідно до сучасних вимог, активізувати сферу своєї інфотворчості в напрямі професійної чи громадської діяльності, набувати необхідної кваліфікації. Рівень соціальної активності сьогодні пов'язується з обов'язковою комп'ютерною грамотністю. Дедалі більш важливим стає вміння відбирати, відшукувати необхідну в зростаючих інформаційних потоках інформацію, у першу чергу – електронну.

Ця тенденція поширюється також і в позавиробничій сфері, у громадській діяльності, у сімейно-шлюбних стосунках, навчанні, організації дозвілля та життя кожної людини, таким чином, уплетене в густу мережу найрізноманітніших соціальних зв'язків і дій. Кожен суспільний індивід у сучасних умовах дедалі більшою мірою стає і їх учасником, і одночасно їх творцем. І в цій складній суспільній організації з відповідною системою інформаційних баз [1] кожен її член бере участь

у таких обсягах інфотворення, які відповідають кількості виконуваних ним соціальних функцій.

Прогнозуючи саме таку ситуацію, у свій час А. Д. Урсул зауважував, що «в розвитку суспільства яскраво простежується тенденція накопичення інформації, причому це накопичення відбувається не тільки і, головне, не в середині біологічного організму людини, а поза ним у продуктах її суспільної діяльності, у взаєминах людей. Нагромадження інформації набуло таких темпів і масштабів, що сутність суспільної людини вже не можна виявити, не розглядаючи це зовнішнє стосовно індивіда, але внутрішнє, сутнісне для всього суспільства нагромадження інформації» [2]. Включаючись у складну систему циркуляції інформації в системі соціальних інформаційних комунікацій, кожен член суспільства сприяє збагаченню інформаційних баз і водночас має можливість користуватись їх вмістом у своїй практичній діяльності.

Відповідно до викликів сьогодення глобальне інформаційне суспільство, що формується на базі широкого використання електронних інформаційних технологій, ставить перед собою мету створення відповідного наявного технологічного рівня, забезпечення можливостей «знаходити, виробляти, обробляти, перетворювати, поширювати і використовувати інформацію з метою одержання і застосування необхідних для людського розвитку знань. Воно опирається на концепцію суспільства, яке сприяє розширенню прав і можливостей, що включає в себе поняття множинності, інтеграції, солідарності і співчуття» [3].

При цьому шлях до реалізації сучасних завдань формування інформаційного суспільства забезпечується вирішенням двох основних проблем: забезпечення доступу інформації для всіх і свободи висловлювання власної думки [4].

Останнє набуває принципового значення саме в площині розвитку творчого потенціалу кожної людини і включення його в процес зростання інтелектуальних можливостей суспільства, тих чи інших його соціальних структур.

Сучасний інформаційний розвиток, інформатизація суспільства є важливою складовою розширення можливостей для поширення ідей та інформації. І, що дуже важливо, не лише на рівні публічного життя, відстоювання політичного вибору в процесі демократизації, як про це ще недавно писали дослідники, але й на всіх інших рівнях суспільної діяльності, що в кінцевому підсумку і забезпечують у комплексі суспільний прогрес. Забезпечення реалізації цих двох принципів на практиці зумовлює перехід до нового, більш продуктивного етапу суспільного інфотворення.

У згаданій вище доповіді ЮНЕСКО «К обществам знания» робиться важливий висновок про те, що, «прийшовши на зміну системам знань, заснованих на усному, письмовому і друкованому слові, розвиток цифрових технологій сприяв безпрецедентному розповсюдженню мереж у двох напрямках: горизонтальному – прискоренню швидкості передачі і вертикальному – ущільненню підключень» [5].

Продовжуючи цю думку на базі аналізу інформаційних процесів сьогодення, можна говорити про вже досить помітний прояв двох основних тенденцій у циркуляції інформації в сучасних соціальних мережах: зверху до низу – від організаційних центрів соціальних структур і в горизонтальному вимірі – усередині соціальних структур, між їх членами, а також між соціальними структурами одного рівня суспільної значущості. В останньому випадку відсутній координаційний, управлінський аспект інформаційних впливів. Соціальні мережі як мережі горизонтальних інформаційних обмінів в останні роки стали ефективним механізмом циркуляції інформації саме на горизонтальному рівні, реалізації потенціалу інфотворчості поза межами усталених інтересів традиційних соціальних структур. Вони забезпечують запити членів суспільства на урізноманітнення спілкування, реалізацію творчого потенціалу, незадіяного в системі соціальних структур. До них належить спілкування задля розваг та ін. Інформація на даному рівні не завжди може бути соціально значущою.

Водночас інформація вертикального спрямування відображає певні суспільні інтереси, належить до ресурсів, що мають забезпечувати ефективне існування і розвиток суспільства, у найбільш якісній своїй частині за змістом є інформацією розвитку й обов'язково є суспільно значущою. До такої інформації належать наукові ресурси, економічна, суспільно-політична, культурологічна та інша інформація. Важливою складовою вертикальних інформаційних потоків є інформація, яку одержують члени суспільства у формі ЗМІ.

З розвитком електронних інформаційних технологій особливої ефективності, суспільної значущості набувають засновані на них телебачення, радіо, електронна періодична преса, інформація на сайтах та в складних, структурованих банках електронної інформації – порталах. Інформація, продукована всім широким спектром сьогоdnішніх електронних ЗМІ, торкається всіх сторін життя суспільства і відповідно до запитів своїх користувачів має відповідати певним критеріям популярності чи рівня професійного викладу відображуваних проблем у спеціальних, у першу чергу наукових та економічних виданнях. Однак, у цілому інформація ЗМІ виконує функцію забезпечення

загальної обізнаності тих чи інших категорій користувачів з проблемами, що їх хвилюють, з урахуванням цієї обставини вона опосередковується. Ця опосередкованість у соціально-психологічному плані відіграє роль своєрідного інструменту солідаризації.

Як показують дослідження, з розвитком соціальної структуризації суспільства електронні ЗМІ, як, до речі, і всі інші, дедалі більше відходять від характерного раніше примітивного дубляжу інформації, намагаються, з урахуванням розвитку інформаційних технологій, урізноманітнювати способи подання матеріалу і цим самим сприяти підвищенню ефективності його засвоєння, його використання в інтересах замовника.

Розглядаючи розвиток сучасних ЗМІ, треба зауважити, що зростання їх дієвості обумовлюється не лише ефективним застосуванням електронних інформаційних технологій, але й особливою важливістю для інформаційного суспільства забезпечення свободи для висловлювання власної думки. Ця свобода є «основоположною гарантією не лише виникнення дійсного суспільства знань, але також і його життєздатності» [6]. Адже лише свобода висловлення думки може бути бар'єром на шляху зумисного введення в суспільну свідомість тенденційної, неякісної інформації чи дезінформації і, відповідно, – неадекватного реагування на виклики сучасності.

Важливим механізмом ефективного доступу до різноманітної суспільно значущої інформації, можливості самостійної об'єктивної її оцінки є забезпечення плюралізму засобів масової інформації.

Система законодавчих актів України на сьогодні в основному забезпечує і свободу слова, і плюралізм позицій ЗМІ у відображенні подій суспільного життя. Таке право, зокрема, зафіксовано в цілому ряді законодавчих актів. Так, ст. 34 Конституції України гарантує кожному громадянину право на свободу думки і слова, на вільне висловлення своїх поглядів і переконань, на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [7].

У ст. 4 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» [8] вказано, що держава проводить політику протекціонізму щодо розповсюдження програм і передач вітчизняного виробництва; держава гарантує реалізацію прав на інформацію, на вільне і відкрите обговорення суспільно важливих проблем із застосуванням телебачення і радіомовлення.

Водночас ст. 2 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» вказує на те, що свобода слова і вільне висловлення в друкованій формі своїх поглядів і переконань гарантуються Конституцією України і відповідно до цього Закону означають право

кожного громадянина вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку відкриту за режимом доступу інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації.

За цим законом, друковані засоби масової інформації є вільними. Забороняється створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад для цензури масової інформації.

Держава гарантує економічну самостійність та забезпечує економічну підтримку діяльності друкованих засобів масової інформації, запобігає зловживанню монопольним становищем на ринку з боку видавців і розповсюджувачів друкованої продукції. Заходи, спрямовані на забезпечення економічної підтримки діяльності друкованих засобів масової інформації, та органи державної виконавчої влади, які здійснюють цю підтримку, визначаються Кабінетом Міністрів України [9].

Ст. 3 Закону України «Про інформацію» вказує, що основними напрямками державної інформаційної політики є: забезпечення доступу кожного до інформації; забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; забезпечення інформаційної безпеки України; сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору.

Ст. 24 цього Закону забороняє втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом [10].

Свободу слова у відображенні подій суспільного життя забезпечують також й інші законодавчі акти в Україні.

Слід зазначити, що в інформаційному просторі, сформованому сучасною електронною пресою, плюралізм точок зору на події суспільного життя значно розширюється за участі зарубіжних ЗМІ. У процесі формування відношення до інформаційного ресурсу, продукowanego

зарубіжною електронною пресою, доцільно, очевидно, виходити з такого:

1. Плюралізм точок зору на події в Україні і в системі міжнародних відносин, що стосується Української держави, при використанні цього ресурсу для комплектування вітчизняних інформаційних баз має обмежуватись системою національних інтересів.

2. У межах дотримання принципу забезпечення національних інтересів відбір і комплектування зарубіжною інформацією електронної преси може бути корисним, оскільки:

а) економить трудозатрати на інформаційне виробництво, потрібне українським користувачам;

б) сприяє долученню українських інформаційних працівників до зарубіжних методик інфотворення, виражених в оригінальних продуктах цього інфотворення;

в) створює можливості для вивчення на прикладах конкретної реалізації зарубіжних традицій розвитку інформаційної сфери, врахування їх у процесі активізації власного інформаційного виробництва.

3. Виходячи з національних інтересів, інформація зарубіжних видань під час комплектування нею вітчизняних інформаційних баз має добиратися з урахуванням можливості використання в умовах і для умов розвитку українського суспільства. Цей процес відбувається виходячи з тих обставин, що такі умови і цілі можуть мати істотну відмінність від тих, за яких така інформація створювалась і використовувалась за кордоном.

4. За межами допущеного інформаційного плюралізму мають блокуватися всіма доступними засобами свідомі деструктивні інформаційні впливи на інформаційну сферу України. Такий інформаційний тиск, що здійснюється дуже часто з активним використанням електронної преси, зумовлений відомою інформаційною діяльністю, спрямованою на реалізацію власних значних інформаційних арсеналів, технологічних, економічних, політичних та інших завдань, пов'язаних із головною метою – досягти домінування в глобальному масштабі [11]. Сьогодні цей вид інформаційного тиску посилюється із зростанням різнопланових можливостей впливу мегакорпорацій на держави, нації, структуру цілих регіонів сучасного суспільства. На інформаційному рівні він виявляється в інформаційній експансії в систему інформаційних баз, у тому числі бібліотечних, що сприяє реалізації спочатку економічних, а потім політичних та інших цілей. Таким чином, «мегакорпорації породжують свій новий світовий економічний порядок. Це є, по суті, система глобальної експлуатації народів, що геть-чисто відкидає всяку соціальну відповідальність і які-небудь моральні зобов'язання не тільки перед народами країн їхньої експансії і перед народами своїх країн... повна

монополізація економіки і політичної влади глобальними мегакорпораціями є смертельна загроза демократії, розвитку і прогресу», – аналізуючи цей процес, робить висновок О. Г. Білорус [12].

Протягом останнього десятиріччя в багатьох регіонах світу набула поширення найрадикальніша форма боротьби з глобальним експансіонізмом у всіх сферах суспільного життя – міжнародний тероризм. Сформований на базі крайньої культурної відсталості та релігійного фанатизму, бідності, за якою практично безперспективною є будь-яка спроба протистояти високотехнологічній зовнішній економічній і культурній експансії, такий протест став відчутним контраргументом у суперництві країн «золотого мільярда» з іншим світом у системі глобальних відносин, протестом, по суті своїй доведеним до абсурду, оскільки об'єктивно не передбачає наявності переможців. У системі сучасних міжнародних інформаційних взаємовідносин він вносить деструктивну складову, що впливає на весь глобальний інформаційний простір, сприяє поширенню в ньому паніки, невпевненості, погроз і шантажу, стає по суті новою глобальною загрозою для розвитку цивілізації.

Практика останніх десятиріч демонструє дедалі відчутніше значення інформаційних операцій, інформаційних воєн, що передують силовим діям у відносинах між державами, або ж нерідко дедалі більшою мірою замінюють їх, будучи успішними з точки зору отримання кінцевого результату. На інформаційному рівні при цьому йдеться про чітко спрямовані операції, що мають на меті вплив на свідомість населення і зміст тієї частини інформаційних баз, яка перебуває постійно в суспільному обігу, у тому числі бібліотечних баз.

Заслугове на увагу характеристика ситуації, зроблена професором дипломатичної академії Міністерства закордонних справ Росії, академіком Академії воєнних наук І. М. Панаріним. Дослідник акцентує увагу на питанні про те, «до яких меж має функціонувати інформація, що надходить з інших країн, який обсяг вона має займати в національному інформаційному просторі, яким чином у правовому полі регулювати ці інформаційні потоки. І цей аспект став дуже важливим у зв'язку з появою нових видів зброї, так званої, інформаційної зброї» [13].

У зв'язку з цим твердженням І. М. Панарін ставить питання про необхідність для його країни інформаційної контррозвідки, про неупорядкованість процесу прихованого фінансування (купівлі ЗМІ через оплату рекламних послуг), про відсутність практичного реагування на той факт, що значна частина інформаційних матеріалів Інтернету, виставлених насамперед у США (на сьогодні близько 62 % контент-змістів усіх матеріалів мережі є американськими), спрямовані на розмивання

духовних цінностей народів донедавна наших спільних територій. На підкріплення своїх тверджень він цитує екс-заступника держсекретаря США С. Телботта, який закликав «змусити росіян якомога менше згадувати про Олександра Невського». Дослідник пропонує поставити на перше місце захист власного інформаційного простору від ворожих негативних впливів. І одночасно забезпечити донесення істини, правдивої точки зору Росії до населення не лише СНД та європейських країн, але й усього світу.

Такий детальний виклад поглядів І. М. Панаріна зумовлений тим, що в них, власне, відображається достатньою мірою проблема, що є характерною і для України. Ілюстрацією цього може бути інформаційна атака західної електронної періодики, здійснена на початку і під час прояву недавньої економічної кризи на економічний потенціал України з метою зниження його конкурентоспроможності на міжнародних ринках. У цей час у зарубіжних ЗМІ дуже багато говорилося про безперспективність української металургії та хімічної промисловості, про несприятливий інвестиційний клімат в Україні, про ймовірність політичної нестабільності тощо. Треба зазначити, що така інформаційна атака у складній економічній ситуації була досить результативною.

Варто зазначити, що суспільне значення сучасних засобів масової інформації, у тому числі й електронних, вимірюється у двох ракурсах. По-перше, вони є механізмом оперативного інформування про значущі події суспільного життя, джерелом новин, іншої пізнавальної інформації, доводять до громадян коментарі з важливих питань спеціалістів, експертів з проблем, стають спостерігачами журналістських розслідувань тощо.

По-друге, інформація ЗМІ має істотне значення як літопис життя суспільства і в цій якості представляти інтерес для дослідників: істориків, політологів, політтехнологів та ін. При цьому вона має архівуватись, зберігатися в фондах бібліотечних установ та інших інформаційних центрів. Таке зберігання практикується з часу виникнення періодичних газетно-журнальних видань. Однак акумуляція щодо виду інформації на паперових носіях дуже ускладнює їх використання, створює серйозні проблеми для тривалого зберігання і т. п.

З розвитком електронних ЗМІ електронна періодична преса стає важливим джерелом комплектування бібліотек. Інформація всіх інших електронних ЗМІ в бібліотечних установах на сьогодні комплектується вибірково і несистематично, що не дає підстави стверджувати про наявність відповідних повноцінних інформаційних баз. Така ситуація пояснюється насамперед відсутністю сьогодні чіткої суспільної затре-

буваності в таких базах, а також, відповідно, відсутністю техніко-технологічного забезпечення, підготовки потрібних для такої роботи інформаційних представників і т. д. Таким чином, саме бібліотечне комплектування, завдяки систематизації, концентрації інформаційних ресурсів електронної преси сприяє підвищенню її суспільної затребуваності далеко за межами ознайомлення зі стрічкою новин.

По-перше, акумуляція інформації значної кількості електронних видань в єдиному організованому бібліотечному ресурсі дає змогу користувачам, членам суспільства, відчутти багатогранність його розвитку, множину національних інтересів, проблем і здобутків, відчутти приналежність до українського суспільства в атмосфері представленої Інтернетом багатомірності.

По-друге, систематичне, планомірне комплектування електронних пресових видань, що відображають інтереси певних соціальних структур, дає змогу їх прихильникам глибше зрозуміти актуальні проблеми суспільного розвитку з позиції цих структур, сприяє політичній консолідації як важливого чиннику сучасного демократичного процесу.

По-третє, формування інформаційних баз даної категорії електронних ЗМІ створює реальну інформаційну основу для вироблення ефективних механізмів взаєморозуміння в суспільстві, зростання толерантності, об'єднуючих можливостей у рамках реалізації загально-суспільних проблем.

По-четверте, концентрація інформаційних матеріалів найбільш розвинутих на сьогодні електронних пресових видань у сучасних інформаційних центрах сприяє формуванню оперативної, адекватної суспільної реакції на складні соціальні проблеми, на надзвичайні події: техногенні катастрофи, стихійні лиха тощо.

Суттєві аргументи на користь необхідності комплектування фондів сучасних бібліотек – інформаційних центрів нинішнього суспільства – пов'язані також з якісними характеристиками інформації, що продукується електронною періодикою. Протягом останніх 10–15 років в Україні відбулося становлення цього виду ЗМІ. Кращі з них знайшли свого користувача. У свою чергу, як зворотний процес сформувався рівень затребуваності літературної реалізації, жанрової палітри, змістовного насичення видань. Набули чіткості основні напрями їх розвитку, інформаційної політики, формуються умови для присутності цих видань як важливих суб'єктів вітчизняного інформаційного ринку. Електронні пресові видання максимально використовують кращі зразки традиційного газетно-журнального досвіду та практичних результатів інших видів електронних ЗМІ. При цьому вони посту-

пово виробляють власні форми подачі матеріалу, збагачуючи спектр жанрів сучасної журналістики специфічним технологічним доробком. Характерною особливістю цього виду журналістики, що перебуває в стадії динамічної еволюції, є динамізм формотворчості, підпорядкований реалізації однієї з важливих завдань сучасності – підвищенню ефективності використання інформації.

Специфіка інформаційного ресурсу, що створюється внаслідок комплектування бібліотечних фондів матеріалами електронної преси, полягає також у тому, що цей ресурс, з розширенням кількості використовуваних у ньому видань, стає детальним літописом суспільно значущих подій сьогодення. Кількість різноманітних видань забезпечує при цьому відображення різноманітних характерних деталей важливих суспільно значущих подій. Різниця позицій у відображенні цих подій дає можливість формування достовірного уявлення про їх зміст і власної оцінки цього змісту.

Комплектування фондів бібліотек текстовими матеріалами електронної періодики в принципі є однозначним з методиками комплектування всією іншою електронною інформацією, друкованою продукцією і не потребує вироблення якихось нових принципово технологічних рішень, не потребує істотної перепідготовки відповідних категорій бібліотечних спеціалістів. Структура інформації електронної преси відрізняється від організації матеріалу електронних версій традиційних газетно-журнальних видань і природно структурується у відповідних базах даних. Ця інформація в кращих своїх зразках уже сьогодні є максимально зручною для користувача, особливо дистантного, оскільки виготовляється за вимогами, що встановлюються інтернет-журналістикою. Тексти електронної преси легко переформатовуються під час використання. Істотне значення для роботи з ними має можливість гіперпосилань.

Разом з гіперпосиланнями, введенням за необхідності розширеного розкриття теми залученням потрібних читачеві додаткових матеріалів, до яких забезпечується доступ, сучасні електронні пресові видання на своїх веб-сторінках використовують як додаткову інформацію мультимедіа-ресурс. Цей ресурс у разі необхідності забезпечує додаткову звукову і відеоінформацію, сприяючи, таким чином, багатоплановості представлення новин [14].

Таким чином, у процесі свого розвитку інформаційне наповнення електронних пресових видань набуло якісних параметрів, що забезпечує цінність збереження цього ресурсу як суспільно значущого. З розвитком такого виду ЗМІ сучасні бібліотечні установи одержали важливе,

якісне джерело комплектування оперативною інформацією. Цим самим вони на новому якісному рівні мають можливість підтвердити своє суспільне значення як центрів формування і збереження інформаційної спадщини українського суспільства.

Список використаних джерел

1. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – К. : НБУВ, 2005. – 300 с.

2. *Урсул А. Д.* Информация. Методологические аспекты / А. Д. Урсул. – М. : Наука, 1971. – С. 206.

3. Заявление Встречи за круглым столом на уровне министров «На пути к обществу знаний», которая была организована в рамках 32-й Генеральной конференции ЮНЕСКО в штаб-квартире Организации 9–10 октября 2003 года (документ 32 C/INF.26) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://unesdoc.unesco.org/images.0013/001321/1321147.pdf](http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001321/1321147.pdf)>. Загл. с экрана.

4. К обществам знания. Всемирный доклад ЮНЕСКО // Издательство ЮНЕСКО. – 2005. – С. 29. – Режим доступа: <http://www.unesco.org/ru/worldreport>. – Загл с экрана.

5. Там само. – С. 49.

6. Там само. – С. 41.

7. Конституція України : Закон № 254 к/96-ВВ від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/law2/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>. – Назва з екрана.

8. Протелебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3759-12>. – Назва з екрана.

9. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України № 2782–XII від 16 листопада 1992 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2782-12>. – Назва з екрана.

10. Про інформацію: Закон України № 2657–XII від 2 жовтня 1992 р. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>. – Назва з екрана.

11. *Соснін О. В.* Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України : монографія / О. В. Соснін. – К. : Ін-т держ. і права ім. Корецького НАН України, 2003. – С. 141.

12. *Білоус О. Г.* Економічна система глобалізму / О. Г. Білоус. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 332–333.

13. *Панарин И. Н.* Проблемы информационной безопасности, как одна из основ государственного суверенитета [Электронный ресурс] И.Н. Панарин. – Режим доступа: <http://panarin.com/comment/1053>. – Загл. с экрана.

14. *Крейг Р.* Интернет-журналистика: работа журналиста і редактора у новинах ЗМІ / Р. Крейг. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія». – С. 200–217.

Оксана Клименко,

доцент, заступник завкафедри гуманітарних дисциплін
Національної академії внутрішніх справ, канд. іст. наук,

Надія Бачинська,

доцент кафедри книгознавства і бібліотекознавства
Національного університету культури і мистецтв, канд. пед. наук

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ТА ЕЛЕКТРОННІ СЕРВІСИ БІБЛІОТЕК ВНЗ III–IV РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ МІНІСТЕРСТВА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Розглянуто наповнюваність, інформативність, затребуваність, доцільність, представленість в е-середовищі бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації Міністерства культури України, користувачами яких є професорсько-викладацький склад, докторанти, аспіранти, студенти, працівники вишів.

Ключові слова: бібліотека вишу, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ), Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), Харківська державна академія культури (ХДАК), Луганський державний інститут культури і мистецтв (ЛДІКМ), електронні ресурси, електронні сервіси, електронна бібліотека, електронний каталог, бази даних, фонд.

Актуальність запропонованої статті зумовлена активними змінами національної системи вищої освіти України, яка реформується згідно з основними положеннями Болонського процесу в умовах євроінтеграції держави. Болонська система має зрівняти в правах і можливостях випускників усіх європейських вишів, значно розширити можливості для їхнього працевлаштування. Головною в бібліотечній діяльності стає орієнтація на забезпечення віддаленим користувачам доступу до повнотекстових баз даних, створення власних електронних ресурсів, запровадження нових електронних сервісів. Тобто сьогодні бібліотека ВНЗ трансформує весь комплекс послуг для якомога повнішого задоволення потреб усіх категорій користувачів і стає інформаційним центром забезпечення оптимальної освітньо-наукової діяльності.

Тому дослідження створення та функціонування електронних ресурсів та електронних сервісів бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації Міністерства культури України в умовах інформаційного суспільства

є актуальним і фактично мало вивченим [9]. Загалом у науковій літературі існує значний доробок, присвячений темі різних напрямів діяльності вищих країни [1, 6–8, 10, 15, 18]. Вітчизняні та зарубіжні дослідники приділяють багато уваги питанням запровадження в діяльність бібліотек вищих навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій, накопичення власних електронних ресурсів, створення електронних баз даних та електронних бібліотек [9, 12, 13, 15–17].

Об'єктом висвітлення запропонованої статті є електронні ресурси та електронні сервіси бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації Міністерства культури України.

Предмет дослідження – наповнюваність, інформативність, затребуваність, доцільність, представленість в е-середовищі бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації Міністерства культури України, користувачами яких є професорсько-викладацький склад, докторанти, аспіранти, студенти, працівники ВНЗ. Наприклад, у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв на 31.10.2011 р. зареєстровано 3010 читачів; серед них – 2571 студент; 180 викладачів; здобувачів і аспірантів, працівників академії та інших читачів – 529 [3].

Тему створення та функціонування електронних ресурсів та електронних сервісів бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації Міністерства культури України розкрито на прикладі Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ), Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), Харківської державної академії культури (ХДАК) та Луганського державного інституту культури і мистецтв (ЛДІКМ).

Дослідження теми ґрунтується на наявних у вітчизняному та зарубіжному бібліотекознавстві підходах щодо сутності, структури електронних ресурсів та електронних сервісів, їх запровадження та функціонування. Електронні ресурси та електронні сервіси бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації Міністерства культури України є основою для створення електронної бібліотеки з повнотекстовими базами даних, тобто, на нашу думку, однією зі стратегій забезпечення вітчизняній освіті європейського рівня, створення демократичних принципів доступу до світових інформаційних ресурсів усіх категорій користувачів.

Зважаючи на трансформацію системи вищої школи, яка інтегрується у світовий освітній та інформаційний простір, Міністерство культури України визначило стратегічні цілі розвитку мистецької освіти держави, серед яких: збереження існуючої багаторівневої мережі навчальних закладів культури і мистецтв; збереження та розвитку творчих, педагогічних, наукових шкіл; задоволення потреб особистості в отриманні

якісної культурно-мистецької освіти; забезпечення потреб вітчизняної культури і мистецтва у кваліфікованих кадрах.

Одночасно нові інформаційні технології призвели до принципових змін і в системі бібліотечного сервісу: зникла необхідність у багатьох інформаційних формах бібліографічної діяльності й розвинулися зовсім нові форми пошуку та зберігання навчальної та наукової інформації.

В умовах активного реформування вітчизняної освітньої системи головними завданнями розвитку культурно-мистецької освіти залишаються: підвищення престижу культурно-просвітницьких професій; удосконалення законодавчої та нормативної бази з урахуванням специфіки культурно-мистецької освіти; посилення соціального захисту викладачів культурно-мистецьких навчальних закладів; удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів з урахуванням реальної потреби галузі в кваліфікованих фахівцях; створення та видання сучасних підручників і навчальних посібників для мистецьких навчальних закладів тощо [11].

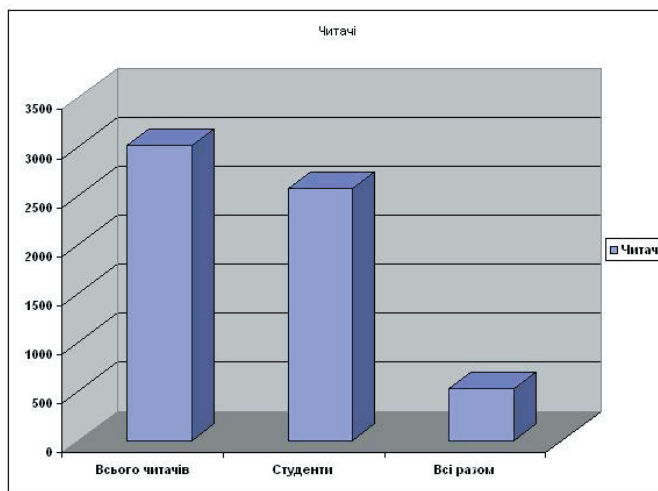

Рис. 1. Кількість і склад користувачів бібліотеки НАКККіМ (станом на 31.10.2011 р.)

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв надає якісну вищу освіту, перепідготовку й підвищення кваліфікації в галузі культури і мистецтв. За період свого існування в академії пройшли підвищення кваліфікації та перепідготовку понад 120 тис. працівників галузі. Загальний фонд бібліотеки НАКККіМ становить понад 52 тис. прим. документів з різних галузей знань (відповідно до спеціалізації кожного інституту) українською, російською та іншими мовами, щорічна передплата – 90 назв журналів, газет, вісників вищих навчальних закладів та установ, збірників наукових праць, інформаційних бюлетенів українською, російською, англійською та іншими мовами. Бібліотека має фонд власних видань НАКККіМ, фонд авторефератів дисертацій та дисертацій, фонд випускних робіт студентів академії.

Книгозбірня збирає унікальні вітчизняні та зарубіжні видання з історії і теорії мистецтв, мистецтвознавства, музичних дисциплін, хореографії, театру, ландшафтного дизайну, довідкові видання, енциклопедії з багатьох галузей знань різних років видань. Структура бібліотеки НАКККіМ містить: 1) відділ комплектування та наукової обробки документів; 2) відділ обслуговування (абонемент і два читальні зали); 3) інформаційно-бібліографічний відділ; 4) бібліотечний інтернет-центр.

Найоптимальнішою серед усіх наявних, на наше переконання, є модель навігації за сайтом бібліотеки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, яка розміщена на веб-сторінці академії [3]. Статистична інформація наочно характеризує (у таблицях і діаграмах) активну роботу книгозбірні: основні показники діяльності бібліотеки, кількість і склад користувачів книгозбірні. Структура сайту містить такі розділи: 1. «Про бібліотеку»; 2. «Структура бібліотеки»; 3. «Основні показники роботи бібліотеки» (рис. 3); 4. «Основні послуги»; 5. «Електронний каталог» (рис. 2); 6. «Інформація для користувачів» (порядок запису до бібліотеки; правила користування БЦ; нові надходження; книжкові виставки; передплачувані періодичні видання; електронні ресурси; наукова діяльність бібліотеки НАКККіМ; акція «Подаруй бібліотеці книгу»; Літературно-творчий клуб «ЛіТаК»; «Цікаві посилання»); 7. «Контакти»; 8. «Режим роботи» [3]. Кожен з розділів починається рубрикою відвідувань (найпопулярніший – 5444 відвідування – «Інформація для користувачів»).

Головна сторінка Електронний каталог [Допомога](#)

Розширений перелік полів

Автор

Назва документа

Рік видання --

Мова

Вид документа

Електронна копія

Класифікатори

- Аудіовізуальні документи
- ББК
- Видання НАКККіМ
- Журнально-газетні публікації
- Ноти
- Періодика
- Персоналії
- Публікації науковців НАКККіМ

Кількість документів на сторінці

Останнє оновлення – 28. 10. 2011 р., документів – 9579.

Інформаційно-пошукова система 'УФД/Бібліотека'

Рис. 2. Пошук в електронному каталозі НАКККіМ

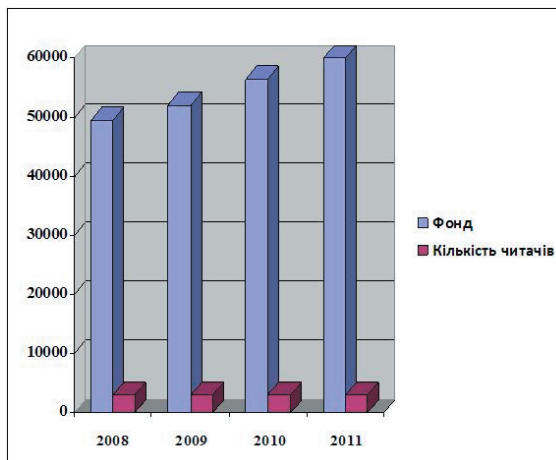

Рис. 3. Основні показники роботи бібліотеки НАКККіМ

Київський національний університет культури і мистецтв має власний сайт [5], а у 1999 р. створено університетську корпоративну комп'ютерну мережу та інтернет-кафе. Наукова бібліотека КНУКіМ регулярно оновлюється сучасними спеціалізованими виданнями та необхідною фаховою літературою. Бібліотека КНУКіМ має багату колекцію нот, партитур та клавирів. У книгозбірні наявні автоматизовані робочі місця (АРМ). Комфортний та зручний інтерфейс електронної бібліотеки дає змогу користувачу-початківцю здобути необхідну бібліографічну інформацію. Повнотекстовий електронний варіант обраного документа можна завантажити після реєстрації в електронній бібліотеці, у тому числі і відділеним користувачам [5].

Найвдалішою є функціонування бібліотеки Миколаївської філії КНУКіМ, фонд якої становить майже 90 тис. прим. документів. Інтернет-центр книгозбірні активно використовується викладачами і студентами для науково-дослідної і навчальної роботи. Створено локальну бібліотечну мережу, бібліотеку підключено до автоматизованої університетської мережі та мережі Інтернет, що дає можливість оперативного розповсюджувати інформацію на кафедри та інші структурні підрозділи, організовано присудження Електронного каталогу бібліотеки до Корпоративного електронного каталогу провідних бібліотек міста Миколаїв. Триває інтенсивна робота з накопичення електронних баз даних, які будуть у подальшому основою для здійснення комплексу інформаційних послуг. Електронний каталог містить БД «Нові законодавчі нормативні акти України в галузі культури, освіти, мистецтва»; БД «Нові надходження літератури в бібліотеку МФ КНУКіМ»; БД «Тематичні бібліографічні списки літератури», які налічують понад 65 розроблених тем; Наукові праці викладачів МФ КНУКіМ; МФ КНУКіМ у пресі.

Бібліотека Луганського державного інституту культури і мистецтв – навчальний, інформаційний та культурно-просвітницький центр інституту. Обслуговування читачів відбувається в режимі абонементу та читального залу. У 2009 р. кількість відвідувань бібліотеки ЛДІКМ становила 27 999 читачів, книговидача – 46 047 од. зб. (на 31.10.2011 р. дані не оновлено). Щорічно до бібліотеки надходить близько 70 найменувань газет та журналів. Фонд поповнюється CD–ROM, аудіо-касетами, повнотекстовими базами даних [2]. Система каталогів бібліотеки ЛДІКМ: «Електронний каталог» (рис. 4), «Алфавітний каталог книг», «Систематичний каталог книг», «Алфавітно-предметний покажчик до систематичного каталогу». Пошукові мови електронного каталогу (близько 8 тис. документів) – українська, російська, англійська.

Періодичність оновлення – щоденно. Пошукові можливості: за автором; за назвою; за роком видання; за видом документа; за ключовими словами; ISBN, ISSN. Цікаво, що у розділі «Інтернет-ресурси» вміщено «Короткі поради з пошуку інформації в Інтернеті» з дев'яти пунктів. У цьому ж розділі вказані назви та інтернет-адреси пошукових систем; каталогів ресурсів; енциклопедій та довідкових ресурсів Інтернету [2]:

Головна сторінка

Про бібліотеку

Правила

Нове

Інтернет-ресурси

Пошук

Допомога

Віртуальний інститут

Сайт ЛДІКМ

Розширений перелік полів	Пошук теми
Автор	<input type="text"/>
Назва	<input type="text"/>
Електронн а копія	☐
ББК	<input type="text"/>
Кількість документів на сторінці	<input type="text" value="20"/>
<input type="button" value="Шукати"/>	<input type="button" value="Очистити"/>

**Класифіка
тори**

Ключові
слова

Останнє оновлення: 30. 09. 2011 р., документів – 10 962.

Рис. 4. Пошук літератури в електронному каталозі ЛДІК

Харківська державна академія культури [14] за весь період функціонування підготувала понад 35 тис. спеціалістів на семи факультетах за 12-ма спеціальностями. Бібліотека Харківської державної академії культури є провідним помічником у підготовці молодих спеціалістів та науковців у галузі культурології, бібліотекознавства та інформаційної діяльності,

документознавства, мистецтвознавства. До послуг користувачів бібліотеки дійсно унікальний фонд (307 688 прим.), у якому представлені книги майже з усіх галузей знань, проблемно орієнтовані бази даних згідно з профілем академії, створені бібліотекою, а також запозичені електронні ресурси, які зберігаються у внутрішньовишівській локальній мережі.

ХДАК має багатогалузевий фонд: вітчизняну і зарубіжну наукову літературу, навчальну і довідкову за напрямками підготовки спеціалістів. У відкритому доступі виділено періодику, літописи книг, журналів, газет, нот. У структурі бібліотеки функціонує сектор автоматизації (з 2007 р.) та відділи обслуговування, довідково-бібліографічний, книгоберігання, комплектування та обробки літератури. Колектив бібліотеки зосередив увагу на впровадженні новітніх інформаційних технологій, комп'ютеризації інформаційних процесів, створенні електронної бібліотеки. З 1996 р. ведеться електронний каталог (ЕК) на нові надходження, на основі якого друкуються бюлетені нових надходжень, списки сигнальної інформації, картки для генерального алфавітного, систематичного каталогів, алфавітного каталогу нот та каталогів на підсобні фонди читального залу та абонементів нотно-музичної літератури, які поки що ведуться паралельно.

У 1997 р. уперше в Україні в співпраці бібліотекарів, викладачів та студентів розроблено ЕК «Нотні видання» (понад 40 тис. записів), який містить записи на нові надходження та фонд ретроспективних нотних видань (понад 10 тис. прим.). З 1997 р. нотні видання систематизуються за таблицями ББК, до них визначаються ключові слова для введення до ЕК. Він уможливує пошук інформації на основі відомостей про видання та окремі твори за будь-якими ознаками. З 1997 р. наявний доступ до ресурсів Інтернету. У 2000 р. розпочата робота над ЕК ретроспективних видань «Бібліотечна справа та інформатика», бібліографічні бази даних (ББД) «Держава та право», «Систематична картотека статей», «Праці викладачів ХДАК», «Вища школа». Сьогодні загальний обсяг ЕК становить понад 125 тис. записів, до якого найближчим часом планується забезпечення онлайн-доступу. З 2001 р. бібліотека бере участь у корпоративному проєкті «Зведений каталог періодичних видань з бібліотечної справи, бібліотекознавства та бібліографознавства», з 2002 р. – у корпоративному проєкті «Зведений каталог періодичних видань бібліотек Харкова». Бібліотека є учасником проєкту зі створення зведеного каталогу періодичних видань у бібліотеках міста Харків. Регулярно подається інформація до зведеного каталогу нових надходжень до провідних бібліотек Харкова «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство», з яким потім ознайомлюються викладачі і студенти.

На основі ББД здійснюється інформування читачів, виконання довідок. Щорічно читачам надається близько 8000 довідок, серед них понад 1600 тематичних (значна частина – в автоматизованому режимі): «Українська культура: тенденції, еволюція, політика, традиції» (351 назва), «Книжкова торгівля в Україні» (117 назв), «Бібліотека в електронному середовищі» (98 назв), «Гуманізація вищої освіти» (80 назв). У 2008 р. бібліотека перейшла на АІБС «УФД/Бібліотека». Належну увагу приділено інтеграції АІБС до інформаційної системи управління вишу, формуванню і розвитку електронних інформаційних ресурсів, оновленню теоретичних знань і практичних навичок спеціалістів відповідно до постійно зростаючих вимог державних стандартів і застосування новітніх технологій.

Головна веб-сторінка бібліотеки ХДАК

Інформація

- Історія бібліотеки
- Структура бібліотеки
- Правила користування бібліотекою
- Правила користування е-читальним залом

Ресурси бібліотеки

- Медіатека (CD/DVD)
- Нові надходження
- Електронний каталог
- Передплачені періодичні видання 2009
- Передплачені періодичні видання 2010
- Книгообмін
- Віртуальні виставки

Повнотекстові БД

- Методичні матеріали
- Підручники/посібники
- Збірники ХДАК
- Тематичні колекції
- Газетні публікації

Видавнича діяльність

- «Віват, Академіє!»
- Друковані праці викладачів ХДАК
- Серія «Видатні педагоги»

Послуги бібліотеки

- Корисні посилання
- Бібліотека інформує

Бібліотека ХДАК на головній веб-сторінці академії

Карта веб-сайту ХДАК [4] вміщує такі розділи:

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕКИ

НОВІ НАДХОДЖЕННЯ

Інформаційний бюлетень нових надходжень у фонд бібліотеки з 1.09.2010 до 12.04.201 – 647 назв.

ПЕРЕДПЛАЧЕНІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ

Періодичні видання, передплачені в 2011 р., – усього 250 назв (для деяких подано веб-адреси) структуровано таким чином:

Журнали Росії (119 назв)

Газети Росії (3 назв)

Журнали України (90 назв)

Газети України (27 назв).

ЗБІРНИКИ ХДАК

Вісник Харківської державної академії культури

Зазначено: «full-text editions – повні тексти випусків – полные тексты выпусков» 2010 – Вип. 29, 30; 2009 – Вип. 24, 25, 26, 27, 28; 2008 – Вип. 23. (На 31.10.2011 р. не діяв).

Збірник наукових праць

ТЕМАТИЧНІ КОЛЕКЦІЇ

Серія «Видатні педагоги». (Вміщено анотацію та коротку інформацію про видання).

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОГРАФІЯ

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ

- Пошукові системи та портали
- Електронні та онлайн-бібліотеки
- Електронні енциклопедії та словники
- Електронні журнали та газети
- Бібліотеки та іноземні заклади
- Бібліотеки навчальних закладів
- Асоціації

Електронні ресурси в умовах модифікації діяльності бібліотек вишів забезпечують високу інформаційну ємність, оперативність тиражування та розповсюдження документів, здешевлюють їх виробництво, стає можливою актуалізація даних. Формування електронної ресурсної бази має ґрунтуватися на постійному моніторингу інформаційних потреб користувачів та запитуваності тих чи інших видів і форм ресурсів [17, с. 46].

Важливими завданнями діяльності вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації Міністерства культури України є приведення рівня професійної підготовки працівників галузі відповідно до вимог

сучасного розвитку світової та національної культури, розкриття їхнього творчого потенціалу; удосконалення змісту навчання, забезпечення наступності різних рівнів та ступенів освіти, її гуманізацію, орієнтацію на професійний та загальний розвиток фахівця; оптимізацію структури, удосконалення функцій, науково-методичного забезпечення безперервного підвищення кваліфікації тощо. Успішному навчально-виховному процесу та науково-дослідній діяльності сприяє оптимально організована робота книгозбірні, яка зосереджена на формуванні та використанні інформаційних ресурсів; особливостям обслуговування користувачів різних категорій; запровадженні технології автоматизованих і бібліотечно-інформаційних процесів; управління інформаційно-бібліотечним обслуговуванням; комплектуванні та організації фондів, бібліографічної діяльності бібліотек; веденні баз даних тощо [11].

Висновки: здійснений огляд представлених у мережі Інтернет електронних ресурсів і електронних сервісів бібліотек Київського національного університету культури і мистецтв, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Харківської державної академії культури, Луганського державного інституту культури і мистецтв дає змогу зробити такі висновки.

Бібліотеки вищих навчальних закладів Міністерства культури України III–IV рівнів акредитації успішно виконують функції навігатора у світовому інформаційному просторі, створюють колекції власних електронних ресурсів (постійне поповнення електронного каталогу бібліотеки, оцифрування власних фондів, створення фонду нових надходжень на електронних носіях, формування фонду електронних підручників та інших навчально-методичних матеріалів професорсько-викладацького складу тощо), реформують систему інформаційно-бібліографічного обслуговування на принципах оперативності та доступності інформації (віртуальна бібліографічна довідка, електронна доставка документів) тощо. Фундамент для формування нової моделі бібліотеки галузевого вищу – формування фондів електронних документів, забезпечення віддаленого доступу до світових освітніх ресурсів, розширення переліку й обсягу бібліотечних послуг для задоволення інформаційних потреб усіх категорій користувачів. Інформаційні ресурси бібліотеки галузевого вищу набувають значення стратегічних і повинні забезпечити інформаційну підтримку успішної навчальної та науково-дослідної роботи [7, с. 31].

Створення і функціонування електронних ресурсів та розширення спектра електронних сервісів бібліотек вищих навчальних закладів III–

IV рівнів акредитації Міністерства культури України в умовах електронного середовища дає змогу:

- орієнтуватися на стратегію формування загальнодержавної інформаційно-комунікаційної системи освіти і науки;
- значно підвищити ефективність навчально-виховного процесу (особливо дистанційної та заочної форми навчання) і рівень науково-дослідної роботи відповідного вишу;
- реалізувати принцип публічності в роботі бібліотеки, розміщуючи на веб-сайті дані про основні напрями діяльності, кількісний та якісний склад читачів, відвідуваність тощо;
- значно збільшити кількість віддалених користувачів, запроваджуючи оптимальні методи організації доступу до світових наукових електронних ресурсів;
- розвивати та збагачувати національні електронні інформаційні ресурси;
- інтенсивно прямо та опосередковано рекламувати окремих вищих навчальних закладів в умовах комерціалізації освіти;
- сприяти пропаганді вітчизняних наукових досліджень та надбань у царині культури і мистецтва, зважаючи на високий фаховий рівень і значний потенціал професорсько-викладацького складу вишів;
- здійснювати постійний моніторинг найактуальніших напрямів розвитку світової та вітчизняної культури та мистецтва.

Список використаних джерел

1. *Апшай Н. І.* Бібліотека вищого навчального закладу: місце та роль в оновленні освіти в Україні / Н. І. Апшай // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 16–18 трав. 2006 р. – К., 2006. – С. 118–120.
2. Бібліотека Луганського державного інституту культури і мистецтв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.lgiki.com.ua>. – Назва з екрана.
3. Бібліотека Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dakkkim.edu.ua/biblioteka>. – Назва з екрана.
4. Бібліотека Харківської державної академії ХДАК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libhdak.ho.ua>. – Назва з екрана.
5. Київський національний університет культури і мистецтв [Електронний ресурс] / КНУКіМ : веб-сайт. – Режим доступу: www.knukim.edu.ua. – Назва з екрана.

6. *Кириленко О. Г.* Комп'ютерна мережева технологія комплектування інформаційних ресурсів бібліотеки ВНЗ / О. Г. Кириленко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–23 трав. 2007 р. – К., 2007. – С. 119–120.

7. *Кислюк Л.* Аналіз структури та ступеня впровадження електронних ресурсів і баз даних бібліотек вищих навчальних закладів України / Л. Кислюк // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 3. – С. 28–31.

8. *Клименко О. З.* Інформаційно-освітнє середовище бібліотеки галузевого ВНЗ : реалії та перспективи / О. З. Клименко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 28. – С. 111–117.

9. *Клименко О. З.* Основні напрями діяльності бібліотек вищів Міністерства культури і туризму України на сучасному етапі / О. З. Клименко, Н. А. Бачинська // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 38–45.

10. *Лемківський К.* Бібліотека вищого навчального закладу – ключова ланка інформаційного забезпечення навчального процесу на сучасному етапі / К. Лемківський // Вища шк. – 2008. – № 5. – С. 31–33.

11. Система культурно-мистецької освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://195.78.68.75/mincult/uk/publish/article/194807;jsessionid=D1D58B3702547F1CC595723605441EA9>. – Назва з екрана.

12. *Соловяненко Д. В.* Електронне середовище бібліотечної галузі: нові ресурси та можливості / Д. В. Соловяненко, А. О. Чекмарьов // Бібл. вісн. – 2010. – № 6. – С. 51–54.

13. *Соловяненко Д.* Статистика використання інтернет-технологій у бібліотеках України / Д. Соловяненко // Бібл. вісн. – 2007. – № 1. – С. 6–19.

14. Харківська державна академія культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://center.crimea.ua/library_hdak/zbirnik.htm. – Назва з екрана.

15. *Цуріна І.* Інтерактивне середовище: як досягти бібліотеці компромісу між можливостями, доцільністю та необхідністю? / І. Цуріна // Бібл. планета. – 2009. – № 3. – С. 15–19.

16. *Шемаєва Г.* Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку / Г. Шемаєва // Вісн. Кн. палати. – 2006. – № 8. – С. 29–32.

17. *Юхименко Ю.* Формування електронної документно-інформаційної бази вищого навчального закладу освіти – важливий чинник його розвитку / Ю. Юхименко // Бібл. вісн. – 2009. – № 6. – С. 43–47.

18. *Ярошенко Т. А.* Электронная библиотека: центры знаний в университетах Украины / Т. А. Ярошенко // Вестн. Библиотечной Ассамблеи Евразии. – 2009. – № 2. – С. 65–70.

Василь Несін,
аспірант КНУКіМ

ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ КОРИСТУВАЧІВ СІЛЬСЬКИХ БІБЛІОТЕК ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ЗАДОВОЛЕННЯ

У статті проаналізовано основні завдання сільської бібліотеки на сучасному етапі, визначено інформаційні потреби користувачів та намічено заходи щодо їхнього задоволення в умовах стрімкого розвитку інноваційних технологій.

Ключові слова: інформаційні потреби, інноваційні технології, сільська бібліотека, користувач.

На сучасному етапі під впливом економічних, соціальних факторів та новітніх інформаційних технологій звичайний образ сільської бібліотеки значно змінився.

Сільська бібліотека переживає сьогодні унікальні часи, коли в умовах руйнування соціокультурної структури села вона вимушена брати на себе ті функції, які раніше розподілялися між суб'єктами цілого культурного комплексу (школою, музеєм, клубом із секціями і гуртками та ін.). Водночас сільська бібліотека виконує роль інформаційного центру, що відповідає світовій тенденції розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві, у тому числі і в сільській місцевості.

У сучасних умовах стрімкого впровадження інноваційних технологій в усі сфери життєдіяльності сільська бібліотека має знаходити ресурси для забезпечення інформаційних потреб (ІП) своїх користувачів.

Мета цієї статті – проаналізувати ІП користувачів сучасної сільської бібліотеки та визначити шлях їхнього задоволення.

Виходячи з мети, було визначено завдання:

- окреслити завдання сільської бібліотеки на сучасному етапі;
- визначити основні категорії користувачів бібліотек на селі;
- розкрити ІП користувачів бібліотек;
- показати заходи щодо задоволення ІП користувачів.

Об'єктом дослідження в статті є сільська бібліотека. Предметом – ІП користувачів сільської бібліотеки та заходи щодо їхнього задоволення.

Сьогодні сільська бібліотека – єдине доступне джерело інформації для мешканців села, яке забезпечує їх інформаційними ресурсами, місце

соціальних комунікацій, де зустрічаються читачі різного віку – діти, молодь, пенсіонери, соціально незахищені категорії, люди з обмеженими фізичними можливостями тощо. Основною її функцією залишається задоволення інформаційних потреб сільського жителя.

Важливим завданням сільської бібліотеки є забезпечення свідомої активної участі населення в процесі державотворення. Вона має надавати жителям села інформацію про нормативно-законодавчі документи, які приймаються місцевими, районними органами влади; розповсюджувати інформацію про місцевий бюджет, податки, землекористування, муніципальну власність і приватизацію, економічний стан навколишнього середовища, про систему соціального захисту і служби соціального забезпечення, розповсюджувати статистичні дані з економічного розвитку місцевих господарств і району в цілому [9].

Особливе значення у зв'язку з вищезгаданим має створення відповідного фонду документів. Частиною його повинні бути друківані та недруківані документи про економічне і культурне життя місцевої громади, оригінали офіційних документів сільських і районних рад народних депутатів, інших нормативних актів місцевих утворень (розпорядження, рішення), які надходять у бібліотеку на основі права одержувати обов'язковий примірник, досьє, тематичні папки краєзнавчого характеру [4].

Ще одним з пріоритетних завдань є інформаційне забезпечення процесів економічного розвитку сучасного села. Перетворення в структурі сільськогосподарського виробництва вплинули на виробничі інформаційні потреби жителів села, які тепер значною мірою залежать від форм господарювання, а також посад, які вони обіймають, і функцій у тій чи іншій структурі. Сьогодні існують різні сільськогосподарські підприємства, акціонерні товариства, кооперативи, індивідуальні господарства. Розвивається на селі малий бізнес – разом з державними установами створюються спільні підприємства, що забезпечують переробку і реалізацію сільськогосподарських продуктів, ремонт і оренду сільськогосподарської побутової техніки, відкриваються підприємства громадського харчування тощо. Кожне з підприємств намагається налагодити виробництво, збут продукції, пристосуватися до ринкових відносин [1].

Дедалі частіше користувачам потрібна інформація, готова до використання, що містить конкретні рекомендації й поради, фактографічні дані правового, ділового, комерційного, фінансового характеру. Така інформація дає змогу оперативно вирішувати питання збуту продукції, матеріально-технічного забезпечення, встановлювати ділові контакти, знаходячи партнерів для спільної діяльності. Можна припустити,

що з розвитком економіки села, ринкових відносин значення інформації зростатиме, а значить посилюватиметься й інформаційна функція бібліотеки.

Фахівці вважають, що бібліотека зможе здійснювати цю функцію за умови розширення складу своїх фондів за змістом і видами документів з урахуванням змін у попиті і, зокрема, збільшувати обсяг книг енциклопедичного характеру, довідкових видань, джерел ділової, фінансової, комерційної інформації, науково-популярної літератури, а також матеріалів на нетрадиційних носіях (відеозаписів, відеофільмів, компакт-дисків, мікрофіш тощо). Крім того, має бути уточнено спрямування довідкового апарату як джерела бібліографічної, фактографічної інформації, а також розширено форми інформаційного обслуговування [7].

Завданнями сільської бібліотеки також є інформаційне забезпечення всіх аспектів навчально-виховного процесу, самоосвіти; виховання інформаційної культури користувачів; усебічне підвищення фахової майстерності; створення комфортного бібліотечного середовища; інформаційне забезпечення особистісних потреб користувачів у дозвіл-левій діяльності тощо.

Сучасні читачі сільської бібліотеки відрізняються один від одного соціальними, професійними, віковими, національними, психологічними особливостями. Основними категоріями користувачів бібліотек на селі сьогодні є представники адміністративно-управлінського апарату – голови і члени місцевої ради, керівники господарств, установ, організацій (агropідприємств, школи, лікарні, культурних закладів, громадських організацій-спілок, сходок, товариств тощо); працівники місцевих органів влади, працівники сільського господарства, педагоги, учні. Найчисельнішою групою є пенсіонери.

Діяльність бібліотеки як муніципального документно-інформаційного центру передбачає цілеспрямоване бібліотечно-інформаційне обслуговування адміністративно-управлінського апарату. ІІ цієї категорії користувачів бібліотеки пов'язані з вирішенням проблем розвитку ринкової економіки, соціальної сфери села (будівництво житла, охорона здоров'я, організація системи освітніх закладів і дошкільного виховання, розвиток сфери послуг культурного і побутового призначення тощо), збереження культурного і природного середовища тощо. На особливу увагу заслуговує запровадження в життя механізмів соціального захисту населення. Спеціалісти вважають, що названа категорія користувачів потребує здебільшого фактографічної, аналітико-синтетичної інформації (довідки, огляди, реферати, дайджести) а також надання в користування повнотекстової інформації [5].

Значна категорія сільських читачів – учнівська молодь. Оскільки фонд шкільної бібліотеки не може забезпечити належною мірою навчальний процес, то вчителі і школярі звертаються в публічну бібліотеку за необхідною художньою, довідковою, науково-популярною літературою, матеріалами краєзнавчого характеру. Бібліотека також може надавати допомогу тим, хто бажає продовжити навчання в спеціальних навчальних закладах.

Оскільки в інформаційному суспільстві визначним фактором стають знання, сільська публічна бібліотека є незамінною частиною системи освіти і навчання. Спеціалісти вважають, що освіта може трансформуватися на всіх рівнях і для всіх вікових категорій. Вона, у свою чергу, забезпечить людей необхідними навичками, щоб вони могли отримати користь від інформаційної доби. Знання важливі як засіб сприяння змінам у самій людині, допомоги в подоланні певної неповноцінності, зміцненні життєвих позицій у складному світі [9].

Для цього необхідно створити банк даних, який би містив відомості про систему освітніх закладів у регіоні, їх рекламні матеріали для абітурієнтів, мати у фонді типові програми для вступних екзаменів.

У сільській бібліотеці читач може набувати перші уроки пошуку інформації за допомогою довідкового апарату й уявлення про можливості документно-інформаційних систем щодо забезпечення потреб у знаннях та інформації за допомогою МБА, а в майбутньому – комп'ютерних технологій.

За умов відсутності спеціальних освітніх інститутів, зокрема й неформальних, які ширше представлені в місті, актуалізується проблема створення на базі сільської бібліотеки центру безперервної освіти і насамперед для груп населення, що істотно впливають на формування інтелектуального, культурного середовища села – сільської інтелігенції; громадян, що переселились до села з міста і не бажають поривати з міською культурою; груп населення, що займаються новими для себе видами діяльності; сільських жителів, що виявляють інтерес до знань у зв'язку з аматорськими заняттями. Сьогодні спеціалісти, підкреслюючи потребу сучасного суспільства в постійній індивідуальній та колективній самоосвіті всіх вікових груп населення, вважають, що треба вчити «мистецтву жити». Для опанування цим мистецтвом необхідно розвивати силу уяви і сприйняття, пробуджувати почуття, тренувати «пильність розуму». Цьому можуть сприяти читання книг, спілкування читачів, практична творча діяльність людей в умовах сільської бібліотеки. Педагогічний процес у бібліотеці, на думку фахівців, повинен базуватися на обміні досвідом, роздумах та експериментах [2].

Особливістю сучасного розвитку сільської бібліотеки сьогодні є те, що вона дедалі більше включається в процес соціального захисту і соціальної реабілітації населення. Милосердя багато в чому визначає зміст і стиль її роботи.

Переважно більшість сільського населення становлять люди похилого віку, що потребують уваги, опіки. Серед них немало самотніх, ветеранів, інвалідів, які в повсякденних клопотах не можуть розраховувати на допомогу родичів. Дослідження російських бібліотекарів показують, що сільський бібліотекар більше половини робочого часу витрачає на такі види діяльності, які за своєю суттю є наданням первинної соціальної допомоги [1]. Бібліотека дедалі більше стає посередником між населенням і установами соціального обслуговування, які розташовані в районному центрі, здійснює «бібліотечний патронаж» пенсіонерів, інвалідів, самотніх осіб.

Сьогодні багато людей відчувають дискомфорт від того, що втратили стабільний соціальний стан, змінили свій соціальний статус, розчарувалися в минулих ідеалах, не набули нових, живуть в умовах не тільки матеріального, ідеологічного, а й духовно-культурного дискомфорту.

Бібліотека є стабілізуючим соціальним інститутом, який орієнтує читачів у цьому складному світі, допомагаючи їм знайти гідні орієнтири. Вона може сприяти відновленню особистості, задовольняючи духовні потреби за допомогою літератури і спілкування, що допомагає людині вийти із стресової ситуації.

Особливістю діяльності сучасної сільської бібліотеки є посилення уваги до індивідуальних потреб конкретної особистості, які пов'язані з повсякденним життям. Зміст сільських соціально-побутових потреб визначають різні види життєдіяльності: економіка присадибного господарства, сім'я, побут. Усе це породжує ряд проблем, особливо в перехідних умовах невизначеності, у вирішенні яких бібліотека здатна надати безпосередню допомогу. Йдеться про правові, економічні питання присадибного господарства; агротехніку його ведення, утримання домашніх тварин, переробку та збереження продуктів, ручні роботи та ремесла, пов'язані з виготовленням необхідних механізмів, інвентарю, предметів побуту тощо, охорону здоров'я, родинне життя, виховання дітей, дозвілля.

Необхідні відомості містяться в різних джерелах – книгах, періодиці, довідковій літературі, інформаційних виданнях, які господар не може мати в повному складі, тому вимушений звернутися до бібліотеки. Фахівці різних країн відзначають, що «місцеве обслуговування», тобто обслуговування фактографічною інформацією, яка пов'язана з

повсякденними інтересами людей, є відмінною рисою публічної бібліотеки 90-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст. [7].

Не потребує особливого доказу той факт, що сільська публічна бібліотека не в змозі задовольнити зростаючі інформаційні потреби сільських жителів за допомогою лише власного фонду. Не неї покладається роль посередника між жителями села й інформаційними структурами різного рівня.

Принципово важливим є те, що центральною метою в контексті інформаційного суспільства є забезпечення доступу до будь-якого типу інформації для будь-кого, незалежно від часу і місця знаходження. Тому в розвинутих країнах загальною тенденцією є намагання розглянути питання бібліотечного обслуговування населення, що проживає в сільській місцевості, у загальному контексті розвитку національних бібліотечних систем з урахуванням ресурсів системи в цілому. Ця тенденція знаходить відображення в різних варіантах ЦБС, частиною яких є сільські бібліотеки. Включення сільських публічних бібліотек до бібліотечної системи округу, графства, департаменту та ін. залежить від адміністративно-територіального розподілу країни.

Найкращі умови для використання сільськими бібліотеками національних бібліотечних систем створюються за наявності регіональних і загальнодержавних автоматизованих систем та можливості підключення до цих систем. За оцінками спеціалістів України, об'єднання бібліотечно-інформаційних ресурсів на основі новітніх технологій просувається дуже повільно. Визначаються різні на те причини: нескоординованість відомчих підходів, невизначеність першочергових завдань, розпорошеність зусиль бібліотек, відсутність державних асигнувань на проведення робіт з автоматизації [3].

У сільських бібліотеках, де є Інтернет, громадянам надають доступ до цих технологій, навчають їх ефективному використанню. Важливими складниками таких бібліотек на селі стають електронні ресурси, зокрема ті, що доступні через світову мережу Інтернет.

З наявності доступу до Інтернету сільська бібліотека впроваджує інтернет-послуги. Зокрема, це навчає роботи в Мережі, пошуку інформації в інтернеті. Також проводяться інтернет-екскурсії, віртуальні подорожі, Інтернет-уроки, інформаційні семінари для спеціалістів. Усе це сприяє визнанню інформаційних технологій як альтернативного джерела інформації. Бібліотеки сільської місцевості використовують інформаційні технології під час проведення масових заходів. Це дні інформації, дні фахівця, екскурсії, тренінги, презентації тощо. Так, наприклад, до програм Дня спеціаліста доцільно включити ком-

плекс заходів, таких як презентація інтернет-центру та його послуг, тематичну виставку, бібліографічний огляд літератури та огляд інтернет-ресурсів.

Однією з нових інтернет-послуг у бібліотеці на селі є підготовка покажчиків, що полегшують пошук у мережі Інтернет та доповнюють масив отриманої інформації з певної теми. Такі покажчики готують до масових заходів, наприклад, до Дня спеціаліста, до заходів для громадських жіночих організацій тощо.

Значне місце в діяльності бібліотек на селі посідає робота з людьми похилого віку та молоддю, бо вони є найбільш активними користувачами. Тому бібліотеки сільської місцевості мають дещо урізноманітнювати інтернет-послуги щодо обслуговування саме цих категорій мешканців села. Молодь добре сприймає віртуальні екскурсії, що проводяться в комплексі з масовими заходами в сільських бібліотеках. Цікавими і корисними є списки, складені за інтересами користувачів Інтернету, за індивідуальними запитами на допомогу навчальному процесу, до актуальних подій та свят.

Для користувачів вищезазначених категорій проводяться інтернет-екскурсії, презентації сайтів освітніх організацій, готуються списки та покажчики тощо. Наприклад, на допомогу випускникам та абітурієнтам – це серійні веб-інформації «Навчальні заклади України запрошують», «Предметне тестування в Україні» та ін.

Сім'ям пропонуються інтернет-клуби «Повір у себе», «У колі друзів». Творчі люди запрошуються до участі в інтернет-виставках, конкурсах, де виставляють свої твори та вироби на інтернет-аукціонах.

За допомогою Інтернету бібліотеки сільської місцевості надають матеріали Всеукраїнської благодійної акції «Милосердя», матеріали засідань Ради у справах інвалідів при Кабінеті Міністрів України, матеріали щодо соціального захисту інвалідів. Для цієї категорії сільські бібліотеки проводять навчання «Ресурси Інтернету для вас».

Людям похилого віку чи малозабезпеченим надається можливість доступу в Інтернеті до періодичних видань в електронному форматі та до повнотекстової бази електронних видань, що приваблюють своєю інформативністю, зручністю в користуванні, ілюстративністю.

Сільська бібліотека здатна забезпечити ІІІ своїх користувачів. Адже вона залишається в сільській місцевості територією духовності та знань, першим помічником в освіті, професійному становленні, організації дозвілля населення, наданні унікальних можливостей широкого користування вітчизняними та світовими інформаційними ресурсами.

Список використаних джерел

1. *Антоненко С. А.* Социальные функции сельской библиотеки / С. А. Антоненко // Библиотековедение. – 2010. – № 5. – С. 26–29.
2. *Васюк О.* Бібліотека як один із суб'єктів соціально-педагогічної роботи на селі / О. Васюк // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 9. – С. 18–21.
3. *Вилежагіна Т.* Сільській бібліотеці – увагу суспільства / Т. Вилежагіна // Бібл. планета. – 2011. – № 3. – С. 4–6.
4. *Животовська В. Г.* Бібліотечно-інформаційні послуги та продукти в контексті взаємодії бібліотеки і користувача [Електронний ресурс] / В. Г. Животовська. – Режим доступу: <http://www.library.kr.ua>. – Назва з екрана.
5. *Лехцер В.* Бібліотеки Закарпаття в дзеркалі статистики. Рік 2010 [Електронний ресурс] / В. Лехцер. – Режим доступу: <http://cbs.lviv.ua/>. – Назва з екрана.
6. Особливості бібліотечного SWOT-аналізу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://olga-methodlibkyiv.blogspot.com/2011/01/swot.html>. – Назва з екрана.
7. Публічні бібліотеки: сучасні принципи буття в умовах оновленого суспільства: з досвіду роботи публічних бібліотек Східної України [Електронний ресурс] / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад. Г. Д. Ковальчук]. – Х., 2007. – (У б-ках Східної України). – Режим доступу: <http://korolenko.kharkov.com/47.htm>. – Назва з екрана.
8. *Сидоренко Л.* Сільська бібліотека: нові можливості розвитку / Л. Сидоренко // Бібл. форум України. – 2007. – № 2. – С. 27–29.
9. *Цуріна І.* На порядку денному – сільська бібліотека / І. Цуріна // Бібл. планета. – 2010. – № 4. – С. 36–38.

Олег Сербін,

завідділу систематизації НБУВ, канд. іст. наук

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ ЯК СКЛАДОВА НАУКОТВОРЕННЯ

У публікації досліджено основні засади виникнення, структури та функціонування системи управління знаннями. У результаті аналізу запропоновано визначення суті та значення системи управління знаннями в розвитку наукотворення.

Ключові слова: знання, інформація, дані, система, управління.

Отриманню результатів завжди передує певний процес відтворення цього отримання. Адже отримати результат ми можемо базуючись на тому, що, врешті-решт, дає змогу нам сказати, що даний результат є кінцевим, а не проміжним чи початковим. Сам результат по суті є формою представлення бажаної інформації. Основною ж характеристикою такої інформації є результативність її щодо змістовності бажаного очікування. Отримання результату – це складний процес, який визначається злагодженістю в межах певної системи. Тільки в системному поданні даних забезпечується початкове формування їх інформативності, а вже потім можна зазначати про знання чи то знаннєвість. Такий процес є складовою наукотворення – ряду заходів та операцій, націлених на здійснення науково-дослідної роботи в межах гносеологічного генезису. Тому дослідження основних засад виникнення, структури та функціонування системи управління знаннями є актуальним і потребує ретельного аналітичного підходу. Об'єктом цієї публікації є система управління знаннями. Предметом – дослідження функціонування системи управління знаннями як складової наукотворення. Визначення суті та значення системи управління знаннями в розвитку наукотворення є метою цієї публікації.

Як зазначалося вище, процес отримання результату нерозривно системно пов'язаний з виокремленням інформації з даних і таким чином, фактично, отриманням знань – виявлених тенденцій або істотних зв'язків між фактами і явищами, представлених в інформації, тобто форми існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності людини. Розвиток людської цивілізації в усі часи визначав накопичення, упорядкування, поширення

та передачу знань від поколінь до поколінь. В останні десятиліття знання, інтелектуальні ресурси набули особливої значущості в соціальному і економічному розвитку суспільства. Це пов'язано з рядом фундаментальних чинників і насамперед з інформаційною революцією і виникненням нової економіки. Інформаційна революція, викликана появою новітніх комп'ютерних технологій і програмних систем, їх проникненням практично в усі сфери діяльності, та комунікаційна революція, що настала після неї, привели до небувалого прогресу в обробці, систематизації, зберіганні та передачі інформації, спростили і прискорили взаємодію між об'єктами і суб'єктами економічного, соціального і політичного життя різних країн, привели до глобалізації ринку. Новій економіці – економіці інноваційного розвитку суспільства [1, с. 325], заснованій на знаннях, властиві стрімке зростання наукоємності товарів і послуг, інтелектуалізація використовуваних технологій, що забезпечують кратне підвищення продуктивності праці, виникнення великого сегменту ринку інтелектуальних продуктів і послуг, швидкий темп оновлення знань і необхідність їх постійного поповнення та подальшої систематизації. Успіх цього процесу залежить насамперед від якості джерел отримання інформації. Підходи до класифікації джерел інформації різноманітні, тому ми не будемо їх деталізувати, а виділимо три основні:

- Human resource – людина як джерело отримання інформації [7, с. 15]. У книгах, базах даних, програмах немає знань, у них можна знайти лише інформацію, тому що носій знань – людина, вони людиною підтримуються, переходять від однієї до іншої і, нарешті, використовуються людиною правильно або неправильно [2, с. 36–45]. При цьому велике значення має прагнення людини до розвитку і самовдосконалення, а також підтримка цих прагнень оточуючими;

- Organizational behaviour – процес проведення організаційного керування в певному суспільстві як цілісній соціальній системі, так би мовити, організаційна поведінка. У її межах формуються організаційні знання – база, яка охоплює як індивідуальну, так і колективну частину знань [10]. До організаційних знань належать ціннісні уявлення, культура відносин, пам'ять про минуле, здатність відтворення і зіставлення інформації. Цілком природно, що організаційні знання перевищують суму індивідуальних баз знань і створюють певну внутрішню філософію, політику і концепцію певного соціуму, на які й орієнтується кожна окрема людина у своїй діяльності;

- Computer Systems (information technologies) – комп'ютерні системи в інформаційних технологіях, які можуть отримувати, впорядковувати, зберігати, використовувати знання [11], а також забезпечувати

ефективну комунікацію. Нині комп'ютерні системи, у тому числі Інтернет та Інтранет, стали просто необхідною умовою роботи будь-якої організації [4, с. 5–7]. Тим більше, що кожен науковий співробітник, як правило, працює за декількома напрямками одночасно і виконує декілька завдань, а інформації, необхідної для роботи, дуже багато, і вона постійно змінюється. Найбільш ефективним способом поширення інформації й отриманих знань є систематичний обмін ними в науковій установі. Принагідно варто зазначити, що реалізувати такий обмін не завжди просто. Це пояснюється тим, що людина не хоче ділитися наявними знаннями, боячись втратити свою конкурентну перевагу, певну повагу, вплив, а в деяких випадках і роботу. На жаль, це факт, який істотно заважає розвитку міжособової комунікації, навіть коли йдеться про комп'ютерні системи, а це, у свою чергу, призводить до необ'єктивного висвітлення реальних знань та їх змістовності.

Фактично можна спостерігати трилогічну джерельну модель виникнення знань. Джерела, що наведено вище, усі різні, але водночас є один елемент, характерний для цих джерел. Можна одразу зауважити, що це і є саме знання, адже джерела зібрані під одним цим знаменником. Але саме те, що представлено різністю як об'єднує, не може бути тим елементом, що є тільки характерним для всіх трьох класів джерел знань. Характерним для всіх джерел є людина. Усі наведені вище процеси щодо фундаментальності знань однозначно пов'язані з людиною. Тому що саме людина є тим посередником між знаннями та іншою людиною. Саме людині притаманно не просто розгледіти дані, виокремити з них інформацію, а ще систематизувати різномірну інформацію відповідно до знанневих сегментів розуміння дійсності. Тобто знання по суті є продуктом осмисленої інформації [5, с. 57]. Адже будь-яке поняття, як узагальнене знання, виникає на основі відчуттів, але не має наочної форми, а визначається словом, тобто внутрішньою лексикою, що властива людині. Слова становлять особливу цінність, тому що за ними стоять поняття, тому можна зрозуміти зміст, структуру і процес понять, вивчаючи спосіб отримання і використання слів. Щоб дослідити етимологію певного слова, людина здійснює масштабну розумову діяльність, прямує водночас до конкретного ланцюга своїх міркувань та асоціацій. Семантична організація асоціацій описується кількома моделями, а саме:

- модель кластеризації;
- модель порівняння семантичних властивостей;
- модель семантичної мережі.

Основа моделі кластеризації в тому, що спогади про один образ

зберігаються зі спогадами про всі інші однорідні з ним образи. Відповідно до цієї моделі в кластерах зберігаються елементи категорій, атрибути та їх асоціації [9]. Під час вилучення якого-небудь образу вилучається і весь набір атрибутів з асоціаціями, що вибирається за певного збігу, але в цьому випадку неможливо уникнути асоціацій, які виникли попутно. Яка інформація з вилучених образів більш відповідає дійсності, чому деякі висловлювання дають більш швидку реакцію, ніж інші – це намагається пояснити модель порівняння.

Слова в цій моделі представлені у вигляді семантичних властивостей, тобто у кожного слова є визначник його властивості. Однорідні слова (поняття) об'єднані в множинності. Варто зауважити, що бувають випадки, коли визначальні властивості слів не повністю відповідають потрібному слову і доводиться відшукувати його в іншій множинності. Таким чином, у цій моделі передбачені різні ступені порівняння слів за їх характерними властивостями. Набагато повніше й ширше пояснюють організацію знань мережеві моделі.

Зручність цієї моделі в тому, що в кожному елементі не зберігаються загальні атрибути, вони зберігаються у вузлі ієрархії. Також ця модель дає можливість здійснювати перехресний пошук та спадкову ієрархію. Щоправда, лінійний пошук угору та вниз не спостерігається, і багато інших теоретичних положень цієї моделі також не підтверджуються [12]. З огляду на це доречно згадати ще одну теорію – теорію поширення активації певної моделі семантичної мережі. Відповідно до цієї теорії, поняття зберігаються в спеціальному понятійному просторі, причому вони пов'язані зі спорідненими поняттями та асоціаціями. Активізація якого-небудь елемента мережі призводить до активізації всіх прилеглих елементів мережі. Чим сильніше зв'язок між сусідніми елементами, тим сильніше їх активація. Ця теорія складна, але вона пояснює несподівані зв'язки, які можуть активізуватися.

Як бачимо, мережеві моделі відзначаються варіативністю проведення операцій у відповідному контексті. Так, якщо вище йшлося про моделі семантичних мереж, то нижче зазначимо про пропозиційні мережі.

Пропозиції – найменші компоненти знання, що подаються у вигляді одиночних елементів. Пропозиції є основою теорії репрезентації знань – асоціативної пам'яті людини. У цій моделі знання представлено у вигляді пропозицій. Вони можуть мати додаткові елементи часу, місця і т. д. Створюються так звані гілки, які об'єднуються за допомогою понятійних вузлів, що містять поняття та асоціації. Понятійні вузли існують у пам'яті до кодування пропозиції. У результаті розвитку цієї моделі з'явилася модель адаптивного контролю думки, яка містить такі типи репрезен-

тації: робочу пам'ять, процедурні та декларативні репрезентації (подання). Робоча пам'ять – це активне короткочасне сховище, з доступною на сьогодні інформацією, яка може бути залучена з довготривалої пам'яті.

Крім спеціальних знань, людина оперує знаннями про навколишній світ. Ці знання, як у пам'яті людини, так і в пам'яті комп'ютера, можуть зберігатися в процедурному та декларативному вигляді. Процедурні подання зберігають відомості про процедури, виконання яких приносить користь під час вирішення певних завдань. Вони зберігаються у вигляді алгоритмічних процедур у закодованому вигляді, але можуть зберігатися і у вигляді певних сценаріїв. Декларативні подання – це наші фактичні знання, що зберігають відомості про факти, явища, закономірності. Ці знання можуть бути записані, наприклад, реляційною мовою. Так, раніше використовувалися тільки процедурні подання при вирішенні завдань, при цьому програми були хранителями цих знань, декларативні ж уявлення описували дані, з якими працювали програми. Проте в людини в моделі навколишнього світу і в його діяльності обидва види уявлень працюють дуже активно [6, с. 264–272]. Під час вирішення завдань людина аналізує не тільки умови завдання, але й використовує всі свої накопичені знання і досвід. Причому з усього різноманіття знань людина обирає тільки ті, які пов'язані з конкретним завданням, і тут не стільки важливий обсяг знань, скільки їх точність, гнучкість та системність.

Фактично, ми розглянули природу знань з позиції розуміння їх формування, і тепер наочно видно, що система організації управління цими знаннями – це, по суті, не просто ряд певних операцій, націлених на виявлення та використання знань певного соціуму, а ще й процес формування самих знань. Від того, наскільки компетентно ми будемо вибудовувати систему виокремлення знань, залежить майбутнє самих знань, як системи. Іншими словами, у процесі управління знаннями потрібно не просто оптимізувати механізми представлення знань, а в першу чергу необхідне бачення означеного процесу як фундаментального щодо створення самих знань.

На нашу думку, до системи управління знаннями входять, як мінімум, три елементи: дані, інформація, знання. Об'єднує ці три елементи один загальний – людина. Звичайно, доречно було б зауважити, що ще й комп'ютер з відповідним програмним забезпеченням може виконувати роль генератора знань, але, як ми переконалися вище, на чолі всього процесу стоїть усе ж людина, без знань якої не було б і комп'ютера. З іншого боку, виокремлення людини як головного елемента теж, по суті, умовно та фігурально, адже йдеться насамперед про певну мудрість або розум.

І в цьому випадку людина є фактично носієм живого розуму. А дані та інформація через розуміння людиною формують знання.

Нагадаємо, що дані – це набір об'єктивних фактів про події, явища, процеси, об'єкти, це все те, що реєструється, описується і сприймається людиною. Дані можуть бути цифровими (факти, результати вимірювань), графічними, аудіо, відео і т. п. Вони можуть описуватися різними мовами (символьною, математичною, графічною і т. п.). Науково-дослідні установи (їх підрозділи) іноді нагромаджують дані, бо вони ґрунтуються на фактах і тому створюють ілюзію наукової точності. Існує думка, що якщо зібрати досить багато даних, то імовірно точне рішення буде отримано фактично автоматично. Це помилкова думка, і ось чому. По-перше, накопичення надто багатьох даних може ускладнити визначення та розуміння дійсно потрібного та правильного. По-друге, і це найбільш важливо, не існує початкового сенсу, тобто відкорінної змістовності в даних. Як зазначалося вище, дані описують об'єкти, явища, факти і процеси, але лише частково. Вони не надають оцінок чи інтерпретацій і тому не завжди є прийнятною основою для подальшої наукової діяльності. Хоча матеріал для прийняття рішень може містити й дані, вони не скажуть вам, що робити. Дані нічого не говорять про їх важливість і відповідність. Але дані важливі для організації в основному тому, що вони є вихідним матеріалом для створення інформації.

Інформація ж, у свою чергу, – це дані в певному контексті (необхідні користувачу, корисні для вирішення), тобто це дані, що наділені значущістю і цілями. Імовірно має право на життя визначення, що інформація – це дані плюс метадані, що містять їх опис (дані про дані). Продовжуючи цей логічний ланцюг міркувань, знання можна визначити як інформацію плюс метаінформацію (інформація про інформацію). У дискусіях з проблем інтелектуальних ресурсів обговорюються різні точки зору щодо цих широко використовуваних понять. В інформаційних технологіях під інформацією розуміються дані, які можуть бути зафіксовані приладами або людьми, оброблені і представлені в тій чи іншій формі [11]. У комунікаційному маркетингу інформацію визначають як зміст повідомлення. Тобто сфера застосування поняття накладає певний істотний відбиток на визначення поняття «інформація». Закон України «Про інформацію» (2 жовтня 1992 р.) закріпив таке визначення: «Інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [3]. Як уже зазначалося, на відміну від даних, інформація змістовна та характеризується відповідністю й метою. Інформація передається організацією за допомогою жорстких (формальних) і м'яких (неформальних) мереж. До перших належать

електронні листи і документи, традиційні листи і документи, посилки та пакети інтернет-мережі. М'яка мережа менш видима і стійка. Вона виникає час від часу під час зустрічей, дискусій і т. п. Дані перетворюються на інформацію різними способами. Розглянемо деякі з них:

- контекстуалізація: відомо, для якої мети дані були зібрані;
- категоризація: відомі одиниці аналізу або ключові компоненти даних;
- обраховуваність: дані можуть бути проаналізовані математично або статично;
- коректування: помилки, прибрані з даних;
- стискання: дані можуть бути узагальнені в більш стислу форму.

Ще раз зауважимо, що комп'ютери можуть бути корисними і трансформувати дані в інформацію, але поки вони рідко можуть допомогти з контекстом, і люди повинні брати участь у категоризації, обробці і стисканні. У загальнофілософському плані інформація являє собою якусь суб'єктивну реальність [8, с. 15–36]. В об'єктивному світі існують різноманітні властивості і відносини між субстанцією й енергією. Частина їх сприймається нашими органами чуття і створеними нами приладами, розпізнається і суб'єктивно сприймається як інформація. Інформація є, таким чином, семантичною трансформацією зображення моделі або об'єктивної реальності. Інформація реально існує тільки в уявленні суб'єкта. Інформація, яка існує в глибині свідомості, називається пам'яттю. Пам'ять – інформаційна система, безперервно зайнята прийомом, видозміною, зберіганням, виокремленням інформації та поверненням її у сферу свідомості. Свідомість, у свою чергу, є суб'єктивним образом об'єктивного світу, тобто свідомість – суб'єктивна реальність. Ось чому людина своєю розумовою діяльністю фактично символізує верхівку ієрархії системи управління знаннями, водночас не входячи до неї як окремий елемент.

Таким чином, ми з'ясували, що система управління знаннями є, по суті, ортодоксальною щодо створення останніх. Точніше, у першу чергу варто говорити про системність утворення знань, і ця системність характеризує процеси управління цими знаннями. Тобто системність створення прямо пропорційна системності управління цими знаннями. Три складові елементи: дані, інформація, знання, що опосередковані розумінням людиною, і створюють систему управління знаннями. Адже, як ми з'ясували раніше, існують дані про дані, інформація про інформацію (інформація – інформації), знання про знання. Тому система управління знаннями і базується, з одного боку, на управлінні системою, з іншого – на системному управлінні процесами наукостворення. За великим рахунком процес наукостворення просто неможливий і

алогічний без системи управління знаннями, тому що тільки системний, виважений і компетентний підхід до бачення знань як осередку, дає змогу науковцю здійснювати дослідну роботу в межах певного соціуму, базуючись при цьому і на знання, що є характерними і відповідними для організації, яку він представляє.

Список використаних джерел

1. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В.Горовий / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – К., 2010. – 360 с.
2. *Друкер П.* Управление в обществе будущего / П. Друкер. – М. : Вильямс, 2007. – 320 с.
3. Про інформацію : Закон України № 2657–ХІІ від 2 жовтня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 5.05.2011.
4. *Максимович Г. Ю.* Информационные системы / Г. Ю. Максимович, А. Г. Романенко, О. Ф. Самойлюк ; под общей ред. К. И. Курбакова. – М. : Рос. экон. акад., 1999. – 198 с.
5. *Пархоменко О. В.* Інформація і знання: взаємозв'язок : монографія / О. В. Пархоменко. – К. : Держ. ін-т інтелект. власності, 2010. – 268 с.
6. *Солсо Р.* Когнитивная психология / Р. Солсо. – М. : Трикола, 1996. – 598 с.
7. *Ульрих Д.* Эффективное управление персоналом: новая роль HR-менеджера в организации / Д. Ульрих. – М. : Вильямс, 2006. – 304 с.
8. *Урсул А. Д.* Природа информации / А. Д. Урсул. – М. : Политиздат, 1968. – 288 с.
9. Cluster Analysis [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.statisticssolutions.com/resources/directory-of-statistical-analyses/cluster-analysis>. – Title from the screen. – Date of access: 5 May 2011.
10. Fundamentals of organizational behaviour [Electronic resource]. – Mode of access: URL: http://highered.mcgrawhill.com/sites/dl/free/0070876959/436920/kreitner_preface.pdf – Title from the screen. – Date of access: 5 May 2011.
11. Information Technology – Definition and History [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://jobsearchtech.about.com/od/careersintechnology/p/ITDefinition.htm> – Title from screen. – Date of access: 5 May 2011.
12. Semantic Networks [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.jfsowa.com/pubs/semnet.htm>. – Title from the screen. – Date of access: 7 May 2011.

Іван Лобузн,

наук. співроб. відділу програмно-технологічного забезпечення
комп'ютерних мереж НБУВ

ЦИФРОВІ РЕСУРСИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ФОНДІВ БІБЛОТЕКИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Розглянуто основні завдання, які вирішує оцифрування історико-культурної спадщини із фондів бібліотек. Викладено основні засади формування цифрового фонду НБУВ. Представлено інформаційні продукти НБУВ, створені на основі оцифрованих документів.

Ключові слова: цифрове копіювання, оцифрування документів, електронні колекції, цифровий фонд.

Культурна спадщина – це одна з надзвичайно важливих складових історичної пам'яті будь-якої нації. І не випадково, що в цивілізованих країнах збереженню пам'яток приділяється велика увага. Оцифрування історико-культурної спадщини з фондів бібліотек пов'язано з вирішенням двох основних проблем: надання доступу широкому колу користувачів інформації про наукову та історико-культурну спадщину та здійснення заходів щодо збереження цінних унікальних фондів. На сьогодні колекції рідкісних та цінних видань, рукописів, а також краєзнавчі фонди бібліотек України через різні обставини руйнуються і потребують спеціальних заходів щодо їх збереження.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) також активно бере участь у міжнародних та міжнародних процесах створення історико-культурної та наукової цифрової спадщини: Європейська електронна бібліотека (The European Library (TEL), www.theeuropeanlibrary.org), Європеана (Europeana, <http://www.europeana.eu>), Світова цифрова бібліотека (World Digital Library, <http://www.wdl.org>), Золота колекція Євразії (Проект «Золотая коллекция Евразии», <http://bae.rsl.ru/programs/golden-collection>), метою яких є представлення на єдиній технологічній основі всього етнічного та національного розмаїття світової культури. У НБУВ у 2010 р. створено групу з оцифрування документів на традиційних носіях, перед якою було поставлено два основних завдання: створення страхового фонду документів із фондів

НБУВ та створення електронного фонду користування (переважно на основі укладання та організації цифрових колекцій).

Сучасне інформаційне електронне середовище надало різноманітні можливості для реалізації традиційних бібліотечних функцій на новій технологічній основі: на зміну картковим каталогам прийшли електронні (ОРАС), довідково-бібліографічне обслуговування доповнили інформаційні сервіси віртуальної бібліографічної довідки, книжкові виставки супроводжуються електронними виставками та презентаціями, як альтернатива паперовим фондам створюється електронний та цифровий контент глобальної інформаційної мережі, унікальні колекції з фондів бібліотек є основою формування електронних колекцій історико-культурної спадщини. Сьогодні необхідно враховувати, що читач для того, щоб отримати інформацію про фонди та послуги, у першу чергу звертається до сайту бібліотеки.

Основні засади формування цифрових бібліотек відкритого доступу, пов'язаних із представленням наукової та історико-культурної спадщини, викладено в рамках масштабного проекту Російської академії наук «Наукова спадщина Росії» [3]:

- надання через Інтернет у вільному режимі можливості ознайомлення з повними текстами унікальних документів;
- забезпечення оригіналів видань, які є історичною цінністю – можливість роботи з цифровими копіями істотно знижує потреби в роботі з паперовими матеріалами, що запобігає їх руйнуванню або викраденню;
- інтеграція цифрових інформаційних ресурсів до єдиного науково-освітнього інформаційного простору країни та світу.

Практика експлуатації програмного забезпечення для створення електронних архівів [4, 5] демонструє, що на певному етапі перед підприємством постає питання інтеграції створеного архіву з інформаційною системою, прийнятою для керування інформаційними ресурсами в організації. Передбачити цю ситуацію треба вже на перших етапах проектування електронного фонду. Для бібліотек, безперечно, перевагу слід надавати рішенням, що ґрунтуються на автоматизованій бібліотечно-інформаційній системі (АБІС), яка є основою переважної більшості інформаційних сервісів сучасної бібліотеки [2]. Програмно-технологічною платформою формування цифрового фонду НБУВ було обрано систему автоматизації бібліотек (САБ) ІРБІС64. Вибір АБІС як основи створення електронного фонду цифрових копій дало змогу оптимізувати зусилля із створення метаданих цифрових об'єктів, легко інтегрувати сформовані цифрові ресурси до системи обслуговування бібліотеки.

Перш ніж бути доступними користувачам, цифрові документи,

призначені для онлайнної публікації, проходять цілий ряд етапів: пакетне опрацювання цифрових зображень, отриманих із сканера або фотоапарата; опис документів (атрибутування їх та наділення метаданими); виготовлення електронної версії документа. Опрацьовані документи розміщуються на веб-сервері НБУВ і засобами WEB ІРБІС надаються віддаленим користувачам. Отриманий результат можна побачити на сайті НБУВ, переглянувши «Електронний фонд оцифрованих видань» (<http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/>). Записи електронного фонду наділені необхідним комплектом полів для опису цифрових ресурсів, який відповідає сучасним стандартам: The European Library (www.theeuropeanlibrary.org), World Digital Library (<http://www.wdl.org>) і можуть бути експортовані у форматі Dublin Core [8] для інтеграції електронних колекцій НБУВ у міжнародні цифрові бібліотеки. З метою створення повноцінних описових метаданих залучаються експерти-фондоутримувачі, які доповнюють опис унікальних документів різноманітними додатковими характеристиками: оправа, папір, образотворчий матеріал, стан збереження, походження документа, провіненції, предметні рубрики, анотація тощо. Для створення повноцінних описів документів і матеріалів електронних колекцій у НБУВ застосовуються засоби каталогізації на платформі САБ «ІРБІС64» з клієнт-серверною архітектурою [6], що дає змогу організувати спільну роботу великого колективу кваліфікованих фондоутримувачів. Разом із фаховими експертами спеціалізованих підрозділів НБУВ спеціалістами відділу програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж [1] була здійснена кропітка робота з адаптації стандартних бібліографічних описів до вимог міжнародних стандартів метаданих і специфіки опису кожного з видів документів (деякі з них можуть бути прирівняні до музейних експонатів та атрибутовані тільки експертом). Опрацьовані та підготовлені фаховими спеціалістами записи в електронному вигляді надалі можуть багатократно використовуватись для службових та інформаційних цілей: як пошуковий апарат для описової частини метаданих електронних колекцій з метою ідентифікації документів у процесах реставрування та консервації.

Формування електронного фонду цифрових копій у НБУВ ґрунтується на створенні окремих тематичних або профільних електронних колекцій, які мають історичне, наукове та суспільне значення для користувачів. Отже, обов'язковим елементом метаданих електронного фонду є приналежність документа тій або іншій електронній колекції, документ може бути елементом декількох колекцій. Так, стародруківана карта Києва може входити в колекцію «Географія України», а також представляти колекцію «Історичний Київ».

Електронні версії документів виготовляються різними способами, у різному дизайні та форматі – в залежності від електронної колекції, до якої вони належать. Це може бути формат PDF для сучасних наукових видань, HTML-формат для швидкого перегляду через веб-інтерфейс, FLASH-формат з гарним оформленням, перегортанням сторінок та засобами захисту від копіювання для обслуговування користувачів у віртуальному читальному залі особливо цінними та популярними документами. Найбільш перспективним для представлення електронних книг виявився формат FLIP Book (книги з гортанням сторінок), що має привабливий інтерфейс для користувачів та засоби захисту контенту від копіювання. Наділення цифрових документів необхідними пошуковими атрибутами дало змогу організувати пошук інформації в електронному фонді за звичними пошуковими параметрами: ключові слова, автор, назва, рік видання. А також представити сформований фонд в іншому ракурсі – згрупованому у визначені електронні колекції.

Формування цифрового контенту бібліотек на основі створення окремих колекцій уже стало міжнародним стандартом. Стандартизовані підходи до створення якісних цифрових колекцій, що узагальнюють міжнародний досвід формування та публікації оцифрованих матеріалів провідними бібліотеками й архівами, детально викладено в методичних матеріалах NISO (National Information Standards Organization) [Національна організація з інформаційних стандартів] [9].

У НБУВ розпочато формування тематичних електронних колекцій: історія, держава і право, етнографія, релігія, філософія, література, музика, живопис. На основі цифрових інформаційних ресурсів НБУВ вже представлено окремі онлайн електронні повнотекстові колекції (<http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/ires.htm>), які публікуються у рамках інформаційного ресурсу «Історико-культурні фонди НБУВ»: «Почаївські видання», «Колекція інкунаблів», «Золота колекція Євразії: стародруки, рукописи, прижиттєві видання класиків української літератури», «Історичний Київ», «Інститут президентства України» [7].

Представлений цифровий фонд подано у комплексі з іншими інформаційними ресурсами:

- *«Науково-довідкові видання»* – електронний архів видань про співробітників НБУВ про дослідження архівних та спеціалізованих бібліотечних фондів.
- *«Рукописна та книжкова спадщина України»* – електронний архів публікацій про археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів.

Частину опублікованих електронних архівів становлять оцифровані видання наукових співробітників НБУВ за попередні роки, багато з цих видань є також рідкісними та унікальними, що мають неабияке значення для фахівців у галузі джерелознавства, книгознавства та археографії. Інтегроване представлення в єдиному пошуковому інтерфейсі всіх цих інформаційних ресурсів дає змогу користувачам отримати комплексну інформацію щодо представлених інформаційних джерел: можна переглянути цифровий варіант документа, отримати інформаційну довідку про колекцію, прочитати публікації наукових співробітників з приводу дослідження унікального документа, побачити, куди і до кого можна звернутися щодо консультації або вивчення потрібного документа з фондів НБУВ.

Оцифровані матеріали також використовуються для укладання ілюстрованого фонду електронних виставок, присвячених важливим подіям, видатним особистостям, знаменним і пам'ятним датам (<http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/show.html>). У НБУВ на сторінках інформаційного ресурсу «Історико-культурні фонди» започатковано створення архіву електронних книжкових виставок до знаменних і пам'ятних дат, тематичного та фактографічного характеру. Усі електронні виставки поєднані єдиним дизайном, мають зручну навігаційну структуру для перегляду представлених експонатів. Документи супроводжують описові метадані, посилання до імідж-каталогів або фондів, у яких зберігається відібрана документальна інформація. До виставок налагоджено доступ як із сторінок спеціалізованих фондів, так і з загальної сторінки «Електронні виставки» – у хронологічному порядку. Виставки супроводжує стисла візуальна та текстова інформація (підготовлена співробітниками відповідного підрозділу НБУВ) про зміст події або теми, яким присвячена віртуальна добірка документів.

Сьогодні у НБУВ закладено програмно-технологічні основи формування цифрового фонду наукової та історико-культурної спадщини. Подальшою перспективою формування цифрового контенту наукової бібліотеки є визначення пріоритетних напрямів наповнення електронних колекцій, удосконалення способів представлення електронних версій оцифрованих документів, розроблення та впровадження авторизованих засобів обмеженого доступу віддалених користувачів до цифрових ресурсів, запровадження електронної доставки оцифрованих документів користувачам під замовлення.

Список використаних джерел

1. Возможности системы автоматизации библиотек «ИРБИС64» для организации работы специализированных фондов научных библиотек / Е. В. Лобузина, И. В. Лобузин // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. – К., 2010. – Вып. 85. – С. 120–130.
2. *Воройский Ф. С.* Организационно-технологическое обеспечение работ по созданию контента электронной библиотеки в АБИС / Ф. С. Воройский // Науч.-техн. б-ки. – 2009. – № 1. – С. 46–53.
3. *Каленов Н. Е.* Электронная библиотека «Научное наследие России» [Электронный ресурс] / Н. Е. Каленов, Г. И. Савин, А. Н. Сотников // Информационные ресурсы России. – М. : Российское энергетическое агентство Минэнерго РФ-2009. – Вып. 2. – С. 19–20. – ISSN 0204–3653. – Режим доступа: URL: <http://elibrary.ru/item.asp?id=13079014>. – Загл. с экрана.
4. Построение электронных хранилищ документации больших систем / В. Г. Журавский, В. В. Гольдин // Микропроцессорная и вычислительная техника. – 2007. – № 3. – С. 74 – 80.
5. *Рындин А.* Архив без пыльных полок или способы организации архива предприятия // Jet Info: Информационный бюллетень. – 2002. – № 10 (113). – С. 3–40.
6. Система автоматизации библиотек ИРБИС64. Общее описание системы. – М. : ГПНТБ России, 2004. – 259 с.
7. Створення електронних колекцій книжкових пам'яток у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (на прикладі почаївських стародруків) / К. Лобузін, Г. Ковальчук, Н. Заболотна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2009. – Вип. 24. – С. 145–153.
8. Dublin Core Metadata Initiative [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://dublincore.org>. – Title from the screen.
9. A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections // NISO: how the information world connects [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://framework.niso.org>. – Title from the screen.

Марина Шатрова,

доцент кафедри бібліотекознавства і бібліографії
Рівненського державного гуманітарного університету

ВИЗНАЧЕННЯ ДОКУМЕНТА ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ ОБ'ЄКТА БІБЛІОГРАФІЇ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Розглянуто основні терміни та поняття, введені до наукового обігу вченими в галузі документознавства та бібліографії образотворчого мистецтва, щодо визначення термінів «документний ресурс» та «образотворчий документ» у складі об'єкта бібліографії образотворчого мистецтва. Автор висловлює власне бачення проблеми з огляду визначення образотворчого документа, враховуючи мистецьке навантаження цього поняття.

Ключові слова: документ, документальний ресурс, бібліографія, образотворче мистецтво, образотворчий документ.

Основні поняття, що стосуються проблематики зазначеного дослідження, входять до складу термінології книгознавства, документознавства, бібліографознавства, мистецтвознавства. Безперечно, що в книгознавстві та документознавстві, як і в кожній галузі знань, співіснують різні підходи й розбіжності думок щодо визначення основних понять документних ресурсів з образотворчого мистецтва. Обираючи той чи інший аспект дослідження історії, теорії чи практики створення та використання документних ресурсів, доводиться обирати й певний аспект розуміння цих термінів, дотримуватись усталених чи інноваційних позицій або формулювати власний погляд на сутність поняття.

Залучення терміна «документ» для позначення складової частини об'єкта бібліографії відбулося переважно в працях О. П. Коршунова [2, 3, 4]. Саме він позначив об'єкт бібліографії як «систему документ – споживач». При цьому визначення документа давалося якнайширше. Наприклад, в одній з останніх публікацій О. П. Коршунова документ визначається таким чином: «1. З боку змісту: документ – це певна соціальна інформація, зафіксована (закріплена) людиною на певному матеріальному носії з метою її зберігання, розповсюдження та використання. 2. З боку форми: документ – це певний матеріальний носій, на якому зафіксована (закріплена) певна соціальна інформація з метою її зберігання,

розповсюдження та використання» [3, с. 41]. У такому визначенні обсяг поняття «документ» може бути найбільшим, тобто до документів можуть належати не тільки двохвимірні, але й трьохвимірні твори мистецтва. Та частина об'єкта бібліографії, що позначена поняттям «документ» у цьому значенні, у О. П. Коршунова нічим не обмежується.

У сучасному документознавстві продовжуються дискусії щодо загальноприйнятого визначення документа [6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14]. Український стандарт ДСТУ 2732:2004. «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» [1] характеризує документ як «запис інформації», звужуючи таким чином обсяг цього поняття. Отже, трьохвимірні твори мистецтва до обсягу поняття «документ» за цим визначенням не належать і, відповідно, не є об'єктом бібліографії. Залишається визначити, чи можна живопис вважати одним із способів «запису інформації», а твори живопису – документами. Відповідь на це питання з нашого боку є позитивною.

Однак це не означає, що оригінальні твори живопису належать до об'єкта бібліографії. На думку Г. М. Швецової-Водки [13], що є слушною, об'єктом бібліографії можуть бути тільки опубліковані документи із стандартизованого обсягу поняття «документ», у тому числі друковані твори образотворчого мистецтва (переважно у вигляді образотворчих видань) і репродукції творів образотворчого мистецтва (у тому числі графічних, живописних, скульптурних, архітектурних тощо).

Вивчаючи документні ресурси як складову бібліографії образотворчого мистецтва, необхідно конкретизувати й поняття «документний ресурс», який у науковій літературі дотепер не набув чіткого формулювання. Ю. М. Столяров у навчальному посібнику «Документний ресурс» [11] визначає поняття «документні ресурси» як «множину конкретних ресурсів, виділених за будь-якою ознакою: документні ресурси бібліотек, документні ресурси архівів, електронні документні ресурси» [11, с. 22]. За Ю. М. Столяровим, «про документні ресурси правомірно говорити як про обмежену сукупність окремо взятих зібрань документів» [11, с. 24]. Одночасно Ю. М. Столяров пропонує використовувати термін «документний ресурс» в однині як поняття узагальнююче й абстрактне. За твердженням Ю. М. Столярова, «документний ресурс є одночасно і масивом, і потоком документів. Документний ресурс, іншими словами, є набір документів і в їх статиці, і в їх динаміці» [11, с. 22–23]. Погоджуючись з наведеним трактуванням, використовуємо обидва зазначені терміни.

Визначаючи документні ресурси як складову об'єкта бібліографії образотворчого мистецтва, необхідно з'ясувати, чи всі документні

ресурси (у тому числі неопубліковані твори образотворчого мистецтва) потрібно зараховувати до поняття «документні ресурси бібліографії образотворчого мистецтва». На наш погляд, до об'єкта бібліографії належать тільки опубліковані документні ресурси галузі. Неопубліковані образотворчі документи – твори живопису, графіки тощо – є об'єктом відображення в довідкових виданнях, призначених для обліку і характеристики таких образотворчих документів: каталогів виставок, путівників по музеях тощо.

Вираз «документні ресурси бібліографії образотворчого мистецтва» правомірно застосовувати як синонім виразу «документи з образотворчого мистецтва», але маючи на увазі лише опубліковані документи. Серед документів з образотворчого мистецтва треба розрізняти образотворчі документи (відповідні видання і публікації у виданнях) і текстові (або літературні) документи, за тематикою присвячені образотворчому мистецтву, які інакше називають «літературою з образотворчого мистецтва».

Поняття «документні ресурси бібліографії образотворчого мистецтва» об'єднало також документи, що є об'єктом бібліографічного відображення і документні ресурси другого ступеня, які загалом Ю. М. Столяров називає «документнографічними ресурсами» [11, с. 16–18]. Документнографічні ресурси, створені засобами бібліографії, є бібліографічними ресурсами, або бібліографічними документами, які можуть бути опублікованими чи неопублікованими. Опубліковані бібліографічні документи – це бібліографічні видання або частини видань небібліографічного, в основній частині, змісту, тобто бібліографічні списки до монографій та інших жанрів наукової чи науково-популярної літератури з образотворчого мистецтва.

До неопублікованих бібліографічних документів належать, переважно, каталоги та картотеки бібліотек, що існують у картковому вигляді і зберігаються в довідково-бібліографічному апараті бібліотек. На сучасному етапі розвитку бібліотечної справи каталоги та картотеки активно переводяться в електронну форму, виставляються на сайтах бібліотек в Інтернеті, але залишаються неопублікованими бібліографічними документами доти, доки вони не набувають форми видання.

У термінології сучасної бібліографії образотворчого мистецтва України не існує чіткого розмежування між термінами, що роз'єднали б твори образотворчого мистецтва і технічні зображення чи ілюстрації до літератури природознавчого змісту. Тому для детальнішої конкретизації та влучнішого використання термінів у галузі бібліографії образотворчого мистецтва запропоновано використовувати окремо термін

«зображувальний документ» як узагальнювальний, що пояснюється його походженням від слова «зображати» (те, що зображене). Цей термін стосується поняття, до складу якого входить як образотворчий документ, так і зображувальні документи природничого чи технічного змісту.

У ДСТУ 2732: 2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» дається таке визначення: «Зображувальний документ – документ, зміст якого зафіксовано у вигляді точного, зменшеного, збільшеного або формалізованого відображення зовнішніх характеристик реального чи уявного об'єкта за допомогою малювання, креслення, графіки, фотографії, кінематографії, відеозапису» [1, с. 5]. Таке визначення є надто обширним відносно документів, що відображають зміст образотворчого мистецтва. Саме поняття «образотворче мистецтво» має визначати першооснову «образотворчого документа», який здійснює естетичний вплив на емоційний стан користувача через візуальні (наочні) образи статичного (нерухомого) характеру. Документи кінематографії та відеозапису, на нашу думку, не можна відносити до «образотворчих документів», тому що в них, крім візуального інформаційного наповнення, присутній звуковий компонент. Крім того, в них не завжди присутній момент образотворчого мистецтва (кіно- та відеозаписи можуть бути просто технічним фіксуванням дійсності або мати наукове чи популяризаційне спрямування).

Фундаментальним дослідженням у галузі документознавства є навчальний посібник «Документознавство» Г. М. Швецової-Водки [14], де автор, крім інформаційної та матеріальної складової документа, розглядає знакову систему запису інформації в документі окремо від попередньо названих складових, що є важливим при визначенні поняття «образотворчий документ». Г. М. Швецова-Водка вводить у науковий обіг термін «зображувальний (образотворчий) документ» [14, с. 148]. У цьому трактуванні терміноелемент «образотворчий» є синонімом поняття «зображувальний».

У посібнику Г. М. Швецової-Водки [14] класифікація друкованих видань за знаковою природою інформації передбачає поділ на: текстові видання – «видання, більшу частину якого займає словесний... текст» [14, с. 344] та образотворчі (зображувальні) видання. Автор висловлює думку про доцільніше формулювання дефініції останнього терміна в такому вигляді: «Образотворче видання – видання, більшу частину обсягу якого займає відтворення живописних, графічних, скульптурних творів мистецтва, спеціальних чи художніх фотографій та інших графічних робіт, креслень, діаграм, схем тощо» [14, с. 344]. Таке визначення терміна «образотворче видання» передбачає відтворення не лише

мистецьких творів, але й творів природничого чи технічного профілю, що існують у вигляді рисунків, креслень, діаграм, схем тощо. На нашу думку, ту частину визначення терміна, де мова йде про креслення, діаграми, схеми, доцільніше відносити лише до поняття «зображувальний документ» і, відповідно, «зображувальне видання».

Звернімо увагу, що саме знакова система відрізняє образотворчий документ від інших зображувальних документів. Завдяки їй фіксація інформації в документах, що належать до творів образотворчого мистецтва, відбувається за допомогою образотворчо-графічних елементів. Отже, треба відрізнити «образотворчий документ як такий, що відтворює інформацію, створену засобами образотворчого мистецтва (живопис, рисунок, графіка, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво, фотомистецтво, художньо-комп'ютерна графіка). Таке визначення, на наш погляд, виключає з терміна «образотворчий документ» і літературні (текстові) документи про образотворче мистецтво, з яких користувач за допомогою текстової інформації вивчає чи досліджує образотворче мистецтво через його історію, теорію і т. ін. Ці документи доцільніше відносити до поняття «література про образотворче мистецтво».

Отже, інформаційна сфера образотворчого мистецтва охоплює функціонування в суспільстві опублікованих та неопублікованих образотворчих документів і літератури з образотворчого мистецтва. Саме вони визначають документний потік з образотворчого мистецтва як окрему частину документних ресурсів суспільства, яка є об'єктом бібліографії образотворчого мистецтва.

Список використаної літератури

1. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. ДСТУ 2732:2004. – Вид. офіц. – [На заміну ДСТУ 2732–94. – Чинний від 2004–05–28]. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – 31 с.
2. Библиография. Общий курс / под ред. О. П. Коршунова. – М. : Книга, 1981. – 511 с.
3. *Коршунов О. П.* Библиографоведение. Основы теории и методологии : учеб. для студентов высш. учеб. заведений, обучающихся по спец. 071 201 – Библ.-информ. деятельность / О. П. Коршунов, Т.Ф. Лиховид, Т. А. Новоженова ; под ред. О. П. Коршунова. – М. : ФАИР, 2009. – 336 с.
4. *Коршунов О. П.* Моя концепция библиографии (документографическая ли она) / О. П. Коршунов // Российское библиографоведение: итоги и перспективы : сб. науч. ст. – М. : Гранд ФАИР-пресс, 2006. – С. 179–198.

5. *Кулешов С.* Документознавство: Історія. Теоретичні основи / С. Кулешов ; Укр. держ. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства, Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К., 2000. – 162 с.
6. *Кулешов С.* Концепції документа як засобу соціальних комунікацій / С. Кулешов // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Х., 1999. – Вип. 1. – С. 81–88.
7. *Кулешов С.* Про значення поняття «документ» / С. Кулешов // Бібл. вісн. – 1995. – № 1. – С. 1–4.
8. *Кушнарєнко Н. Н.* Документоведение : учебник / Н. Н. Кушнарєнко. – 7-е изд., стер. – К. : Знання, 2006. – 459 с. – (Высшее образование XXI века).
9. *Плєшкевич Е. А.* О понятии «документ» в документоведении и других науках об информации / Е. А. Плєшкевич // Науч.-техн. информ. Сер. 1, Орг. и методика информ. работы. – 2004. – № 4. – С. 10–15.
10. *Слободяник М. С.* Уточнення поняття «документ» в контексті розвитку понятійного апарату документознавства / М. С. Слободяник // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 трав. 2008 р. / Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К., 2008. – С. 78–79.
11. *Столярєв Ю. Н.* Документный ресурс : учеб. пособие для высш. учеб. заведений / Ю. Н. Столярєв. – М. : Либерєя, 2009. – 223 с. – (Спец. серия «Профессион. практикум»).
12. *Швецова-Водка Г.* Визначення та функції документа як об'єкта бібліотечно-бібліографічної діяльності / Г. Швецова-Водка // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Х., 1999. – Вип. 1. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика. – С. 89–95.
13. *Швецова-Водка Г. М.* Документ і книга в системі соціальних комунікацій : монографія / Г.М. Швецова-Водка / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2001. – 437 с.
14. *Швецова-Водка Г. М.* Документознавство : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с. – (Вища освіта XXI ст.).

Лариса Гарбар,

наук. співроб. Інституту рукопису НБУВ

ФОРМУВАННЯ БІОГРАФІЧНОГО РЕСУРСУ З ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО (1918–1933 рр.)

Розглянуто питання про формування біографічних формалізованих статей та змістовне наповнення баз даних біографічно-бібліографічною інформацією про діячів бібліотечної справи. Особлива увага приділяється джерелам інформації та маловідомим діячам, структурі даних.

Ключові слова: біографічні ресурси, діячі бібліотечної справи, біографічно-інформаційний ресурс.

Сучасні історики бібліотечної справи приділяють значну увагу дослідженню періоду становлення національної бібліотечної справи, розвитку бібліотечної справи в Україні, розкриттю внеску окремих осіб у становлення українського бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства, назрілим є й питання створення баз даних українських учених, які працювали в цій галузі. Прискорення залучення архівних документів, бібліографічної та біографічної інформації, відсутньої у відомих традиційних та електронних довідниках, слугуватиме подальшому розвитку цієї галузі. Важливою умовою є впровадження сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій та створення спеціалізованих комплексних, професійно підготовлених ресурсів.

Питання інформатизації архівних ресурсів та архівної справи в цілому розглядалися сучасними істориками-архівістами, зокрема питання організації автоматизованого опису та обліку документів, відображені в працях Г. Боряка [1], Л. Дубровіної [2], А. Кентія, Т. Захарченко, Г. Духновської, Ю. Кучерявого, Я. Лозниці та ін. Історіографія цього питання розглянута А. Сукало [3]. Разом з тим зазначені праці для обраного предмета дослідження мають лише загальнометодичне значення. Спеціальне дослідження, присвячене створенню електронних ресурсів комплектування та обліку рукописних документів Інституту рукопису, здійснене І. Корчемною [4], де частково були поставлені питання про формування біографічного ресурсу фондів Інституту рукопису НБУВ у межах створення ресурсу «Електронна справа рукописного фонду»,

створеного на базі структури паспорта рукописного фонду, опрацьованого в ІР НБУВ.

Перший рівень представлений записом «Фонд», який здійснює функцію керування інформацією та обліком і містить історичну довідку та паспорт фонду, у тому числі особового походження. Другий поглиблений рівень представлений записом «Опис», який розкриває структурні частини фондів – описи та реалізує за ними пошук документів. Запис «Документ» репрезентує подиничний і документний рівні та розкриває зміст документів, у тому числі біографічних, кожного окремого фонду. Система виконує функції науково-довідкового апарату. Важливим було й те, що в процесі створення електронних ресурсів комплектування та обліку рукописних документів Інституту рукопису було апробовано Систему автоматизації бібліотек ІРБІС-64, впроваджену в НБУВ, тим самим полегшено завдання сумісності ресурсів у НБУВ, відкрито перспективи застосування інноваційних технологій в архівній справі [5].

Сучасний підхід до організації наукових знань потребує достовірної, своєчасної і повної інформації, яка базується на спеціальних біографічних дослідженнях, вивченні архівних та бібліографічних джерел. Створення баз даних, які містять масив оцифрованих документів, є важливим компонентом в організації електронних ресурсів на сьогодні.

Одним з потужних джерел, де сукупно зберігається комплекс документів про створення Національної бібліотеки України, є архів НБУВ, цілісний (хоча й з певними лакунами, пов'язаних з історичною долею НБУВ) масив документів з історії бібліотечної справи. Зокрема, найбільш важлива його частина містить документи періоду заснування Національної (Всенародної) бібліотеки України. Цінність цього масиву документів пов'язана з тим, що лише вони дають можливість розкрити національні засади історії бібліотечної справи в Україні, яка була представлена діяльністю Національної (Всенародної) бібліотеки України в цей період як головної національної установи, покликаній бути духовним та методичним центром національної бібліотечної справи. На сьогодні, у зв'язку зі складним історичним шляхом України, революціями, репресіями, війнами, втрачена значна частина цінних комплексів документів з історії національної науки та культури. Створення електронного ресурсу буде сприяти не лише науковому використанню, інформаційному доступу, а й збереженості документів.

Одним із завдань, тісно пов'язаним з необхідністю створення сучасного біографічного словника з бібліотекознавства та бібліотечної справи, створення біографічного енциклопедичного ресурсу України в цілому, є встановлення повноцінного особового складу бібліотекарів та вчених,

які працювали на ниві бібліотечної справи, реконструкція їхнього життєвого шляху, а також оцінка внеску бібліотечних діячів у становлення та розвиток національного бібліотекознавства, організацію бібліотечного фонду країни.

Фонди НБУВ є важливим джерелом з історії бібліотечної справи в Україні 20–30-х років. Тут зберігаються документи щодо створення національної бібліотечної справи в часи Української революції, стосовно історії та принципів розбудови Національної бібліотеки Української держави (1919–1934 рр. – Всенародна бібліотека України, далі ВБУ), діяльності наукових бібліотек у галузі комплектування, організації фондів, каталогізації та предметизації літератури, проведення наукової роботи в галузі книгознавства, організації фондів «україніки», створення українського бібліографічного репертуару тощо. Всенародну бібліотеку України започатковували та розбудовували видатні вчені, які заклали міцний фундамент у розгортання бібліотечної діяльності та подальший розвиток бібліотечної справи в Україні у 20–30-х роках ХХ ст. Тут працювали відомі українські вчені – як гуманітарії, так і приrodnичники, які узагальнили досвід світового бібліотекознавства і пристосували його до українських реалій та заклали фундамент у теорію, практику бібліотечної науки цього періоду [6]. Використання потенціалу українських учених з різних наук пояснювалося відсутністю в Україні того часу професійної вищої бібліотечної освіти.

Доля багатьох з них у 30-х роках у зв'язку з репресіями склалася трагічно, тому особові архіви цих діячів або не збереглися зовсім, або втратили свою цілісність. Утрачені й документи особового складу, більшість з яких була втрачена перед війною або під час війни 1941–1945 рр. Тому одним з методичних вимог формування біографічного ресурсу є ретельне вивчення відомчих архівів та архівів установ, де працювали ці співробітники, планів та звітів установ, інструктивних та методичних документів, створених з організації діяльності відділів, протоколів науково-методичних нарад, підготовчих матеріалів до конференцій наукових бібліотек, листування, матеріалів відряджень.

Така робота розпочата в НБУВ, де проводиться збирання відомостей про всіх працівників (їх понад 50 осіб), які брали участь у створенні фундаментальних засад Національної бібліотеки України у 20–30-х роках ХХ ст. Початок роботи був присвячений складанню списків таких діячів та пошуку відомостей в опублікованих біографічних джерелах та історичних монографіях. Важливим джерелом стали монографії та праці О.Онищенка, Л.Дубровіної, В.Магусевич, Н.Стрішенець, Г.Ковальчук, Н.Солонської та інших істориків

бібліотечної справи, де були вміщені імена бібліотекознавців, книгознавців, бібліографознавців, які працювали на ниві бібліотечної справи. Попередні списки показали, що дві третини діячів не були представлені в опублікованих біографічних та енциклопедичних довідниках, внесок у бібліотечну справу не зафіксований у спеціалізованих довідниках. Серед них: Бродовські-Краковецька Олена Захарівна, Волобуєва Тамара Григорівна, Вовк Галина Федорівна, Грибівська Катерина Михайлівна, Губська Лідія Іванівна, Дзюбенко Катерина Кузьмівна; Діаковський (Дияковський) Юхим Петрович, Ільницька Зінаїда Миколаївна, Іноземцев Петро Федорович, Каліхевич Віра Миколаївна, Карпінська Ольга Євдокимівна, Кисіль Олександр Григорович, Козель Никанор Гаврилович, Козловський Всеволод Олександрович, Косинський Євген Казимирович, Кошиць Михайло Володимирович, Лое Всеволод Євгенович, Маляренко Теодосій Йосипович, Маркевич Дмитрій Андрійович, Марківська-Масленкова Тетяна Михайлівна, Марківський Євген Михайлович, Марковський Михайло Миколайович, Масляннікова Катерина Миколаївна, Маяковський Яків Лукич, Мітельман Ісруль Іцкович, Мотрич-Шамрай Вероніка Олександрівна, Нестеровський Петро Артемович, Олександровський Олександр Миколайович, Павловський Петро Федорович, Піскорська Ніна Володимирівна, Полулях Олександр Іванович, Рабчинська Олена Вікентіївна, Радзівський Олександр Іванович, Рклицький (Ркліцький) Сергій Васильович, Романенко-Араджіоні Ніна Михайлівна, Ряппо Анфіса Йосипівна, Сно Ольга Павлівна, Шешенко Ярослав Іванович, Суслопаров Микола Захарович, Терлецький Павло Федорович, Тутковська-Зак Ірина, Чернявський Микола Федорович, Чолгонська Ольга Іванівна; Шпілевич Віра Володимирівна, Шрамченко Олександр Миколайович, Щербина Володимир Іванович, Яременко Антін Микитович, Ярошевич Андрій Іванович, Ясногородський Михайло Леопольдович та ін. [7].

Для створення біографічного ресурсу залучалися такі групи документів відомчого архіву НБУВ: Тимчасовий комітет із заснування бібліотеки, Рада бібліотекарів, канцелярія; загальний відділ (опрацювання), відділ «україніка»; відділ рукописів, відділ стародруків, кабінет бібліотекознавства, Музей та лабораторія бібліотекознавства, консультаційно-виставковий відділ, Науково-дослідний інститут бібліотекознавства, відділ книгокористування, аспірантура та підготовка кадрів, відділ каталографії, музичний відділ, консультаційно-бібліографічний відділ, газетний відділ, Вінницька філія, інші філії, редакції періодичних видань, бухгалтерія. Залучалася науково-дослідна документація: монографії (1919), бібліографічні покажчики (1920, 1931–1933), методичні рекомендації (1927), рукописи наукових статей (1919, 1929, 1930, 1933), каталоги виставок (1921).

Крім власне документів відомчого архіву досліджувалися особові фонди видатних діячів та організаторів бібліотечної справи, які зберігаються в Інституті рукопису. Це фонди членів Тимчасового комітету із заснування НБУ: В. І. Вернадського, А. Ю. Кримського, С. О. Єфремова, В. Ю. Данилевича, Г. П. Житецького, Є. О. Ківлицького, П. Я. Стебницького, інших учених та співробітників НБУВ цього періоду (С. П. Постернака, М. В. Геппенера, А. С. Криловського, Б. І. Зданевича, О. А. Назаревського, С. І. Маслова, П. М. Попова та ін.). Ці вчені доклали багато зусиль для розбудови національної бібліотеки, зміцнення її наукового потенціалу, а їх особові фонди стали джерелами для істориків бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства, де містяться документи й біографічного характеру.

Іншим напрямом стало створення цифрового ресурсу документів біографічного змісту. На початковому етапі роботи зі створення ресурсу було проведено експертизу цінності, відбір та розподіл найбільш важливих та найбільш часто вживаних дослідниками документів за видовим принципом.

Ця робота дала змогу зробити біографічний коментар публікації протоколів Тимчасового комітету із заснування Національної бібліотеки Української держави в межах публікації видання «В. І. Вернадський і Україна», які містять інформацію про розбудову бібліотеки та внесок різних діячів у цю справу в 1918–1919 рр.

Вивчення фондів Архіву НБУВ та Інституту рукопису, які відображають розвиток бібліотечної справи в Україні, дало можливість розробити структуру електронного ресурсу, його формування.

Робочий аркуш електронного ресурсу «Персоналії» містить: прізвище, ім'я, по батькові (синоніми, криптоніми тощо), дати народження та смерті; місце народження, походження, відомості про навчання, фах, учені звання, посади, основний внесок у розвиток бібліотечної справи, фотодокументи, список наукових праць і опублікована бібліографія, література про діяча; архівні джерела. Здійснюються роботи з оцифрування ілюстративних документів з архівних та бібліотечних фондів та формування колекцій електронних документів.

Як приклад, наводимо зразки окремого біографічного інформаційного ресурсу, підготовленого для бази даних бібліотекозавчої персоналії.

Берло Ганна Львівна (1859–1942) – дослідник історії української інтелігенції XIX–XX ст. (біографістика), перекладач, педагог, громадсько-культурний діяч. Закінчила Ольгинську гімназію (1876), працювала викладачем російської мови в гімназіях (1881–1904), автор підручника з російської граматики для шкіл, працювала над складанням

біографічного словника українських діячів (В. Б. Антоновича) та у «Просвіті» Б. Д. Грінченка (1906–1910). Член НТШ у Львові, дійсний член історичної та філологічної секції Українського наукового товариства в Києві (з 1907), з 1919 – науковий співробітник Постійної комісії для складання біографічного словника діячів України, член Постійної комісії для складання словника живої української мови, інших комісій ВУАН. Працювала в заснованій ним «Просвіті» (1906–1910). Автор мовних підручників для молодшої та середньої школи, які перевидавалися багато разів. Публікувала спогади та історичні розвідки, у тому числі з історії роду Берло. Їй належить значний внесок у каталогізацію фондів, створення науково-методичних документів, формування каталогів. Працювала в НБУВ з 1919 р. спочатку позаштатно, з 1920 р. – у штаті до 1933 р., коли була звільнена внаслідок ідеологічних «чисток» 23 серпня 1933 р.

Основні твори: Учебник русской грамматики для младших классов средних учебных заведений. Этимология. – К., 1903; Арсений Берло, епископ Переяславский и Бориспольский: Биографический очерк. – К., 1904. – 56 с.; Учебник русской грамматики для средних учебных заведений. Ч. 2. Синтаксис. – К. : СПб., 1905. – 106 с.; Учебник русской грамматики для младших классов средних учебных заведений. Этимология. – К., 1906. – 96 с.; Учебник русской грамматики для младших классов средних учебных заведений. Этимология. – М.-СПб., 1914. – 96 с.; 3 листування Василя Доманицкого // За сто літ. – К., 1927. – Кн. I. – С. 227–232; 3 минулого. Баришпільський пансіон і П. П. Чубинський // Україна. – 1927. – Кн. 3. – С. 110–117; 3 київського життя 1880–1890 рр. // Там само. – 1928. – Кн. 4; Мої знайомства з деякими українськими діячами // Там само. – 1929. – Берез.– квіт. – № 33. – С. 92–101;

Література: *Герасимова Галина. Берло Ганна // Укр. історики ХХ ст. : Біобібліографічний довідник. Серія «Українські історики». – Вип. 2. – Ч. 1. – К. : Львів, 2003. – С. 20–21.*

Наука и научные работники. Ч. VI. Научные работники СССР без Москвы и Ленинграда. – Л., 1928. – С. 34.

Маляренко Теодосій Йосипович (1885 – ?). Закінчив філологічний факультет Новоросійського університету (1904). У 1908–1910 рр. давав приватні лекції, працював бібліотекарем у Кисловодську. 1912 – співробітник управління Кавказьких вод. 1915–1917 рр. – мобілізований до війська. З 16 червня 1918 р. був призначений помічником діловода в Загальний відділ Канцелярський Міністерства закордонних справ урядовцем 1-го ряду, 1918–1919 рр. – співробітник Міністерства комісаріату закордонних справ. У ВБУ працював на різних посадах з 1919 до 1934 рр. – каталогізатором, ученим діловодом, бібліотекарем,

завідуючим книжковими фондами (1924), бібліотекарем-фахівцем, старшим науковим співробітником тощо. Бібліограф Видавництва ВУАН.

Джерело: Архів НБУВ, оп.1, спр. 396, арк. 155.; оп.1, спр. 140.

Нестеровський Петро Артемович (1870 –?) закінчив філологічний факультет Варшавського університету (1897). Закінчив історико-філологічний факультет Варшавського університету, викладав у гімназіях Варшави, Москви. У квітні 1918 р. виїхав в Україну, з 1919 р. посадив посаду діловода у Відділі Вищих шкіл у Народному комісаріаті освіти. З 15 серпня 1919 р. працював у ВБУ на посаді підстаршого бібліотекаря, заввідділу періодики (1923–1924), заввідділу реєстратури (1926–1927), де здійснювався облік та опрацювання книжок, з 1927 р. – заввідділу орієнталія, працівником секції комплектування (1931). Збирав фонд «Бессарабіка». Мав друковані праці, зокрема з етнографії Бессарабії: «Бессарабские русины» (Російське Географічне товариство присудило за неї срібну медаль), «Матералы по этнографии бессарабских русинов» і «На север Бессарабии».

Література: Наука и научные работники. Ч. VI. Научные работники СССР без Москвы и Ленинграда. – Л., 1928. – С. 278.

Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – С. 31, 41, 43, 52, 101, 103.

Сьогодні ресурс нараховує понад 50 біографічних записів. Подальше поповнення цього ресурсу може стати базою для створення загальноукраїнського масиву бібліотекознавчої біографістики.

Список використаної літератури

1. Боряк Г. В. Національна архівна спадщина України та Державний реєстр «Археографічна україніка»: Архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи / Г. В. Боряк – К., 1995. – 348 с.; Боряк Г. Інформатизація архівної галузі сьогодні: поточні здобутки і завдання формування електронних ресурсів / Г. Боряк // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2004. – № 11. – С. 4–9;

2. Дубровіна Л. Національна архівна інформаційна система: Структура даних. Матеріали для обговорення / Л. Дубровіна, О. Сохань. – К., 1994. – 46 с.

3. Сукало А. М. Розвиток інноваційних технологій у формуванні інформаційних архівних ресурсів України (1991–2003 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.10 / А. М. Сукало ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005.

4. *Корчемна І. С.* Розвиток системи комплектування і обліку рукописних фондів бібліотек України та створення сучасних інформаційних ресурсів (1918–2009) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 27.00.02 / Корчемна Ірина Степанівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 255 арк.

5. *Корчемна І. С.* Організація обліку рукописних документів в Інституті рукопису НБУВ / І. С. Корчемна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. – К., 2007. – Вип. 19. – С. 437–444.

6. *Дубровіна Л. А.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко – К., 1998. – 335 с.

7. *Гарбар Л. В.* Біографічні джерела з історії дослідження української бібліотечної справи (1918–1934) з архіву Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та питання персонологічної реконструкції / Л. В. Гарбар // Волинські історичні записки. – 2010. – Т. 5. – С. 210–219; Гарбар Л. В. Архів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерело до створення словника діячів української бібліотечної справи (1918–1934) / Л. В. Гарбар // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–27 трав. 2010 р.). – К., 2010. – С. 272–273.

Тетяна Дубас,
заввідділу СІАЗ НБУВ

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ НБУВ (2005–2010)

У статті висвітлюється питання видавничої діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського протягом 2005–2010 рр. Визначається роль бібліотеки у вирішенні завдання комплексної розробки проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформатики, національної бібліографії та біографістики, документознавства й архівознавства. Автор підкреслює особливе значення видавничої діяльності у розкритті науково-дослідної роботи бібліотеки. Розглядаються також перспективи розвитку видавничої діяльності НБУВ як науково-дослідної установи.

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, видавнича діяльність, наукова бібліотека, науково-дослідна робота.

Видавнича діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ, Бібліотека) органічно поєднана з основними напрямками наукових досліджень бібліотеки та відображає найважливіші її результати. Визначено чотири пріоритетні напрями, у межах яких виконуються всі науково-дослідні проекти Бібліотеки [8]. Проблеми формування та використання науково-інформаційних ресурсів, інформатизації бібліотек досліджуються Інститутом науково-методичного забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи (директор ін-ту канд. іст. наук О. М. Василенко), Центром формування бібліотечно-інформаційних ресурсів (керівник центру канд. іст. наук Н. В. Стрішенець), Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) (керівник служби д-р іст. наук В. М. Горовий). На створення національної бібліографії України спрямовані дослідження відділу національної бібліографії (заввідділу д-р іст. наук, проф. В. Ю. Омельчук) Інституту науково-методичного забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи. Як національний центр біографічних досліджень НБУВ досягла значних успіхів у дослідженні проблем української біографістики. Так, Інститут біографічних досліджень (директор ін-ту канд. іст. наук В. І. Попик) здійснює наукові дослідження в галузі

теорії і практики національної біографістики; збирає, науково опрацьовує та систематизує біографічні матеріали про видатних діячів української історії і культури. Науково-дослідна робота Інституту рукопису (директор ін-ту чл.-кор. НАН України д-р іст. наук, проф. Л. А. Дубровіна) пов'язана з теоретичною і науково-практичною розробкою проблем писемного джерела в усіх його виявах, властивостях; інститут організовує наукове використання архівного фонду НАН. Інститут архівознавства (директор ін-ту канд. іст. наук Л. М. Яременко) розробляє проблеми архіво- й документознавства, археографії, історії та організації архівної справи за матеріалами, які утворюються в результаті діяльності Національної академії наук, а також організовує наукове використання архівного фонду НАН [7].

Розробляючи в комплексі вищеназвані проблеми, НБУВ завершує їх науковими звітами, монографіями, довідниками, науково-інформаційними виданнями, а також інформаційно-аналітичними та науково-методичними матеріалами. Результати досліджень науковців широко відображаються в наукових працях і статтях. Електронні версії публікацій представлено на сайті НБУВ (www.nbuv.gov.ua).

Для здійснення видавничої діяльності в Бібліотеці створено Науково-видавничий центр, який має власну поліграфічну базу, друкує видання. До його складу входить і відділ наукових видань (редакція журналу «Бібліотечний вісник»). Зі створенням у березні 2009 р. у Службі інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади відділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів відбулася активізація й значне поліпшення видавничого процесу в Бібліотеці. Наявність такого структурного підрозділу (у його складі працює редакційна група), а також власної поліграфічної бази надало широкі можливості для значного розвитку видавничої діяльності НБУВ. Зазначимо також, що 2010 р. Науково-видавничий центр Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського став лауреатом Міжнародного конкурсу на кращий науково-видавничий проект «Наукова книга», організований МААН та Радою з книговидання (м. Москва, листопад 2010 р.) [4].

Необхідно наголосити на тому, що в межах виконання «Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки» здійснювалася реалізація основних завдань, серед яких, зокрема, запровадження нових інформаційних технологій для ведення наукової, науково-інформаційної, культурно-просвітницької та видавничої діяльності, загальної координації та науково-методичного забезпечення з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та документознавства, міжнародного

співробітництва у сферах формування, обміну та використання світових бібліотечних ресурсів [9]. Характеризуючи тематику та основні результати науково-дослідних робіт (НДР), які Бібліотека виконувала у 2005–2010 рр. відповідно до плану відомчих досліджень, слід зазначити, що науковцями Бібліотеки здійснювалися дослідження за науковими напрямками: «Формування і використання науково-інформаційних ресурсів. Інформатизація бібліотек»; «Створення національної бібліографії. Українська біографістика»; «Нові технології збереження, консервації та реставрації бібліотечних фондів»; «Вивчення, збереження та видання української історико-культурної спадщини» [5]. Результати досліджень науковців оприлюднено в підготовлених до друку та виданих наукових працях, публікаціях. Практичним втіленням досліджень розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у процесі демократичних перетворень українського суспільства є підготовка Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади інформаційно-аналітичних продуктів. Важливим здобутком досліджень є також публікація монографій.

Незважаючи на те що скорочення бюджетного фінансування у 2010 р. зумовило погіршення комплектування фондів бібліотеки документами на традиційних носіях, зменшило можливості передплати наукової інформації, унеможливило оновлення матеріально-технічної бази, це спонукало Бібліотеку активніше шукати нові шляхи поповнення фонду й накопичення електронних науково-інформаційних та суспільно значущих ресурсів, удосконалювати бібліотечно-інформаційну технологію на основі впровадження системи автоматизації бібліотек «ІРБІС64», розширити асортимент інформаційно-аналітичних та оглядово-прогностичних матеріалів. У 2010 р. НБУВ взяла участь у підготовці та виданні Національної доповіді «Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015», яка продовжила започатковану НАН України у 2009 р. серію щорічних доповідей із ключових проблем соціально-економічного, суспільно-політичного та культурного поступу сучасної України [3].

Слід зазначити, що поряд з традиційними виданнями Бібліотека випускає і електронні.

У рамках проекту, започаткованого Центром комп'ютерних технологій (керівник центру лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки 2008 р., член науково-технічної ради з питань видавничої справи при Державному комітеті телебачення та радіомовлення України канд. техн. наук Л. Й. Костенко) 2003 р., здійснюється формування та поширення на комп'ютерних носіях упорядкованих за галузевою ознакою науково-інформаційних ресурсів провідних бібліотек

України. Галузеві серії містять тематичну картотеку обсягом 350–400 тис. бібліографічних записів і кілька тисяч повнотекстових документів. Отже, виконується передбачувана Державною програмою розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 рр. (розробку Програми здійснено на виконання розпорядження Президента України від 2 грудня 2003 р. № 396 «Про заходи щодо вдосконалення діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського») організація «поточної підготовки та розповсюдження на дисках для лазерних систем зчитування галузевих серій електронних видань «Бібліотека – суспільству», що створюватимуться шляхом обробки новітніх вітчизняних і світових потоків електронної інформації. Цими серіями започатковується нова складова системи наукової комунікації, що з часом стане основною» [1].

Щоквартально здійснювалася підготовка шести таких галузевих серій системи наукових електронних видань «Бібліотека – суспільству»: «Природничі», «Технічні науки», «Суспільні та гуманітарні науки», «Медицина. Медичні науки» (спільно з Національною науковою медичною бібліотекою України), «Аграрні науки» (спільно з Державною науковою сільськогосподарською бібліотекою УААН), «Бібліотечна справа та науково-інформаційна діяльність». Серії містять також фонд повних текстів авторефератів дисертацій обсягом 5–20 тис. документів. На комп'ютерні носії користувачів (переважно, співробітників НАН України та представників наукових бібліотек з усіх регіонів держави) було записано кілька сотень наукових електронних видань, на яких містилося понад 1 млн документів [2]. Також за результатами наукового напрямку було випущено DVD-диск «Наукова спадщина України. Наукові доповіді на засіданнях Президії НАН України. 1970–2001 рр.» на 178 год загального часу звучання.

Практичною реалізацією результатів науково-дослідної роботи Бібліотеки за означений період стало видання монографій, авторефератів дисертацій, періодичних видань (збірників наукових праць, журналів), довідкових, бібліографічних, науково-інформаційних видань, науково-методичних видань та збірників документів. Серйозними здобутками науковців за підсумками досліджень можна вважати видання монографій, однак, слід зауважити, що у 2010 р. порівняно з попереднім роком їх було видано за кількістю на одну книгу менше. Натомість збільшився випуск авторефератів дисертацій, у 2010 р. було захищено на п'ять кандидатських дисертацій більше, ніж у попередньому році. Збірники наукових праць за назвами залишилися незмінними, але обсяг випуску збільшився. Щодо видання журналів, то тут можемо спостерігати збільшення обсягу випуску за останні два роки. Водночас

зменшилася кількість довідкових, бібліографічних, науково-інформаційних видань (див. табл.). Однак таблиця не містить даних щодо випуску науково-інформаційних видань СІАЗу, про які зазначено вище. Зауважимо, що 2009 р. СІАЗ започаткувала видання нових інформаційних продуктів, зокрема: «Політичні технологи та технології» (48 вип.); «Україна в ХХІ ст.: Трансформаційні процеси і нові перспективи» (2 вип.); «Українські інформаційно-аналітичні центри» (14 вип.); «Криза в суспільних вимірах» (38 вип.); «Мониторинг антикризисного законодавства стран СНГ» (5 вип.). Крім того, 2010 р. вийшли перші випуски бюлетеня «Проблеми інформатизації» (19 вип.); «Місцеві вибори» (16 вип.); «Кримсько-татарська тематика у відображенні електронних ЗМІ» (323 вип.); «Українські ЗМІ про корупцію» (4 вип.). З 2011 р. служба розпочала випуск ряду нових інформпродуктів, зокрема: бюлетень оперативних матеріалів на базі аналізу правової електронної інформації «Громадська думка про правотворення» (вийшло 17 вип.); «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки» (22 вип. + 2 збірки монографічної літератури з цієї тематики, 7 друк. арк.); «Українсько-російські відносини: досягнення та перспективи співробітництва» (11 вип. + 1 збірка монографічної літератури з цієї тематики, 7 друк. арк.); «Фінансова діяльність уряду у відображенні ЗМІ» (4 вип.); «Діяльність уряду у відгуках зарубіжних експертів» (2 вип.); «На шляху реформування українського суспільства: фінансовий аспект» (2 вип.); «Реакція на прийняття Податкового кодексу у регіонах» (3 вип.). Зважаючи на це, необхідно наголосити, що за останні два роки випуск науково-інформаційних видань Бібліотеки збільшився. Що стосується науково-методичних видань та збірників документів, спостерігаємо зменшення випусків.

Таблиця

Обсяг видавничої діяльності НБУВ за 2005–2010 рр.*

Видання	Кількість, обсяг (обл.-вид. арк.)					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Монографії	4 75,28	5 69,61	2 37,89	7 196,74	7 112,23	6 109,76
Автореферати дисертацій	1 докт. 9 канд. 9,0	8 канд. 7,2	1 докт. 10 канд. 9,9	5 канд. 4,5	2 канд. 1,8	7 канд. 6,3

Продовження табл.

Збірники наукових праць	5 136,09	4 118,69	9 168,68	9 171,38	7 140,53	7 161,97
Журнали	53 441,2	53 437,42	53 435,39	53 408,6	54 412,01	54 413,6
Довідкові, бібліографічні, науково-інформаційні видання	7 108,51	10 157,55	7 131,33	11 199,8	7 147,52	5 119,76
Науково-методичні видання та збірники документів	6 33,68	2 10,62	5 131,74	5 108,17	4 56,02	4 52,32

* За даними сайту НБУВ <http://www.nbuv.gov.ua>

Як бачимо, значне місце належить видавничій діяльності НБУВ, відбувся розвиток науково-дослідної діяльності Бібліотеки в сучасних умовах. Кількість і якість друкованої продукції яскраво демонструє, що Бібліотека є науково-дослідним інститутом у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства. Проте необхідно наголосити на тому, що для виконання масштабних завдань Державною програмою розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 рр. було передбачено зміцнення матеріально-технічної бази Бібліотеки. Підкреслимо, що забезпечення видавничої діяльності потребує модернізації поліграфічної бази та комп'ютерних систем. «Планується, зокрема, щорічна модернізація та придбання 50–70 комп'ютерів з відповідним програмним забезпеченням і периферійними пристроями... Для оснащення редакційно-видавничого комплексу планується придбати систему кольорового друку, нові настільні видавничі системи та оргтехніку для оперативного копіювання. Поряд з розвитком бази для традиційного друку створюватиметься ділянка для тиражування електронних видань на компакт-дисках» [1]. Слід констатувати, що не всі основні завдання означеного періоду виконано. Реалізація завдань у повному обсязі залежала від загальної економічної ситуації в державі. Що зроблено: у 2008 р. матеріально-технічну базу редакційно-видавничого комплексу поповнено друкарськими машинами та оргтехнікою для оперативного копіювання.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, отриму-

ючи мінімальну фінансову підтримку, представляє власні інформаційні продукти, що підготовлені до друку, також і в електронному вигляді. З такими виданнями можна ознайомитися на сайті Бібліотеки. З практичного досвіду роботи автор констатує, що процес підготовки видань до друку рухається в напрямі активної «співпраці» редактора з комп'ютером, проте дуже повільно. Бібліотечні редактори застосовують комп'ютерне редагування (цей процес не передбачає виведення на папір варіантів авторського або видавничого оригіналів), виправляючи текст. При цьому редактор вносить усі виправлення в набраний на комп'ютері авторський оригінал самостійно, і оператор комп'ютерного набору для виконання цих операцій йому не потрібен. Можливо в майбутньому, як зазначає проф. З. В. Партико, виникне новий напрям у спеціалізації редакторів – редактори-конструктори комп'ютерних видань [6, с. 359].

Подальший розвиток видавничої діяльності Бібліотеки в умовах інформатизації українського суспільства потребує модернізації видавничого процесу. Отже, з'являється необхідність оволодіння редактором новими комп'ютерними технологіями опрацювання тексту – це робота редактора з текстовими процесорами (ТП), системами редагування (СР), комп'ютерними словниками, енциклопедіями, базами даних тощо. До того ж для отримання бібліографічних довідок та перевірки правильності цитувань у редактора з'явиться можливість використовувати під час підготовки видань мережу Інтернет. У майбутньому виникне необхідність у сучасних комп'ютерних програмах, що забезпечуватимуть можливість автоматизованого й автоматичного редагування текстів.

Список використаних джерел

1. *Костенко Л. Й.* Презентація Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки та заходів на її виконання [Електронний ресурс] / Леонід Йосипович Костенко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/new/04_kiev/kostenko.html. – Назва з екрана.

2. *Костенко Л.* Центр комп'ютерних технологій. Основні результати діяльності у 2005–2010 роках [Електронний ресурс] / Леонід Костенко. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/library/ckt.html>. – Назва з екрана.

3. *Кулаковська Т. Л.* Короткий звіт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського про наукову та науково-організаційну діяльність у 2010 році [Електронний ресурс] / Т. Л. Кулаковська. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/library/zv_2010.html.

4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Електронний літопис Бібліотеки. 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/new/2010.html>. – Назва з екрана.

5. *Онищенко О.* Наукова діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1993–1998) / *О. Онищенко, В. Попроцька* // *Бібл. вісн.* – 1998. – № 3. – С. 7.

6. *Партико З. В.* Загальне редагування: нормативні основи: навч. посіб. / *З. В. Партико.* – Л. : ВФ Афіша, 2006. – 416 с.

7. *Попроцька В.* Короткий звіт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського про наукову та науково-організаційну діяльність у 2005 році [Електронний ресурс] / *В. Попроцька.* – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/library/zv_2005.html. – Назва з екрана.

8. *Попроцкая В. Г.* Научная и издательская деятельность Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского / *В. Г. Попроцкая* // *Вестник БАЕ.* – 2003. – № 1. – С. 60.

9. Про затвердження Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1085 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/law/04_dprnb.html. – Назва з екрана.

Тетяна Касаткіна,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ,

Володимир Касаткін,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

ЕКОЛОГІЧНЕ ІНФОРМУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ СУСПІЛЬНО ЗНАЧУЩИЙ НАПРЯМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

У статті висвітлюється роль і місце сучасних бібліотек у системі обробки, збереження, аналізу та поширення екологічної інформації. Аналізується значення бібліотечних установ у вдосконаленні використання екологічних інформаційних ресурсів для широких верств суспільства.

Ключові слова: екологічна інформація, бібліотека, інформаційне забезпечення.

Важливу роль у забезпеченні гармонійного співіснування людини і природного середовища відіграє поінформованість суспільства про можливі ризики споживацького ставлення до природних ресурсів, про наслідки порушення балансу в результаті втручання людини в природні системи, з одного боку, а також популяризація впровадження екологічного підходу в усі сфери діяльності – з іншого. Бібліотеки на сьогодні покликані створити необхідні умови для того, щоб привернути увагу до вирішення вже існуючих та попередження можливих екологічних проблем шляхом забезпечення читачів цілісною інформацією про довкілля.

Питання екологічного інформування є актуальною темою досліджень бібліотекознавців, журналістів, екологів. Проблеми поширення екологічних знань розглядаються в працях І. Романченко [4], В. Лучанської, Д. Олтаржевського [2]. У сучасних дослідженнях наголошується на необхідності створення системи інформаційно-бібліотечного забезпечення екологічною інформацією науки та суспільства.

Проблема охорони і збереження навколишнього середовища досить складна: потрібно залучати величезну кількість природничих дисциплін, посилюючи їх взаємодію із суспільними науками. Такий міждисциплінарний підхід допомагає єднати зусилля науковців і практиків, ураховувати сукупність факторів конкретної ситуації [7].

Тому бібліотеки мають виступити об'єднаним фактором екологічних знань зі знаннями гуманітарними з метою їх адаптації для невідповідного читача та інтеграції в суспільство.

Особливість інформаційної функції сучасної бібліотеки полягає в тому, що вона реалізується в тісній взаємодії з іншими суб'єктами інформаційного процесу, з використанням різних каналів поширення інформації. Бібліотека активно бере участь в оцінці, інтерпретації і фільтрації інформації, у встановленні певних зв'язків між інформаційними масивами з метою забезпечення доступу користувачів до широкого спектра джерел соціально значущої інформації [3].

Еколого-просвітницька діяльність бібліотек України сьогодні – це інформування громадськості про природоохоронні заходи та соціально значущі дати екологічного спрямування, сезонні акції екологічних організацій, формування екологічної свідомості підростаючого покоління, що спонукає користувачів бібліотек до роздумів над проблемами охорони навколишнього середовища.

У системі екологічного інформування роль бібліотек обумовлюється:

- наявністю інформаційних ресурсів;
- відкритістю та доступністю інформації;
- впровадженням сучасних технологій;
- кваліфікованими кадрами [6].

Кваліфіковані кадри бібліотечних установ є гарантією якості інформації. Цьому питанню приділяє велику увагу М. А. Янковська, стверджуючи, що для захисту нашого навколишнього середовища питання надійних джерел інформації має вирішальне значення.

Професіональні бібліотекарі не можуть нести відповідальність за створення досліджень з навколишнього середовища, але вони, безумовно, можуть нести відповідальність за надання допомоги у створенні, організації, архівуванні та отриманні обґрунтованих екологічних масивів інформації [8].

Проблема забезпечення інформаційними ресурсами екологічного спрямування досить складна, тому що екологічна інформація порушує різноманітні екологічні теми; представлена в різних форматах – друкованих, візуальних, звукових записках, електронних і швидкозростаючих інтернет-ресурсах; постійно генерується і вміщує об'єднання різних авторів та структур – учених, державні установи, комерційні видавництва, екологічні рухи, професійні і приватні організації, екологів, викладачів, журналістів і бібліотекарів. Таким чином, формування інформаційних ресурсів з екології відбувається шляхом:

- поповнення фонду бібліотеки екологічною літературою;

- створення власних ресурсів;
- використання мережі Інтернет.

Вільний доступ до екологічної інформації забезпечується відповідно до положень Орхуської конвенції про доступ до екологічної інформації, яка серед іншого має на меті сприяти поширенню екологічних знань для кращого розуміння процесів, пов'язаних з навколишнім середовищем і сталим розвитком, і заохочувати всебічну поінформованість громадськості щодо рішень, які мають вплив на стан навколишнього середовища та сталий розвиток, і її участь у процесі прийняття таких рішень [5].

Незважаючи на те що офіційні природоохоронні органи зобов'язані надавати екологічну інформацію на запити громадськості, існують деякі незручності – інформація надається неоперативно і стисло, а іноді інформації в державних органах може взагалі не бути. У свою чергу бібліотеки мають здійснювати інформаційне забезпечення запитів керівників і провідних спеціалістів державних та громадських екологічних структур, забезпечуючи реалізацію екологічного законодавства та створюючи комфортні умови безперервного вільного доступу до інформації.

Бібліотекар та бібліотекознавці мають навички зіставлення, відстеження, управління і звітності інформаційних потоків, досвід зберігання і пошуку інформації, необхідні для дотримання вільної інформації згідно з чинним законодавством.

Зберігання й пошук інформації, каталогізація та класифікація, індексування, використання метаданих відіграють роль у забезпеченні організації інформації, захищеної від небезпеки її втрати [9].

Розвиток екологічного інформування в сучасній бібліотечній діяльності набуває дедалі більших масштабів. Залучення ресурсів мережі Інтернет до активного інфотворення підвищує ефективність сучасного інформаційного виробництва. Створення електронних екологічних баз даних є проявом адаптації бібліотечних установ до вимог і потреб суспільства. Бібліотекам необхідно шукати ефективні інноваційні методи роботи з усіма верствами населення, використовувати можливості всіх доступних інформаційних технологій, взаємодіяти з природно-ресурсними і природоохоронними, громадськими екологічними організаціями, науковими центрами, освітніми установами, з міжнародною спільнотою.

Об'єднання зусиль і спільні дії бібліотек, громадськості, державних служб, навчальних установ сприятимуть посиленню інтересу населення до проблем екології, а значить, і вихованню екологічної культури.

Співпраця з органами державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, керівниками і фахівцями підприємств сприятиме поповненню наявних у бібліотеках баз даних,

у т. ч. електронних, інформації про екологічний стан, екологічні тенденції розвитку, джерела забруднення довкілля і продуктів харчування, про інші соціально-економічні фактори.

Для розвитку сучасних бібліотек у напрямі забезпечення екологічною інформацією суспільства необхідно вирішити такі завдання:

- надання постійної інформаційної підтримки навчального процесу та науково-дослідницької діяльності студентів, аспірантів, науковців;
- активізація роботи бібліотеки в поширенні знань з охорони навколишнього середовища;
- формування нових форм співробітництва з державними та громадськими екологічними організаціями;
- надання відкритого доступу до інформації користувачам на високому професійному рівні з використанням нових інформаційних технологій;
- залучення молоді до участі в рухах і заходах на захист і збереження рідної природи;
- запровадження інноваційних форм індивідуальної та масової роботи з екологічної просвіти [6].

Як зазначає В.Горовий, д-р іст. наук, «для ефективного застосування національних інформаційних ресурсів необхідне вдосконалення відповідних методик у відповідності зі специфікою сьогодення.

Серед основних напрямів цієї діяльності – уніфікація інформаційних ресурсів за формою їх вираження, згідно з вимогами сучасності – оцифрування інформаційних масивів на всіх наявних видах носіїв, розвиток кооперації інформаційних фондів, баз даних, удосконалення методів управління цими масивами, налагодження суспільно доступної інформації про їх зміст, підготовка інформаційними працівниками відповідних ресурсів для найбільш зручного використання замовником, удосконалення дистантних форм обслуговування користувачів як перспективний шлях розвитку й організації використання інформації, удосконалення діяльності електронних бібліотек та інших форм відкритого доступу до інформаційних ресурсів, удосконалення системи правового забезпечення використання вітчизняних інформаційних ресурсів України і в глобальному інформаційному просторі» [1].

Сьогодні можна констатувати, що перед бібліотеками поставлене нелегке завдання виступити головним інформаційним навігатором екологічних знань, визначити організацію та класифікацію екологічної інформації в системі її поширення, забезпечити швидкий, вільний доступ до інформаційних ресурсів екологічної тематики.

Таким чином, сучасна бібліотека є центром збереження інформації, гарантує надання якісних послуг у процесі екологічного інформування суспільства та забезпечує розвиток екологічного інфотворення.

Список використаних джерел

1. *Горовий В.* Бібліотеки як інформаційні центри української інформатизації / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2009. – Вип. 25. – С. 23–35.

2. Висвітлення екологічної тематики на сторінках сучасної української преси (засади, проблематика, досвід, жанрові форми та мовностилістичні прийоми) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / Д. О. Олтаржевський ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2004. – 16 с. – укр.

3. *Гранчак Т.* Бібліотеки в системі політичної комунікації: тенденції розвитку та завдання / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – Вип. 30. – С. 7–26.

4. Діяльність бібліотек по формуванню екологічної культури дітей (друга половина ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / І. Г. Романченко; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2006. – 19 с. – укр.

5. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) (Конвенцію ратифіковано Законом № 832–XIV (832–14) від 06.07.99). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_015. – Назва з екрана.

6. *Панасюк Т. Г.* Бібліотека ВНЗ в системі екологічної інформації та культури [Електронний ресурс] / Т. Панасюк // Бібліотека в освітньому просторі. Інформаційний бюлетень. – Хмельницький, 2008. – № 5. Електр. дані та прогн. – Режим доступу: http://library.tup.km.ua/about_library/metodob/Buletten05/bul5_1.htm. – Назва з екрана.

7. *Шпак А.* Гармонізуючи відносини соціуму з довкіллям / А. Шпак, П. Черинько, Т. Полторацька // Вісн. НАН України. – 2011. – № 2. – С. 23–36.

8. *Jankowska M. A.* The Need for Environmental Information Quality [Electronic resource] / M. A. Jankowska // Associate Network Resources Librarian. – Mode of access: <http://www.istl.org/00-spring/article5.html>. – Title from the screen.

9. McCulloch I. Public Access to Environmental Information – the Librarian's Rôle [Electronic resource] // Electronic Resources Librarian, Centre for Ecology and Hydrology: United Kingdom. – Mode of access: nippur.irb.hr/euraslic/ABSTRACTS/ian.do. – Title from the screen.

Наталія Кунанець,

старш. наук. співроб. кафедри інформаційних систем та мереж Національного університету «Львівська політехніка», заст. директора з наукової роботи НТБ Національного університету «Львівська політехніка», канд. іст. наук, доцент

**БІБЛІОТЕКИ СТУДЕНТСЬКИХ ТОВАРИСТВ:
ДО ІСТОРІЇ ПИТАННЯ**

У статті досліджується питання функціонування бібліотек студентських товариств у ХІХ – першій половині ХХ ст.

Ключові слова: бібліотека, студентські товариства, соціальні комунікації.

Останнім часом особливої актуальності набуває вивчення культурних надбань, роботи культурно-освітніх осередків та діячів української культури, громадських і просвітницьких рухів, що сприяли українському соціокультурному розвитку. Осмислення та об'єктивне відтворення історії бібліотечної справи Західноукраїнського регіону як складової вітчизняної історії культури, висвітлення її особливостей, зумовлених своєрідністю історичного розвитку, потребує вивчення на новій джерельній базі історії як окремих бібліотек, повернення імен неzasлужено забутих діячів бібліотечної справи, так і бібліотечної інфраструктури в контексті соціокультурного середовища загалом. Особливо в цьому сенсі цікава діяльність студентських бібліотек, як унікальне явище в бібліотекознавстві України. Такого виду книгозбірні діяли лише на західноукраїнських землях.

До вивчення діяльності окремих книгозбірень зверталось чимало дослідників, проте не робилося спроб окреслити їх специфічних особливостей, притаманних їм як окремім видовій складовій бібліотечної інфраструктури.

Мета статті – узагальнити інформаційний контент про діяльність цих книгозбірень у контексті розвитку соціальних комунікацій на західноукраїнських землях.

Перше товариство у листопаді 1870 р. студенти-українці, що навчалися у Львівському університеті, заснували під назвою «Академічна бесіда» [1], яке мало об'єднувати студентів-українців усіх факультетів [1. – Од. зб. 15]. Однак під час обговорення його статуту через ідеологічні переконання погляди розділилися настільки кардинально, що відбувся

розкол, який призвів до виникнення в лютому 1871 р. двох об'єднань: «Академічний кружок» [1. – Од. зб. 15] – москвофільського спрямування та народницьке допомогове товариство «Дружній лихвар», статут якого був затверджений лише 30 березня 1871 р. [2]. У той самий період виникла книгозбірня Академічного гуртка істориків (1879 р.) Львівського університету.

Товариство «Дружній лихвар» упродовж своєї діяльності було неодноразово реорганізоване та перейменоване на «Академічне братство», а згодом на «Академічну громаду», однак це не позначилося на основних напрямках його роботи. Заснована товариством книгозбірня діяла впродовж усього періоду його існування, керуючись провідними засадами бібліотекознавства цього історичного періоду.

У статуті «Дружнього лихваря», затвердженому в тому самому році, визначалася необхідність «через заложенне бібліотеки і отворенне читальні вчинити з Лихваря прав'янивий осередок академічного життя, осередок для виміни гадок, для сходин та дискусій наукових, коротше – осередок для духовного руху Русинів-академіків [студентів]» [3]. У ньому також були передбачені заходи щодо створення бібліотеки, а саме: «Скуповувати наукові книжки и скрипта, и ті бідним членам випозичати. Старатися о заложенне власної бібліотеки з наукових книжок» [3. – Ф.116. – Од. зб. 20]. Згодом, у 1874–1875 рр., товариство перетворюється на літературно-наукове, статут якого декларував практичні заходи щодо створення бібліотеки: винаймання кімнати для «книговні товариства», обрання бібліотекаря з членів товариства, покладення опікунських обов'язків на почесних членів [3. – Ф.116. – Од. зб. 20] для досягнення ефективного матеріального сприяння.

Водночас спілці «Академічській кружок» [4], що об'єднувала студентів для організації наукових та літературних відчитів, також вдалося сформувати невеличкий бібліотечний фонд. «Академічській кружок» мав «власний льокаль з трьох кімнат», наданий йому «Народним Домом». У цих кімнатах розташувалися читальний зал і бібліотечний фонд [5]. Підтримували діяльність студентської спілки «Народний Дім» та «Ставропігійський інститут». Спілка видавала журнал «Друг», саме це, очевидно, приваблювало до товариства М. Павлика, А. Заклинського, А. С. Петрушевича [6], В. Лукич-Левицького [7] та І. Франка, які були його членами. Роботою цього товариства цікавився й активно впливав на його діяльність М. Драгоманов [8]. Він піддавав «безоглядній критиці життя галицької світської інтелігенції, яка не дуже-то дбає про те, щоб стати справді мізком своєї нації, справжньою *intelligentio* і переконував у необхідності створення бібліотек для сту-

дентів [9]. Бібліотекою цього товариства опікувався І. Франко, який деякий час перебував на посаді її бібліотекаря [10].

У 1876 р. товариство «Дружній лихвар» розгорнуло активну науково-інформаційну роботу і фактично стало «осередком духових змагань народівців академіків... через відчити, діскусії наукові, музикально-декламаторські вечорниці, заложене бібліотеки», «центром наукової праці молоді» [11], тобто було «центром наукової праці молодіжи» [11].

Діяльність мережі бібліотек товариства українських студентів Львівської політехніки «Основа» [12] була органічно поєднана з розвитком цієї наукової спілки, заснованої у 1897 р. [13]. Об'єднання налаштувало своїх членів на отримання доброї фахової освіти, координувала наукові вподобання своїх членів, завоювавши позиції центру наукового спілкування українських студентів Львівської політехніки [14]. Структурний розподіл спілки відбувався відповідно до спеціалізації відділень навчального закладу – на шість наукових підрозділів: мистецьку секцію, яка об'єднувала студентів архітектурного відділу і рисувальної групи, та гуртки: механіків, хіміків, рільників, лісників та інженерії, – вплинув на тематичний склад фондів. Наявність спеціальних комісій – для вироблення технічної термінології – термінологічної, для організації вечорів відпочинку – забавової, а також хорової та кількох тимчасових для окремих потреб – формували напрями роботи спілки, що також зумовлювало тематико-типологічний профіль комплектування бібліотек [15]. Як й інші спілки, об'єднання впродовж своєї історії постійно зазнавало перешкод та утисків з боку влади, що змушувало неодноразово переглядати та редагувати для перезатвердження статут, але до 1939 р. згуртовувало навколо себе творче студентство. Бібліотека товариства розпочала формуватися з перших днів діяльності, оскільки необхідність утримувати «свій льокаль, читальню і бібліотеку» була статутно задекларована на рівні з іншими напрямками роботи, серед яких організувати «наукові відчити та дискусії, літературні вечори, артистичні концерти, театральні вистави» [16], видавати підручники та часописи. Керівництво бібліотекою здійснював відділ товариства.

У 1932 р. рада професорів Ветеринарної академії затвердила статут [17] товариства «Ватра», яке об'єднувало 55 членів і мало власне приміщення, у якому розташувалася бібліотека. Проте з 1938 р. товариство загальмовує роботу, до якого належать лише 25 студентів [18]. Сповільнюється і до цього незначне збільшення фонду бібліотеки. З такими періодичними перервами у роботі товариство та його бібліотека проіснували до 1939 р. Досвід українських студентських об'єднань переймають товариства польських та єврейських слухачів вищих шкіл. Важливість

бібліотечної діяльності в цих товариствах демонструє той факт, що в назві більшості з них фігурувало слово «читальня» чи «бібліотека». Однією з найперших серед студентських спілок, створених польськими слухачами вищих шкіл, у 1861 р. виникає товариство Братньої допомоги слухачів Львівської політехніки, яке залучало студентів цього навчального закладу до наполегливого та всебічного вивчення фахових наук [19], заснувало власну книгозбірню, вважаючи її діяльність одним із засобів досягнення мети товариства.

Незважаючи на розгортання роботи з 1865 р., діяльність «Товариства братньої допомоги слухачів рільничої школи в Дублянах» узаконило Галицьке намісництво лише у квітні 1881 р. [20], яке організувало дозвілля студентів та позааудиторне навчання, для інформаційного сприяння цим заходам засновано свою бібліотеку. Бібліотеці цього товариства вдалося організувати роботу в такий спосіб, щоб поповнювати матеріальний фонд товариства [21] та відігравати важливу роль у діяльності спілки. На початку 90-х XIX ст. робота «Товариства братньої допомоги слухачів рільничої школи у Дублянах» припиняється, і тільки на початку XX ст. простежується її поживлення. Відповідно до інтенсивності розвитку спілки здійснюється діяльність його бібліотеки, яка згодом реорганізовується в бібліотечно-видавничий відділ, що видавав конспекти лекцій професорів і перекладав з іноземних мов навчальну літературу.

У 1867 р. [22] виникла ще одна спілка, яка отримала назву Академічна читальня [23], і орієнтувала свою роботу на потреби студентів університету та Львівської політехніки з метою сприяння у вивченні різноманітних наук [24]. Для інформаційного забезпечення діяльності наукових гуртків товариства, які залучали слухачів університету до дослідницької роботи [25] за широким спектром тем, об'єднання заснувало книгозбірню, читальню часописів та присвячувало багато уваги публікаціям праць своїх членів, тому розширювало межі видавничої діяльності. Основні засади роботи товариства в бібліотечному напрямі декларувалися у статуті: утримувати читальню у відповідному стані, займатися придбанням та реєстрацією часописів, видавати книги та утримувати в порядку щоденники, каталоги, пильнувати за дотриманням статуту читальні [26].

Функції книгозбірні, заснованої у 1875 р. товариством «Бібліотека слухачів права», полягала у сприянні членам об'єднання в досягненні статутних цілей – формування потреби в самостійному вивченні юридичних наук [25], сприяння науковим дослідженням студентів-поляків юридичного факультету Львівського університету. Спілку зареєстровано намісництвом Львова 20 лютого 1875 р., а її назва визначала тематич-

ний напрям її діяльності. Статут товариства неодноразово змінювався впродовж кількох років [27], проте завжди декларував можливість досягнення мети товариства через утримання бібліотеки з фондом відповідної тематики [27. – Арк. 10]. Хоча товариство «Бібліотеки слухачів права» не розгортало такої інтенсивної діяльності як Академічна читальня, а його діяльність була зосереджена лише на об'єднанні студентів, що навчалися на факультеті права, проте ініціатива майбутніх правників неадекватно сприймалася владою, яка з часом намагалася обмежити діяльність товариства та вступ до нього студентів інших навчальних закладів. Бібліотека слухачів права та Академічна читальня співпрацювали у видавничому напрямі, завдяки якому товариствам вдавалося отримувати додаткові засоби для поповнення фондів бібліотек. Товариства випускали скрипти (видруковані на друкарській машинці стенограми лекцій і розмножені у будь-який можливий спосіб) з лекціями викладачів університету, але це викликало протести з боку університетської влади [28]. Видання цих матеріалів було значною підмогою для членів товариства у підготовці до іспитів [29], оскільки у видрукованих текстах подавалися лише основні матеріали [30].

Згодом розпочали активну роботу товариство «Бібліотека слухачів медицини Львівського університету», гурток хіміків слухачів Львівської політехніки, створені у 1896/1897 навчальному році, а при них виникають книгозбірні.

З метою поглибленого вивчення ветеринарних наук студентами Вищої ветеринарної школи у 1882 р. засновано товариство «Бібліотека слухачів ветеринарії у Львові». У 1887–1888 рр. його реорганізовано в польське об'єднання «Братньої допомоги слухачам ветеринарії» [31] з тими самими статутними завданнями. Для досягнення поставленої мети засновано бібліотеку.

Товариство слухачів-українців медичного факультету університету – «Медична громада» – виникло у 1910 р. [32, с. 59] і вважало за необхідне «створити якнайбільше правдивих лікарів-суспільників, лікарів-громадян, передати їм у дальше життя якнайкращі елементи людського характеру – високі принципи лікарської етики й виховати у рідному народові здорові тілом і душею непереможні в шляхетному змаганні кадри молодих лікарів-громадян» [33]. Одним з напрямів роботи була організація бібліотеки [33], оскільки члени товариства були переконані, що «Мед[ична] Громада лише тоді може добре розвиватися, як буде мати відповідну бібліотеку» [32, с. 94]. Діяльність цих книгозбірень обумовлювалася статутами самих спілок, у яких визначалася вагомість цих складових для розвитку товариства в цілому. Посаду бібліотекарів

обіймали самі студенти, організовуючи фонди на власний розсуд. Створення студентських наукових організацій при вищих навчальних закладах сприяло задоволенню наукової і соціальної потреби активної участі молоді в науковому житті краю, керуванню інтересами студентів, організації науково-дослідної роботи відповідно до фаху, а також доступу до найновішої наукової літератури, що накопичувалася у фондах бібліотек цих товариств.

Не менш важливим досягненням їхньої діяльності була єдина правова санкціонована можливість заснування організації, функціонування якої набувало форми самоврядування, створювало механізми інтеграції студентів різних факультетів навчальних закладів у структуру міста, а також налагодження близьких товариських контактів з іншими вузькоспеціальними товариствами, що, як можна встановити з таємних наказів намісництва, мало певною мірою характер політичної діяльності. Незважаючи на обіцянку свобод, товариствам доводилося впродовж років очікувати на затвердження статутів, що не сприяло їх поступальній роботі. Спілкам доводилося вигадувати способи, щоб обійти прискіпування влади, постійно змінюючи статутні форми існування – від кооперативу до самопомогової спілки.

Таким чином студентським спілкам вдалося розгорнути вмотивовану бібліотечну інфраструктуру, яка посіла достойне місце в системі соціальних комунікацій регіону.

Список використаної літератури

1. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів – Ф. 166, оп. 1. – Од. зб. 8. – Арк. 7.
2. Статут українського студентського товариства взаємодопомоги при Львівському університеті «Дружній лихвар» з 1870 р. // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 166. – Од. зб. 1. – 22 арк.
3. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 1, оп. 1. – Од. зб. 199. – Арк. 6.
4. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах / І. Франко. – Львів, 1975. – Т. 41. – С. 373.
5. Крушельницький А. Іван Франко / А. Крушельницький. – Львів, 1928. – С. 19.
6. Диплом про присвоєння А. С. Петрушевичу звання почесного члена товариства «Академічний кружок». 1872 // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 77. – Од. зб. 2. – 7 арк.
7. Назарук О. Хроніка руху української академічної молодіжи у Льво-

- ві / О. Назарук, О. Охрімович // Історичний огляд життя в студентських українських організаціях, зібрав і видав З. Кузеля. – Львів, 1908. – С. 17.
8. Записки НТШ. – 1903. – Кн. V, т. 55. – С. 14.
9. *Свенціцький І. Драгоманов і галичане* / І. Свенціцький. – Львів, 1922. – С. 5.
10. *Крушельницький А. Іван Франко* / А. Крушельницький. – Львів, 1928. – С. 20.
11. *Франко І. З історії української молодіжи в Галичині, 1871–1884* / І. Франко // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – 1903. – Т. 55, кн. V. – С. 13.
12. *Ганкевич Я. Товариство українських студентів політехніки «Основа» у Львові* / Я. Ганкевич // Історичний огляд життя в студентських українських організаціях, зібрав і видав З. Кузеля. – Львів, 1908. – С. 78.
13. Енциклопедія українознавства. Словникова частина / під ред. В. Кубійовича ; перевид. в Україні. – Львів, 1996. – Т. 5. – С. 1894–1895.
14. Протокол зборів товариства від 19.03.1912 р. // ДАЛО. – Ф. 293, оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 23.
15. Товариство українських студентів політехніки «Основа» у Львові // Шляхи. – 1914. – Ч. 12/13. – С. 202–203.
16. Протокол зборів товариства від 19.03.1912 р. // ДАЛО. – Ф. 293, оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 23.
17. З діяльності товариства українських ветеринарних медиків «Ватра» у Львові // Студентський вісн. – 1938. – Ч. 1/2. – С. 48–49.
18. *М. М-юк Грац* / Д-р М. М-юк // Студентський вісн. – 1936. – Ч. 3. – С. 29.
19. Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. – Lwów, 1907. – S. 381.
20. ЦДІА у Львові. – Ф. 146, оп. 25. – Спр. 1249. – Арк. 38–39.
21. *Токарський Ю. Дубляни: історія аграрних студій 1856–1949* / Ю. Токарський // Львів. держ. аграрний ун-т. – Львів : Ін-т українознавства НАН, 1996. – С. 208.
22. Statut towarzystwa czytelní akademickiej w uniwersytecie lwowskim. – Lemberg, 1867. – S. 1.
23. Początki działalności Cytelní Akademickiej we Lwowie 1867–1877 // Roczniki Biblioteczne. – 2001. – S. 199–214.
24. Statut towarzystwa czytelní akademickiej we Lwowie. – Lwów, 1879. – S. 3.
25. Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. – Lwów, 1907. – S. 379.
26. Statut towarzystwa czytelní akademickiej w uniwersytecie lwowskim. – Lemberg, 1867. – S. 3.
27. ЦДІА України у Львові. – Ф. 146, оп. 25. – Спр. 47. – Арк. 1–92.

28. XVII Sprawozdanie Rady Zawiadowczej Towarystwa Biblioteka Sluchaczów Prawa we lwowie z czynności za czas od 5 listopada 1889 do 10 października 1890. – Lwów, 1890. – S. 3.
29. VIII Sprawozdanie Rady Zawiadowczej Towarystwa Biblioteka Sluchaczów Prawa we lwowie z czynności za czas od 24 października 1881 do 1 listopada 1882. – Lwów, 1882. – S. 4.
30. Początki działalności Cytelni Akademickiej we Lwowi 1867–1877 // Roczniki Bibliotecne. – 2001. – S. 199–214.
31. *Kulczycki W.* Wspomnienia z pierwszych lat Lwowskiej Uczelni weterynaryjnej / *W. Kulczycki.* – Lwow, 1932. – S. 5.
32. *Беч Л. З.* Начерк історії Медичної громади (1910–1925) / *Л. З. Беч* // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної громади. – Львів, 1935. – С. 59.
33. ДАЛО. – Ф. 299, оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 49.

Ольга Москвич,

аспірантка Волинського національного університету ім. Лесі Українки

МОЛОДИЙ ДОСЛІДНИК У СУЧАСНІЙ МЕДІАРЕАЛЬНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено філософсько-культурологічний аналіз медіареальності та висвітлено її вплив на сучасний науковий простір. Розглянуто особливості наукової діяльності молоді в умовах інформаційного суспільства, визначено роль медіакультури та медіаосвіти, а також специфіку роботи з медіатекстами.

Ключові слова: медіа, медіареальність, медіакультура, медіаосвіта, медіатекст, молодь, наука, фотографія, комунікація.

У сучасних умовах тотальної візуалізації та віртуалізації суспільства, глобального зв'язку та культурного взаємопроникнення змінюється становище людини у світі. Життя протікає в інформаційному середовищі – так званій медіареальності. Прикметною рисою нової реальності є панування образу, як основного засобу впливу на людину. Сучасне суспільство перебуває у стані радикальних трансформацій, адже змінюється людське сприйняття світу. Звичайно, наукова спільнота, особливо покоління молодих дослідників, не може залишитись осторонь цих глобальних змін людської свідомості – виникає потреба в осмисленні ряду нових та неоднозначних явищ. Сьогодні сказати, що медіа та екранні технології вплинули на всі сторони життя соціуму, на хід думок, поведінку, уяву – це лише констатувати явне, оскільки зміни видимі та безповоротні. Медіареальність потребує нового підходу до проблеми співвідношення символу та образу, конкретно-чуттєвого й абстрактно-розумового пізнання, формування ідентичності, проблеми достовірності та інших актуальних питань. Переломна ситуація в сучасній культурі зумовлена тим, що медіареальність рішуче відволікається від вербального тексту до візуального образу, від глибини до поверхні, від чіткості бінарних опозицій до співіснування і єдності їх в образі.

Інтерес до феномену медіа як до пріоритетної сфери існування сучасної людини невпинно зростає. Результатом зацікавлення наукової спільноти ситуацією, що виникла, є сучасний медіадискурс – філософський, культурологічний, соціологічний. Аналізу медіареальності присвячено

численні праці зарубіжних та українських дослідників, наукові конференції, круглі столи, форуми і т. п. Дослідження феномену медіа, його специфіки та впливу на суспільство здійснено в працях В. Беньяміна, А. Базен, Р. Барта, Ж. Бодріяра, М. Маклюєна, Х. Ортега-і-Гассета, Н. Лумана, В. Флюссера, С. Зонтаг, Н. Кирилової, В. Нуркової та ін. Значний внесок у розвиток теорії медіа та їх нового осмислення здійснює Російський дослідницький центр медіафілософії, створений у 2007 р. в Санкт-Петербурзі під керівництвом професора В. В. Савчука [7]. У рамках роботи центру щорічно проводяться міжнародні міждисциплінарні конференції, видаються збірки наукових праць, присвячені різним аспектам медіареальності. Зокрема, слід відзначити дослідження В. Савчука, С. Лішаєва, Г. Хайдарової та ін. Українська наукова спільнота також активно долучається до світових тенденцій дослідження медіареальності, її основних проблем та дискусійних питань, що демонструє збільшення публікацій на медіаєматику, проведення науково-практичних та молодіжних конференцій присвячених, різноманітним сторонам сучасного інформаційного простору.

Термін «медіа» (від латин. *media*, *medium* – засіб, посередник) введений у ХХ ст. канадським соціологом М. Маклюєном для визначення феномену масової культури (*mass-media*). Однак дедалі частіше в сучасних гуманітарних науках поняття «медіа» розглядається як неоднозначне, суперечливе, невизначене. Дослідження історії медіа показують, що феномен медіа є однією з найстаріших форм взаємодії людини і світу, її самопізнання. Наприклад, раннім медіа можна назвати ритуал. З розвитком суспільства культурними, технологічними та політичними змінами трансформується і трактування поняття медіа. На думку Ж. Бодріяра, саме існування книги, як і діяльність, що супроводжувала її появу, є певним способом упорядкування світу, його читання і кодування. Ця діяльність має раціональний характер, але також значно пов'язана з уявою. Основні риси стародавньої та середньовічної медійності – логоцентризм, наявність трансцендентності, існування людини і світу в межах опозиції «справжнє – несправжнє». Класична картина світу змінюється в ХІХ ст. у бік сучасності або постсучасності. У межах філософського знання зміни визначаються як переорієнтація філософської уваги з об'єкта пізнання на суб'єкт пізнання. Одним з рушійних поштовхів до нового способу пізнання і самопізнання став іконічний поворот, при якому в центрі практик самопізнання людини став образ (образ, який отримав онтологічну самостійність). Технічна основа медіареальності – поява фотографії та можливості створення безмежної кількості копій та їх редагування, що призводить до деваль-

вації поняття оригіналу та об'єктивного відображення реальності. Фотографія стала початком творення нової реальності, адже вона механічно, надприродно інтенсифікувала людський зір, показавши світ таким, яким його раніше не бачили. Продуктом нової творчої діяльності стали численні конструкти реальності, які й утворюють сучасну медіареальність, яка претендує на те, щоб стати «реальною реальністю» [6]. Згідно з теорією Ж. Бодріяра, варто говорити не лише про зміни у сприйнятті світу за допомогою фотографії (а сьогодні й ряду інших медіаобразів), а й про «мутації» самої реальності, адже «...світ, зафіксований камерою, – це вже не той світ, яким він був раніше. Він змінюється в той самий момент, коли його фотографують. Велика таємниця – пізнати, що таке світ, який отримав право на свій образ. Це вже не природній світ, це щось інше – надприродне, ірреальне» [4]. У чому ж полягає особливість сучасної медіареальності, у чому її привабливість і небезпека?

На думку Н. Лумана, не варто звинувачувати медіа у свідомому викривленні реальності – необхідно розуміти, що для медіа немає об'єктивного та суб'єктивного, справжнього і спотвореного, істинного та хибного. Медіареальність близька до міфу, і як будь-який міф, вона не абсолютно фантазійна, вона структуровано поєднана із соціокультурною реальністю: політиці відповідають новини, економіці – реклама, мистецтву – розваги, науці – інформація. Таким чином, медіа, з одного боку, поглиблює розрив між світом і людиною, а з іншого – з'єднує роз'єдане. Однак через десакралізацію культури, відсутність трансцендентного виміру життя сучасної людини, медіа виступає не як засіб, а як середовище. У цьому і полягає основна проблема сучасної медіареальності – посередника, що захоплює владу, визначає координати людського пізнання, цілі і зміст поведінки людини, структуру думок [6].

Сьогодні термін «медіа» найчастіше вживається для визначення сукупності технологічних засобів та прийомів, які слугують для передачі конкретному споживачу інформаційного повідомлення в тому чи іншому вигляді; це культурні форми, що з'єднують технологію, інститути, і соціокультурні значення, які вибудовуються навколо них. На думку російського медіафілософа В. В. Савчука, специфіка феномену медіа, а отже і його дослідження, в тому, що медіа не лише (а можливо, і не стільки) предмет пізнання, а й умова пізнання, умова дії, умова думки. У цьому контексті філософське пізнання медіареальності передбачає постановку актуальної проблеми впливу результатів високіх технологій, науки і техніки, тобто медійного простору на людину, молодь, суспільство, культурний та науковий простір. Отже, сучасний інформаційний простір активно впливає на культурні, соціальні,

психологічні цінності, формуючи та змінюючи людські установки та моделі поведінки. Медіа посідають особливе місце в житті кожного, утворюючи своєрідну систему неформальної освіти. Особливо гостро проблема місця і ролі медіа стоїть стосовно молодого покоління, яке росте, виховується, вчиться, формується в медіапросторі. Феномен медіа сьогодні став невід'ємною частиною життя молоді людини, і не є виключенням молодий дослідник, науковець, який у свою чергу є складовою медіапростору. Широка доступність до знань в умовах медіареальності спочатку через газети, телебачення, радіомовлення, а сьогодні і через Всесвітню мережу та електронні видання не лише полегшила та пришвидшила комунікаційні процеси, але й навпаки, стала загрозою для спілкування й достовірності. Унаслідок цього спостерігається явище примітивізації духовних потреб особистості. Соціальна комунікація (зокрема, і наукова) стала жертвою надмірної інформації та засобом маніпуляції, а отже, перестала бути справжньою, взаємною, вільною. Унаслідок суперечності між накопиченими людськими знаннями та можливостями їх сприйняття окремою людиною виникла інформаційна криза. Сьогодні формується свідомість у вигляді інформації, яка отримується в надмірних обсягах та з надзвичайними швидкостями. Але інформація – це лише фіксація чогось за допомогою технологій, вона не містить у собі соціального досвіду. У своїй технологічній основі вона відповідно не є комунікацією, а навпаки, є не комунікацією та не передбачає взаємодію. Інформація швидше ізолює людей один від одного. Технологія з'єднує окремі одиниці в електронному ланцюжку, соціально ізолює, оскільки інформація передається через окремі модеми, запам'ятовуючі пристрої, комп'ютери. І коли вона передається чи отримується, то стає лише середовищем, віддаленим від соціальної практики [1].

Сьогодні існують різні підходи до аналізу медіакомунікації та її основних характеристик (Baum N., Becker B., Donath J., Suler J., Turkle S., Wellman B., Hampton K., Сівак Є. [8] та ін.). Здійснивши аналіз наявних у сучасній науковій літературі теорій, автор вважає доцільним як пріоритетні виділити такі риси медіакомунікації: 1) відносна анонімність; 2) відсутність однозначного зв'язку між віртуальною особою та реальною людиною; 3) просторова віддаленість (або її відчуття від незнання, де перебуває співрозмовник); 4) фізична недоступність; 5) обмеженість сенсорного досвіду та фрустрація візуальних і тактильних контактів; 6) можливість одночасного та незалежного здійснення декількох каналів комунікації; 7) технічні можливості фіксації (у тому числі й приховані) всіх аспектів комунікації; 8) свідомі та підсвідомі невпевненість у представленій інформації співрозмовнику та інші. Перераховані

характеристики можуть змінювати залежно від технічних можливостей, суб'єктів, мотивів, цілей та інших умов комунікації. Беззаперечним залишається той факт, що ці особливості зумовлюють поведінку людини – молодого дослідника, науковця в середовищі медіа.

Вторгнення медіа у сферу особистого, що відбулося саме через міжособистісну віртуальну комунікацію, призвело до процесу поглинання людини медіареальністю. Те, що колись було мас-медіа, стало частиною кожного. Міжособистісна комунікація прийняла форму медіаспілкування – взаємодії між образами, подобами, симулякрами. Людина свідомо, а частіше несвідомо, наслідую те, з чим вона постійно взаємодіє... Молодь виховують екранні привиди, безтілесні тіні, що відсилають до важкої реальності тіл і речей. Полонена тінями молодь пізнає тіні, грає з тінями, творить тіні [5].

Молода аудиторія дуже слабка під натиском медіареальності. Це відбувається через особливу природу медіа, яка характеризується такими підступними рисами: 1) медіа зазвичай настільки маскують прихований зміст і кінцеву мету повідомлення, що молодій людині важко це розкрити; 2) постійний повтор подібної інформації врешті знаходить відображення у свідомості (або у підсвідомості) людини; 3) людина підсвідомо схильна довіряти мас-медіа та ін., залежно від різновиду та мотивів медіаповідомлення [2, с. 340].

З огляду на небачені досі можливості, пріоритети та небезпеки медіареальності, а також нові форми функціонування соціуму в ній, варто розглянути особливості культури інформаційного суспільства. У сучасній культурологічній теорії активно використовується термін «медіа культура», який визначає особливий тип культури інформаційної епохи, що є посередником між суспільством та державою, соціумом і владою. На думку російської дослідниці Н. Кирилової, медіакультуру можна визначити як сукупність інформаційно-комунікативних засобів, матеріальних та інтелектуальних цінностей, вироблених людством у процесі культурно-історичного розвитку, що сприяють формуванню суспільної свідомості і соціалізації особистості. Медіакультура містить культуру передачі інформації і культуру її сприйняття; вона може бути показником рівня розвитку особистості, здатності сприймати, аналізувати, оцінювати медіатексти, займатись медіатворчістю, засвоювати нові знання у сфері медіа. Медіакультура вступає у взаємодію з іншими елементами соціокультурного простору, у тому числі і з наукою та освітою. Сьогодні особливо актуалізується проблема підготовки молодого науковця-дослідника до роботи в медіатизованому суспільстві – у режимі постійного діалогу із засобами масової інформації та комунікації.

Відповідно, знання, навички та досвід користування ними належать до базових особистісних конструктів науковця, що мають цілеспрямовано формуватись у процесі навчання та виховання молодого покоління наукових працівників. М. Маклюен відзначав, що, щоб бути по-справжньому грамотним, треба бути грамотним у світі медіа. Медіаосвіта і медіаграмотність є пріоритетними напрямками підготовки фахівців різних спеціальностей, адже медіа проникло у всі сфери людського життя.

Питання, що таке медіаосвіта, у чому її сутність та характерні особливості стало сьогодні дискусійним не лише в педагогічному середовищі, а й у сфері журналістики, психології, соціології, культурології, філософії. Значні суперечності можна знайти й у теоретичних підходах до медіаосвіти, до виділення її найважливіших цілей, завдань, способів впровадження [9].

Більшість дослідників сходяться на тому, що медіаосвіта – це вивчення засобів масової комунікації – преси, телебачення, радіомовлення, Інтернету – як у рамках професійної підготовки працівників медіасфери, так і як необхідне будь-якій людині (особливо молоді, яка займається науковими дослідженнями) освоєння існуючих інформаційних технологій. З огляду на це, медіаосвіту можна розділити на такі напрями:

1. Медіаосвіта майбутніх професіоналів (журналістів, кінематографів, медіакритиків, менеджерів, продюсерів і т. д.).
2. Медіаосвіта майбутніх педагогів ВНЗ та науковців.
3. Медіаосвіта як складова частина загальноосвітнього навчання школярів та студентів.
4. Медіаосвіта в культурно-дозвіллевих центрах.
5. Дистанційна медіаосвіта.
6. Самостійна (безперервна) медіаосвіта, у рамках самоосвіти та саморозвитку протягом усього життя людини [3].

У сучасному суспільстві медіаосвіта є новою формою просвітництва XXI ст., формує медіаграмотність – розвинену здібність до сприйняття, аналізу, оцінки й створення медіатекстів, до розуміння соціокультурного та політичного контексту функціонування медіа, прочитання використаних ними кодових та репрезентаційних систем. Медіаграмотність дає змогу молодому досліднику активно використовувати можливості інформаційного поля сучасної медіареальності. Медіаграмотність допомагає спілкуватися з медіа під критичним кутом зору, обминати пастки та не піддаватися маніпуляціям медіасередовища. Медіаграмотний науковець уміє критично й свідомо оцінювати медіатексти, підтримувати критичну дистанцію стосовно масової культури. Згідно з теорією А. В. Федорова [10], «критичне мислення стосовно системи медіа і медіатекстів – складний рефлексивний

процес мислення, який включає асоціативне сприйняття, синтез, аналіз і оцінку механізмів функціонування медіа в соціумі і медіатекстів (інформації/повідомлень), що надходять до людини через засоби масової комунікації. При цьому критичне мислення – це не кінцева мета медіаосвіти, а її постійний компонент» [2, с. 344].

З розвитком критичного мислення реалізуються такі завдання:

1) просвітницькі: визначення ролі і місця ЗМІ в сучасному суспільстві; розуміння та усвідомлення наслідків впливу медіа на людину; виявлення політичних, соціальних, економічних, культурних аспектів впливу медіа; виявлення механізмів створення і функціонування медіатекстів у соціумі;

2) освітні: уміння розмежовувати реальну дійсність і медіареальність; уміння інтерпретувати медіаінформацію та цінності, що вона розповсюджує; уміння виокремлювати достовірну інформацію і виявляти хибні судження; вміння створювати власні медіатексти;

3) терапевтична: зменшення ступеня психологічного впливу медіареальності на людину; зменшення ризику занурення молоді людини у віртуальний простір медіареальності [2, с. 345].

Звичайно, не всі медіатексти мають приховану негативну інформацію, однак для того, щоб розібратись у всій інформаційній багатоманітності сучасного медіапростору, навчитись правильно сприймати та відбирати інформацію, необхідна певна підготовка. Молодий науковець для успішної роботи в медіареальності повинен володіти як критичним мисленням стосовно медіатекстів, так і практичними навичками роботи з ними. Дослідник у сучасній медіареальності повинен уміти аналізувати та виявляти маніпуляційні впливи медіа, орієнтуватися в інформаційному потоці сучасного суспільства. В умовах тотальної віртуалізації та глобалізації науковець повинен знаходити достовірність серед надлишку різноманітної інформації, навчитись грамотно сприймати її, розуміти, аналізувати, враховувати механізми й наслідки її впливу на глядача, читача, слухача. Медіаінформація потребує глибокого осмислення, тому молодий дослідник під час роботи з медіатекстом повинен враховувати такі фактори: надійність джерела інформації, можливість упередження судження, незрозумілі або суперечливі аргументи, наявність або відсутність логіки викладу матеріалу тощо.

Аналіз медіатексту є методом дослідження тексту, що містить інформацію і викладений у певному вигляді і жанрі медіа (газета, журнал, телепередача, фільм, радіо, інтернет-сайт і т. д.) шляхом розгляду окремих його сторін, складових частин, художніх особливостей з метою розвитку в аудиторії самостійних суджень, критичного мислення,

естетичних смаків тощо. Аналіз медіатексту передбачає вмінням аналізувати і синтезувати просторово-часову реальність та тісно пов'язаний з такими поняттями: медіагамотність – уміння читати медіатекст: медіавплив – вплив медіатексту на аудиторію, зокрема, у сфері освіти та виховання, розвитку свідомості, формування поведінки, поглядів, реакцій, відгуків, поширення інформації; інтерпретація медіатекстів – процес перекладу медіаповідомлення на мову індивіда: медіасприйняття – сприйняття медіареальності, відчуттів і думок авторів медіатексту. Загальна схема аналізу медіатексту містить роботу з такими компонентами: визначення виду ЗМІ, категорії повідомлення, пошук можливих помилок і неточностей медіаповідомлення, характеристику медіамови, особливості звукового вирішення, образних засобів, визначення потенційного адресата медіатексту, визначення мети медіаповідомлення, відповідність цілей і засобів медіатексту і т. ін. [11, с. 326]. Використання знань, умінь та навичок роботи з медіатекстами дають можливість науковцю критично оцінювати інформацію, доцільно використовувати її та створювати власні науково-інформаційні медіатексти, що сприяє популяризації досліджень молодих дослідників серед світової наукової спільноти.

Отже, в епоху інформаційних технологій, візуалізації та віртуалізації суспільства відбувається становлення нової реальності – медіареальності, а з нею становлення нових форм міжособистісної комунікації та соціальних взаємодій. Фотографія, як перше зображення технічного типу в культурі, змінила просторово-часові координати буття людини, вплинула на науку, мистецтво, суспільство, ставши поштовхом до безповоротних трансформацій. Медіареальність надала можливості розширення хроно-типу особистості, набуття нових моделей і механізмів ідентичності, зміни способів самопрезентації і побудови іміджу, створення специфічних способів комунікації з історичним, соціальним та індивідуальним минулим, збагачення механізмів організації пам'яті та доступу до інформації. Однак невпинне кількісне зростання інформації та урізноманітнення знань про світ призвели до фрагментарного розуміння людиною самої себе та свого культурного, соціального, наукового довілля. Суспільство опинилося в полоні образів, копій, репродукцій реальності. Молода людина (дослідник, науковець), потрапивши в лабіринти медіареальності, часто втрачає орієнтири серед надмірності інформаційних потоків, безлічі зображень та репродукцій дійсності. Саме тому гостро постають питання розвитку медіакультури, виникає потреба в медіаосвіті молодого покоління та в формуванні навичок роботи з медіатекстами, у розвитку критичного мислення майбутніх науковців стосовно сучасного медіапростору.

Список використаних джерел

1. *Гаврилюх Н. Р.* Філософсько-культурологічний аспект соціальної комунікації [Електронний ресурс] / Н. Р. Гаврилюх. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Tk/815/21.html>. – Назва з екрана. – Дата доступу: 22.04.2011.
2. *Григорова Д. Е.* Медиа – медиаобразование – развитие критического мышления / Д. Е. Григорова // Медиафилософия / под ред. В. В. Савчука. – СПб. : СПб. Философского общества, 2008. – С. 335–345.
3. *Кириллова Н. Б.* Медиакультура: от модерна к постмодерну / Н. Б. Кириллова. – М. : Академический проект, 2006. – 448 с.
4. *Кулик И. Ж.* Бодрийяр: мир, запечатленный камерой, – уже не тот, каким он был в реальности [Электронный ресурс] / И. Кулик // Артхроника. – 2002. – № 3. – Электрон. дан. и прогр. – Режим доступа: <http://old.belintellectuals.eu/library/print.php?id=11> (25.04.2011). – Загл. с экрана.
5. *Лишаев С. А.* Цифровая фотография в контексте медиа [Электронный ресурс] / С. А. Лишаев. – Режим доступа: <http://www.intelros.ru/pdf/media-filosofia/20.pdf>. – Загл. с экрана. – Дата доступа : 17.01.2011.
6. *Рогожникова В. Н.* Медиареальность: основные проблемы [Электронный ресурс] / В. Н. Рогожникова. – Режим доступа: http://fortuna2005.ucoz.ru/publ/ssja/modusy_realnosti/rogozhnikova_v_n_mediarealnost_osnovnye_problemy/14-1-0-46. – Загл. с экрана. – Дата доступа: 19.04.2011.
7. *Савчук В. В.* Российский домен медиафилософии / В. В. Савчук // Вестн. Ленинградского госуд. ун-та им. А. С. Пушкина. Научный журнал. Т. 2. Философия. – СПб., 2010. – № 3. – С.181–188.
8. *Сивак Е.* Визуальный анализ виртуальной коммуникации: общение в Живых Журналах [Электронный ресурс] / Е. Сивак. – Режим доступа: http://www.sociolog.net/virt_ESivak.pdf. – Загл. с экрана. – Дата доступа: 12. 02. 2011.
9. *Стецюра К. О.* Соціально-філософська рефлексія феномену медіакультури та медіаосвіти / К. О. Стецюра // Вісн. нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка [збірка]. – К. : Політехніка, 2009. – № 2. – С. 138–142.
10. *Федоров А. В.* Анализ культурной мифологии медиатекстов на занятиях в студенческой аудитории / А. В. Федоров ; под ред. В. В. Савчука // Медиафилософия. – СПб. : СПб. Философского общества, 2008. – С. 313–324.
11. *Чельшева И. В.* Методы работы с медиатекстом: философские аспекты проблемы / И. В. Чельшева ; под ред. В. В. Савчука // Медиафилософия / – СПб. : СПб. Философского общества, 2008. – С. 325–329.

Наталія Стронська,

аспірантка кафедри книгознавства і бібліотекознавства
Київського національного університету культури і мистецтва

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ БІБЛІОГРАФУВАННЯ С. І. ПОНОМАРЬОВА

У публікації проаналізовано і представлено основні характерні риси методики бібліографування відомого українського бібліографа Степана Івановича Пономарьова. Розкрито суть та особливості підходів ученого щодо бібліографування як важливого процесу обробки інформації.

Ключові слова: бібліографування, С. І. Пономарьов, бібліографія.

Процес бібліографування як складова бібліографічної діяльності, як відомо, становить сукупність прийомів, методів та засобів щодо створення бібліографічної продукції або бібліографічних ресурсів. Сьогодні цим видом діяльності займаються Книжкова палата України, багато бібліотек, органів інформації, установи та заклади Державної системи науково-технічної інформації. Накопичений величезний досвід у цьому плані. Бібліографічні джерела готують висококваліфіковані фахівці, проблематика видань різнопланова, актуальна, поліграфічне оформлення видань, як правило, на високому рівні, активно при цьому використовуються засоби механізації та автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів, насамперед технології комп'ютеризації. Виникає питання: чи варто забувати про досвід наших попередників, особливо фундаторів вітчизняної бібліографії? Відповідь однозначна – ні. Так, основоположник української бібліографії М. Ф. Комаров у своєму «Бібліографічному покажчику нової української літератури, 1798–1883» (К., 1883) запровадив новітній метод, так званий метод «персональних гнізд», робота була споряджена статистичними таблицями. І. О. Левицький, один з перших вітчизняних бібліографів, започаткував створення національного бібліографічного репертуару, підготувавши п'ять томів «Галицько-руської бібліографії» та «Української бібліографії Австро-Угорщини».

Звернемось до досвіду та особливостей методики бібліографування відомого українського бібліографа Степана Івановича Пономарьова (1828–1913), життєвий та творчий шлях якого на сьогодні, на жаль, ще недостатньо вивчений.

Його перу належать сотні бібліографічних видань, історико-літературних розвідок з бібліографічним оснащенням тощо [1], і кожне видання чи публікація відзначаються високою бібліографічною культурою.

Як бібліограф-професіонал, він міг зрівнятися хіба що з видатним російським бібліографом В. І. Межовим, для якого також були характерними відданість улюбленій справі, величезна працездатність та висока професійна пам'ять. Обох об'єднувало бажання охопити значне коло тем та проблем сучасності і висвітлити їх засобами бібліографії.

По-перше, С. І. Пономарьов був добре обізнаний з бібліографічним життям як в Україні, так і в Петербурзі та Москві. Він завжди тримав руку на бібліографічному та книгознавчому пульсі (через листування, надсилання книжкових видань, зустрічі зі своїми колегами) і завжди оперативно реагував на всі події не лише культурного, але й суспільно-політичного життя тогочасної країни.

Характерна особливість його бібліографічної діяльності полягає в тому, що переважна більшість його робіт була дійсно першою. Так, він вважається першим бібліографом відомого вітчизняного вченого М. О. Максимовича, засновника та редактора журналу «Киевская Старина» Ф. Г. Лебединцева, відомого історика та бібліографа О. М. Лазаревського, українського лексикографа та етнографа М. М. Левченка, інших вітчизняних діячів науки, освіти та культури [1]. Такою ж оперативністю позначені його роботи стосовно російських діячів. Як правило, його бібліографічні роботи присвячувались окремим особистостям з відповідної нагоди – річницею народження чи річницею смерті персоналії. Ось декілька прикладів. Коли в 1865 р. вся наукова громадськість відзначала 100-річчя від дня смерті великого російського вченого, одного з фундаторів сучасного природознавства М. В. Ломоносова (1711–1765), він відразу ж готує «Материалы для библиографии о Ломоносове» (СПб., 1865. – 53 с.), які пізніше із значними доповненнями були опубліковані в «Сборнике отд. русского языка и словесности имп. АН» за 1872 р. [2]. Кількома роками пізніше була видана робота відомого російського бібліографа В.І. Межова – «Юбилей Ломоносова, Карамзина, Крылова: библ. указатель книг и статей по поводу этих юбилеев» (СПб., 1871. – 67 с.).

Порівняльний аналіз двох бібліографічних робіт про М. В. Ломоносова демонструє те, що В. І. Межов, по-перше, був добре знайомий з працею свого українського колеги, по-друге, російський бібліограф, присвятивши своє видання 160-річчю від дня народження М. В. Ломоносова, майже повністю використав структуру «Материалов...» українського бібліографа.

С. І. Пономарьов був також автором першої бібліографічної розвідки про відомого байкаря І. А. Крилова (1769–1844) – «Литература сочинений о Крылове, о жизни его, об изданиях басен его, о переводах басен», що була опублікована у виданні «Киевлянин» за 1868 р. [3, с. 63–64].

Першою бібліографічною роботою С. І. Пономарьова про російського поета М. О. Некрасова (1821–1828) була публікація статті бібліографічного характеру про нього в «Отечественных записках» [4, с. 299–302]. Термін «перша робота» стосувався творчості М. В. Гоголя (улюбленого письменника бібліографа), О. С. Грибоедова, багатьох інших відомих письменників та літературознавців.

С. І. Пономарьов був також першим вітчизняним бібліографом-релігієзнавцем, опублікувавши ряд статей, списків, рецензій про духовних осіб, а також головну свою бібліографічну працю про відвідини Єрусалиму та Палестини [5].

Цікаво, що всі бібліографічні роботи подвижника книги, як і історико-літературні з бібліографічним оснащенням, відзначалися великим сумлінням та науковою добросовісністю. С. І. Пономарьов був уважним, пунктуальним, вимогливим до себе та своїх колег. Ось документальні свідчення. Коли з'явилася публікація бібліографа про згаданого М. О. Некрасова, то нею зацікавилась сестра поета Г. О. Буткевич і через видавця М. М. Стасюлевича просила С. І. Пономарьова бути упорядником та редактором посмертного видання віршів брата. «Ви так серйозно поставились до посмертного видання творів мого брата, що я вирішила просити Вас, чи не візьмете Ви за труд приготувати до видання його творів у тому порядку, в якому вони віднині повинні з'явитись у світ. Читаючи Вашу статтю («Копеечная свеча...»). – Н. С.) у мене склалася впевненість, що, крім знань справи, Ви ще і любите мого брата і високо цінували його, отже, Ви краще, ніж хто інший, виконаєте роботу, яка потребує великої уваги» – писала Г. О. Буткевич до С.І. Пономарьова [6, с. LX]. С.І. Пономарьов охоче відгукнувся на пропозицію сестри поета. Про турботу, з якою той узявся за редагування та складання історико-літературних коментарів, свідчить лист М. М. Стасюлевича до Г. О. Буткевич: «Учора вперше прийшла коректура від Пономарьова з Києва. Відносно неї, то будьте спокійні: всі зауваження Єлисеєва (одного з редакторів видання творів М. О. Некрасова. – Н. С.) я виконав буквально з тим великим задоволенням, що знайшов їх дуже правильними. Надіслані ж поправки Пономарьова часто цифрові, і ні Єлисеєв, ні я, ніхто інший не в змозі перепроверити цих вказівок...» [6, с. LX].

С. І. Пономарьов з великою відповідальністю поставився до своєї роботи, був ретельним і точним, не пропускав жодного твору

М. О. Некрасова, які були надруковані в різних виданнях (відомо, що комп'ютерної бібліографії тоді не було), уважно вивчав його творчість і самі поетичні тексти, а також критичну літературу про поета.

За пропозицією вченого поезії М.О. Некрасова розташувалися в хронологічному порядку (до речі, провідні вітчизняні бібліотеки сьогодні, готуючи бібліографічні видання, використовують саме хронологічний принцип розміщення творчого доробку персоналій. – Н. С.), подавались їх найголовніші варіанти, тексти супроводжувались примітками.

Завдяки невтомній праці С. І. Пономарьова і його колег у світ вийшло чотиритомне видання «Стихотворения Некрасова» (СПб., 1879).

Новаторство С. І. Пономарьова полягало ще й у тому, що він уперше здійснив спробу в Україні створити загальний красназвчий бібліографічний покажчик – «Указатель всех статей о Полтаве и Полтавской губернии – великих людях» (1862). І хоча покажчик не був надрукований, до ідеї створення таких бібліографічних праць зверталися П. Бодянский, І. Павловський та інші бібліографи.

С. І. Пономарьов не лише укладав бібліографічні праці, авторами яких були російські колеги, але й доповнював їх. Коли в 1889 р. один із російських бібліографів М. Голіцин підготував «Библиографический словарь русских писательниц» [7], до яких включив Марка Вовчка, Х. Д. Алгевську та інших відомих письменниць, С.І. Пономарьов доповнив словник і написав на нього ґрунтовну рецензію [8].

За цю рецензію бібліограф був нагороджений Академією наук золотою медаллю, хоча золоті медалі присуджувались досить рідко (в основному письменникам, літераторам). За бібліографічні дослідження, у т. ч. і рецензії, це був перший випадок. Про авторитет бібліографа у наукових колах країни свідчать «Письма И. С. Аксакова... к библиографу С. И. Пономареву» (М., 1915) – збірник, у якому вміщено 23 листи до С. І. Пономарьова одного лише російського бібліографа П. Єфремова, десятки листів до бібліографа В. І. Межова, Г. М. Геннаді, М. В. Гербеля, А. В. Смирнова, О. М. Бодянского, Н. Л. Борсукова, та багатьох інших [6, с. LXI].

Треба сказати, що всі бібліографічні починання С. І. Пономарьова не переслідували якихось меркантильних інтересів, а служили виключно науці. С.І. Пономарьов був не лише глибоко віруючою людиною, але й фахівцем-альтруїстом. Це був справжній бібліограф-ерудит, що мав енциклопедичну пам'ять, глибокі знання і шире бажання працювати для людей.

Вважаємо, що його творчий доробок, форми і методи бібліографічної діяльності не забудуться вдячними потомками, насамперед працівниками бібліотек.

Список використаної літератури

1. *Пономарев С. И.* Хронологический список сочинений, изданий и переводов Степана Ивановича Пономарева, составленный им самим / С. И. Пономарев // Сб. отд. русского языка и словесности имп. Акад. наук. – СПб., 1913. – Т. 90. – № 5. — С. 274–292.
2. *Пономарев С. И.* Материалы для библиографии о Конотопе / С. И. Пономарев / Сборник отд. русского языка и словесности имп. Академии наук. – 1872. – № 2. – С. 1–106.
3. *Пономарев С. И.* Литература сочинений о Крылове, о жизни его, об изданиях басен его, о переводах басен / С. И. Пономарев // Киевлянин. – 1868. – № 16. – С. 63–64.
4. *Пономарев С. И.* Копеечная свеча в память о Некрасове / С. И. Пономарев // Отечественные записки. – 1878. – Т. 237. – № 3. – С. 299–302.
5. *Пономарев С. И.* Иерусалим и Палестина в русской литературе, науке, живописи и переводах: материалы для библиографии / С. И. Пономарев // Записки имп. Акад. наук. – 1877. – Т. 1. – С. 1–127.
6. *Радченко Л.* Материалы для биографии С. И. Пономарева / Л. Радченко // Письма И. С. Аксакова ... к библиографу С. И. Пономареву. – М., 1915. – LXXVс.
7. *Голицын М.* Библиографический словарь русских писательниц / М. Голицын // Сб. отд. русского языка и словесности имп. АН. – 1891. – Т. 52. – № 7. – С. 1–78.
8. *Пономарев С. И.* Наши писательницы: рецензия на труд М. Н. Голицына «Библиографический словарь русских писательниц» (1891) / С. И. Пономарев. – СПб., 1891. – 77 с.

ЗМІСТ

Розділ I. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Холод О. Види соціально-комунікаційних технологій.....	7
Половинчак Ю. Українська наука в системі міжнародних документальних комунікацій.....	21
Удовик В. Матеріали президентських виборчих кампаній у системі документної комунікації.....	30
Гранчак Т. Взаємодія бібліотек із владними структурами у сфері політичної комунікації.....	36
Рябокоть О. Політична блогосфера як мережева структура і її вплив на традиційні ЗМІ.....	56
Іващук Л. Соціальні мережі Інтернету в сучасній політичній комунікації.....	63
Кравченко О. Документи України з історії партизанського руху: загальна класифікація складу фондів та перспективи вивчення.....	71
Натаров О. Роль сучасних бібліотек у процесі реалізації конституційного права на свободу наукової творчості в Україні.....	80
Моїсєнко Н., Колесніченко А. Бібліографічні ресурси з питань правознавства та державотворення в електронному середовищі.....	88
Радченко В., Шкаріна В. Метабібліографія з проблем держави і права.....	95
Секунова І. Специфіка та основні джерела вивчення виборчих технологій.....	103

Новальська Ю. Соціально-комунікативна функція бібліотек для дітей як культурно-дозвіллевих центрів	110
Матвієнко А. Електронні ресурси державних обласних органів виконавчої влади в галузі туризму в системі соціальних інформаційних комунікацій	118
Халавка Ю., Бондарук О., Москаль Т., Романенко О. Ключові слова та статистична інформація як орієнтир мотивації в інформаційних обмінах	129
Присяжна Л. Специфіка блогосфери в контексті підвищення ефективності використання інформації.....	141
Галаган Л. Інформаційне забезпечення як метод діяльності органів державної влади	149
Симоненко О. Молодіжна інформаційна політика та молодь в українській політиці.....	154
Кушерський А. Президентська політика підтримки та популяризації науки серед молоді (на прикладі політики президента США Барака Обами)	165
Індиченко Г. Королівська Ірландська академія наук у європейському науковому просторі	174
Вербіцька О. Розвиток дослідницької кар'єри молодих учених у Німеччині «Молода академія» та «Молодий коледж».....	185
Розділ II. УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Вітушко Н. Джерельна база формування сучасного бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту: регіональний інтернет-аспект.....	199
Бондаренко В. Інноваційні технології як фактор розвитку сучасних інформаційних комунікацій інформаційно-аналітичного обслуговування дистантних користувачів бібліотеки	207

Автономова Н. Сучасні електронні технології як чинник еволюційних змін інформаційної функції бібліотек.....	222
Медведєва В. Бібліотечна діяльність у контексті розвитку електронних інформаційних технологій.....	231
Добко Т. Система довідково-бібліографічного обслуговування у НБУВ: тенденції і перспективи розвитку.....	238
Бодак О. Формування електронних інформаційних ресурсів Фонду президентів України в контексті розвитку вітчизняних соціально-інформаційних комунікацій.....	250
Ключок А. Аналіз систем керування контентом та перспективи їх використання в бібліотечних технологіях	260
Терещенко І. Сучасна бібліотечна діяльність в умовах формування національного інформаційного ринку	267
Аксьонова Н. Підгрунтя для створення електронних ресурсів газетної періодики на бібліотечних веб-сайтах.....	278
Грогуль О. Веб-сайти ОУНБ як інформаційне джерело розвитку сучасних інформаційних комунікацій.....	283
Макарова О. Національна бібліотека Іспанії та особливості організації її офіційного сайту.....	293
Булахова Г. Формування іміджу сучасних бібліотек у контексті розвитку інформаційних ресурсів.....	302
Вітушко А. Онтології як засіб організації веб-порталів аналітичних структур комунікації	309
Горова С. Електронна преса як складова комплектування сучасних бібліотек.....	316

Клименко О., Бачинська Н. Електронні ресурси та електронні сервіси бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації Міністерства культури України	328
Несін В. Інформаційні потреби користувачів сільських бібліотек та шляхи їхнього задоволення.....	341
Сербін О. Система управління знаннями як складова наукотворення	349
Лобузин І. Цифрові ресурси історико-культурних фондів бібліотеки в системі соціальних інформаційних комунікацій	357
Шатрова М. Визначення документа як складової частини об'єкта бібліографії образотворчого мистецтва.....	363
Гарбар Л. Формування бібліографічного ресурсу з історії бібліотечної справи в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (1918–1933 рр.).....	369
Дубас Т. Видавнича діяльність як важлива складова науково-дослідної роботи НБУВ (2005–2010).....	377
Касаткіна Т., Касаткін В. Екологічне інформування користувачів як важливий суспільно значущий напрям інформаційної діяльності бібліотек	385
Кунанець Н. Бібліотеки студентських товариств: до історії питання.....	390
Москвич О. Молодий дослідник у сучасній медіареальності: філософсько-культурологічний аспект.....	398
Стронська Н. Особливості методики бібліографування С. І. Пономарьова.....	407

Наукове видання

**НАУКОВІ
ПРАЦІ**

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Випуск 32

Редактори *Н. Автономова, Т. Дубас,
Л. Степченко, Ю. Шлапак*

Технічні редактори *Н. Автономова, Т. Дубас*

Комп'ютерна верстка

Г. Булахова

Підп. до друку 23.12. 2011. Формат 60x84/16.

Папір офс. Друк офс.

Обл.-вид. арк. 23,19. Ум. друк. арк. 30,22.

Наклад 300 пр. Зам. № 31.

Надруковано у НВЦ Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 16085-4557Р від 16.12.2009 р.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.